

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuba Meryem YILDIZ

1839-1917 ARASI İSTANOS (KORKUTELİ)'UN İDARİ, SOSYAL VE EKONOMİK
DURUMU

Tarih Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuba Meryem YILDIZ

1839-1917 ARASI İSTANOS (KORKUTELİ)'UN İDARİ, SOSYAL VE EKONOMİK
DURUMU

Danışman

Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK

Tarih Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tuba Meryem YILDIZ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU (imza)

Üye (Danışmanı): Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK (imza)

Üye : Prof. Dr. Behset KARACA (imza)

Üye : Prof. Dr. Salih TUNÇ (imza)

Üye : Doç Dr. Güven DİNÇ (imza)

Tez Başlığı: 1839-1917 Arası İstanos (Korkuteli)'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 22/06/2018

Mezuniyet Tarihi : 26/07/2018

(imza)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “1839-1917 Arası İstanos (Korkuteli)’un İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Tuba Meryem YILDIZ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Tuba Meryem Yıldız
Öğrenci Numarası	20108603204
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Doktora
Programın Türü	() Tezli Yüksek Lisans (x) Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK
Tez Başlığı	1839-1917 Arası İstanos (Korkuteli)'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu
Turnitin Ödev Numarası	982268443

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 209 sayfalık kısmına ilişkin olarak 13/ 07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 4

alıntılar dahil % 4 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerinin aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

13/07/2018

Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
TEŞEKKÜR.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
KONU VE KAYNAKLAR	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İSTANOS'DA İDARİ YAPI

1.1. Tanzimat'a Kadar Osmanlı İdarî Taksimatında Teke Sancağı.....	13
1.2. Tanzimat Sonrasında Teke Sancağı ve İstanos Nahiyesi.....	14
1.3. İstanos Nahiyesi'nin İdarî Yapısı.....	16
1.3.1. Nahiye Müdürlüğü ve Nahiye Meclisi.....	18
1.3.2. İstanos Mahalleleri.....	20
1.3.3.İstanos İmamları.....	23
1.3.4. İstanos'da Köy Yönetimi.....	26
1.3.5. İstanos Köyleri.....	30
1.4. İstanos Nahiyesi'nin Kazaya Dönüştürülmesi.....	34

İKİNCİ BÖLÜM İSTANOS'DA SOSYAL YAPI

2.1. XIX. Yüzyılda İstanos Nüfusu.....	37
2.2. İstanos'da Aile.....	41
2.2.1. İstanos'da Evlilik ve Mehr.....	42

2.2.2.İstanos’da Çok Eşlilik.....	48
2.2.3.İstanos Ailelerinde Çocuk Sayısı.....	49
2.2.4.İstanos’da Boşanma.....	50
2.2.5. İstanos’da Nafaka.....	53
2.2.6. İstanos’da Yetimlerin Durumu.....	56
2.2.6.1. Tereke Taksiminde Yetim Hakları.....	56
2.2.6.2. Yetimlere Vasi Tayini.....	58
2.2.6.3. Eytam Sandığındaki Yetim Mallarının Tasarrufu.....	60
2.2.7.İstanos’da Kullanılan İsim ve Lakaplar.....	63
2.3. İstanos’da Toplumsal Tabakalaşma.....	66
2.4. Antalya Ahalisinin Sayfiye Yeri Olarak İstanos.....	72
2.5. İstanos’da Bulunan Konar-Göçer Türkmen Aşiretlerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	75
2.6. İstanos’da Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar ve Tüketilen Gıdalar.....	82
2.7. İstanos’da Eğitim.....	86
2.8. İstanos’da Mevcut Dinî-Sosyal Yapılar.....	92
2.8.1. Camii ve Mescidler.....	92
2.8.2. Zaviyeler.....	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANOS’DA İKTİSADÎ YAPI

3.1.İstanos’da Tarım.....	100
3.1.1. İstanos’da Tarım Arazilerinin Durumu.....	100
3.1.2. İstanos’da Tarım Faaliyetleri ve Köylerin İktisadî Durumu.....	103
3.1.2.1. Bağcılık.....	105
3.1.2.2. Hububat Tarımı.....	107
3.1.3.İstanos’da Ortakçılık ve Kiracılık.....	111
3.1.4. İstanos’da Tarımın Niteliğini Belirleyen ve Etkileyen Diğer Faktörler.....	114
3.2. İstanos’da Hayvancılık.....	119

3.2.1. Küçükbaş Hayvancılık.....	121
3.2.2. Büyükbaş Hayvancılık.....	123
3.2.3. Yük ve Binek Hayvancılığı.....	130
3.3. İstanos'da Meslek ve İş Kolları.....	136
3.3.1. Demircilik.....	138
3.3.2.Ekmekçilik.....	139
3.3.3.Değirmencilik.....	140
3.3.4.Hamamcılık.....	143
3.3.5.Hancılık.....	143
3.3.6. Berberlik.....	144
3.3.7. Muytablık.....	145
3.3.8. Dericilik.....	146
3.3.9. Çulhalık ve Dikicilik.....	147
3.3.10.Kilim Dokumacılığı.....	151
3.3.11.Bardakçılık ve Kürekçilik.....	155
3.3.12. Dülgerlik.....	157
3.3.13. Kahvehanecilik.....	158
3.3.14. Sığırtmaçlık ve Çobanlık.....	159
3.3.15. Devecilik.....	160
3.3.16. Hizmetkârlık.....	162
3.3.17. Kethüdalık.....	163
3.3.18. Irgatlık, Amelelik, Gündelikçilik.....	164
3.3.19. Odunculuk ve Kömürcülük.....	165
3.3.20. Diğerleri.....	165
3.4. İstanos'da Para.....	174
3.5. İstanos'da Fiyatlar.....	176
3.5.1. Hububat ve Gıda Fiyatları.....	177
3.5.2. Hayvan Fiyatları.....	180
3.5.3. Taşınmaz Mülk Fiyatları.....	182
3.5.3.1. Ev, Anbar, Samanlık Gibi Taşınmazların Fiyatları.....	182
3.5.3.2. Dükkân Fiyatları.....	184
3.5.3.3. Bağ, Bahçe ve Diğer Taşınmaz Fiyatları.....	185
3.5.4. Günlük Eşyalara Dair Fiyatlar.....	188
3.6. İstanos'da Ücretler.....	195

3.7. İstanos'da Vergiler.....	196
SONUÇ	205
KAYNAKÇA.....	208
EK 1-Resimler.....	219
EK 2-Belgeler.....	229
Ö Z G E Ç M İ Ş.....	235

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 1840 Yılında İstanos Köylerinin İmam ve Hatipleri	25
Tablo 1.2 1840 Yılında İstanos Köylerinin Muhtarları	29
Tablo 1.3 1840'ta Nüfus Defterlerine Göre İstanos Köyleri.....	33
Tablo 1.4 1840'ta Temettuat Defterlerine Göre İstanos Köyleri.....	33
Tablo 1.5 1873 Yılında İstanos Köyleri.....	33
Tablo 1.6 1892 Yılında İstanos Köyleri.....	34
Tablo 2.1 XIX. Yüzyılda İstanos Nüfusu.....	40
Tablo 2.2 1892'de Teke Vilayeti Nüfusu.....	41
Tablo 2.3 İstanos ve Serik Nahiyelerinde Ödenen Mehr Tutarları (1886).....	47
Tablo 2.4 XIX. Yüzyılda İstanos'da Belirlenmiş Olan Mehr Tutarları.....	47
Tablo 2.5 XIX. Yüzyılda İstanos'da Çok Eşlilik.....	49
Tablo 2.6 XIX. Yüzyılda İstanos'da Çocuk Sayısı.....	50
Tablo 2.7 XIX. Yüzyılda İstanos'da Çocuk Sayısında Kız-Erkek Dağılımı.....	50
Tablo 2.8 XIX. Yüzyılda İstanos'da Kullanılan İsimler	66
Tablo 2.9 XIX. Yüzyılda Bir Ulema Terekesinde Yer Alan Kitaplar.....	70
Tablo 2.10 1840 Yılında İstanos Ayanları.....	71
Tablo 2.11 XIX. Yüzyılda İstanos'da Kullanılan Ev Eşyaları ve Diğer Eşyalar.....	83
Tablo 2.12 XIX. Yüzyılda İstanos'da Kullanılan Giyim Eşyaları ve Özel Eşyalar.....	84
Tablo 2.13 İstanos'da Bir Zengin Terekesinde Yer Alan Eşyalar (1884)	85
Tablo 2.14 1874 Yılında İstanos Mektep ve Medreseleri.....	91
Tablo 2.15 XIX. ve XX. Yüzyılda İstanos ve Köylerinde Mevcut Mektepler.....	91
Tablo 3.1 1840 Yılında İstanos'da Bağcılık.....	106
Tablo 3.2 1840 Yılında İstanos Köylerinde Tarım Ürünleri ve Toprak	109
Tablo 3.3 XIX. Yüzyılda Çiftçi-Hayvancı Terekelerinin İktisadî Durumları ve Dağılımı...115	
Tablo 3.4 XIX. Yüzyılda İstanos'da Mevcut Tarım Varlıkları.....	119
Tablo 3.5 XIX. ve XX. Yüzyılda İstanos'da Konar-göçer Türkmen Terekelerinde Hayvan Varlığı	121
Tablo 3.6 1840 Yılında İstanos'da Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık	126
Tablo 3.7 1845 Yılında İstanos'da Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık.....	128

Tablo 3.8 1840-45 Yılları İstanos’da Toplam Hayvan Sayıları.....	129
Tablo 3.9 1840 Yılında İstanos’da Binek Hayvanları.....	132
Tablo 3.10 1845 Yılında İstanos’da Binek Hayvanları.....	134
Tablo 3.11 1840 Yılında İstanos’da Hayvandan Elde Edilen Hasılat.....	135
Tablo 3.12 1840 Yılı Hayvancılık Türlerinin Toplam Hayvancılık Hasılatı İçindeki Yeri....	136
Tablo 3.13 İstanos’da Bir Demirci’ye Ait Eşyalar (1892).....	139
Tablo 3.14 1840 Yılı Değirmen Hissesi Sahipleri ve Kazançları.....	141
Tablo 3.15 İstanos’da Bir Hancı’ya Ait Eşyalar (1902)	144
Tablo 3.16 İstanos’da Bir Derici’ye Ait Eşyalar (1888).....	146
Tablo 3.17 İstanos’da Bir Dikici’ye Ait Eşyalar-A (1869).....	148
Tablo 3.18 İstanos’da Bir Dikici’ye Ait Eşyalar-B (1889).....	149
Tablo 3.19 İstanos’da Bir Dikici’ye Ait Eşyalar-C (1910).....	150
Tablo 3.20 XIX. Yüzyılda İstanos’da Yörük-Türkmen Kilimlerinin Kullanımı.....	153
Tablo 3.21 1840 Yılında Fığla’da Bardak İmalı.....	157
Tablo 3.22 İstanos’da Bir Dülger’e Ait Eşyalar (1884).....	158
Tablo 3.23 İstanos’da Bir Kahveci Terekesinde Bulunan Malzemeler (1888).....	159
Tablo 3.24 1845 Yılında İstanos’da Nakliyecilik.....	162
Tablo 3.25 1840-1845 Yıllarında İstanos’da Meslek ve İş Kolları.....	166
Tablo 3.26 1840 Yılında İstanos’da Meslek ve İş Kolları.....	167
Tablo 3.27 1845 Yılında İstanos’da Meslek ve İş Kolları.....	172
Tablo 3.28 XIX. Yüzyılda İstanos’da Kullanılan Altın ve Paralar.....	176
Tablo 3.29 XIX. Yüzyılda İstanos’da Hububat ve Gıda Fiyatları (Kuruş).....	179
Tablo 3.30 XIX. Yüzyılda İstanos’da Hayvan Fiyatları (Kuruş).....	181
Tablo 3.31 XIX. Yüzyılda İstanos’da Taşınmaz Mülk Fiyatları (Kuruş).....	186
Tablo 3.32 XIX. Yüzyılda İstanos’da Ev Eşyası Fiyatları (Kuruş).....	190
Tablo 3.33 XIX. Yüzyılda İstanos’da Kullanılan Özel Eşyalar ve Fiyatları (Kuruş).....	192
Tablo 3.34 1840 Yılında İstanos’un Emval, Temettuat ve Vergi Bilgileri.....	202
Tablo 3.35 1845 Yılında İstanos’da Ödenen Vergiler (Kuruş)	203
Tablo 3.36 Temettuat Kayıtlarına Göre İstanos’un İktisadi Faaliyetlerinin Dağılımı (1840).....	204
Tablo 3.37 1869 Yılında İstanos’un Vergisi.....	204

KISALTMALAR LİSTESİ

ADTCF	Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi
MAD. d.	Maliyeden Müdevver Defter
A.MKT.	Sadaret Mektubi Kalemi
A.MKT.DV.	Bab-1 Asafi Mektubi Kalemi Deavi
A.MKT.MVL.	Bab-1 Asafi Mektubi Kalemi Meclis-i Vala
A.MKT.NZD.	Bab-1 Asafi Mektubi Kalemi Nezaret ve Deavir
A.MKT.UM.	Bab-1 Asafi Mektubi Kalemi Umum Vilayet
A.MKT.MHM.	Bab-1 Asafi Mektubi Mühimme Kalemi
BEO.	Bab-1 Ali Evrak Odası
bk.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.ADL.	Cevdet Adliye
C. MF.	Cevdet Maarif
C.EV.	Cevdet Evkaf
Çev.	Çeviren
ÇYYD	Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi
D.CRD.d.	Dahiliye Ceride Odası Defterleri
DH.İ.UM.EK	Dahiliye Nezareti İrade-i Umumiye Ekleri
DH.MKT	Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH.EUM.AYŞ.	Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
der.	Derleyen
Ed.	Editör
EV.d.	Evkaf Defterleri
HAT	Hatt-ı Hümâyûn
hzl.	Hazırlayan
krş.	Karşılaştırınız

KVS	Konya Vilayeti Salnamesi
ML.VRD.TMT.d.	Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri
MŞH.ŞSC.d.	Bab-1 Defter-i Meşihat Şer'iyeye Sicil Defterleri
MVL.	Meclis-i Vala
MÖ.	Milattan Önce
MS.	Milattan Sonra
NFS. d.	Nüfus Defterleri
No.	Numara
OTAM	Osmanlı Tarih Araştırmaları Merkezi
S.	Sayı
sad.	Sadeleştiren
ŞD	Şura-yı Devlet
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TVYY	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
t.y.	Tarih yok
vol.	Volume
Yay.	Yayınları

ÖZET

Şehir tarihi araştırmaları, bir bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel varlığının ortaya konulmasında büyük önem taşımaktadır. Tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olan Istanos, Teke Sancağı'na bağlı Antalya kazasının bir nahiyesi olarak bu statüsünü XX. yüzyıl başlarına kadar sürdürmüştür. Tanzimat döneminden itibaren yaşanan gelişmelerin bir neticesi olarak, 1914'te başlayan bürokratik girişimlerin 1917'de sonuç vermesiyle kaza haline getirilmiş ve Korkuteli adını almıştır. Çalışmamızın amacı, Antalya kazasının bir nahiyesi ve yaylağı olan Istanos'un 1839-1917 arasındaki resmini ortaya koymaya çalışmaktır.

Bu çalışmada şehir tarihçiliğı açısından önem taşıyan Antalya Şer'iyye Sicilleri, Istanos Temettuat Defterleri, Teke Nüfus Defterleri, Konya Vilayeti Salnameleri ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin çeşitli fonlarındaki arşiv belgeleri kullanılmış; Istanos'un idari, sosyal, ekonomik durumu, bu üç ana başlık altında derinleştirilerek incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız sırasında, Istanos'un aile yapısı, kültürel varlıkları, eğitim yapısı, toprağın ve tarımın durumu ve nahiyenin ekonomik faaliyetleri araştırılmış ve tesbit edilmiştir. Bunun yanı sıra Istanos'un Antalya için önemli bir sayfiye yeri olduğu, Antalyalı ahalinin çeşitli açılardan Istanos'u yatırım alanı olarak gördüğü anlaşılmıştır. Istanos'un yerli ahalisi yanında, Yörük-Türkmen cemaatlerinin Istanos'daki varlığı ve sosyo-ekonomik durumları anlatılan konular arasındadır. Istanos'da yapılan tarım ve hayvancılık ile el sanatları ve küçük üretim faaliyetlerinin ülkenin iktisadi birikimine sağladığı katkı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nahiye, Istanos, Korkuteli, Teke Sancağı.

SUMMARY
THE ADMINISTRATIVE, SOCIAL AND ECONOMICAL CONDITION OF
ISTANOS (KORKUTELİ)
(1839-1917)

A city's historical researches play a great role on determining of a certain region's social, economical and cultural assets. Istanos, for years, was an important settlement place governed as an town which was under the authority of Teke Sanjak until 20th century., Istanos was named Korkuteli due to the bureaucratic efforts between 1914 and 1917. The aim of this study, to picture the conditions of Istanos between 1839 and 1917.

In this study, the Shari'a Court Records of Antalya, the Revenue Tax Registers of Istanos, the population census records of Antalya, the Yearbooks of Konya Province and various documents from the the Prime Minister's Ottoman Archives have been used. Istanos have been studied thoroughly under three main topic: administrative, social and economical situations.

Istanos' family structure, cultural assets, educational system, the structure of soil, agriculture and the economical activities are examined. The study shows that Istanos was an important summer resort area and Istanos was seen as a good investment area for the residents of Antalya. Istanos' local people, Turkish Nomad People presence in Istanos and their social and economical conditions are also mentioned in the study in detail. The contributions of agriculture, livestock, handicrafts and small-scale production activities of Istanos to the economic accumulation of the Empire have been examined.

Keywords: Township, Istanos, Korkuteli, Teke Sanjak.

TEŞEKKÜR

Söz konusu çalışma sırasında, desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Fahrettin Tızlak'a, yapıcı eleştiri ve fikirleriyle çalışmanın her aşamasını takip eden değerli jüri üyesi hocam Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu'na, ilgi ve desteğini daima hissettiğim, sorularımı sabırla cevaplandıran değerli hocam Doç. Dr. Güven Dinç'e ve Dr. Öğr. Üyesi Hatice Durgun'a ve doktoranın her aşamasında yanımda olan doktora arkadaşım Gülsüm Şimşek'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca sonsuz sabır, anlayış ve desteklerinden dolayı, kızım Elif başta olmak üzere tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Tuba Meryem YILDIZ

ÖNSÖZ

Türklerin Anadolu'ya gelerek, burayı yurt edinmeleri hadisesi, son derece önemli, araştırılmaya değer ve ilgi uyandırmış bir konu olarak, yerli ve yabancı çok sayıda araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu hadisenin devamında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulan beyliklerin teşekkülü sonucu ortaya çıkan yerleşim birimleri, yeni şehirler, mimari yapılar ve ortaya çıkan kültür; mevcut siyasi gücün ortaya koyduğu siyasal tarihin dışında Anadolu kültür tarihinin anlaşılması açısından son derece önem taşımaktadır. Bu kültürün ortaya koyduğu en önemli sonuç başta şehirler olmak üzere yerleşim birimleridir.

Konumuz olan İstanos da ilk Türk akınlarının görüldüğü zamanlardan itibaren Türklerin taarruz sahası içinde yer almış; özellikle bölgeye yönlendirilen yoğun göçebe Türkmen nüfusun yerleşim sahası olmuştur. İstanos'un verimli ovaları, otlakları, soğuk ve serin havası, hayvanları da beraberlerinde olan göçebe Türkmen nüfus için elverişli bir yerleşim alanı olmuştur.

İdarî olarak beylikler döneminde Hamidoğulları'nın bir kolu olan Teke Beyliği'ne başkentlik yapan İstanos, Osmanlı idaresine girdikten sonra, XX. yüzyıl başlarına kadar Antalya kazasına bağlı bir nahiye olarak varlığını sürdürmüştür. Tanzimat dönemi sonrasında başlayan idarî değişiklikler kapsamında, nahiyenin kazaya dönüştürülmesi çalışmaları başlatılmıştır. 1914'te hız kazanan bürokratik girişimlerin 1917'de sonuç vermesiyle İstanos, kaza haline getirilmiştir. Bu işlemler sırasında da Osmanlı şehzadesi Korkut'un burada yakalanarak idam edilmesi hadisesinden dolayı, yeni kurulan kazanın adı, İstanos'dan Korkuteli'ne tahvil edilmiştir.

İstanos, göçebe Türkmen nüfus için olduğu kadar, Antalya ahalisi için de yaz aylarının vazgeçilmez yayla mekanı durumundaydı. Bu özelliği, İstanos'u birçok açıdan Antalyalı ahalinin yatırım yaptığı bir yer haline getiriyordu. Ev, dükkân, bağ ve bahçelerin yanı sıra değirmenler bu yatırım mallarını oluşturuyordu. Çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşan İstanos ahalisinin memleketin genel iktisadî üretimine katkı sağladığı, mevcut kaynaklardan anlaşılmaktadır. İstanos ve köylerinde ortaya konan hayvansal ve tarımsal ürünler, özellikle bölge içindeki üretim ve tüketime önemli katkılar sağlamıştır. Bu zamana kadar yapılan çalışmalarla hem Teke yöresinin ve hem de ona bağlı yerleşim birimlerinin sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarını ortaya koyan çalışmalar yapılmış olmakla beraber; İstanos'un çalışılmamış bir alan olması, şehrin tarihinin bütüncül olarak algılanmasında, eksiklik oluşturmaktadır. Amacımız yaptığımız çalışmalarla bu eksiğin doldurulmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaçla yapılan çalışmamızda İstanos'un 1839-1917 arasındaki idarî, sosyal

ve iktisadî vaziyeti arşiv belgeleri merkez alınmak üzere, mevcut literatürle desteklenerek ortaya konulmuştur.

Tuba Meryem YILDIZ
Antalya, 2018

KONU VE KAYNAKLAR

A. Konu

Istanos'un sınırları içinde bulunduğu Pisidia, Isparta ve Burdur illerinin büyük bir kısmını, Antalya'nın ise kuzeyinde kalan dağlık kısımlarını kapsamaktadır. Batısında Caria, güneybatısında Lycia, kuzeyinde Phrygia, doğu ve güneydoğusunda Lyconia ve İsauria; güneyinde Pamphylia bulunmaktadır. Istanos'un eski adının kaynaklarda İsinde olduğu ve bu kentin merkezinin Yazır köyü yakınlarında bulunduğu düşünülmektedir. Yöre, Hitit krallığının yıkılmasının ardından sırasıyla Perslerin, Büyük İskender'in, Selevkosların, Romalıların ve Bizans'ın idaresine girmiştir. XI. yüzyıldan itibaren Anadolu üzerine başlayan Türk akınları, 1076 yılından sonra ağırlık kazanmış, güney ve batı Anadolu da ilerleyen dönemde Türk akıncılarının fütühat alanı içine girmeye başlamıştır. Buraya, bölgeyi Türkleştirmek üzere XIII. yüzyıldan itibaren ekseriyetini Üç-Okların teşkil ettiği Türkmen toplulukları yerleştirilmiştir. Teke aşireti de buraya yerleştirilen aşiretlere dendir. Selçuklu idaresinin zayıflamasının ardından Türk beylikleri ortaya çıkmaya başlayınca, Isparta, Eğirdir taraflarında hakimiyet kuran Hamid-ili Türkmenleri Dünder Bey idaresinde teşkilatlanmıştır. Dünder Bey'in Antalya'yı ele geçirmesiyle, Hamidoğulları'nın Teke kolu ortaya çıkmıştır.

Istanos, uzun süre Teke Beyliğine başkentlik yapmıştır. Nahiyyede bulunan, Hamidoğulları'ndan Sinaneddin Bey'in banisi olduğu Sinaneddin Medresesi ile aynı yerde bulunan Alaaddin Camii, Teke yöresinde mevcut olan nadir güzellikte Beylikler ve Selçuklular dönemi mimarî eserleridir. Teke Beyliği ve Karamanoğulları ile Osmanlı Devleti mücadelesinin ardından Teke yöresi II. Murad döneminde Osmanlı topraklarına dahil edilmiş ve Teke sancak olarak teşkilatlandırılmıştır. Osmanlı şehzadelerinden Korkud burada sancakbeyliği yapmıştır.

Hayvanlarıyla beraber ve yaylak-kışlak hayatına uygun olarak hareket halinde yaşayan konar-göçer Yörük-Türkmen grupların, Teke yöresinde en yoğun olarak yerleştiği bölgelerden biri Istanos olmuştur. Özellikle müsellemler teşkilatının nahiyyelerde konuşlandırılması çerçevesinde, Istanos bu Türkmen grupların köyler kurdukları ve yerleştikleri yerlerden biri olmuştur. Nahiyye, yalnız konar-göçer Türkmenlerin değil, Antalya'nın yerleşik ahali için de yaz aylarını sıhhatle geçirebilecekleri bir yaylak vazifesi görmüştür. Evliya Çelebi; Istanos'dan Antalya halkının sekiz ay dinlenmekle sağlık buldukları ve yüz renklerinin yerine geldiği bir yayla olarak bahsetmektedir.

Istanos; Osmanlı idarî düzenlemesinde Teke Sancağı'nın merkez kazası olan Antalya'nın bir nahiyyesi olma vasfını XIX. yüzyılın sonuna kadar sürdürmüştür. Nahiyyenin

idarî statüsünün değişikliği ile ilgili verilen uzun uğraşlar ve yazışmalar sonucu, 1914 yılında hazırlanan kanun teklifinin yasalaşmasının beklenilmeden yürürlüğe konmasının ardından kazaya dönüştürülmüştür. Bu zamana dek Istanos adını taşımış olan nahiye, kaza olmasının ardından Şehzade Korkut'a izafeten (Korkud-ili) Korkuteli adını almıştır. Söz konusu karar, 22 Şubat 1917 yılında resmîyet kazanmıştır.

Başta hububat olmak üzere Teke yöresinde tarım ve bağcılık alanlarında hem iklim ve hem de toprak verimliliği açısından bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamış olan Istanos, hayvancılıkta da gerek yetiştirilen hayvanlar ve gerek onlardan sağlanan hammadde açısından önemli nahiyelerden olmuştur. Hayvancılıktan sağlanan hammaddeye dayalı olarak gelişen dericilik, kıl işleyiciliği, kilim dokumacılığı gibi iş kollarının gelişimine katkı sağlamıştır. Bu zamana kadar yapılan çalışmalarla hem Antalya (Teke) yöresinin ve hem de ona bağlı yerleşim birimlerinin sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarını ortaya koyan çalışmalar yapılmış olmakla birlikte; Istanos'un çalışılmamış bir alan olması, şehrin tarihinin bütüncül olarak algılanmasında, eksiklik oluşturmaktadır. Amacımız yaptığımız çalışmalarla bu eksikliğin doldurulmasına katkıda bulunmaktır.

B. Kaynaklar

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

a. Belgeler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin farklı kataloglarında Istanos'un idarî, iktisadî, ictimai durumu ile ilgili muhtelif konuları ihtiva eden birinci el kaynak vazifesi görececek belgeler mevcuttur. İlgili konuların dipnotlarında ve kaynakçada bu belgelerin tasnif numarası ve fon kodları belirtilmiştir.

b. Defterler

Bu defter grupları arasında ilk ve en önemli grubu Şer'iyye Sicilleri oluşturur. Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı taşra teşkilatının adlî, idarî ve beledi reisi olan, merkezin taşradaki en önemli temsilcisi durumundaki kadının başkanlığında gerçekleştirilen davaların, resmî kayıtlarıdır. Devlet merkezi ile taşra teşkilatı arasındaki iletişimi de ortaya koyan, ferman, emirname sureti, hüccet, berat, ilam gibi belgeleri ihtiva eden ana kaynaklar olması hasebiyle, özellikle konumuz açısından son derece önemlidir. Ayrıca, toplumun ekonomik ve sosyal durumlarının tesbitinde vazgeçilmez olan terekeler bu belgeler arasında ayrı bir önem taşır ki, Istanos'la ilgili olanlar, Antalya Şer'iyye Sicilleri içinde tesbit edilmiştir. Bu kaynaklarda toplumu oluşturan bireylerin evlilik, boşanma, aile yapısı, yaşam biçimleri, kullandıkları

eşyalar, iktisadî durumları, eşya fiyatları, taşınmaz mal ve mülkler ile hayvan satışlarının usul ve kıymetleri, yetim malları, vakfedilen mal veya kültürel varlıklar gibi çok geniş yelpazede, toplumsal, iktisadî ve idarî bilgiler yer almaktadır. 100 adet Antalya Şer'iyye Sicili'nden 73 adet defter içinde İstanos'la ilgili olanlar tesbit edilmiş olup, bunlar 4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,17,18,19,20,21,23,24,26,27,28,29,30,31,33,34,35,36,37,38,39,40,41,42,43,44,45,46,47,48,49,50,51,52,53,54,55,56,57,58,59,60,61,62,63,64,65,66,67,75,76,84,86,87,88,90,91,92,93,94,95,96,97,98 numaralı defterlerdir. Bu defterlerin 44 tanesi kullanılmıştır. Kullanılan defterler, kaynakçada belirtilmiştir.

Diğer defter grubu Osmanlı Arşivi'nin Maliye Varidat kaleminde yer alan, Temettuat Defterleri'dir. Bu defterler, Tanzimat sonrası vergi uygulamaları çerçevesinde devletin, vergi mükelleflerinin her türlü maddî varlığının tahririni istemesi üzerine ortaya çıkan defter grupları olup, tutulduğu yerin hayvan, toprak varlığı, sayıları ve nitelikleri, toprak ilişkileri, toprak çeşitleri ile hane reislerinin meslekleri, bölgenin zanaat işleri ve ödedikleri vergiler gibi konularda önemli bilgiler ihtiva etmektedir. H.1256 (M.1840-41) ve H.1260 (M.1844-45) yıllarında iki kez tutulmuş olan bu defter gruplarından az bulunan H.1256 yılı kayıtlarının da İstanos köyleri için tutulmuş ve mevcut olduğu görülmektedir. İstanos mahallelerinin temettuat defterleri ise maalesef mevcut değildir. ML.VRD.TMT fonunda 9661,9663, 9664, 9666, 9667, 9670, 9676, 9677, 9678, 9679, 9683, 9687, 9692, 9693, 9694, 9695, 9699, 9701, 9703, 9705, 9708, 9712, 9720, 9722, 9723, 9726, 9733, 9734, 9735, 9736, 9746, 9748, 9751, 9752, 9755, 9763, 9770, 9772, 9773, 9774, 9775, 9776, 17567 kodlarıyla kayıtlı, 43 defter İstanos'un köyelerine ait olup, tüm defterler tarafımızdan çevrilmiş ve ilgili yerlerde kullanılmıştır. Bu defterlerden 9661, 9663 ve 9664 numaralı defterler, ilk grup olan 1840 verilerini havi toplu defterler iken; yukarıda yer alan diğer defterler, 1845 verilerini havi ikinci grup olup, köylerin teker teker kaydedildiği defterlerdir.

Bir diğer defter grubu, nüfus verilerini içeren Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı Nüfus Defterleri'dir. Nüfus defterleri fonunda ve 3192, 3194, 3201, 3202 (H.1246-M.1830), 3218 (H.1256-M.1840) numaralarında kayıtlı defterler, çalışmanın nüfus bölümünde kullanılmıştır.

Nahiye'nin dinî-sosyal varlıkları ve toprak varlığı konusunda, ilgili yerler istisna olmak üzere, konumuz sınırlarını aşan vakıf konusuna değinilmemiştir. Bununla ilgili kullanılan vakıf defterleri kaynakçada ve dipnotlarda belirtilmiştir.

2. Salnameler

Konya vilayetine ait, H. 1285, 1286, 1287, 1288, 1290, 1291, 1292, 1294, 1295, 1296, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1307, 1310, 1312, 1317, 1322, 1332 tarihli salnameler taranmış, İstanos'a dair bilgiler ilgili yerlerde kullanılarak, dipnotlarda belirtilmiştir. Bunlardan 1268, 1287, 1289, 1290, 1317, 1322, 1332 tarihli salnameler kullanılmıştır. Bu kaynaklarda İstanos'la ilgili olan, idari yapı, nüfus, eğitim, kültürel ve dini varlıklar ile bazı özel bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca nahiyeye bağlı köylerin sayı ve yerleri ile nüfus konusu kapsamında yer alan göçle ilgili cetvellerden yararlanılmıştır.

3. Araştırma Eserleri

Direk olarak İstanos'u inceleyen bir kaynak bulunmamakla birlikte; Antalya'yı konu alan ve ona bağlı yerleşim birimlerini de anlatan, İstanos'a dair kıymetli bilgiler içeren eserlerden faydalanılmıştır. Süleyman Fikri Erten'in "*Antalya Tarihi (1948)*" adlı eseri bunlardandır. Antalya (Teke) yöresinin, XV.-XVI. yüzyıllarına ışık tutan Behset Karaca'nın "*XV.-XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı (Fakülte Kitabevi, 2002)*" adlı çalışması, dönemimizden önceki İstanos hakkında önemli bilgiler içermektedir.

GİRİŞ

1-Istanos'un Fizikî ve Coğrafi Yapısı

Istanos 2470 km² yüzölçümü ve 1020 m ortalama yükseltiye sahiptir. İlçenin doğusunda Antalya merkez ilçesi, batısında Fethiye (Muğla), kuzeyinde Tefenni ve Bucak (Burdur) ilçeleri, güneyinde Kumluca ve Elmalı (Antalya) ilçeleri yer almaktadır. Korkuteli, Torosların başlangıcını teşkil eden Beydağları'nın kuzey batısında, polye düzlüklerin ve tepelerin hâkim olduğu bir coğrafyaya sahiptir. Güneydoğu sınırını Beydağları (3069 m) çevrelerken, kuzeybatı sınırını Kızılcadağ (2598 m) ve Rahatdağ (2298 m) çevrelemektedir. Bu iki sınır arasında kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda Korkuteli polyesi uzanmaktadır¹. Bu bölgenin coğrafyasında ve ulaşımında Beydağları'nın büyük etkisi bulunmaktadır. Bu dağlar üç ulaşım hattı dışında iç bölgelerdeki vadileri kıydan koparmaktadır².

Beydağları Doğu eteklerini Antalya körfezine, batı yamaçlarını Elmalı ovasına yaslayarak güneyde Gelidonya (Klidonya) burnundan, kuzeyde Korkuteli sınırına kadar uzanır. Tekeli yaylasının en dik ve oylumlu ayrıca en yüksek tepelerini meydana getiren bu dağ grubu, büyük bir dış etki ile oyulmuş bir yarıkla birbirinden ayrılmış, paralel iki sıradağ grubundan oluşur. Bu kol, Tepe dağı ile Bakırlı Dağı'nı meydana getirdikten sonra Antalya kıyı ovasını Korkuteli yaylasına bağlayan Yenice Boğazının güney sırtlarını oluşturan ve Antalya'nın en ünlü antik kentlerinden biri olan Termessos kalıntılarının üzerinde bulunduğu Güllük (Solymos) Dağı'na uzanır. Ardından Korkuteli ovasının güneyini çevreleyen Kuran Dağları ile birleşir. Bu dağlar 2.000-2.500 metre yüksekliktedir. İkinci sırayı meydana getiren Beydağları ise çok yüksek fakat çok engebeli değildir. Bir diğer yükseklik, Söğüt Gölü'nün doğusunda bulunan Kuru Dağı'dır. Onun kuzeydoğusunda yer alan Boz Musa Dağları, Burdur sınırını ve bunların doğusunda kalan Korkuteli'nin Bozovasını meydana getirir³.

Beğiş ovasının dağlar ile kesildiği yerden başlayarak devam eden Korkuteli Ovası, 7-8 kilometre uzunlukta ve 2-3 kilometre genişlikte olup, dağlar arasında verimli bir ovadır. İçerisinden Bozçay geçer ve bu çay, Korkuteli ovasında bol meyve ve ürün yetiştirilmesinde önemli rol oynar. Korkuteli Çayı olarak da adlandırılan bu çay üzerinde Korkuteli Barajı bulunmaktadır. Aşağı ve yukarı Bozova düzlükleri de Korkuteli ovalarının devamı olup, verimli topraklardır. Deniz seviyesinden yaklaşık 1000 m. yüksekliğe çıkan bu ovalar, alüvyal genç topraklar ile verimli topraklardan oluşmuşlardır. Çomaklı (Fığla) ovası da Korkuteli'nin

¹ Can, 2009: 3.

² Karaca. 2002: 130.

³ Çobanoğlu, 2010: 69-70.

güneydoğusundaki düzlükle başlayan ve güney-kuzey yönünde ilerleyerek, Çomaklı, Eğirdin, Ürkütlü, Garibçe köylerini içine alan geniş, düz ve Torosların gerisinde yer alan ovalardan birisidir. Antalya'nın batı sınırını çizen ve Kocaçay adıyla da bilinen Eşen çayı, Batı Anadolu ile Güney Anadolu'yu ve Akdeniz ile Ege bölgelerini birbirinden ayırır. Bu çay Kemer, Çaykenarı, Kınık'tan geçerek denize dökülür. Alakır çayı, İmecik'in güneyindeki Eretepe ve Umurtepe'den çıkar⁴. Halk tarafından yayla olarak adlandırılan platolardan bazıları Akyar, Dereköy, Sülekler, Taşkesiği, Söbüce, Varsak, Büyükköy, Küçükköy, Yazır yaylalarıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi, polye olarak adlandırılan ovalık alanlar; Kestel, Zivind, Bozova, Gölcük, Susuz, İmecik ve Bayat Bademleri polyeleridir⁵.

2-Istanos ve Korkuteli Adı

İbn-i Batuta, seyahatnamesinde Korkuteli'ni Istanos adıyla andığı gibi⁶, Neşri'de de Korkuteli için Istanos adının kullanıldığı görülmektedir⁷. Fatih dönemindeki defterlerde de Korkuteli, İstanos şeklinde kaydedilmiştir⁸. Evliya Çelebi de yine Korkuteli için Istanos adını kullanmakta ve Antalya'nın yaylağı olduğundan söz etmektedir⁹. XIX. yüzyıl boyunca nahiyenin kendisiyle alakalı tüm yazışmalarda Istanos adıyla anıldığı görülmektedir. Antalya Şer'iyye Sicillerinde, Konya Vilayeti Salnameleri'nde, Temettuat ve Nüfus Defterlerinde Istanos nahiyesi adı kullanılmıştır. Istanos adı, nahiyenin kazaya dönüştürülmesine kadar değişmeden kalmıştır. Istanos nahiyesinin kazaya tahvili sırasında yapılan yazışmalardan ilki olan 1893 tarihli mazbatada; Istanos, Milli, Kızılkaya nahiyelerinin birleştirilerek, bunların yerine Korkudili kazasının ihdas olunması talep edilmiştir¹⁰. Bu sırada ilk kez Korkudili adının kullanıldığı görülmektedir. Burada hem idarî bir değişiklik hem de isim değişikliği söz konusu edilmiştir. Korkuteli'nin kazaya tahvili ile ilgili 1914 yılında geçici olarak yürürlüğe konulan kanunun, 1917 yılında kesinleşmesi ile nahiyeye hem kazaya tahvil edilmiş hem de adı Osmanlı şehzadesi Korkud'a izafeten, Korkudili yapılmıştır¹¹.

Istanos adının anlamı ile ilgili olarak, birden fazla görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden biri, Tekeoğulları ve Osmanlı'nın ilk döneminde nahiyenin adının Roma dönemindeki İsinde ifadesinden değiştirilerek "İstanos" şeklinde söylendiğidir. Bu kelimenin

⁴ Çobanoğlu, 2010: 72.

⁵ Can, 2009: 16

⁶ İbn-i Batuta, 1983: 195.

⁷ Mehmet Neşri, 1983: 114.

⁸ Karaca, 2002: 130.

⁹ Evliya Çelebi, 2011: 305.

¹⁰ Tızlak, 2014: 251.

¹¹ Tızlak, 2014: 249-259.

Bizans dönemindeki sıkışık ve dar anlamına gelen, “stena” veya “stenez” kelimesiyle bağlantılı olarak Türkler tarafından İstanos’a dönüştürülmüş olabileceği ifade edilmiştir¹².

Süleyman Fikri Erten, İstanos kelimesinin, eskiden burada bulunan İstinda’dan yanlış biçimde türetildiğini; buranın adının yüzlerce yıldan beri “İstanoz” olarak anıldığını, fakat 1330 tarihli vilayet encümeni kararı ile bu ismin Korkuteli’ne dönüştürüldüğünü bildirir. Şehzade Korkud’un yazın ahali ile burada konaklaması ve sonrasındaki gelişmelerle burada yakalanarak idam edilmesinden dolayı bu adı aldığını ifade eder¹³.

Bilge Umar’a göre ise İstanos; İsta-(wa)na yani Akarsu ülkesi öğelerinden türetilmiş, İstana adının Helen-Rum ağzına uygun olarak İstanos’a dönüşmüş biçimidir. Kasaba oradan geçen çay dolayısıyla bu adı taşımaktadır. Bu ad yörenin akarsu ülkesi olduğunu anlatmaktadır. İstanos çayı Korkuteli’nden geçen ve şimdi Bozçay, Akkırca çayı denen çayın Osmanlı dönemindeki adıdır. Çayın ilkçağdaki adı ise Tauros Çayı’dır¹⁴. Umar, aynı çalışmada “stenos ve stanos” kelimeleri için, Trakya’da Maroneia bölgesinde, bugünkü adı Falovri olan bir çay olduğu açıklamasını yapar. Ancak bu kelimenin “güç, kuvvet, kudret” anlamlarına geldiğini ve bu anlamda bir adın akarsu adı olamayacağını, akıntısız anlamında kullanılmış olabileceğini belirtir¹⁵. Özetle Umar, her iki açıklamasında da İstanos adının, nahiyenin içinden geçen akarsu ile ilgili olduğunu anlatmaktadır. Bilge Umar’ı haklı çıkaracak bir örnek mevcut olup, arşiv çalışmaları sırasında dikkatimizi çekmiştir. O da Ankara dâhilindeki Zir kasabasına bağlı olan İstanos’dur¹⁶. Burası da gerçekten Çubuk Çayı, Ova çayı denen akarsu kenarında kurulmuş ve aynı antik adla isimlendirilmiştir¹⁷. Bu iki akarsu kenarında kurulmuş olan yerleşimin de aynı adla anılması, onların adlandırılmasında söz konusu akarsuların etkili olduğunu göstermektedir.

3-İlkçağlardan Türklerin Fethine Kadar İstanos

Pisidia, Toros dağlarının yükselteleri arasında yer alan dağlık bir bölgedir. Isparta ve Burdur illerinin büyük bir kısmını, Antalya’nın ise kuzeyinde kalan dağlık alanlarını kapsamaktadır¹⁸. Pisidia denizde kıyısı bulunmayan bir iç bölge olup, batısında Caria, güneybatısında Lycia, kuzeyinde Phrygia, doğu ve güney doğusunda Lycaonia ve Isauria,

¹² Çaycı, 2004: 16. Diğer görüşlerle ilgili olarak bk., Tızlak, 2014: 250, 251.

¹³ Erten, 1948: 48.

¹⁴ Umar, 1993: 350; Erten, 1948: 49.

¹⁵ Umar, 1993: 350.

¹⁶ Temettuat kayıtlarında “Zir kasabası küçük İstanos karyesi” olarak geçmektedir. bk. ML. VRD. TMT. d., 1365; Bir diğer belgede ise Ankara’nın Murtazaabad kazasına bağlı İstanos kasabası” olarak ifade edilmiştir. bk. BOA. HAT., 1608 / 54.

¹⁷ Hakan Kildokum, “İstanos-Zir’den Yenikent’e: Bir Ankara Yöresi Tarihçesi”, <http://www.blog.milliyet.com.tr>, (15.06.2015).

¹⁸ Sevin, 2001: 151; Umar, 1982: 116.

güneyinde de Pamphylia bulunmaktadır¹⁹. Coğrafi öğelerle açıklayacak olursak, Pisidia; kuzeyde Sultan Dağları, Akşehir Gölü ve Gölcük Dağları; kuzeybatıda Dinar düzlüğü ve Söğüt Dağları; doğuda Konya Ovası üzerinden Karadağ etekleri, güneyde Toros Dağlarının kuzey yamaçları ve batıda Burdur Gölü çanağının doğu kesimi ile sınırlanmıştır²⁰.

Anadolu'da insanoğluna ait bilinen en eski yerleşim alanlarından bir tanesi Antalya kent merkezinden yaklaşık 30 kilometre kuzeybatıda Istanos yolu üzerinde bulunan Karain mağarasıdır²¹. Istanos ve civarında bulunan höyükler ve antik yerleşimler, bölgenin önceden beri önemli bir yerleşim yeri olduğunu ortaya koymaktadır. Çomaklı ovasında bulunan Poğla antik kenti ve Pancar Höyük ilk yerleşim yerlerindedir. Bunların Pisidia bölgesinde yer alan Bademağacı, Kuruçay, Bucak gibi höyüklerle çağdaş olduğu düşünülmektedir. Bunların yanında Höyük Tepe Höyüğü, Çürükin Tepe Höyüğü, Yazır höyük, Bayat höyük, Kargın höyük, Bayatbademleri antik alanı, Korucak Yaylası antik alanı, Varsak Yaylası Höyüğü, Manay antik yerleşim alanı gibi antik dönem kalıntılarının var olduğu alanlar, araştırmacıların gayretleri ile tesbit edilmiştir²².

Pisidia sınırları içinde bulunan Istanos, yukarıdaki yerleşim alanlarından da anlaşıldığı üzere, eski çağlardan günümüze önemli bir yerleşim yeridir. Istanos'un eski adı kaynaklarda İsinda olarak geçmektedir. Bu kasaba adına kesilmiş yirmi iki çeşit bakır paranın varlığı tesbit edilmiştir²³. İsinda kasabası Pisidyalıların zamanında kurulmuştur. Alaaddin Kışla mahallesinde Pisidialılara ait şehir kalıntılarına rastlanmaktadır. İsinda şehrinin, Istanos nahiyesine bağlı Yazır köyü sınırlarında bulunduğu kabul edilmektedir²⁴. Halkının büyük bir kısmı İyon kökenli olan İsinda şehrinin ilk sakinlerinin antik dönemden itibaren bölgede buldukları düşünülmektedir²⁵.

Söz konusu yerleşimleri içinde barındıran Pisidia, Anadolu'da hâkimiyet kuran devletlerin idaresinde kalmış; Hitit krallığının yıkılmasından sonra, sırasıyla Perslerin, Büyük İskender'in, Selevkosların, Romalıların idaresine girmiştir²⁶. M.Ö. 190 yılında bölge, Romalı General Asiaticus ile Seleukos Kralı III Antiokhos arasındaki savaş ve sonrasındaki barışla gündeme gelmiştir. Roma'nın müttefikleri Bergama Kralı II. Eumenes ve Rhodos olup, Roma'ya bırakılan yerler onlar arasında paylaştırılmıştır. Bu iki müttefikin bölgeden

¹⁹ John Anthony Cramer, *A Geographical and Historical Description of Asia Minor with a Map*: 288; [https://archive.org.](https://archive.org/), (erişim tarihi: 29.06.2015) Ayrıca, Pisidia'nın sınırları için bk., Strabo, 2005: 26.

²⁰ Senem Özden, "Pisidia ve Bölgesinde Yunan ve Roma Dönemlerine Ait Kültür Varlıkları", <http://www.tayproject.org> Pisidia, 1 (erişim tarihi:15.06.2015)

²¹ Tekoğlu, 2010: 78.

²² Antalya Kültür Envanteri (Korkuteli-Elmalı), 2005: 10-53

²³ Erten; 1948: 48.

²⁴ Özsait, 1985: 117; Umar, 1982: 16; Çaycı, 2004: 107.

²⁵ Umar, 1993: 347; Çaycı, 2004: 107.

²⁶ Çelik, 2011: 344.

çekilmesi otorite boşluğuna neden olurken, bölgede korsan faaliyetler söz konusu olmuştur. Bu taarruza karşılık Kilikia eyaleti kurulmuş ve bu eyalet, Milyas, Lykia-Pamphylia-Pisidia bölgelerini içine almıştır. Korsan Zeniketes, Lykia ve Pamphylia’da birçok kenti eline geçirmiştir²⁷. MÖ. 189 yılında Manlius komutasındaki Roma birliği, Ege sahillerinden hareketle Salihli (Sardes), Denizli (Laodiceia), Horzum (Kbyra) ve İsinde üzerinden Antalya’ya kadar ulaşmıştır. Romalı komutanın takip ettiği bu güzergâh Bizans döneminde de kullanılmış olup, bu durum bu hattın önemine işaret etmektedir²⁸. Ramsay, Denizli’den (Laodiceia) Horzum’a (Kbyra) ve oradan Antalya (Pamphilya)’ya kadar uzanan yolun milattan iki yüz sene evvel ehemmiyet arzetmeye başladığını ifade etmektedir²⁹.

Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrıldığı MS. 395 yılına kadar geçen zaman diliminde Anadolu’nun diğer bölgeleri gibi Pisidia bölgesi de Yunan ve Roma yerleşmelerini içinde barındırmıştır. Roma dönemi boyunca farklı eyaletlere ve farklı coğrafi bölgelere eklenmekle birlikte Pisidia ancak Diocletianus döneminde başlı başına bir eyalet olmuştur³⁰.

4-Teke Yöresi’nde ve İstanos’da Türk Hâkimiyeti

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu üzerinde yoğun bir Türk hücumu söz konusu olmuş; 1040-1071 arasında da devamlı olarak göçebe kitleler Azerbaycan’dan Anadolu’ya, Suriye ve Irak taraflarına yayılmışlardır. Aile ve hayvanları ile ilerleyen ve bazen de Selçuklu ordularının himayesinde bulunan bu Türkmenler, Malazgirt zaferine kadar Anadolu’yu kendileri için emniyetli hissetmemişlerdir. 1071 Malazgirt zaferiyle Türkmenler Anadolu’ya dolmaya başlamışlardır. 1076 yılında ise İznik’e kadar Anadolu topraklarını ele geçirmişlerdir³¹.

Pitcher’a göre, bu ilerleyiş karşısında 1081-1180 arasında Kommenos hanedanı imparatorlarının stratejileri; ilk olarak Selçukluların, Trabzon ve Klykia arasında herhangi bir noktadan sahile ulaşmalarını engellemek ve ikinci olarak da Eskişehir ve Antalya arasında uzanan kaleler sayesinde batıdaki topraklarını sağlama almaktır. Ardından Selçukluları olabildiğince doğuya, Akçay-Bolvadin-Akşehir hattıyla gözetim altında tuttıkları yüksek dağ sıralarına kadar geri çekilmek zorunda bırakmaktır³². I.Haçlı Seferi (1095-1099) Pisidia bölgesinde Türklerin etkinliğinin azalmasına sebep olmuştur³³. 1118 yılında Türkler, Yukarı

²⁷ Gökalp, 2010: 87.

²⁸ Umar, 1993: 347; Çaycı, 2004: 107.

²⁹ Ramsay, 1961: 47.

³⁰ Senem Özden, “Pisidia ve Bölgesinde Yunan ve Roma Dönemlerine Ait Kültür Varlıkları”, www.Tayproject.org.Pisidia : 1, (erişim tarihi: 25.06.2015).

³¹ Turan, 2004: 65-67.

³² Pitcher, 2001: 49.

³³ Turan, 2004: 105.

Menderes vadisine sızmışlar, Denizli ve Uluborlu'yu ele geçirmişlerdir. Böylece onlar Antalya yolunu keserek Bizans'ın planladıklarının aksine Klikya ve Suriye ile Bizans'ın bağlantılarını kesmişlerdir³⁴.

Bizans İmparatorluğu artık bu bölgede sadece kuvvetli tahkimâta sahip bazı kale ve şehirleri elinde tutabilmektedir. Her tarafta Türkler olduğundan Antalya'ya inen yolun hiç güvencesi kalmamıştır. 1147 yılında II. Haçlı Seferi dalgasıyla İstanbul'a gelen, Alman ve Fransız ordularının Anadolu'da yürüyüş güzergâhı da, değil Orta Anadolu'dan; Ege bölgesi içinden bile geçmenin artık mümkün olmadığını belgeler niteliktedir³⁵. II.Haçlı Seferinde (1147-1149) yer alan Fransa kralı VII. Louis, Isparta civarında bir hayli kayıplar verdikten sonra, Antalya'dan deniz yoluyla Filistin topraklarına hareket ederken bölgedeki hakimiyetini temin etmek için Antalya şehrinde bir müfreze asker bırakmayı tercih etmiştir³⁶.

Bölgede hâkimiyet mücadelesi devam etmiş; II. Kılıçarslan 1182'de Antalya'yı kuşatmış ise de alamamıştır³⁷. Anadolu Selçuklularının fetih güzergâhında yer alan Pisidia bölgesi, epey zaman elde edilememiş ise de nihayet III. Kılıçarslan döneminde, 1203'te Isparta'nın zaptının ardından Antalya yöresinin de fethine başlanmıştır³⁸. Antalya'yı 1206'da Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Gıyaseddin Keyhüsrev almıştır³⁹. Buraya, bölgeyi Türkleştirmek üzere XIII. yüzyıldan itibaren ekseriyetini Üç-Okların teşkil ettiği Türkmen toplulukları yerleştirilmiştir⁴⁰. Teke aşireti de buraya yerleştirilen aşiretlere dendir. Antalya bir ara Kıbrıs krallığı tarafından elde edildi ise de I. İzzeddin Keykavus 1210'da burayı geri almaya muvaffak olmuştur⁴¹.

Bölgeye yerleştirilen Teke aşireti; Hamid Bey idaresindeki Türkmen aşiretidir. Yöreye Teke-eli adının verilmesinde bu aşiret etkili olmuştur⁴². Anadolu Selçuklu Devleti, XIII.

³⁴ Cahen, 2002: 22. Antalya ve havalisinde gerçekleşen mücadelede kent kesin surette Selçukluların eline geçene kadar mücadele sahası olmuş ve el değiştirmiştir. Bkz, Cahen, 2002: 22, 26, 31, 65, 67, 69, 73; Turan, 2004: 289, 290, 291, 294, 296.

³⁵ Alman kralı III.Konrad, imparator Manuel'in Türklere ait araziden geçmemeleri konusunda kendilerini uyarmasına rağmen İznik'ten Eskişehir'e yönelmiş, 26 Ekim günü Eskişehir yakınındaki Btyhsy (Sarısu) civarında ani bir Selçuklu saldırısına uğramış, ordusunun onda dokuzunu kaybetmiş, perişan halde gerisin geri İznik'e kaçmak zorunda kalmıştır. Balıkesir-Bergama-İzmir üzerinden Efes'e oradan da Büyük Menderes'i Türklerin şiddetli karşı koymalarına rağmen 1148 yılı Ocak ayında Denizli (Honaz)-Themisonion; Acıpayam (Karaca-höyük), -Eriza (Armutlu)-Kibrya (Göhlhisar)-Isında (Korkuteli)-Termessos (Güllük Boğazı)-kepez başı yolunu takip ederek, Bizans arazisi içinden, fakat mütemadiyen sınırı aşmış gelen Türklerin hücumlarına maruz kalarak Toroslara geçip, Antalya'ya ulaşmışlardır. Demirkent, 2005: 139-153; Cahen, 2002: 31.

³⁶ Cahen, 2002: 31.

³⁷ Baykara, 2010: 105.

³⁸ Uzunçarşılı, 1988: 62.

³⁹ Uzunçarşılı, 1988: 62; Bu tarih bazı araştırmacılar tarafından 1207 olarak verilmektedir. bk. İbn-i Bibi, 1941: 42; Cahen, 2002: 65; Baykara, 2010: 107.

⁴⁰ Tekindağ, 1977: 55.

⁴¹ Uzunçarşılı, 1988: 67; Tuncer Baykara, İbn-i Bibi'den ve kent surlarının kitabesinden hareketle İzzettin Keykavus'un kenti alış tarihini 1216 olarak verir, bk. Baykara, 2010:106.

⁴² Bu durum Konya Vilayeti Salnamesi'nde "Selçuklular zamanında Asta-yı Vusta'dan hicret eden Teke aşiretinin bu sevhilde tavattun etmesi hasebiyle Teke-eli namını almıştır" şeklinde açıklanmaktadır. bk. KVS,

yüzyıl sonlarında iyice zaafa uğrayıp İlhanîlerin nüfuzu altına girmiştir⁴³. Batı hududundaki Türk aşiretleri kendi başlarının çaresine bakarak, toplanmaya ve müstakil birer idare kurmaya başlamışlardır. Bu tarihte, Isparta, Eğirdir ve havalisinde bulunan Hamid aşireti de başlarında bulunan Hamid Bey'in torunu İlyas Beyoğlu Feleküddin Dünder Bey'in reisliği altında merkezleri Borlu ve Eğirdir olmak üzere Hamidoğulları Beyliği'ni kurmuştur. Hamidoğulları Beyliği'nin kuruluşu XIV. yüzyıl başlarından öncedir. Faal bir emir olan Dünder Bey, beyliğinin hududunu güneye doğru genişleterek Gölhisar'ı ve İstanos'u almıştır. Daha sonra Antalya'yı elde etmiş ve beyliğini Germiyan, Denizli hudutlarına kadar büyütmüştür. Feleküddin Dünder Bey Eğirdir'i imar ederek, kendi adına atfen buraya Felekâbâd adını vermiştir. Onun on beş bin yaya, on beş bin atlı askeri ile meşhur şehirleri ve on beş kadar kalesi mevcuttur. Dünder Bey 1301'den sonra Antalya'yı elde etmiş ve burasını kardeşi Yunus Bey'in idaresine vermiştir⁴⁴. Böylece Hamidoğulları'nın merkezi Antalya olan Teke kolu ortaya çıkmıştır⁴⁵.

Yunus Bey'den sonra oğlu Mahmud Bey, Antalya'ya gelmiştir. Yunus Bey'in diğer oğlu Sinanüddin Calis Hızır Bey ise İstanos emiri bulunmaktadır. Mahmud Bey'in Antalya'dan kaçıp, 1327'de Kahire'ye gitmesi hadisesinin ardından, onun yerine kardeşi ve İstanos emiri Sinanüddin Calis Hızır Bey Antalya emiri olmuştur⁴⁶. Antalya sahibi Sinanüddin Calis Hızır'ın yirmi beş kalesi ve sekiz bin atlıdan mürekkep bir kuvveti mevcuttur⁴⁷. İbn-i Batuta 1333'te Antalya'ya geldiğinde Hızır Bey'in emir olduğunu, ancak hasta olduğunu bildirmiştir⁴⁸. Hızır Bey'in vefat tarihi ise belli değildir⁴⁹. İbn-i Batuta, İstanos yakınındaki Gölhisar'a vardığında Dünder Beyoğlu Ebu İshak tarafından karşılanmıştır⁵⁰. 1340'ların başında ise Hamidoğulları Beyliği'nin merkezi Burdur'a kaymış ve bu tarihte beyliğin başında Muzaferreddin Mustafa Bey bulunmaktadır. Hamidoğulları Beyliği XIV. yüzyılın ikinci yarısında Göller Bölgesinin tamamına hâkim olmuştur. Bundan sonra Karamanoğulları'nın saldırıları başlamıştır. Hamidli Hüseyin Bey 1374'te Beyşehir, Akşehir,

1332: 282. Burada Teke adlandırmasının sebebi açıklanmakla birlikte bunun zamanına değinilmemiştir. Şehabettin Tekindağ, kaynaklarda Teke-eli adlandırmasına aşiretin buraya yerleştirilmesinden çok sonra, Hamidoğulları'ndan Sultanü's-sevahil Emir Mübarizüddin Mehmet Bey zamanında rastlandığı ifade etmektedir. bk. Tekindağ, 1977: 55.

⁴³1314 yılında Türkmen Beylikleri'ni tedib etmek için Anadolu'ya gelen İlhanlı veziri Emir Çoban'a itaat edenler arasında Dünder Bey de vardır. bk., Erdem, 1995: 58.

⁴⁴ Uzunçarşılı, 1988: 62.

⁴⁵ Darkot, 2001: 460.

⁴⁶ Uzunçarşılı, 1988: 67

⁴⁷ Kofoglu, 2011: 348.

⁴⁸ İbn-i Batuta, 1983: 195.

⁴⁹ Uzunçarşılı, 1988:67.

⁵⁰ İbn-i Batuta, 1983:195.

Seydişehir gibi eski Eşrefoğlu topraklarını Osmanlılara seksen bin altına satmıştır. Bölge, Hamidoğulları'nın ortadan kaldırıldığı 1391'den sonra Osmanlıların eline geçmiştir⁵¹.

Teke Beyliği'nde ise Sinanüddin Calis Hızır Bey'in ardından beyliğin başına önce oğlu Dadı Bey ve ardından yeğeni Mübarizüddin Mehmet Bey geçmiştir. Teke Beyliği'nin başındaki son kişi, Osman Bey olmuştur. Osman Bey'in hâkimiyeti altında yalnızca Antalya ve İstanos kalmıştır. Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetini tesis etmekte ve yaymakta olan Yıldırım Bayezid 1391'de Antalya'yı zaptetmiştir. Bayezid, Antalya ve Teke-eli'ni aldıktan sonra, oğlu İsa Çelebi'ye sancak olarak vermiştir⁵². Ankara Savaşı'ndan sonra beylik merkezi İstanos olan ve Antalya'yı geri almak sevdasına düşen Osman Bey, Karamanoğlu Mehmet Bey'le ittifak kurmuştur. Bu amaç doğrultusunda Antalya'yı kuşatmışlar, ancak her ikisi de Antalya kuşatması sırasında ölmüştür. Bu olaydan sonra Antalya Sancakbeyi olan Firuz Beyoğlu Hamza Bey'in gayretleri sonucu Antalya ve havalisi Osmanlı toprağı olmuştur⁵³. Hamza Bey ganimet ve esirleri gönderince, sultan da Hamza Bey'e Teke Sancağı'nı vererek, ona topuz, hil'at ve kılıç göndermiştir⁵⁴. Sonuçta, Teke-eli ve havalisi XIV. yüzyılın sonunda Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Bundan sonra Teke-eli, II. Bayezid döneminde vuku' bulan taht mücadelesi ile gündeme gelmiş ve bu olay, Teke bölgesinde sosyal bir karışıklığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur⁵⁵. II. Bayezid'in hayatta kalan üç oğlundan büyüğü Ahmet, ortancası Korkud ve küçüğü Selim'dir⁵⁶. Teke-eli'ne gelmeden önce, küçük yaşlarda İstanbul'da bulunan ve bundan sonra Amasya'ya dönen şehzade Korkud'a Saruhan Sancağı verilmiştir. Manisa'nın havasının kendisine iyi gelmediği gerekçesiyle, Bergama'nın kendisine verilmesini istedi ise de bu talebi kabul görmemiştir. Şehzade Korkud; Şehzade Ahmet'in tesiriyle 1502'de Saruhan'dan Antalya Sancağı'na gönderilmiştir⁵⁷.

Saltanat hırsı ve mücadelesinin arttığını hisseden şehzade Korkud, Anadolu'da duramayacağını anlamış ve kendisine yapılan teklifleri “bana saltanat gerekmez” deyip

⁵¹ Erdem, 1995: 59.

⁵² Uzunçarşılı, 1988: 68.

⁵³ KVS, 1332: 280; Uzunçarşılı, 1988: 68. Anonim Osmanlı Kroniği'ne göre, “Sultan Murad Antalya üzerine yürümeye karar vermiş, Teke-eli'nin beyi Osman Çelebi İstanos'a varmış, oradan adamlarını toplayarak Antalya'ya varacakken, hasta düşüp varamadı. Firuz Bey derler bir kimesne vardı. Sultan Muhammed (Karamanoğlu) Onun oğlu Hamza Bey derlerdi. Antalya'dan çıkup, İstanos'a varup, Teke-oğlunun üzerine yürüdüler. Osman Bey'in kız karındaşını Hamza Bey helal edip aldı. Burada böğrüne top gelen Karamanoğlu öldi. Padişah Teke-eli'nün sancağın Hamza Bey'e viridi” şeklinde anlatmaktadır. Anonim Osmanlı Kroniği, 1299-1512: 71-72; Aynı hadise için Münecimbaşı, Karamanoğlu ve Tekeoğlu'nun her ikisinin de Firuz Bey ile oğlu Hamza Bey tarafından helak edildiğinden bahisle, Firuz beyin mücadele sırasında öldüğünden, Antalya halkının hadiseyi Hamza beye haber verdiğinden, Hamza Bey'in de Teke ve Karaman ordusunu dağıttığından söz eder. Münecimbaşı Ahmet Dede: 209.

⁵⁴ Münecimbaşı Ahmet Dede: 209.

⁵⁵ Tızlak, 2010a: 55.

⁵⁶ Uzunçarşılı, 1966: 539.

⁵⁷ Gökbilgin,1955: 856; Uzunçarşılı, 1966: 546.

reddederek⁵⁸ ilim ve ibadetle meşgul olmak üzere, 87 kölesi ve 50 adamı ile beraber 1509'da Mısır'a gitmiştir⁵⁹. Şehzade Korkud, Memlûk sultanı Kansu Gavri tarafından karşılanmış ve kendisine izzet ve ikramda bulunulmuştur. Mısır'daki durum şehzade Korkud'un umduğu gibi çıkmamış ve şehzade Antalya'ya geri dönmüştür. Mısır'dan gönderdiği mektupta istediği gibi Antalya, Alaiye, Manavgat taraflarının değil; Manisa hariç olarak Tire, İzmir, Ayasuluğ'un kendisine verilmesini istemiştir. Ancak isteklerine cevap verilmemiştir. Bunun üzerine şehzade, 1511 yılı Mart ayında Teke Sancağı'nı bırakarak Manisa'ya doğru gece yola koyulmuştur. Onun bu hareketinde isteklerinin dikkate alınmaması ile kardeşlerinin harekete geçmesi etkili olmuştur. Amasya valisi olan şehzade Ahmet, zaten veliaht olarak düşünüldüğü gibi; Trabzon valisi şehzade Selim de Kırım yolu ile Rumeli'ye geçmiştir⁶⁰.

Ancak şehzade Korkud'un bu ani yolculuğu, padişahın öldüğü şeklinde yorumlanmış ve bölgede isyan hazırlığında olan Şahkulu ve adamlarını harekete geçirmiştir⁶¹. Safevî hükümdarı Şah İsmail tarafından Anadolu'ya gönderilen propagandacı halifeler, zaten belli bir süredir, Teke-eli'nde bulunan, aleviliğe mütemayil Türkmenleri kendi etrafına toplamış ve Osmanlı Devleti'ne karşı hareket etmeye başlamıştır. Bunlar arasında Türkmenlerin yanı sıra timarları ellerinden alınmış, Teke-eli sipahileri de yer almıştır⁶². Bu halifelerden Şahkulu, İstanos köylerinden Yalınlı köyü ahalisinden olup; Şah İsmail'in babası, Şeyh Haydar'ın halifelerinden Hasan Halife'nin oğludur⁶³. Hasan Halife, Tekelilerin irşadı için Şeyh Haydar tarafından gönderilmiş ve kuvvetli bir mürid topluluğu meydana getirmiştir⁶⁴.

Bu şartlar altında isyan patlak vermiştir. İsyân sırasında, Antalya kalesi müdafaada kalırken; şehzade Korkud kendisini Manisa'ya zor gelmiştir. Manisa'da kalarak, durumu İstanbul'a bildirmiştir. Asiler ise Şahkulu liderliğinde Kızılkaya ovasına çıkarak, yakıp yıktıktan ve kadısını öldürdükten sonra; İstanos, Elmalı, Isparta, Gölhisar taraflarını yakıp yıkarak sünni ahaliyi kılıçtan geçirmiştir. Keçiborlu ve Sandıklı'da da benzer durumlar gerçekleşmiş ve asiler Kütahya'ya kadar ilerlemiştir⁶⁵. Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa ile harp ederek bozulduktan sonra, Osmanlı ordusunun rehavetinden istifade ederek Ahmet Paşa'yı öldürmüşlerdir⁶⁶. Sivas yakınındaki Gedik Hanı mevkiine çekilen Şahkulu Baba Tekeli ile üzerine yürüyen Hadım Ali Paşa buradaki savaşta okla vurulmuştur⁶⁷.

⁵⁸ Hoca Saadettin, 1992: 1; Gökbilgin, 1955: 856.

⁵⁹ Gökbilgin, 1955: 857; Uzunçarşılı, 1966: 550.

⁶⁰ Gökbilgin, 1955: 858; Uzunçarşılı, 1966: 562.

⁶¹ Gökbilgin, 1955: 859; Uzunçarşılı, 1966: 562.

⁶² Tekindağ, 1977: 59.

⁶³ Uzunçarşılı, 1966: 565.

⁶⁴ Gündüz, 2011: 347.

⁶⁵ Uzunçarşılı, 1966: 595.

⁶⁶ Hoca Saadettin, 1992: 56, 64.

⁶⁷ Tekindağ, 1977: 61.

Şehzade Korkud'un Manisa'dan sonraki durağı İstanbul olmuştur. Korkud, yeniçerilerin taraftarlığını umdu ise de yeniçeriler şehzade Selim'in tarafını tutmuştur⁶⁸. Kefe'den İstanbul'a babasının elini öpmeye gelen Selim, kendisine tevdi edilen görevi kabul etmeyerek, yapacağı işleri ancak hükümdar olursa yapabileceğini bildirmiştir. Sultan Bayezid, saltanatı oğluna teslimine mecbur olmuştur. Şehzade Korkud, Selim'e saltanat teslim olduğu gün, gelip babasının elini öpmüştür. Sultan Selim, muhalif bir hareketleri olmadıkça kardeşlerinin canlarına dokunmayacağı konusunda babasına söz vermiştir. Korkud da Sultan Selim'e bağlılığını bildirerek Saruhan Sancağı'na geri dönmüştür⁶⁹.

Şehzade Ahmet ise Anadolu'ya hâkim olup, Sultan Selim ile arasındaki mücadele devam etmektedir. Sultan Selim'in takibi ve yıpratması devam ederken Şehzade Ahmet'in ordusu, Memlûk topraklarına geçmiştir. Hem Memlûklerle ve hem de Şah İsmail ile muharebe ederek ordusu yok olan Şehzade Ahmet Memlûklere iltica eylemiştir⁷⁰. Ahmet gailisini atlattıktan sonra Sultan Selim, Şehzade Korkud'un Manisa'daki sarayı üzerine yürümüştür⁷¹. Ani baskından haberi olur olmaz, Korkud yanına güvenilir adamı olan Piyale'yi alarak kaçmış, buradan Teke-eli'ne gelerek bir mağarada gizlenmiş, bir Türkmen köylü yardımıyla yiyecek edinmişlerdir⁷² Ancak Korkud'un atına binen köylüyü konuşturan diğer köylüler Antalya beyi Kasım'a haber vermişler ve o da durumu padişaha bildirmiştir. Şehzade Korkud'u Emet kasabasında teslim alan Sultan Selim'in adamı Sinan Bey, Piyale Bey'i sohbet için yanına çağırılmış, bu sırada cellatlar şehzadeyi boğmuş ve şehzadenin naaşı Bursa'ya naklolunarak Orhan Gazi türbesine defnedilmiştir⁷³.

Bundan sonra Teke-eli; XVI. yüzyılda başlayan, XVII. yüzyılda devam eden ve tüm memleketi tesiri altına alarak olumsuz etkisi toplumun tüm kademelerinde derinden hissedilen isyanlar sırasında gündeme gelmiştir. Celali isyanları içinde özellikle suhte isyanlarının, en etkili olduğu bölgelerden biri, Teke-eli olmuştur. Alaiye, Manavgat, Antalya, Isparta medreseleri öğrencilerinin idareye dirençleri ile halka zulümleri resmî belgelere konu olmuştur⁷⁴.

⁶⁸ Hoca Saadettin, 1992: 89, 90; Gökbilgin, 1955: 859.

⁶⁹ Uzunçarşılı, 1966: 579, 580.

⁷⁰ Uzunçarşılı, 1966: 583.

⁷¹ Burada birincil kaynaklarda, "Sultan Selim'in aslında şehzade Korkud'a müdahale etmeyeceğini, ancak ona ümera ve asker ağzından yazdığı, saltanata sahip olma konusundaki mektuplara olumlu cevap vermiş olmasının sonunu getiren hadise olduğu" havadisi sebep olarak kaydedilmiştir. Solakzade Mehmet Hemdemi Çelebi, 1989: 5, 9; Hoca Saadettin, 1992: 156.

⁷² Bu mağara İstanos'a bağlı Osmanhalifeler köyüne on beş dakika mesafede olup, iaşelerini temin eden köylünün adı Osman Halife olduğu için köye de bu olaya istinaden bu isim verilecektir. bk. Erten, 1948: 72.

⁷³ Hoca Saadettin, 1992: 156-160.; Uzunçarşılı, 1966: 588-590; Söz konusu kaynaklara göre, Şehzade, Emet civarında Sinan Bey cellatları eliyle öldürülmüş; Solakzade ise şehzadenin mağarada boğulduğunu bildirir. bk. Solakzade, 1989: 9

⁷⁴ Akdağ, 1999 :199, 200.

XVII. yüzyılda bölgeye gelen Evliya Çelebi'nin uğradığı yerlerden biri de Istanos olmuştur. O, Teke Sancağı'nın nahiyelerinden saydığı Istanos'la ilgili olarak şunları söylemiştir: “Müftüsü, nakibüleşrafı, kadısı, kethüdayeri ve yeniçeri serdarı, hepsi Antalya'da sakinlerdir. Ancak yılda sekiz ay burada yeyip içip dinlenirler, hava alırlar. Sonra güz günlerinde küçük büyük Antalya'ya giderler. Ancak naib ve subaşı 100 adamla bütün evleri bekleyip korurlar”. Evliya Çelebi, Istanos nahiyesinden geçen nehrin, iki tarafında kat kat içli, dışlı pek çok hamamlı, havuz ve şadırvanlı saraylar ile nehir üzerinde 70 ağaç köprü bulunduğunu, dağının taşının bağ olduğunu, bütün sokaklarının geniş olduğunu bildirir. Her köşesi birer değirmenli sokak olarak tanımladığı nahiyenin, 205 mihrabı bulunduğu, Cuma namazı kılınan 3 cami ile 300 dükkânı, bir medresesi, bir han ve bir hamamı olduğu, bu dükkânların asla kapıları ve kepenkleri bulunmadığı verdiği bilgiler arasındadır⁷⁵.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Teke yöresinde devleti uğraştıran gailerden biri, bir ayan örneği olan Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa ve ailesi olmuştur. Hacı Mehmet Ağa, Sultan II. Mahmud devrinde Konya Valisi bulunan Kadı Abdurrahman Paşa'nın kethüdası iken onun sayesinde Teke Sancağı'na mütesellim tayin olunmuş ve idaresi sırasında pek çok servet elde etmiştir⁷⁶. Hacı Mehmet Ağa'nın mensub olduğu Tekelioğulları ailesi, Teke sancağını kırk seneden fazla idare eden ve Hacı Osmanoğulları diye de bilinen sülaledir. Bu sülaleden Hacı Mehmet Ağa'nın babası Hacı Osman, Hacı Eyyüb, Ebubekir (Deli Bekir), Hacı Mehmet ve İbrahim, Teke'de idarecilik yapmıştır⁷⁷.

Yönetimleri boyunca Teke yöresinde gerek bölgeye merkezden atanan kadı ve naib gibi görevlilerin, gerekse halkın Hacı Osmanoğulları hanedanından bağımsız hareket etmeleri söz konusu olmamıştır. Devletin istediği hiçbir asker çağrısına tam ve zamanında cevap vermeyerek, sürekli bahane ve oyalama taktiği uygulamışlardır⁷⁸.

Hacı Mehmet Ağa da söz konusu bu davranışları devam ettirmiş, Teke yöresinde bulunan derya kalemi tımarları, Levent çiftliği tımarları, Denizli hassı gibi arazileri tasarrufuna almış, devlete göndermesi gereken meblağları oyalama, parça parça gönderme veya bir kısmını gönderme gibi yollara başvurmuştur⁷⁹. Kadı Abdurrahman Paşa'nın yakalanması ve idam edilmesi Hacı Mehmet Ağa eliyle olmuş ve Kadı Paşa'nın muhallefetine

⁷⁵ Evliya Çelebi ayrıca, Antalya'nın yaylağı olduğu bilinen Istanos için “... suyu ve havası o kadar hoştur ki, bütün Antalya halkının yüz renkleri sarıdır. Burada 8 ay dinlenip hava alıp, gülçehre olup hayat bulurlar. Adalya halkı bu yaylağa gelmese memmat bulurlar. Övgüsünde dil kısa kalır. Bütün meyveleri beğenilir ama kirazi, elması, armudu, fındığı meşhurdur. Bu şehirde haftada bir pazar olur ki, insan deryası olup nice meta alınıp satılır. Antalya'nın Istanaz'ı Rum, Arap ve Acem'de meşhurdur. Eğer bu Istanaz Yaylağını öğrendiğimiz kadarıyla özelliklerini yazsak bir cilt kitap olur” demektedir. bk. Evliya Çelebi 2011: 305, 307.

⁷⁶ KVS, 1332: 524.

⁷⁷ Tızlak, 2002a: 239, 240.

⁷⁸ Halaçoğlu, 2002: 61; Tızlak, 2002a: 240, 241.

⁷⁹ Halaçoğlu, 2002:18.

da el koymuştur. Bu olay II. Mahmud'un, hareketlerini beğenmediği Hacı Mehmet Ağa konusundaki sabrını taşımıştır. Tam da bu meblağın ondan tahsili ile ilgili çevre mütesellimler görevlendirilmek üzere iken eceliyle öldüğü haberi gelmiştir⁸⁰.

Onun ölümünden sonra Teke Sancağı'nın mütesellimlikten çıkarılıp, muhasıllık olarak idare olunmasına karar verilmiştir. Bu görev Karaman Valisi Ali Paşa'ya havale olunmuştur. Onun ölümünün ardından oğlu İbrahim Bey, Teke Mütesellimi olma gayretine girişerek, bu konuda merkezî hükümete başvurularında bulunmuştur⁸¹. İbrahim Bey, II. Mahmud'la ters düşünce, padişah onun hal' edilmesini istemiştir. İbrahim Bey Antalya kalesine sığınarak, buradan devlete isyan girişiminde bulunmuştur. Babasının muhallefatinin yazımı için gelen heyete yazım izni vermediği gibi babasının servetini kimseye kaptırmayacağını beyan etmiştir. 26 Kasım 1812'de onun devlete isyan hareketi böylece başlamıştır. İbrahim Bey'i tedib vazifesi önce Ali Paşa'ya verilmiş, o ise bu konuda pek de gayret göstermemiştir. Sonunda görevden alınarak, Limni Adası'na sürgüne gönderilmiştir⁸². Bu görev Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'ya verilmiştir. Hüsrev Paşa 7-8 ay kuşatma altında kalan Antalya kalesini, 14 Haziran 1814'te ele geçirmiştir. Canlı olarak ele geçirilen İbrahim Bey, idam edildikten sonra kesik başı padişaha gönderilmiştir⁸³.

Şânizâde, birçok defa devlete ihanetleri söz konusu olan Tekelioğulları'nın, devlete sadakat göstermesi beklenemeyeceğinden, akraba ve taallukatından bir ferdinin Teke Sancağı'nda bulunmasının caiz olmadığını ifade etmiştir⁸⁴. Aynı kanaat Hüsrev Paşa'da da hâsıl olmuş olacak ki, ailenin Teke'den sürgünü konusunu bir öneri olarak merkezî yönetime bildirmiştir. Oradan olumlu cevap alınmasının ardından yapılan sayım ve belirlemelerden sonra, aile Selanik'e sürgün edilmiştir. Merkezî yönetim uzun süre Teke-eli'nde bu kötü yönetimin izlerini silmek için bölgenin yeniden imarı ile uğraşmıştır⁸⁵.

⁸⁰ Tızlak, 2002a: 246; Halaçoğlu, 2002: 31, 33.

⁸¹ Tızlak, 2002a: 246; Halaçoğlu, 2002: 52.

⁸² Tızlak, 2002a: 248, 250.

⁸³ Tızlak, 2002a: 251; Halaçoğlu, 2002: 61.

⁸⁴ Şânizâde Mehmet Ataullah Efendi, 2008: 671.

⁸⁵ Tızlak, 2002a: 252, 253.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANOS'DA İDARİ YAPI

1.1. Tanzimat'a Kadar Osmanlı İdarî Taksimatında Teke Sancağı

Osmanlı taşra teşkilatının en önemli ve büyük birimi olan eyaletler, birkaç sancağın biraraya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Eyaletleri beylerbeyi yönetirken; sancakları sancakbeyi yönetmiştir. Osmanlı padişahları, sancakları yönetmek üzere padişahın yürütme yetkisini temsil eden, askerî kökenli sancakbeyi ile padişahın yasal yetkisini temsil eden ulema kökenli kadı olmak üzere iki yetkili atamışlardır⁸⁶.

Osmanlı idarî taksimatında 1391 yılında teşekkül eden bir birim olan Teke Sancağı'nın başlangıçtan itibaren bağlı olduğu eyalet Anadolu Eyaleti'dir. Teke Sancağı'nın sancak merkezi Antalya'dır. Sancakbeyleri tarafından yönetilen Teke Sancağı XVI. yüzyılda II. Bayezid'in oğlu Sultan Korkud'un da içlerinde bulunduğu 35 farklı sancakbeyi tarafından yönetilmiştir. XVI. yüzyılda Teke Sancağı askerî-idarî bakımdan Antalya, İstanos, Kürt (Murtına), İğdir, Muslu, Karahisar-ı Teke, Bağovası, Mükerrerem Gömü, Elmalı, Kaş, Kalkanlı nahiyeleri adı altında 11 nahiyeye ve kazaî-idarî bakımdan; Antalya, Elmalı, Kaş, Kalkanlı ve Karahisar-ı Teke kazaları adı altında beş kaza bölgesine ayrılmıştır⁸⁷. Görüldüğü üzere, İstanos da Antalya'nın nahiyeleri arasında yer almaktadır.

Sancakbeyinin yetki sahasına giren sancaklarla, kadının yetki sahasına giren kazalar, muhtelif sayıda köy, mezra ve aşiret gruplarının bulunduğu bölgelere ayrılmış ve bu bölgeler nahiyeye olarak adlandırılmıştır⁸⁸. Teke Sancağı'nda coğrafi özelliklerin etkili olduğu belirli bölgeler; idarî olarak köyler, mezralar ve cemaatler ve de belli bir bölgedeki müsellemler ocaklarını ifade etmek için nahiyeye tâbiri kullanılmıştır⁸⁹.

XVII. yüzyılda, Evliya Çelebi Teke Sancağı'nın kazalarını; Elmalı, Kaş, Kalkanlı (Kalkan), Finike, İğdir, Azrasan (Adrasan), Adalya (Antalya), İstanaz (Korkuteli), Kızılkaya, Karahisar-ı Teke (Serik) olarak saymaktadır⁹⁰. Teke Sancağı'nın Anadolu Eyaleti'ne bağlılığı XIX. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Tekelioğlu isyanından sonra sancak, Karaman Eyaleti sınırlarına dâhil edilmiştir. Sancak büyük ölçüde mütesellimlikle ve zaman zaman da

⁸⁶ İnalçık, 2004: 108.

⁸⁷ Bunlardan Antalya, İstanos, İğdir, Muslu, Kürt (Murtına) nahiyeleri Antalya kazasının; Karahisar-ı Teke, Bağovası, Mükerrerem Gömü Karahisar-ı Teke kazasının idarî sınırları içinde yer almaktadır. Elmalı, Kaş, Kalkanlı nahiyeleri, bu nahiyelerden oluşan, tek nahiyeli kazalardır. bk. Armağan, 2011: 275, 279. Bu yüzyılda sancağın idarî taksimatı içinde 1530 tahririnde 259 köy, 88 mezra; 1568'de 271 köy, 119 mezra bulunmaktadır. bk. Karaca, 2002: 69.

⁸⁸ Şahin, 2006: 306-307.

⁸⁹ Karaca, 2002: 70.

⁹⁰ Evliya Çelebi, 2011: 142.

muhasıllıkla yönetilmiştir⁹¹. Tekelioğlu isyanından sonra Teke Sancağı'nı idare vazifesi, Karaman valisi Ali Paşa'ya havale olunmuştur⁹².

XIX. yüzyılın ilk yarısında genellikle Teke Sancağı ile Hamid Sancağı birleştirilerek ya da ayrı ayrı, vezir rütbeli paşalara mutasarrıflık⁹³ olarak tevcih edilmiştir. Görevi başına gelenler mutasarrıf sıfatıyla sancağı yönetirken, görevi başına gelmeyenler bu görevi ifa etmeleri için yerlerine güvenilir kimseleri mütesellim⁹⁴ sıfatıyla göndermişlerdir. 8 Aralık 1810 yılında Elhac Mehmet Ağa yalnız Teke Sancağı'nı mütesellim sıfatı ile yönetirken; 15 Şubat 1816'da Vezir Seyyid Mehmet Vahid Paşa mutasarrıf sıfatı ile Teke ve Hamid Sancaklarını birlikte yönetmiştir. 10 Temmuz 1820'de Teke Sancağı Mütesellimi Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Ömer Ağa'dır. Böylece anlaşılıyor ki, Antalya'yı müstakilen Teke Sancağı adı altında veya Hamid Sancağı ile birleştirilerek ya vezir rütbeli mutasarrıf paşalar ya da ağa sıfatlı mütesellimler yönetmiştir⁹⁵. 1825 yılında Teke Mutasarrıfı Niş Muhafızı Vezir Hasan Paşa'dır. Hasan Paşa'nın selefi Berkofçalı Yusuf Paşa olup, onun vefatından dolayı bu vazife ile beraberinde İstanos mukataası, bir sene müddetle Hasan Paşa'nın tasarrufuna verilmiştir⁹⁶.

1.2. Tanzimat Sonrasında Teke Sancağı ve İstanos Nahiyesi

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nahije, idarî teşkilatta mülkî taksimatın en küçük parçasını tanımlayan bir tâbir olarak kullanılmıştır. Nahiyenin kendi başına bir yerleşme ünitesi olarak düşünülmesi ancak bu yüzyılda mümkün olmuştur⁹⁷. İstanos nahiyesi, Antalya Şer'iyye Sicili Defterleri'nde yer alan en erken tarihli belgelerde nahije olarak adlandırılmaktadır⁹⁸. 1840 ve 1845 yıllarına ait Temettuat Defterleri'nde, İstanos'a bağlı

⁹¹Tızlak, 2006: 28; Şenol, 2011: 345; Abdüllatif Armağan Teke Sancağı'nın Karaman Eyaletine bağlanma tarihini 1841 olarak vermektedir. bk. Armağan, 2011: 276. Bir başka çalışmaya göre, 1841 yılında yapılan idarî düzenleme ile Akşehir, Aksaray, Beyşehir, Teke, Hamid, Niğde, İçel ve Alanya Sancakları birleştirilmiş ve merkez Konya olmak üzere düzenlenmiştir. bk. Moğol, 1997: 113, 114.

⁹² Tızlak, 2002a: 246.

⁹³ Mutasarrıflık; Osmanlı taşra teşkilatında sancak veya livanın mülkî amiri için kullanılan unvan. Malikane, has ve timara sahip olmak manasında da kullanılmakta idi. XVII. yüzyıl gelişmeleri, taşra idaresinde beylerbeyi, vali, sancakbeyi ve mirlivalardan ayrı olarak kullanılan unvan. bk. Öneç, 2006: 377-379.

⁹⁴ Mütesellim; sancakları asıl yöneticileri adına yöneten görevliler olup, öncelikli görevleri vergilerin toplanarak zamanında devlet hazinesine gönderilmesi ve içgüvenliğin sağlanması idi. Çadircı, 1991: 25. Mütesellimlik için ayrıca bk. Y. Özkaya. (2006). "Mütesellim". Diyanet İslam Ansiklopedisi. TDVY, İstanbul, 32: 203-204; F. Şimşek. (2010). *Anadolu Sancaklarında Mütesellimlik Kurumu (XVIII. Yüzyıl)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

⁹⁵Özdemir, 1990: 1370.

⁹⁶ BOA. C. ML., 759 / 30914.

⁹⁷ Ortaylı, 2011: 99.

⁹⁸ BOA, MŞH ŞSC.d., 1152 (5): 39; "Teke sancağına bağlı İstanos nahiyesi..." ve bir diğer defterde "Medine-i Antalya nevahisinden İstanos nahiyesi..." şeklinde tanımlanmaktadır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d. 1152 (5): 39; 1183 (36): 38.

köylerin temettu sayımlarında da tümüyle Istanos nahiyesi tâbiri kullanılmaktadır⁹⁹. Teke Nüfus defterlerinde de “nahiye-i Istanos tâbi’-i Liva-yı Teke” veya “Medine-i Antalya’ya muzaf Istanos nahiyesi” şeklinde adlandırılmaktadır¹⁰⁰.

Tanzimat sonrasında gerçekleşen idari düzenlemeler kapsamında, 1842’den itibaren taşra yönetimi eyalet-sancak-kaza olarak üç ana birime bölünmüştür. Eyalet yönetimleri valilere havale edilmiştir¹⁰¹. 1864 Nizamnamesi’nde birkaç köyün toplanmasıyla meydana gelen yerleşmeler kaza olmayıp, kazalara ilhak edilen nahiyeler olarak ifade edilmiştir. Yani köy ile kaza merkezi arasında bir büyüklük ve nüfusa sahip yerlerin nahiye olacağı bildirilmektedir. 1864 Nizamnamesi nahiyeden söz etmekle beraber, nahiye yönetiminin statüsünü belirleyerek daha etraflı bir biçimde düzenleyen ve taşra yönetiminin bir kademesi haline getiren 1871 Nizamnamesi olmuştur¹⁰². 1871 Nizamnamesi ile Osmanlı mahallî teşkilatı; vilayet, liva, kaza, nahiye ve köy yönetim birimleri olarak yapılandırılmıştır¹⁰³. Bu nizamnameye göre; nahiye dairesine girecek köy ve çiftliklerde, en az 500 erkek nüfus olması gerekmektedir¹⁰⁴.

1870 Konya Vilayeti Salnamesi’nde Antalya livasının; mutasarrıfı Nurettin Paşa; naibi Mehmet Tevfik Efendi; müftüsü Hasan Vehbi Efendi; muhasebecisi Hasan Efendi; tahrirat müdürü Mehmet Emin Efendi’dir. Livanın merkez birimleri bu görevlilerden oluşmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz idarî düzenlemelerin bir devamı olarak oluşturulan, idare ve belediye meclislerinin Antalya’da da teşkil edildiği ve bu zikredilen kişilerin Meclis-i İdare-yi Liva-yı Antalya’nın tabi üyeleri olduğu görülmektedir. Bir diğer meclis, Meclis-i Belediye-i Antalya’dır. Bu meclisin üyeleri Ahmet Pertev Efendi, Hacı Hüseyin Ağa, Hacı İbrahim Ağa, Luka Ağa, Yani Ağa, Kostantini Ağa’dır. Bunlara ek olarak mecliste, tabib Sinyor Masyasi, kâtip Süleyman Efendi ve muhasebeci Cemal Bey bulunmaktadır. Görüldüğü üzere belediye meclisi, 3 Müslüman, 3 gayrimüslim toplam 6 aza ile 1 muhasebeci, 1 doktor ve 1 kâtipten oluşmaktadır. Bu iki meclis dışında başkanlığını naibin yaptığı, 6 aza ve 1 kâtipten oluşan bir de hukuk meclisi bulunmaktadır¹⁰⁵. 1871 Konya Vilayeti Salnamesi’nde “Teke Sancağı Mutasarrıflığı’na bağlı Antalya kazası” olarak kaydedilen Antalya’nın Mutasarrıfı Galip Paşa, naibi Mehmet Hakkı Efendi, müftüsü Hasan Vehbi Efendi’dir¹⁰⁶.

⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 9661,9663, 9664, “Medine-i Antalya’ya muzaf Istanos nahiyesi” ve “Karadığın, tabi-i nahiye-i Istanos”, “Kargın tabi-i nahiye-i Istanos”, “Kemeragzi, tabi-i nahiye-i Istanos” şeklindedir.

¹⁰⁰ BOA, NFS. d. 3192, 3194, 3202, 3218, 3233 Nolu Defterler.

¹⁰¹ Çadırcı, 1991: 240.; Ortaylı, 2011: 99.

¹⁰² Seyitdanlıoğlu, 1996a: 89-103.

¹⁰³ Seyitdanlıoğlu, 1996b: 67-81; Çadırcı, 1991: 249; Ortaylı, 2011: 99.

¹⁰⁴ Ortaylı, 2011: 99; Çadırcı, 1991: 253; Şahin, 2006: 307.

¹⁰⁵ KVS, 1287: 61.

¹⁰⁶ KVS, 1288: 61, 113.

Istanos nahiyesi; 1873 yılında Antalya ahalisinin yazlık göç mahalli olarak tanımlanmıştır. Nahiye, 20 adet mektep, 25 adet cami, 15 adet mescid, 9 adet medrese, 3 adet hamam, 1 adet yağhane, 1 adet kiremithane, 1 adet han, 17 adet değirmen, 120 adet dükkânı ihtiva eden bir yerleşim olarak tasvir edilmiştir¹⁰⁷. Istanos diğer salnamelerde de Teke Sancağı'nın merkezi olan Antalya kazasına bağlı bir nahiye olarak adlandırılmıştır¹⁰⁸.

Teke livası 1892'de Antalya, Alaiye, Akseki, Elmalı, Kaş kazalarını kapsamaktadır. Istanos, Bucak, Millü, Beşkonak, Serik, Kızılkaya, İğdir ma'a Kardıç nahiyeleri Teke; Manavgat, Düşenbe nahiyeleri Alaiye; İbradı nahiyesi Akseki; Finike nahiyesi Elmalı kazaları dâhilinde olacak şekilde düzenlenmiştir¹⁰⁹. 1902'de de Teke Livası Antalya, Alaiye, Akseki, Elmalı, Kaş kazaları ile 11 nahiye ve 524 köyden oluşmaktadır¹¹⁰. 1914 yılında Antalya mutasarrıfının Cevad Bey olduğu görülmektedir¹¹¹. Sonuç olarak Istanos, kazaya tahvil ediliği ve Korkudili olarak adlandırılmaya başlandığı 1914 yılına kadar Antalya'ya tabi Istanos nahiyesi şeklinde idarî yapısını sürdürmüştür.

1.3. Istanos Nahiyesinin İdarî Yapısı

Osmanlı idaresinde şer'î mahkemelere başkanlık eden kadılar, bunun yanında şehir ve kasabaların belediye, vekâletname ve alım-satım işlerinin düzenlenmesi gibi vazifeleri de yürütmüşlerdir¹¹². Kadıların idarî ve hukûkî yetki sahasına giren bir diğer birim nahiyelerdir¹¹³. Kadılar, kaza dairesi içinde yer alan nahiyeye bir naib tayin edebilir¹¹⁴.

İdarî olarak nahiyeyi kaza kadısının atadığı bu naib onun adına yönetmiştir¹¹⁵. Naibler kazaya bağlı nahiyelerde oturup, kaza merkezinde buldukları gibi, ihtiyaç olduğunda nahiyelerde görevlendirilmeleri de söz konusudur¹¹⁶. Naibin nahiyede bulunması, özellikle adlî işlemlerin aksamadan yürütülmesi açısından son derece önemlidir. Istanos'da naib yokluğu ve atamasıyla ilgili bir talep, 1842 yılında resmî yazışmalara konu olmuştur. Istanos'un Antalya ahalisinin yazlık göç mahalli olmasından dolayı çok kalabalık olduğu; çarşı ve pazarlar kurulduğu, davalar vuku bulduğu için bir naib tayin edilmesi gerektiği

¹⁰⁷ Burada nahiye "Antalya ahalisinin eyyam-ı sayfa nakletmekte oldukları Istanos nam mahall" şeklinde tanımlanmıştır. KVS, 1290: 113.

¹⁰⁸ KVS, 1291, 1310, 1322.

¹⁰⁹ KVS, 1310: 273.

¹¹⁰ Karaca, 2002: 69, 70.

¹¹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1235 (88), no:88.

¹¹² Uzunçarşılı, 1984: 83.

¹¹³ Şahin, 2006: 307.

¹¹⁴ Arık, 1997: 27.

¹¹⁵ Ortaylı, 2011: 98.

¹¹⁶ Armağan, 2011: 288, 289.

belirtilmiştir¹¹⁷. Bu talebin nasıl sonuçlandığı bilinmemekle beraber; görüldüğü üzere naiblerden ilk beklenen adlî sorumlulukları olan davaları görmeleridir.

Naiblerin nahiyelerle ilgili görevleri arasında vakıfla ilgili belgelerin imza ve takibi gelmektedir. İstanos Demirci Süleyman Camisi'nin vakıf belgeleri, 1846'da İstanos naibi bulunan Esseyid Mehmet Said Efendi'nin imza ve mührünü taşımaktadır¹¹⁸. Bunun yanı sıra mahkemelerin ve kadıların gözetiminde yapılan tereke yazımı konusunda naiblerin sorumlulukları söz konusudur. 1883 yılında nahiyede yapılan bir tereke yazımında bu sorumluluğu yerine getiren, İstanos naibi Hacı Bekir Efendi olmuştur¹¹⁹. Demirci Süleyman Mahallesi sakinlerinden Helvacı Salih Usta'nın kassam defteri, İstanos nahiyesi naibi Ahmet Rifat Efendi'nin imza ve mührünü taşımaktadır. İstanos naibinin, tereke defterlerinin tutulmasını kontrol ve takip ettiği görülmektedir¹²⁰.

Naibin nahiyelerdeki bir diğer vazifesi sosyal ve hukuksal bir olay olan nikâhla ilgili vazifeleridir. 1894'te İstanos nahiyesi naibi Ahmet Rasih Efendi olup, bir izdivaç için gerekli olan bir kıta izinname ve varaka, onun imzası ve mührüyle resmiyet kazanmıştır. Bu işlemin ardından nikâhın kıyılması mümkün olmuştur¹²¹.

Genelde naibler süresiz olarak tayin edilmiştir, ancak, belirli süreler içinde görev değişikliği de yapılabilmektedir. Yirmi beş otuz yıl aynı yerde naiblik yapan kimseler mevcuttur¹²². Bu duruma uygun bir örnek, farklı tarihlerde İstanos naibliği yaptığı görülen Ahmet Rasih Efendi'dir. 1884 yılında onun, hakkında açılan bir davaya, ısrarla çağrılmasına rağmen gelmediği ve gıyabında haklarının korunması için vekil tayin edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu sırada naib değil, "naib-i sabık" olarak tanımlanmaktadır. Yani 1884'ten önce de bu görevi ifa etmiştir. Usulsüz imza atmakla ilgili olarak hakkında açılan davada, Eytam Müdürü Hüseyin Efendi'ye borcu olan tutarı ödemesi kararlaştırılmış ve durum Rasih Efendi'nin vekili Vasili Efendiye bildirilmiştir. Bu örnek, ulema sınıfı içinde yer alan ve naiblik görevini icra etmiş bulunan kimselerin dahi, Rum vatandaşların vekaletiyle temsil edilebildiğini göstermektedir¹²³. 1888 tarihinde ise İstanos naibi, İsmail Efendi'dir¹²⁴.

¹¹⁷ BOA, C. ADL, 68 / 4089.

¹¹⁸ BOA, MŞH, ŞSC. d., 1192 (45), s.132.

¹¹⁹ BOA, MŞH, ŞSC. d., 1170 (23) s.255.

¹²⁰ BOA, MŞH, ŞSC, d., 1180 (33), s.158 / 80

¹²¹ BOA, MŞH, ŞSC, d., 1180 (33), s.14 / 8

¹²² İpşirli, 2006: 312, 313.

¹²³ BOA, MŞH, ŞSC. d. 1173 (26): 72 no:185

¹²⁴ BOA, MŞH. ŞSC. d. 1168 (21): 52.

1892 yılında bir vatandaşın Antalya'nın Çığlık köyündeki kahvehanesinin gelirlerini bir vakfa bıraktığı ve bununla ilgili işlemlerin, Istanos nahiyesi naibi Ahmet Rasih Efendi'nin gözetimi ve bilgisinde gerçekleştirdiği görülmektedir¹²⁵.

1901 yılında Antalya merkez naibi Mehmet Emin Efendi'den gönderilen hüccetten anlaşıldığına göre, Istanos naibi yine Ahmet Rasih Efendi olarak tayin edilmiştir. Zikredilen hüccette yer alan,

“Memur-ı umûr-ı ahkâm-ı şer’iyyesi olduğum liva-ı Antalya nevahisinden Istanos nahiyesinin umûr-ı niyâbet-i şer’iyyesi işbu bin üç yüz on dokuz senesi şehr-i Ramazan-ı şerîffinin birinci gününden itibaren tarafımızdan tarafınıza ihâle ve tefviz olunmuştur. Gerektir ki, nahiyeye-i mezkûreyi yevm-i mezkûrdan itibaren bi’n-niyabet zabt edüp ... icra-yı ahkâm-ı şer’-i âlî’ye ve muceb ve tahrir olan tevzi’ ve taksim hususlarına itina’ ve dikkat eyleyesiz”

ifadesi bu görevlendirmeyi bildirdiği gibi, niyabetin mahiyet ve tarihini de izah etmektedir¹²⁶. 1904 yılı Konya Vilayeti Salnamesi’nde Istanos’un idarî kadrosu içinde nahiyeye naibi olarak yine Ahmet Rasih Efendi bulunmaktadır¹²⁷.

1914 yılına gelindiğinde Istanos naibinin artık “Korkudili naibi” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. 1914 yılında Korkudili naibi Mehmet Efendi olup, yetimlerin mallarından para alınması, kefil gösterilmesi ve bunun takip edilmesi ile ilgili davaların onun tarafından görüldüğü anlaşılmaktadır¹²⁸. Istanos’da naibin hukukî varlığı, devletin son yıllarına kadar önemini korumuştur.

1.3.1. Nahiyeye Müdürlüğü ve Nahiyeye Meclisi

Tanzimat sonrasındaki düzenlemeler dâhilinde nizamnamelerde nahiyelerin yönetimleri de ele alınmıştır. Her nahiyenin bir nahiyeye müdürü ve nahiyeye meclisi olması kararlaştırılmıştır. Nahiyeye müdürünü vali tayin etmiş ve Dâhiliye Nezareti onaylamıştır. Müdürün başlıca görevleri; vergi salınması ve toplanması gibi işlemlerde hükümetin tahsildarlarına yardımcı olmak; güvenlik konularında zâbıtâ makamlarıyla iletişimde olmak¹²⁹; emir ve fermanların bölge halkına duyurulmasını sağlamak; ölüm, doğum, arazi anlaşmazlıkları gibi hususları kaza kaymakamlarına iletmektir¹³⁰.

¹²⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1187 (40), s.232.

¹²⁶ Buradan anlaşıldığına göre, bu bir isim benzerliği değilse, 1884’ten önce Istanos naibliği vazifesinde bulunan Ahmet Rasih Efendi’nin, 1884, 1892, 1901 ve 1904 yıllarında da bu görevde bulunduğu anlaşılmaktadır. BOA, MŞH. ŞSC. d. 1192 (45): 52.

¹²⁷ KVS, 1322: 153. 1904 yılına tekabül eden bu tarihte de Istanos naibi yine Ahmet Rasih Efendi’dir.

¹²⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1235 (88), no:103.

¹²⁹ Ortaylı, 2011: 100.

¹³⁰ Çadırcı, 1991: 253.

Nahiye müdürü, nahiye meclisinin başkanıdır ve vilayet yönetiminin üst kademelerine karşı, nahiyenin mülkî âmiri olarak sorumludur. Müdürler adlî ve hukukî işlere karışamazlar¹³¹. Nahiyenin idarî yönden karar organı olan ve 1871 Nizamnamesi ile varlık kazanan nahiye meclislerinin üyelerini, nahiyeye bağlı köylerin ihtiyar meclislerinden gönderilen temsilciler oluşturmuştur¹³².

Nahiye meclisinin faaliyetlerine dair bir bilgi bulunmamakla beraber, Istanos'da nahiye müdürlüğü mevcuttur. Kurumun nahiyedeki etkinlik sahası, işleyiş ve mahiyetini tamamıyla tesbit etmek mümkün değil ise de bazı örnekler, Istanos Nahiye Müdürlüğü ile ilgili bilgi vermektedir. Istanos'da 1886 yılında Istanos Nahiyesi Müdürlüğü'nün faaliyette olduğu görülmektedir¹³³. Söz konusu yılda gerçekleşen bir kız kaçırma davasında Sarıkeçili aşiretinden Ayşe'yi kaçıran Gözer köyünden Ali yakalanarak, Istanos Nahiyesi Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir¹³⁴. Buna göre, Istanos'da Nahiye Müdürlüğü makamının söz konusu yılda mevcut bulunduğu ve asayiş olaylarının kurumun etkinlik sahasına girdiği anlaşılmaktadır. 1893 yılında Antalya'nın Demircikara Mahallesi'nde kaybolan bir atın izine Istanos Kargın köyünde rastlanmıştır. Mal sahibi kayıp hayvanının bulunması ile ilgili müracaatını Istanos Nahiyesi Müdürlüğü'ne yapmıştır¹³⁵. Istanos nahiyesi müdürlüğünün vatandaşların hırsızlık, kayıp konularındaki yardım taleplerine cevap verdikleri anlaşılmaktadır.

Nahiye müdürlüklerinin oluşturulmasında, nahiyenin idaresi için merkezî hükümetle birlikte hareket edecek daha iyi bir yerel yönetim amaçlanmıştır. Ancak bazı örneklerde nahiyenin güven ve huzurunu tesiste payı olması beklenen nahiye müdürlerinin, bu beklentinin aksine, usulsüz olaylar içinde yer aldıkları görülmektedir. 1892 yılında Istanos'da gerçekleşen bir olayda Teke Livası Bidâyet Mahkemesi azasından Kostanti Efendi ile onun akrabası olan Meclis-i İdare azası Pandeli Efendi'nin ve Istanos Nahiyesi Müdürü Ahmet'in, kolluk kuvvetleri ile beraber Anbehan köyünü basarak; hanelere hücum ettikleri, kadınların altınlarını ve ahalinin anbarlarındaki zahirelerini gasbettikleri görülmektedir¹³⁶. Bu tür olaylar, hem daha iyi bir merkezî hükümet tesisi gayretinde olan Osmanlı yöneticileri için hem de yerel halk için taşrada güvensizlik ve huzursuzluk meydana getirmiştir.

1893 yılında Istanos nahiyesinin Nahiye Müdürü Vehbi Efendi, naibi Ahmet Rasih Efendi, kâtibî Cemal Efendi, vukuat kâtibî Halil Efendi, ibtidai muallimi Feyzullah

¹³¹ Ortaylı, 2011: 100.

¹³² Ortaylı, 2011: 100; Çadırcı, 1991: 253.

¹³³ 1865 tarihli bir tereke ilamında Marulya (Akseki) ahalisinden olup, Antalya'da sakin iken vefat etmiş bulunan Mehmet Ali Efendi'den "sabık Istanos müdürü" şeklinde söz edilmekte ise de burada müdür ifadesinden ne kasd edildiği net değildir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 13, 14.

¹³⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1176 (29): 53.

¹³⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1187 (40): 194.

¹³⁶ BOA. BEO., 25 /1828

Efendi'dir¹³⁷. 1904 yılında ise Istanos Nahiyesi Müdürü Fuad Efendi, naibi Ahmet Rasih Efendi ve kâtibi Mustafa Efendi'dir¹³⁸. Bu kişiler nahiyenin yönetici kadrosunu oluşturmaktadır.

1905 yılında Istanos Nahiyesi Müdürlüğü için Şefik Efendi'nin adı geçmektedir. Istanos Nahiyesi Müdürlüğü'ne seçilmesi üzerine asaletinin tasdiki istenen ve hakkında kötü halinden dolayı şikâyet bulunan Şefik Efendi'nin, Istanos naibi olan kayınpederi ile aynı yerde görev yapmasının idareten mahzur doğuracağı ifade edilmektedir. Konuyla ilgili olarak nahije halkı adına İbrahim adlı bir vatandaş bir arzuhal kaleme alarak Konya Vilayeti'ne göndermiştir. Anlaşıldığı üzere, aynı yerde kendisi nahije müdürü seçilirken, kayınpederi naib olarak görev yapmaktadır¹³⁹. Bu örnek, bölgenin ileri gelen ailelerinin, taşra teşkilatının bu yeni düzenlemesi içinde yer almak ve söz sahibi olmak konusunda gayretli olduklarını ortaya koymaktadır.

1.3.2. Istanos Mahalleleri

XVI. yüzyılda Istanos mahalleleri isimlerini mahallede yer alan mescitlerden almıştır¹⁴⁰. Bunların, tipik İslâmî şehir oluşumuna kaynak oluşturan, bir cami veya mescidin çekirdek olduğu mahalle tipine örnek teşkil ettikleri görülmektedir. İlerleyen yıllarda mahallelerin bu ilk isimleri tümüyle değişmiştir.

Arşiv belgelerinden ve şer'iyeye sicillerindeki farklı kayıtlardan çıkardığımız bilgilere göre, Istanos nahiyesinin mahalleleri; Uzun Oluk¹⁴¹; Aşağı Pazar¹⁴², Yukarı Pazar¹⁴³, Kiremitli¹⁴⁴ Hacı İbrahim, Pınarbaşı¹⁴⁵, Ayanaga¹⁴⁶, Ağa Maslak, Demirci Süleyman, "Kışla ma'a Alaaddin Mahallesi olarak" da anılan Alaaddin Mahallesi ve Oyunyeri'dir¹⁴⁷. Böylece daha önceki yıllara ait verilerle beraber, XIX. yüzyılın çeşitli yılları içinde Istanos'da 11 adet mahalle tesbit olunmaktadır.

¹³⁷ KVS, 1310: 186.

¹³⁸ KVS, 1322: 153.

¹³⁹ BOA. DH. MKT, 932 / 58.

¹⁴⁰ Istanos'da 1455 tahririnde 4 mahalle, 1530 tahririnde 5 mahalle ve 1568 tahririnde 7 mahalle bulunmaktadır. bk. Karaca, 2010: 127. Bunların isimleri, Cami, Kebkebiroğlu, Mescid-i Belegürlü, Mescid-i Emir Mehmet, Mescid-i Halife, Mescid-i Hasan Bey, Mescid-i Kavafoğlu, Mescid-i Menteş Fakih olarak verilmiştir. bk. Karaca, 2002: 132-134.

¹⁴¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20).

¹⁴² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51).

¹⁴³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91); 1240 (93); 1242 (95).

¹⁴⁴ BOA. DH. EUM. AYŞ., 2 / 31; BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 14; 1235 (88).

¹⁴⁵ BOA. C.MF., 36 / 1759.

¹⁴⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242 (95), no:175.

¹⁴⁷ Şeriyeye Sicillerinde tespit ettiğimiz bu Istanos mahallelerinin temettuat defterleri ve nüfus defterleri bulunmamaktadır.

Istanos mahallelerinin isimlerinin şekillenmesinde; camiler, camiye yaptıran hayır sahibinin adı, nahiyenin ortasından akan nehir, kurulan pazarların yerleri ve mahallenin diğer bazı özellikleri belirleyici olmuştur. Aşağı Pazar ve Yukarı Pazar mahallelerinin adlarından anlaşıldığına göre, nahiyede en az iki yerde pazar kurulmaktadır ve kuruldukları yere göre adları mahallelere konulmuştur. Mahallede yaşayan ahalinin veraset ilamları¹⁴⁸ ve satış belgeleri mahallenin farklı yıllar içindeki varlığını ortaya koymaktadır¹⁴⁹.

Istanos mahallelerinin bazıları isimlerini camilerden almıştır. Bunlardan bir tanesi Demirci Süleyman Mahallesi'dir¹⁵⁰. Mahalle, adını Demirci Hacı Süleyman Cami'nden ve dolayısıyla camiye yaptıran hayır sahibinden almaktadır. Adı geçen cami, Istanos merkezinde ve çarşı içindedir. Bu çarşıda bir berber, bir sebzevatçı, bir demirci, bir kömürcü ve bir kadayıfçı dükkânı bulunmakta ve bunlar Istanos çarşı esnafını meydana getirmektedir¹⁵¹. Demirci Hacı Süleyman Cami bugün de Istanos'un çarşısında ve merkezinde bulunmakta fakat Aşağı Pazar Mahallesi hududları içinde yer almaktadır.

Adını camiden aldığı görülen mahallelerden biri de Alaaddin Mahallesi'dir. Kaynaklarda çoğunlukla Istanos'un bir köyü olarak kaydedilen Kışla, Alaaddin Mahallesi'ni içine almakta ve nahiyenin merkezine çok yakın bir mesafede bulunmaktadır. Alaaddin Cami'nin Istanos'un en erken tarihli yapılarından olduğu ve onun gibi bir diğer erken tarihli yapı olan Hamidoğlu Emir Sinaneddin Medresesi'nin, caminin hemen ön kısmında bulunduğu göz önüne alındığında, buranın Istanos nahiyesinin çekirdeğini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kışla köyünün nahiye merkezi olma durumu ilerleyen yıllarda da devam etmiştir¹⁵². 1865'te Alaaddin Mahallesi'ne yapılan bir imam tayininde caminin Kışla köyünde bulunduğu açıkça ifade edilmiştir¹⁵³. Mahallede bulunan bir evle ilgili bir davada söz konusu evin Kışla'da Sultan Alaeddin Mahallesi'nde yer aldığı belirtilmiştir¹⁵⁴. Mahallede oturan kimselerin vefatı durumunda yazılmış olan tereke ilamlarında da yine mahallenin Kışla Sultan Alaaddin Mahallesi şeklinde yazıldığı görülmektedir¹⁵⁵. Süleyman Fikri Erten, Alaaddin Mahallesi'ne Halengâh da dendiğini aktarmaktadır. Bu mahallenin nahiye merkezinin kuzeyinde, çarşıdan yarım saat mesafede ve kırk metre kadar yüksek olduğunu belirtmektedir. Çarşıdan buraya kadar çay etrafında evler, meyve ağaçları, bağ, bahçe ve tarlalar bulunduğu ve bu tarlalarda

¹⁴⁸ Bu ilamlarda Hacı İbrahim ve asker emekli Süleyman adlı kişinin vefat ettikleri sırada "nefs-i Istanos'un Pazar mahallesi"nde ikamet etmekte oldukları belirtilmektedir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1171 (24): 69; 1190 (43): 51; 1193 (46): 231.

¹⁴⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1240 (93): 11; 1238 (91): 301.

¹⁵⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 20, 119.

¹⁵¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 132.

¹⁵² Bir belgede bu durum, "Antalya'ya merbut Istanos nahiyesi merkezi olan Kışla karyesi..." şeklinde ifade edilmiştir. bk. BOA. BEO. 2388 / 179071.

¹⁵³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 28.

¹⁵⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 116.

¹⁵⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1202 (55): 55, 58.

mısır ile yonca ekili olduğu verdiği bilgiler arasındadır. Burada ayrıca beş su değirmeni ile birkaç kahvehane bulunduğunu da ifade etmektedir¹⁵⁶.

Istanos mahallelerinden bazıları kişi adları taşımaktadır. Bu kimseler o mahallenin ileri gelenleri veya cami, mescid gibi hayratları yaptıran hayır sahipleridir. Bu mahallelerden biri Hacı İbrahim Mahallesi'dir ve mahallenin 1799 gibi erken bir tarihte mevcut olduğu görülmektedir. Bu mahallede Hacı Molla Ömeroğlu Camii ile birlikte bir de medrese bulunmaktadır¹⁵⁷. Istanos mahallelerinden biri olan Ağa Maslak Mahallesi, Ebubekir Ağa Camii'nin içinde bulunduğu mahalledir. Cami 1800 yılında henüz mescid durumunda olup, ahaliye yetersiz geldiği için camiye çevrilmesi söz konusu olmuştur¹⁵⁸. 1865 yılında mevcut olduğu görülen Ağa Maslak Mahallesi Istanos çarşısı yakınlarındadır¹⁵⁹. Bir diğer Istanos mahallesi 1879 yılında mevcut olduğu görülen Ayan Ağa Mahallesi'dir¹⁶⁰.

Istanos mahallelerinden Oyunyeri, zaman zaman mahallede mal sahibi olan kimselerin anlaşmazlıkları ile gündeme gelmiştir. 1886 yılında Istanos Oyunyeri'nde bulunan bir ev ve bahçe anlaşmazlık sebebi iken¹⁶¹; 1899 yılında mahallede bulunan ve iki kardeşe miras kalan araziler anlaşmazlık sebebi olmuştur. Bu mahalde bir de kabristan bulunmaktadır¹⁶².

Oyunyeri aynı zamanda Antalya ahalisinin Istanos'da oturmak için en çok tercih ettiği ve ev satın aldığı mahallelerden biridir¹⁶³. Bu mahallede oturmak üzere, Antalyalı ahalinin mülk edinmelerinin yanı sıra ev kiralaması da söz konusu olmuştur. Örneğin Antalya'nın Elmalı Mahallesi'nden bir vatandaş, Oyunyeri'nde bulunan bir evi yıllık 250 kuruşa kiralamıştır¹⁶⁴. Istanos Oyunyeri'nde Osman Çelebi Cami'nin yanı sıra bir de medrese bulunmaktadır¹⁶⁵. Bölgede yaptığımız inceleme sırasında bugün burada, Oyunyeri Osman Çelebi Cami'nin bulunduğu görülmüştür. Nahiye'nin ortasından akan çaydan adını alan Uzun Oluk Mahallesi de farklı yıllara ait miras ve satış belgelerinde Istanos mahallelerinden biri olarak yerini almaktadır¹⁶⁶. Bu mahalle bugün de varlığını sürdürmektedir.

Istanos Mahalleleri'nden Kiremitli Mahallesi bazı belgelerde "kiremitli zokak" olarak adlandırılmıştır. 1899 yılında bir vatandaş, aldığı eytam malına karşılık Istanos Kiremitli Sokak'taki bahçeli evini eytam müdürüne rehin bırakmıştır¹⁶⁷. 1910 yılında bir veraset

¹⁵⁶ Erten, 1948: 49.

¹⁵⁷ BOA. C. EV., 45 / 2250

¹⁵⁸ BOA. HAT. 1470 / 12; 1177 (30): 122.

¹⁵⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 60.

¹⁶⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242 (95), no:175.

¹⁶¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1175 (28), no:530.

¹⁶² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1190 (43): 43.

¹⁶³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 87.

¹⁶⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 51.

¹⁶⁵ Erten, 1948: 45.

¹⁶⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1179 (32): 114; 1238 (91): 100.

¹⁶⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1190 (43): 6.

davasında vefat eden kişinin İstanos Kiremitli Mahallesi'nden olduğu görülmekle beraber, mahallenin adı Kışla Kiremitli Mahallesi şeklinde ifade edilmiştir. Mahalle sakinlerinin ölümlerinin ardından kaydedilen terekeler de farklı yıllarda mahallenin mevcudiyetini ortaya koymaktadır¹⁶⁸. Bu mahallenin de yine Kışla içinde bulunduğu ifadesinin yer alması, Kışla'nın İstanos'un merkezi için kullanıldığını göstermektedir.

Süleyman Fikri Erten, İstanos mahallelerini, Sultan Alaaddin, Aşağı Pazar, Kargalık, Kiremitli, Uzun Oluk, Mirahor olarak saymaktadır¹⁶⁹. Bunlardan Kargalık ve Mirahor, İstanos nahiyesine bağlı birer köy ve diğerleri İstanos mahalleleridir. Güncel bir tez çalışmasında ise İstanos mahalleleri, bizim açıklamamıza yakın olarak, Alaaddin, Aşağı Pazar, Kiremitli, Karşıyaka, Yenimahalle ve Uzun Oluk mahalleleri olarak sayılmıştır¹⁷⁰. İstanos'da mahalle olmayan ancak mahal olarak kaydedilmiş yerler bulunmaktadır. Bunlardan biri İstanos Caddesi üzerinde bulunan Uzun Kuyu'dur. İstanos merkezinde bulunan kahvehanelerden biri de burada bulunmaktadır¹⁷¹.

1.3.3. İstanos İmamları

Mahalle ve köylerin yönetiminde ilk dönemlerden itibaren imamlar söz sahibi olmuştur. Hukuk adamı ve yargı görevlisi olmamalarına rağmen, bilgileri ve halk üzerindeki etkinlikleri nedeniyle mahallî lider konumundadır. İmamlar padişah beratıyla atanıp, camilerde yaptıkları görevler karşılığında vakıflar tarafından karşılanan vazife adında bir ücret almışlardır. Mahallede ahali arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda arabulucuk yapmak, asayiş ve düzeni sağlamak, mahalle yaşamının belli bir ahlâkî, kültürel düzende yürümesi ve hatta sokakların temizliği onların sorumluluklarındadır. Mahalle halkının devlete karşı olan yükümlülüklerinde onlara kefil olmuşlardır. Sonraları imamlar, ahalinin evlenme, boşanma, taşınma gibi işleriyle de uğraşmışlardır¹⁷². II. Mahmud dönemindeki düzenlemeler sonucunda imam-kadı iş birliği yok olana kadar, imam mahallelerde kadının temsilcisi olarak tam yetkili olmuştur. Mahallede her şey onun bilgisi ve iznine bağlıdır¹⁷³. Yeni düzenlemede imam, muhtara yardımcı olacak ve bir bakıma onu denetleyecek bir konuma getirilmiştir. Yine bu süreçte kurulan ihtiyar meclislerinin doğal üyelerinden biri Müslüman köylerde imamlar olmuştur¹⁷⁴.

¹⁶⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1202 (55): 7, 41, 82.

¹⁶⁹ Erten, 1948: 49.

¹⁷⁰ Can, 2009: 5.

¹⁷¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 70; 1184 (37): 72.

¹⁷² Arık, 1997: 27.

¹⁷³ Ortaylı, 2011: 108.

¹⁷⁴ Çadırcı, 1991: 7, 9.

Istanos'da imamlık vazifesini ifa eden kimseler, dini eğitimlerini işaret eden molla, hoca ve efendi lakaplarını taşımıştır. 1840 yılı verilerine göre, Istanos'da imamlar bazı köylerde hatiplik vazifesini de imamlıkla beraber ifa etmişlerdir. Örneğin, Çaykenarı köyünün imam ve hatibi Mehmet Efendi'dir. Dere köyünde imam ve hatip Osman Efendi'dir. Bazı köylerde ise imam ve hatibin farklı kişiler oldukları görülmektedir. Örneğin, aynı yıl içinde Çukurca köyünün Hatibi Mehmet Efendi; imamı ise Molla Hüseyin'dir. Zivind köyünün hatibi Hacı Halil; imamı ise Molla Osman'dır. Yalınlı-yı Kebir köyünde hatip Molla Ali ve imam Hasan Efendi'dir. Çıvgalar, İmecik, Avdan, Yazır köylerinde de aynı durum söz konusudur. Fığla köyünde ise aynı anda 3 imam görev yapmaktadır¹⁷⁵. Bu durum cami ve mescid sayılarıyla ilgili olmalıdır.

Bazı Istanos köylerinde ise hiç imam ve hatip bulunmadığı görülmektedir. 1840 yılı için, Karataş, Sımandır, Mirahor, Sekülü, Karabayır, Bayat köylerinde imam mevcut değildir¹⁷⁶. Bu durum temattuat sayımı sırasında bir atama ve tayin yapıyor olmasıyla ilgili olabilir. Çünkü kaynaklarda sıklıkla ahalinin imam ve hatip tevcihi konusunda merkezî hükümetten taleplerde bulunduğu görülmektedir.

Istanos'da imam ve hatiplerin köylerde vazifeli bulunmaları sırasında kaydedilen temettuat yazımlarında vergi ödemedikleri ve vergi muafiyetlerinin devam ettiği görülmektedir. Bunların vergi hanelerine imam oldukları için vergi ödemedikleri kaydı düşülmüştür. Örneğin, Karadiğin köyünün imamı Molla Ahmet, 320 kuruşluk mal varlığı ve 245 kuruşluk yıllık kazancı olmasına rağmen vergi ödememektedir¹⁷⁷. Kargın köyünün imamı Molla Ömer de imam olduğu için vergi ödemez. Mal varlığı 1623 kuruş ve yıllık kazancı 1874 kuruştur¹⁷⁸. Bunlar arasında imam vekilleri de mevcuttur. Sülekler köyünden imam vekili Molla Ali, 733 kuruşluk malı ve 322 kuruşluk temettuatına rağmen imam vekili olduğu için vergi ödemez¹⁷⁹. Istanos'da imam ve hatipliklerini tesbit ettiğimiz 32 imam ve hatipten vergi alınmamış olup, gerekçe olarak vazifeleri gösterilmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁵ Diğerleri için bk. Tablo 1.1

¹⁷⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

¹⁷⁷ BOA., ML. VRD. TMT. d., 9661: 4

¹⁷⁸ BOA, ML. VRD. TMT., d. 9661: 17

¹⁷⁹ BOA, ML, VRD, TMT, d., 9664: 53.

¹⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664. Diğer veriler için bk., Tablo 1.1

Tablo 1.1 1840 Yılında İstanos Köylerinin İmam ve Hatipleri

Köyler	İmam veya Hatip	Mal Varlığı (kuruş)	Temettuatı (kuruş)	Vergisi
Karadığın	İmam Molla Ahmet	320	245	Yok
Kargın	İmam Molla Ömer	1623	1874	Yok
Kemerağzı	İmam Hacı Hüseyin	509	553,5	Yok
Çaykenarı	İmam ve hatip Mehmet Efendi	1905	1585	Yok
Karakuyu	İmam Molla Mustafa	1145	2647	Yok
Yaka	İmam Molla Mehmet	1635	1315,5	Yok
Leylek	İmam Molla İbrahim	2450	941	100 k.
Çukurca	Hatip Mehmet Efendi	1016	560	Yok
Çukurca	İmam Molla Hüseyin	1008	1147	Yok
Zivind	İmam Molla Osman	1044	1813	Yok
Zivind	Hatip Hacı Halil	885	1181	54 k.
Dere	İmam ve hatip Osman Efendi	950	1000	Yok
Sülekler	İmam vekili Molla Ali	833	322	Yok
Yeleme	İmam Molla Osman	210	260	Yok
Taşkesiği	İmam Molla Ömer	7150	5914	150
Ali Fahreddin-i Sagir	İmam Abdullah Hoca	1590	1450	Yok
Ali Fahreddin-i Kebir	İmam Süleyman Efendi	4852	2822	Yok
Osmanhalifeler	İmam ve hatip Mehmet	565	912	Yok
Çıvgalar	Hatip Molla Osman	735	532	Yok
Çıvgalar	Sağır Hatip İbrahim	1360	690	44 k.
Çıvgalar	Hacı Hasan Efendi	2054	1326	Yok
Mamatlar	Molla Mehmet	900	612	Yok
Yalınlı-yı Kebir	İmam Hasan Efendi	6860	3882	143 k.
Yalınlı-yı Sagir	Hatip Molla Ali	2766	1500	Yok
Yelten	Hatip Molla Mustafa	812	826,5	Yok
Fığla	İmam Vekili Hüseyin Efendi	1255	1162	Yok
Fığla	İmam Molla İbrahim	970	1051	Yok
Fığla	İmam Abdurrahman Efendi	802	682	Yok
Andiye	İmam Hasan Hoca	1705	1650	131,5
Beğiş	Hatib Resul	4963	4764	Yok
Ürkütlü	İmam Molla Mehmet	1720	1591	Yok
İmecik	İmam Elhac İsmail	1444	1997	Yok
İmecik	Hatip Veli Hoca	2370	3153	Yok
Avdan	Hatip Mustafa Hoca	3237	2125	Yok
Avdan	İmam Veli Hoca	3942	2416	Yok
Sımandır	-	-	-	-
Kargalık	İmam Halil Efendi	-	-	Yok
Mirahor	-	-	-	-
Sekülü	-	-	-	-
Karabayır	-	-	-	-
Bayat	-	-	-	-
Yazır	İmam Molla Halil	1170	1090	Yok
Yazır	Hatip Hasan Efendi	1514	1750	Yok

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

1.3.4. Istanos'da Köy Yönetimi

Klasik dönemde özellikle vergilerin toplanmasından, asker olacakların belirlenmesinden ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu tutulan köy kethüdalarının yanı sıra ayanlığın ortaya çıkmasından sonra, ayanlar köylerde bu hizmetleri yerine getirmeye başlamıştır¹⁸¹. Tanzimat sonrası yönetim düzenlemeleri kapsamında oluşturulan muhtarlık kurumu mahallede olduğu gibi köy yönetimlerinde de etkin duruma gelmiştir. Her köyde 20 haneden az nüfuslu olanlar için 1, 20 haneden çok olanlar için 2 muhtar seçilmesi kararlaştırılmış; bunlara “muhtar-ı evvel” ve “muhtar-ı sani” denilmiştir.

Muhtarlık kurumunun ilk denemesi 1829'da yapılarak; kurum, 1833-1836 yılları arasında tüm memlekete teşmil edilmiştir¹⁸². Istanos'da da 1835 yılından itibaren muhtarlık kurumunun var olduğunu görüyoruz¹⁸³. 1836 tarihli bir belgeden, Istanos nahiyesi köylerine imam ve muhtar nasbedildiği anlaşılmaktadır¹⁸⁴. 1840 tarihli Istanos temettuat defterlerinde de muhtarların muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani olmak üzere, mal varlıkları, yıllık kazançları ve isimleri takip olunabilmektedir¹⁸⁵. Istanos köylerinden Andiye ve Manay köyleri hariç olmak üzere, geri kalanların tümünde muhtar mevcuttur. Bu iki köyde o sırada muhtar olmamasının nedeni, kesin olarak bilinmemekle beraber, sayım esnasında kaydedilmemiş ya da yeni bir görevlendirme için bu görevler boş kalmış olabilir. Kemerağzı ve Gözer köyünün muhtar-ı sanisi bulunmakta ve muhtar-ı evveli kaydedilmemiştir. Kemerağzı'nın hane sayısı 27 ve Gözer köyünün hane sayısı 12'dir. Yeleme köyünün muhtar-ı evveli mevcut iken, muhtar-ı sanisi olmadığı görülmektedir. Yeleme'nin hane sayısı da 10'dur. Burada ikinci muhtarların bulunmayışı yukarıda sözü edilen hane sayısının 20'den az olması kuralıyla ilgili olmalıdır.

Istanos muhtarları arasında iktisadî olarak en iyi durumda bulunan kişi, Ali Fahreddin-i Sagir köyünün muhtar-ı sanisi olan Hüseyin'dir. Onun mal varlığının değeri 10280 kuruş; yıllık kazancı 7672,5 kuruş ve vergisi 150 kuruştur. En az mal varlığına sahip olan muhtar ise Köseler köyünün muhtar-ı evveli Mola Ömer'dir. Onun tüm mal varlığı 145 kuruş, yıllık kazancı 955 kuruş ve vergisi 30 kuruştur¹⁸⁶.

Muhtarlardan beklenen hizmet ve görevler arasında, vergi salınması ve toplanması gibi işlemlerin düzgün yürütmesi, haksızlık ve usulsüzlüklerin ortadan kaldırılması

¹⁸¹ Çadırcı, 1993: 4.

¹⁸² Çadırcı, 1993: 5-6.

¹⁸³ 1835 yılında Istanos köylerinin muhtarları ile ilgili tam liste için bk.; Tızlak, 2010a: 145-148.

¹⁸⁴ BOA. HAT., 491 / 24053.

¹⁸⁵ Tamamı için bk. Tablo 1.2.

¹⁸⁶ Diğer muhtalların iktisadî verileri hakkında bk. Tablo 1.2

bulunmaktadır¹⁸⁷. Vergi alınabilecek veya alınamayacak hanelerin belirlenmesi de bu vazife kapsamına girmektedir. Örneğin, İstanos'un Zivind köyünün temettuat yazımlarında, Toplu Mehmet'in kör olması ve çocuklarının da küçük olması nedeniyle, vergi verecek durumda bulunmadığı Zivind köyünün muhtarları tarafından vilayet yönetimine bildirilmiştir¹⁸⁸.

Ahalinin evlenme, boşanma, taşınma işlemlerinde de muhtarların sorumlulukları bulunmaktadır. Nahiye sakinlerinin en önemli resmî işlemlerinden olan nikâh akdi de bu işlemlerdendir. Nikâh akdi, başta kadı olmak üzere mahkemenin ve yerel idarenin sorumluluk alanına girmektedir. 1865 yılında Yalınlı-yı Sagir köyünde gerçekleşen bir nikâh davası mahkeme defterine kaydedildiğinde mahkemede hazır bulunanlar arasında Yalınlı-yı Sagir köyü muhtarı Kara Mehmet de mevcuttur¹⁸⁹.

Mahalle veya köylerde güvenlikten sorumlu bulunan muhtarların, bazı örneklerde asayişsizliğe kendilerinin sebep oldukları görülmektedir. Örneğin Yalınlı-yı Kebir köyü muhtarı Feyzullah ve kardeşlerinin, köy ahalisinden Topal Pehlivan ve ailesini katletmeleri olayında, yönetim tarafından eşkıya olarak adlandırıldıkları görülmektedir¹⁹⁰.

Tanzimat sonrası köy yönetimi açısından getirilen bir yenilik de en az üç kişiden müretteb bir ihtiyar meclisi oluşturulmasıdır. Meselelerin ihtiyar meclislerinde görüşülmesi yeterli olmayıp, en ufak sıkıntılar bile kaza, liva hatta vilayet makamına kadar götürülmektedir. Ardından bunların çözümü için Bâb-ı Âli ile uzun yazışmalar yapılmaktadır. Bu sıkıntılıklar arasında arazi ihtilafları, mera ve suyolu çekişmeleri veya yol yapımı istekleri bulunmaktadır¹⁹¹. Örneğin, 1862 yılı başlarında gerçekleşen bir yazışmada Molla İsmail adlı vatandaş ile Çukurca köyü ahalisinden birkaç kişinin arazi anlaşmazlığı Bâb-ı Âli'nin malumu olmuş; tarafların muhakeme olunmaları gerektiği Bâb-ı Âli'den bildirilmiştir¹⁹². Meselenin aynı yılın haziran ayında devam ettiği ve söz konusu kişilerin araziye müdahalelerinin engellenmesi talebinin yeniden gündeme geldiği görülmektedir¹⁹³. Bu meselenin ne şekilde çözümlendiği ile ilgili bir bilgi ise mevcut değildir.

Merkezî hükümetle paylaşılması gereken benzer bir konu 1890 yılında gündeme gelmiştir. İstanos köylerinden Manay ovasında bir gölün kurtarılması ve temizlenmesi meselesi, Teke Meclisi'nde görüşülmüştür. Temizlik masraflarıyla ilgili konunun Şura-yı Devlet'in malumu olduğu görülmektedir¹⁹⁴. Bu yazışmalar sonunda söz konusu gölün

¹⁸⁷ Ortaylı, 2011: 115-116; Çadırcı, 1993: 10.

¹⁸⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 204, hane:83.

¹⁸⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 9.

¹⁹⁰ BOA. MVL. 34 / 63 /1.

¹⁹¹ Ortaylı, 2011: 114.

¹⁹² BOA. MKT. DV., 220 /99.

¹⁹³ BOA. MKT. UM., 572 / 3.

¹⁹⁴ BOA. ŞD., 1702/28/01.

kurutularak, buradan açığa çıkan mirî arazinin hem köy ahali ve hem de hazineye fayda sağlayacak şekilde ahaliye ihale olunması kararlaştırılmıştır. Durumun keşfedilmesi için çalışıldığı Şura-yı Devlet'e bildirilmiştir¹⁹⁵.

Köylerin idarî sorumlulukları alanına giren bazı beledî hizmetlerin zor karşılandığı anlaşılmaktadır. Bu tür ihtiyaçların karşılanması, merkezî hükümete müracaatı gerektirmiştir. Özellikle cami ve su yolu onarımı bunlardandır¹⁹⁶. İstanos'un çeşitli köylerindeki ahalinin bu tür sıkıntılarının merkezî hükümete bildirildiği görülmektedir. Örneğin, Antalya ile İstanos nahiyesi arasındaki harap olmuş bulunan Yeniceboğazı adlı yolun yaptırılması, merkezî hükümetin bilgisine sunulmuştur¹⁹⁷. Ancak, genellikle bu tür isteklerin yerine getirilmesindeki en büyük engel maddi kaynak yetersizliği olmaktadır.

Merkezî hükümetten izin alınarak yapılması uygun görülen işlemlerden biri de İstanos hükümet konağının tamiri olmuştur. Konya Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, bu tamirat için 2280 kuruş lâzım olacağı ifade olunmuştur¹⁹⁸. Daha sonra da Şura-yı Devlet'e gönderilen konunun çözümü, malî kaynak sıkıntısından dolayı askıda kalmıştır¹⁹⁹. Nasıl çözümlendiği ise malum değildir.

Merkezî hükümete bildirilen talepler arasında ibadet yerlerinin yapımı da bulunmaktadır²⁰⁰. Örneğin 1846 yılında İstanos'da cami bulunmamasının ahaliye sıkıntı yaşattığı ve bunun giderilmesi için bir cami yapılması gerektiği hususu Teke Meclisi'nde görüşülmüştür²⁰¹. Bir diğer benzer talep, İstanos nahiyesi Belen köyü için yapılmıştır. Burada hayır sahipleri tarafından yapılan mescidden başka ibadet yeri bulunmamasının ahaliye sıkıntıya soktuğu belirtilmektedir. Bu nedenle yeni bir cami inşa edilerek, bir de imam tayin edilmesi yetkililerden talep edilmektedir. Talebin araştırılmasının ardından, bu ihtiyaca cevap verilmesi için, konu hükümete arz ve ilam olunmuştur²⁰².

Görüldüğü üzere, cami yapımı gibi isteklerin ahali tarafından ilk önce, yerel yetkililere müracaatı söz konusudur. Ardından onlar tarafından merkezî hükümete durum bildirilerek, çözümü merkezden talep olunmaktadır. Bunun gibi, özellikle naib, hatip, imam gibi devlet görevlilerinin, ihtiyaç duyulduğunda görevlendirmelerinin merkezden yapıldığı görülmektedir. Muhtemelen ahalinin başvurusu doğrultusunda şekillenen taleplerin merkeze bildirildiği, farklı yıllarda cevaben gönderilen hatt-ı hümâyûnlarda, mescidlerin camilere

¹⁹⁵ BOA. ŞD., 1702 /28/03.

¹⁹⁶ Ortaylı, 2011: 114.

¹⁹⁷ BOA. A.MKT. NZD, 75 / 8.

¹⁹⁸ BOA. ŞD., 1707 / 11 / 3.

¹⁹⁹ BOA. ŞD., 1707 / 11 / 5.

²⁰⁰ Bu taleplerin gerekçesi belgelerde, "İstanos'da ... cami-i şerif bulunmamakla ahali ibadetini ifa etmekte güçlük çektiğinden" bir cami inşa edilmesi şeklinde yer almıştır.

²⁰¹ BOA. A.MKT, 44 / 82.

²⁰² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 450.

çevrildiği ve imam veya hatip tayin edildiği görülmektedir. Örneğin, Akkilise köyünde mevcut mescidin camiye tahvil edilerek, hatiplik vazifesinin Veliyüddin'e tevcihi bir hatt-ı hümâyûnla bildirilmektedir²⁰³. Aynı tarihte Kargın köyünde boş kalan imamlik ve hatiplik vazifesinin Hafız Ömer'e tevcihi de bir hatt-ı hümâyûndan anlaşılmaktadır²⁰⁴. Karakuyu köyünde bulunan caminin hatiplik cihetinin Hasan Halife'ye verilmesi de yine bir hatt ile merkezden bildirilmiştir²⁰⁵.

Tablo 1.2 1840 Yılında İstanos Köylerinin Muhtarları (Kuruş)

Köyler	Muhtar-ı evvel	Mal Varlığı	Kazanç	Vergi	Muhtar-ı sani	Mal Varlığı	Kazanç	Vergi
Karadığın	Durali	458	1105	45	Hüseyin	583	1062	30
Kargın	Süleyman	1060	1746	85	Ahmet	595	1293	60
Kemerağzı	-	-	-	-	Hacı Ahmet	1867	1085	60
Karataş	Mehmet	815	1299	40	Mehmet	2301	2685	yok
Köseler	Molla Ömer	145	955	30	Halil	370	1075	30
Çaykenarı	Ali	1121	2584	40	Osman	974	1230	60
Karakuyu	Ali	1705	2287	100	Sarı Hüseyin	1282	1741,5	100
Yaka	Halil	2770,5	2404	180	İbrahim	1426	1401	100
Leylek	Mehmet	1520	1421	100	Yusuf	1137	1381	100
Çukurca	Halil	1626	1527	100	Mehmet	1075	1020	100
Yuva	Veli	4683	4158,5	200	Memiş	710	2338	80
Anbehan	Yusuf	1870	2126	80	İbrahim	2130	2019	80
Garibçe	İbrahim	2631	1810	150	Ahmet	3160	2074	150
Zivind	Hüseyin Ağa	570	992	yok	Yusuf	1209	1660	107,5
Kışla	İbrahim	156	500	yok	Deli İbrahim	3320	3180	110
Dat	Süleyman	311	900	70	Süleyman	761	1000	70
Dere	Veli	1235	981	80	Ali	2135	2210	120
Sülekler	Ali	2050	1097	52	Abdülkadir	686	615	65
Yeleme	Süleyman	1380	1450	40	-	-	-	-
Taşkesiği	Hacı Halil	8656	7266	300	Ahmet Ali	944	1320	40
Ali Fahreddin-i Sagir	Hacı Ali	5362	3360	140	Hüseyin	10280	7672,5	150
Ali Fahreddin-i Kebir	Ali	7217	4570	140	Mehmet	2890	1255	70
Osmanhalifeler	Abdübaki	2747	1895	yok	Hacı Osman	2197	2394	135
Çıvgalar	Esseyid Ali Ağa	4570	4538	yok	Osman	640	1215	37
Mamatlar	Ahmet	2480	3040	159	Ahmet	2205	1850	147
Manay	-	-	-	-	-	-	-	-
Yalınli-yı Kebir	Hasan	3921	2327	123	Mehmet	4528	3732	225
Yalınli-yı Sagir	Osman	3680	2060	122,5	Ali	150	487	20

²⁰³ BOA. HAT., 1593 / 17.

²⁰⁴ BOA. HAT., 1595/ 62.

²⁰⁵ BOA. HAT, 1605 / 30.

Akkilise	Sağır oğlu Ali	4861	3600	323	Musa	2079	1700	139
Yelten	Ali	760	1237	17	Hasan	2079	2071	200
Fığla	Ebubekir	1210	1351	41,5	Ali	1181	1208	49,5
Gözer	-	-	-	-	İbrahim	996	1300	37,5
Andiye	-	-	-	-	-	-	-	-
Belen	Hacı Bekir	5607	3876	262,5	İbrahim	925	611	31,5
Ürkütlü	Hatib Hüseyin	6696	3559	168	Hüseyin	2770	1782	40,5
Beğiş	Mustafa	4405	5025	250	Tekelioğlu Ahmet	3538	3002	160
İmecik	Elhac İbrahim	6834	6091	260	Elhac Mahmud	5307	3540	200
Avdan	Hacı Ali	6309	4179,5	170	Mehmet Salih	2897	1845,5	80
Sımandır	Deli Ahmet	1193	1630	45	Ali	530	919	25
Kargalık	Nabi	1163	1738,5	60	Ayan Osman	3146	2438	Yok
Mirahor	Hüseyin	1051	1600	90	Ömer	1352	2051	120
Sekülü	Osman	3064	2215	100	Halil	1150	1238	80
Karabayır	Elhac Osman	3459	3193	225	Hüseyin	3615	2837,5	175
Bayat	Osman	2195	1619	Yok	Ömer Ali	652	813	22
Yazır	Halil	931	1189	50	Ak Ali	1718	1247,5	75

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

1.3.5. İstanos Köyleri

İstanos köyleri; daha önceki yıllarda bazı farklılıklar olmakla birlikte²⁰⁶; XIX. yüzyıla benzer biçimde gelmiştir. İstanos köylerinden Ali Fahreddin-i Sagır, Ali Fahreddin-i Kebir, Kargın, Bayat, Avdan, Yazır, Yuva köyleri; Türkmen aşiretlerinin isimlerini taşımakta olup, bunların, bu aşiretlerin yerleşmesiyle oluşan köyler olmaları kuvvetle muhtemeldir. İstanos köylerinden birkaçı ise savaşlar sonunda meydana gelen göçlerle memleket dışından gelen ve Osmanlı hükümetince iskân edilen Müslüman Kafkas ve Mora muhacirlerinin yerleşmesi sonucu oluşan köylerdir. İstanos köylerinin tamamı, bu Müslüman muhacir köyler istisna olmak üzere, Müslüman Türk ahalinin iskân edildiği yerleşimlerdir.

²⁰⁶ Tahrir defterlerine göre 1455'de İstanos köyleri; Akkilise, Akyol, AvcıBeyi, Avdaki (Avdan olmalı) Bayırköy, Büğüş (Beğiş olmalı), Çavındır, Çoğun, Çukurca, Delü Evren, Dereköy, Emir-i Hurlu (Mirahor olmalı), Eymanköy, Eyük, Eşen Deresi, Geyikler, Hacıköy, İğdebağacı, İmecik, Karabayır, Karadığın, Karakilise, Karakuyu, Karatay, Karataş, Kevzer, Korusınıru, Kösel, Kularsın (?), Kürdek, Kızılca köy, Özükend, Sarucular, Semakır, Semandar (Sımandır), Sökülü olarak kaydedilmiştir. 107 Nolu Tahrir defterinde bunlardan bazıları (AvcıBeyi, Avdaki, Çoğun, Eymanköy, Eyük, Geyikler) sayılmazken; bazıları farklı adla yazılmış (Eyük, Karaeyük, Bayır, Bayırköy gibi) ve bazıları da yeni eklenmiştir. (Bayır, Karakoyun gibi). 1568'de ise bu zikredilenlerden farklı olarak Anbağun (Anbehan olmalı), Bahtılı, Belşeözü (?) Sığırlu, Şerafettin Hisarcığı, Tatköy, Tekesakalı, Teküryaka, Yakaköy, Yazır, Yelme eklenmiştir. Bazıları ise çıkarılmıştır. 1840'lardan sonra İstanos'a dahil olduğunu gördüğümüz Fığla, Garibçe, Yazır, Yelten'in Antalya nahiyesi ya da Kurt nahiyesi köyleri arasında yer aldığı görülmektedir. bk. Karaca, 2002: 438.

1835 yılı verilerine göre yapılan bir çalışmada Istanos köylerinin sayısı 44 olarak verilmiş olup, birkaç farklılıkla 1840'ta tesbit ettiğimiz Istanos köyleri ile aynıdır²⁰⁷. 1831 tarihli nüfus verilerine göre, 45 adet Istanos köyü bulunmaktadır. Bu kayıtlarda Sımandır köyü “nam-ı diğer Keşirler” adıyla; Kargın ve Kemerağzı da “Kargın ma’a Kemerağzı” olarak birlikte verilmiştir²⁰⁸. 1840 tarihli Nüfus Defterinde Karadığın köyü civarında “Mora muhacirleri” namıyla yerleştirilmiş bulunan 21 kişilik muhacirler, 1831 kayıtlarında görülmemektedir²⁰⁹. İki nüfus defterinde yer alan köyler arasında tek fark bu yerleşimdir. 1840 tarihli Nüfus Defteri, 1840 tarihli Temettuat Defterleri ve 1873 Konya Vilayeti Salnamesi verilerine bakıldığında, küçük farklılıklar dışında köylerin aynı olduğu ve Istanos’a bağlı 46 adet köy bulunduğu görülmektedir. Bu farklılardan biri, ifade edildiği üzere, Mora muhacirleri olarak kaydedilmiş bulunan göçmen yerleşimidir. 1840 temettuat kayıtlarında ise Mora muhacirlerinin yerleştirildiği yer Gördek olarak kaydedilmiştir²¹⁰. Bu muhacirlerin yerleştirildiği yere Gördek ismi verildiği görülmektedir. Aynı tarihli nüfus defteri kayıtlarıyla temettuat kayıtları arasındaki tek fark bu isimlendirme olmuştur. 1873 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi’nde Belen ve Yazır köyü yazılmamıştır. Bunların yerine daha önce rastlanmamış olan Retnan ve Şatır köyü yazılmış ve köy sayısı yine 46 olmuştur²¹¹.

1892 yılında ise Konya Vilayeti Salnamesi verilerine göre, Istanos köylerinin sayısı 42’dir. Burada Gördek, Karabayır, Yalınlı-yı Kebir, Yalınlı-yı Sagir köyleri yer almaz. Burada yer alan köyler arasında, Osmanlı Devleti sınırlarına iltica etmiş bulunan Kafkas muhacirlerin, Sultan Abdülhamid tarafından yerleştirildiği Mamüret’ül-Hamidiye adlı köy bulunmaktadır²¹². Bu köy aslında Yeleme köyüdür²¹³. Yeleme köyü, 1840-1845 yıllarına ait temettuat defterlerinde²¹⁴ mevcuttur. Mamüret’ül-Hamidiye köyünden ise Sultan Abdülhamid tarafından yeniden imar olunan bir köy olarak bahsedilmektedir. Ancak bu listede Mamüret’ül-Hamidiye yer alırken, Yeleme köyü yer almamaktadır. Yani bu ikisi aynı köydür.

²⁰⁷ Bu çalışmada Istanos köyleri; “Ali Fahrettin-i Kebir, Ali Fahrettin-i Sagir, Anbehan, Andiya, Avdan, Bayat, Behiş, Belen, Çukurca, Çaykenarı, Çıvgalar, Dere, Duraliler, Fığla, Garibçe, Han, İmecik, Karadığın, Karabayır, Karakuyu, Karataş, Kargalık, Karkın, Kemerağzı, Kışla, Köseler, Leylek, Mamatlar, Mirahor, Osman halifeler, Sımandır, Söğle, Sülekler, Taşkesiği, Ürkütlü, Yaka, Yalınlı-yı sagir, Yalınlı-yı kebir, Yazır, Yeleme, Güzle, Yelten, Yuva, Zivind” olarak verilmiştir. bk. Tızlak, 2010b: 145-148 ve krş. Tablo 1.3; 1.4

²⁰⁸ BOA. NFS. d., 3194, 3218.

²⁰⁹ BOA. NFS. d., 3194.

²¹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661.

²¹¹ KVS, 1290: 189-190. Tüm köylerin listesi için bk. Tablo 1.3 /1.4 /1.5 /1.6.

²¹² KVS, 1310: 370. bk. Tablo 1.6

²¹³ Bir tanıtım yazısında, Yeleme için, Adile Hanım adlı bir vatandaşın şahsi malı ve çiftliği iken, Sultan Abdülhamid tarafından, kendi şahsi parasıyla Çerkezlere verilmek üzere alındığı ve onların burada böylece iskân oldukları bildirilmiştir. Yani Yeleme köyü zaten mevcut bir yer ama sonradan Çerkezlere tahsis olunmuştur. bk. Şamil Horuluoğlu, “Antalya’da Bir Çerkes Köyü Yeleme”, [http:// www. ekemer.com](http://www.ekemer.com). (erişim tarihi: 08.05.2016)

²¹⁴1840 kayıtlarında 10 hane olduğu görülen Yeleme için “Kardıç zeameti aklamından eşkinci tımarı” ifadesi kullanılmış olup, buradan köyün eşkinci tımarları içinde bulunduğu ve çok önceden mevcut olduğu anlaşılmaktadır. bk., BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 71.

1897 ve 1899 yıllarına ait mahkeme kayıtlarında yer alan “İstanos nahiyesi kura’sından Yeleme nâm-ı diğer Mamuretü’l-Hamidiye” ifadesinden bu iki adın da aynı köyü karşıladığı anlaşılmaktadır. Hatta köyde bulunan mescide tayin olunan imam ve hatip de yine söz konusu köyden Çerkes Hacı İbrahim Efendi’dir²¹⁵. Böylece daha önceden mevcut olan ve oldukça az nüfuslu olan Yeleme köyünün, 1890’lı yıllarda Kafkas muhacirlerin yerleştirilmesi ile yeniden şenlendirilmesi söz konusudur²¹⁶.

İstanos’un kazaya tahvili aşamasında 1894 yılında, resmî makamlar arasında yapılan bir yazışmada Konya Vilayeti’nden Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen bilgi yazısında, Seraskerlik makamı tarafından Bademağacı köyü merkez olmak üzere, Bucak’ın kazaya tahvilinin uygun olacağı belirtilmiştir. Konya Vilayeti buna cevaben İstanos’un kaza olmak açısından daha istidat ve kabiliyetli olduğunu, Bademağacı nahiyesinin sadece 2 köy ve 7 mahalleye sahip olmasına karşılık; İstanos’un 57 köy ve mahalleye sahip olduğunu bildirmiştir²¹⁷. Burada verilen 57 köy ve mahalle ifadesi yukarıda ortaya koymuş olduğumuz İstanos’un 11 mahalle ve 46 köyü olduğu konusundaki görüşümüzü doğrulamaktadır. Bunların toplamı da 57’ye karşılık gelmektedir.

İstanos köylerinin idarî durumunun yeniden şekillenmesi, İstanos’un kazaya dönüştürülmesi gayretleri sırasında yapılan yeni düzenlemelerde ortaya çıkmıştır. 1914 yılında oluşturulan Korkudili kazasının, Korkudili ve Kızılcadağ olmak üzere iki nahiyesinin olmasına karar verilmiştir. Bu düzenleme ile Korkudili nahiyesinin köy sayısı 31 olmuş; Avdan, Beğiş, Çıvgalar, İmecik, Karabayır, Mamatlar, Manay, Osmanhalifeler, Sımandır, Yalınlı-yı Sagır, Yalınlı-yı Kebir köyleri Kızılcadağ nahiyesine bağlanmıştır²¹⁸. Sonuç olarak bu iki nahiye İstanos kazasını oluşturmuştur.

²¹⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1204 (57): 180; BOA. MŞH. ŞSC. d., 1197 (50): 194.

²¹⁶ bk. Tablo 1.4 ve ayrıca bk. Tablo 2.3

²¹⁷ BOA. ŞD., 1722 / 9 /3.

²¹⁸ Tızlak, 2014: 256.

Tablo 1.3 1840'ta Nüfus Defterlerine Göre Istanos Köyleri

1840 Yılında Istanos Köyleri				
Ali Fahreddin-i Kebir	Çıvgalar	Karadığın-Mora muhacirleri	Mamatlar	Yalınlı-yı Sagir
Ali Fahreddin-i Sagir	Çukurca	Karakuyu	Mirahor	Yazır
Akkilise	Datköy	Karataş	Osmanhalifeler	Yeleme
Anbehan	Dere	Kargalık	Sekülü	Yelten
Andiye	Fığla	Kargın	Sımandır	Yuva
Avdan	Garibçe	Kemerağzı	Sülekler	Zivind
Bayat	Gözer	Kışla	Taşkesiği	
Beğiş	İmecik	Köseler	Ürkütlü	
Belen	Karabayır	Leylek	Yaka	
Çaykenarı	Karadığın	Manay	Yalınlı-yı Kebir	
				TOPLAM: 46

Kaynak: BOA. NFS. d.,3218**Tablo 1.4 1840'ta Temettuat Defterlerine Göre Istanos Köyleri**

1840 Yılında Istanos Köyleri				
Ali Fahreddin-i Kebir	Çıvgalar	Karadığın	Mamatlar	Yalınlı-yı Sagir
Ali Fahreddin-i Sagir	Çukurca	Karakuyu	Mirahor	Yazır
Akkilise	Datköy	Karataş	Osmanhalifeler	Yeleme
Anbehan	Dere	Kargalık	Sekülü	Yelten
Andiye	Fığla	Kargın	Sımandır	Yuva
Avdan	Garibçe	Kemerağzı	Sülekler	Zivind
Bayat	Gördük (Mora muhacirleri)	Kışla	Taşkesiği	
Beğiş	Gözer	Köseler	Ürkütlü	
Belen	İmecik	Leylek	Yaka	
Çaykenarı	Karabayır	Manay	Yalınlı-yı Kebir	
				TOPLAM: 46

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.**Tablo 1.5 1873 Yılında Istanos Köyleri**

1873 Yılında Istanos Köyleri				
Akkilise	Dere	Karakuyu	Mirahor	Yalınlı-yı Kebir
Anbehan	Fahreddin-i Kebir	Karataş	Osmanhalifeler	Yalınlı-yı Sagir
Andiye	Fahreddin-i Sagir	Kargalık	Retnan (?)	Yeleme
Avdan	Fığla	Kargın	Sekülü	Yelten
Bayat	Garibçe	Kemerağzı	Sımandır	Yuva
Beğiş	Gördek	Kışla	Sülekler	Zivind
Çalkenarı(Çaykenarı)	Gözer	Köseler	Şatır (?)	
Çıvgalar	İmecik	Leylek	Taşkesiği	
Çukurca	Karabayır	May (Manay)	Ürkütlü	
Datköy	Karadığın	Mamatlar	Yaka	
				TOPLAM: 46

Kaynak: Konya Vilayeti Salnamesi, 1290.

Tablo 1.6 1892 Yılında Istanos Köyleri

1892 Yılında Istanos Köyleri			
Ali Fahreddin-i Kebir	Datköy	Kışla	Ürkütlü
Ali Fahreddin-i Sagir	Dere	Köseler	Yaka
Akkilise	Fıgla	Leylek	Yazır
Anbehan	Garibçe	Manay	Yelten
Andiye	Gözer	Mamatlar	Yuva
Avdan	İmecik	Mahmüret'ülHamidiye	Zivind
Bayat	Karadiğın	Mirahor	
Beğiş	Karakuyu	Osmanhalifeler	
Belen	Karataş	Sekülü	
Çaykenarı	Kargalık	Sımandır	
Çıvgalar	Kargın	Sülekler	
Çukurca	Kemerağzı	Taşkesiği	
			TOPLAM: 42

Kaynak: Konya Vilayeti Salnamesi, 1310.

1.4. Istanos Nahiye'nin Kazaya Dönüştürülmesi

Istanos, Osmanlı idarî düzeni içinde sancak olarak teşkilatlandırılan Teke Sancağı'nın merkez kazası Antalya'nın bir nahiyesi olarak XIX. yüzyıla kadar statüsünü bu şekliyle devam ettirmiştir. Gerek yaşayan ahali açısından ortaya çıkan güçlüklerin çözümlenmesi, gerekse idarî kolaylıklar sağlanması açısından nahiyenin kazaya dönüştürülmesi bu yüzyılın son yıllarında gündeme gelmiştir. Bununla ilgili ilk girişim, 1893 yılında Konya Vilayeti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir mazbata olmuştur. Bu mazbatada; Kafkasya muhacirleri ile yerli halk arasındaki anlaşmazlıklar, bölgeden toplanan vergilerin tahsilinde yaşanan güçlükler, adli işlemlerle, suçluların takibi sırasında yaşanan güçlükler ve yerli ahalinin resmî işlemlerde yaşadığı sıkıntılar; Istanos'un kazaya tahvilini gerekli kılan sebepler olarak ileri sürülmüştür. Istanos, Millü, Kızılkaya nahiyelerinin kaldırılarak, bunların yerine Korkudili kazasının kurulması önerilmiştir²¹⁹. Söz konusu mazbata 7 Eylül 1894'te Şura-yı Devlet'ten Sadaret makamına iletilmiştir. Bu yazıda Teke sancağına mülhak yedi nahiyenin merkezi Istanos olacak şekilde yeniden bir kaza teşkili hakkında kendilerine iletilmiş olan başvurunun, gerekçe ve ekleriyle Sadarete bildirilmesi söz konusu olmuştur²²⁰.

Konya Vilayeti, Dâhiliye Nezareti, Sadaret makamı, Şura-yı Devlet ve Seraskerlik makamı arasında 1893 yılında başlayan yazışmalar, 1914 yılına kadar aralıklarla devam etmiş; yeni kaza teşkili ile ilgili bu makamların görüşlerinin alınmasının yanı sıra malî kaynak sıkıntısı kazanın oluşumunu olumsuz etkilemiştir²²¹.

²¹⁹ Tızlak, 2014: 251.

²²⁰ BOA. ŞD., 1722 /9 /1.

²²¹ Söz konusu yazışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk.; Tızlak, 2014: 251.

Istanos'un kaza haline getirilmesi ile ilgili zikredilen yazışmalar devam ederken, henüz kaza teşkili gerçekleşmediği halde, bazı yazışmalarda "Istanos Kaymakamlığı" ifadesi kullanılmıştır. Bir belgede, kayıp hayvanların Istanos Kaymakamlığı vasıtasıyla Antalya hükümetine teslim edildiği görülmektedir²²².

Istanos'un kaza haline getirilmesi ile ilgili daha somut adımlar, 1914 yılında atılmıştır. Dâhiliye Nezareti Antalya'da yaşanabilecek güvenlik sıkıntılarının önlenmesi için, Korkudili, Finike, Manavgat ismi ile üç yeni kaza teşkil olunması²²³ ile ilgili bir rapor hazırlamış ve 3 Nisan 1914'te merkezî hükümete iletmıştır. 4 Mayıs 1914 yılında hazırlanan kanun teklifinin yasalaşmasının beklenilmeden geçici olarak yürürlüğe konması ile Istanos kaza olarak kabul edilmiştir²²⁴. 3 Haziran 1914 yılında Korkudili Kaymakamlığı'na eski Yenivaroş* kaymakamı Talat Bey tayin olunmuştur²²⁵. Yeni oluşturulan Korkudili kazasının mülkî teşkilatı; Korkudili ve Kızılcadağ olmak üzere iki nahiyeden oluşacak şekilde düzenlenmiş; Korkudili nahiyesinin merkezinin Kışla köyü ve Kızılcadağ nahiyesinin merkezinin de Kızıl Aliler köyü olması kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme Korkudili nahiyesinin 31 ve Kızılcadağ nahiyesinin 20 köyü bulunacak şekilde gerçekleştirilmiştir²²⁶. Kızılcadağ'ın Korkudili'ne bağlanması bir belgede "Korkudili kazasına bağlı Kızılcadağ nahiyesi" şeklinde ifade edilirken, burada yeniden belediye teşkilatı kurulmasının lüzumlu olduğu belirtilmiştir²²⁷. 1914 yılına ait bir hüccette yine Kızılcadağ nahiyesi "Antalya'ya tâbi Istanos'a mülhak Kızılcadağ nahiyesi" olarak tanımlanmıştır. Bu belgede Manay köyü de Kızılcadağ'a bağlı gösterilmiştir²²⁸.

Korkudili'nin kazaya dönüştürülmesi resmî yazışmalarda kendini göstermiş ve henüz bu duruma alışkanlık kazanılmamış olduğu da belgelere yansımıştır. 1914 yılında gerçekleşen bir eytam malı davasında, "Korkudili Kazası'nın Kiremitli Mahallesi" yazılmışken; belgenin devamında bir şahitle ilgili "Istanos'da sâkin" ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla yeleşkenin eski adıyla yeni adı aynı belgede birlikte kullanılmıştır²²⁹. Bir diğer mahkeme hüccetinde daha açık olarak "medine-i Antalya nevahisinden olup bu kere Korkudili kazasına tahvil eden ve henüz teşkilatı icra kılınmayan Istanos nahiyesi" ifadesi adlî makamların resmî yazışmalarında, nahiyenin idarî yapısının geçiş sürecindeki durumunu ortaya koymaktadır.

²²² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 86.

²²³ BOA. DH. İ. UM.EK., 88 / 15.

²²⁴ Tızlak, 2014: 256.

* Yenivaroş; Kosova vilayetinde bulunan Yenipazar'a bağlı bir kazadır. bk. Sezen, 2006: 527.

²²⁵ BOA. İ. DH /1508 /1332.

²²⁶ Tızlak, 2014: 255.

²²⁷ BOA. DH. İ. UM.EK., 218 / 19.

²²⁸ BOA. MŞH. ŞSC d., 1235 (88), no:78, no:81.

²²⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1235 (88), no:103.

Buradan, nahiyein Korkudili adıyla kazaya dönüştürüldüğü ancak, teşkilatının işlerlik kazanmadığı anlaşılmaktadır²³⁰.

Özetle, 1893'te başlayan ve 1914'te ciddiyet kazanan İstanos'un Korkudili kazasına tahvili girişimi, merkezî hükümetle Teke Sancağı yönetimi ve diğer kurumlar arasında yapılan uzun yazışma ve uğraşlar sonucu, 1917 yılında resmî olarak gerçekleşebilmiştir. 22 Şubat 1917 yılında nihaî olarak kaza olana dek, İstanos adını taşımış olan nahiye; kaza olmasıyla da Şehzade Korkud'a izafeten (Korkud-ili) Korkuteli adını resmen almıştır²³¹.

²³⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1235 (88), no:994.

²³¹ Tızlak, 2014: 255.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANOS'DA SOSYAL YAPI

2.1. XIX. Yüzyılda İstanos Nüfusu

Osmanlı tahriri, vergi gibi bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilmiş ve yetişkin erkeklerin kaydedilmesini sağlamıştır²³². Demografik bilgi açısından da oldukça iyi birer kaynak oluşturmuştur²³³. Nüfus hareketleri, toplumsal ve siyasal değişmelere yol açması bakımından özellikle XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti için büyük önem taşımaktadır²³⁴. Modern anlamda ilk kez 1831'de yapılmaya başlanmış olan nüfus sayımında Osmanlı idaresinin amacı; gayrimüslimler için vergi belirlenmesi ve Müslüman asker sayısının öğrenilmesidir²³⁵.

1831 Teke Sancağı nüfusu içerisinde, çoğunluğu oluşturan Müslüman Türk ahali yanında, konar-göçer Yörükler; Tahtacılar, Abdallar; yakın çevredeki sancaklardan gelen yabancı İslam ahali, Antalya ve Elmalı'da meskûn bir kısım Rum ve Ermeni ahali²³⁶ sancak nüfusu halitasını oluşturmaktadır. 1831 yılında sadece erkeklerin yazıldığı ilk resmî nüfus sayımına göre, Teke Sancağı'nın toplam erkek nüfusu 37.574 olup; bu kadar da kadın olduğu varsayılırsa, sancağın nüfusu 75.000'in üzerinde bulunmaktadır²³⁷.

İstanos nahiyesinde, nüfus defterlerinde kaydedilmiş bir gayrimüslim nüfus bulunmamaktadır. 1831 yılı nüfus verilerine göre İstanos nahiyesi köylerinin Müslüman erkek nüfusu 5190'dır²³⁸. Bir o kadar da kadın nüfus olduğu varsayılırsa, İstanos köylerinin tahmini kadın ve erkek nüfusu 10380'e ulaşır. 1831 tarihi verilerine göre İstanos'a bağlı köy sayısı 44 ve bunlardan en kalabalık olanlar Çıvgalar, Ali Fahreddin-i Sagir, Fığla, Ali Fahreddin-i Kebir köyleridir. En az nüfusu olan köyler ise Gözer, Yeleme, Dat ve Manay köyleridir²³⁹. 1831 yılı verilerine bakıldığında, İstanos bir nahiye olmasına rağmen, Teke Sancağı'nın bir kazası olan Elmalı'dan daha çok nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu verilere göre

²³² İstanos nahiyesinin tahrir defterlerine göre nüfusu: 1455'te 1045; 1530'da 258; 1568 tahririnde 515-549 arası olarak kaydedilmiştir. Önceki tahrirlere göre 1530'da büyük düşüş yaşanmasının sebebi, Modon, Koron adalarına yapılan sürgünler ve daha sonraları Şahkulu isyanı sürgünleri olmuştur. bk. Karaca, 2002: 134.

²³³ Karpaz, 2010: 45.

²³⁴ Karpaz, 2010: 28.

²³⁵ Karpaz, 2010: 45.

²³⁶ Bunlarla ilgili olarak bk. A. Armağan, (2004). "XVI. Yüzyılda Antalya'da Dini-Sosyal Yapılar Ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma". *AÜDTCFD, Tarih Araştırmaları Dergisi*, (23) 36: 8-34 ve Elmalı için bk.; H. Durgun. (2014). *XIX. Yüzyılda Teke Sancağı'na Bağlı Elmalı Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı (1839-1914)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

²³⁷ Ak, 2014a: 18, 19.

²³⁸ BOA. NFS. d. 3201. Nahiyeye dışarıdan gelen yabancı Müslüman ahaliyi de dahil edersek bu sayı 5412 olmaktadır. bk. Ak, 2014a: 28.

²³⁹ BOA. NFS. d., 3192 ve Tablo 2.3

Elmalı'nın 23 mahalle ve 36 köyünün toplam Müslüman erkek nüfusu 4887 olup, bu sayı dışarıdan gelenlerle 4991'i bulmaktadır²⁴⁰. Aynı yıl İstanos'un erkek nüfusu ifade edildiği üzere 5190'dır.

1841 verilerine göre ise İstanos nahiyesi köylerinin toplam Müslüman erkek nüfusu 5658 kişidir. Yine bu sayıya bir o kadar kadın nüfus eklersek, İstanos köylerinin tahmini kadın ve erkek nüfusu, 11300'ün üzerine çıkmaktadır. Bu yıla ait verilere göre yine en kalabalık köyler Çıvgalar, Fığla, Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir köyleridir. En az nüfusa sahip olan köyler Yeleme, Karadiğin civarında yerleştirilen Mora muhacirleri²⁴¹ ve Dat köyleridir. İki yıl verileri karşılaştırıldığında nahiye nüfusunda artış olduğu görülmektedir. Sözü edilen Karadiğin civarına yerleştirilmiş Mora muhacirlerinin nüfus defterinde 21 kişi kaydedildiği görülmektedir²⁴².

1872 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi'ne göre İstanos köylerinin toplam erkek nüfusu 6831 ve toplam hane sayısı 1927'dir. Bu sayı da yine erkek nüfusu işaret etmekte olup, kadınları da eklersek tahmini İstanos nüfusu, 13662'ye ulaşır. Bu verilere göre en kalabalık köyler; Çıvgalar, Fığla, Ali Fahreddin-i Sagir iken; Gördük, Karadiğin, Sekili köyleri en az nüfusa sahip olanlardır²⁴³. 1892 yılı Konya Vilayeti Salnamesi'ne göre ise İstanos köylerinin hane sayısı 2768 ve kadın-erkek nüfusu 14338 kişidir²⁴⁴. Aynı defterin bir başka yerinde İstanos nahiyesinin toplam nüfusu 16792 olarak verilmiş ve bu sayının içinde köylerin yanında İstanos'a ait 3 mahallenin de yer aldığı belirtilmiştir. Bu verilerde erkek ve kadın nüfusunun ayrı ayrı belirtildiği görülmektedir. Buna göre, 16792 kişinin 8429'u erkek ve 8363'ü kadındır. Bir önceki nüfus olan ve köyleri kapsayan 14338 sayısı ile 3 mahallenin eklendiği 16792 arasındaki farka nazaran, İstanos mahallelerinin nüfusunun 2454 olduğu ortaya çıkmaktadır²⁴⁵. Aynı verilere göre, merkez Antalya'dan sonra Alanya, Serik, Akseki, Kaş kazaları gelmekte olup, beşinci sırada gelen İstanos, bir nahiye için kalabalık bir nüfus barındırmaktadır²⁴⁶.

²⁴⁰ Durgun, 2014: 91; Ak, 2014a: 30.

²⁴¹ 1841 yılında Karadiğin köyü civarında Mora muhacirlerinin yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. 1831 yılı kayıtlarında Mora canibinden gelen bu nüfusa dair herhangi bir bilgi bulunmadığı ifade edilmektedir. bk., Ak, 2014a: 19. Bu ifade, 1831 yılı verileri için geçerli olup, 3218 numaralı ve 1841 tarihli nüfus defterinde İstanos'da Mora muhacirleri ile ilgili bir kayda rastlanmaktadır. Hane sayıları sadece 21 olarak kaydedilmiştir. Bu sayı, bölgeye gelen daha büyük bir sayının bir kısmını teşkil ediyor olabilir. bk., BOA. NFS. d. 3218.

²⁴² BOA. NFS. d., 3218. Temettuat kayıtlarında "Karadiğin civarında Gördük nâm mahalde mutavattun Mora muhacirleri" şeklinde kaydedilen muhacirlerin hane sayısı 21, mal varlıklarının değeri 4462 kuruş, temettuatları 8355 kuruş olup, vergiden muaf oldukları görülmektedir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d. 9661: 10-13.

²⁴³ KVS, 1290: 189-190.

²⁴⁴ KVS, 1310: 237, bk. Tablo 2.3

²⁴⁵ Bu veriler arasında Gördük, Karabayır, Yalınlı-yı Kebir, Yalınlı-yı Sagir verileri kaydedilmemiştir. Bunların eklenmesiyle nüfusun daha fazla olacağı aşikârdır. bk. KVS, 1310: 287-378.

²⁴⁶ bk. Tablo 2.2

Yukarıda ifade ettiğimiz Mora muhacirlerinin Osmanlı topraklarına girmesi hususuna benzer şekilde, özellikle 1860'lardan itibaren Rusya'nın Çerkezlere uyguladığı baskı ve ardından 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı gibi sebeplerle Osmanlı yoğun bir Çerkez göçüne maruz kalmıştır²⁴⁷. Bunlardan Konya Vilayeti'ne gönderilen 100 hane Iğın ve Akşehir'e yerleştirilirken; 300 hanenin Antalya yöresinde yerleştirilmeleri büyük sıkıntılarla gerçekleşmiştir. Yer beğendirilemeyen Çerkezler, Antalya yöresinde, Akseki Anif yaylası veya Manavgat'ta bulunan Çakış çiftliği gibi bazı yerlerde iskân ettirilmeyi istemişlerdir. Bir kısmı Serik'te iskân ettirilmiştir²⁴⁸.

Teke vilayetinde yerleştirilen bu Çerkezlerin bir kısmının da Istanos nahiyesinde yerleştirildiği görülmektedir. Bu yerleşkelerden biri bugün adı Başpınar olan Yeleme köyüdür. 1892 Konya Vilayeti Salnamesi'nde yer alan muhacir cetveline göre, Istanos'da yerleştirilen Kafkas muhacirlerin nüfusu 547 ve hane sayısı 180'dir. Onlar için Istanos'da kurucusu Sultan Abdülhamid'e izafeten Mamûre't'ül-Hamidiye adında yeni bir köy teşkil edildiği anlaşılmaktadır²⁴⁹. Ancak bu köyün önceden mevcut olan Yeleme köyü olduğu 1897, 1899 yıllarına ait bilgilerden anlaşılmakta olup, mahkeme kayıtlarına bu durum "Istanos nahiyesi kura'sından Yeleme nâm-ı diğer Mamuretü'l-Hamidiye" şeklinde yansımıştır. Hatta köyde bulunan mescide tayin olunan imam ve hatip de köy ahalisinden bir Çerkez olan Hacı İbrahim Efendi'dir²⁵⁰.

Böylece; daha önceden mevcut olan ve az nüfusu bulunan Yeleme köyünün, 1890'lı yıllarda Kafkas muhacirlerin yerleştirilmesi ile yeniden şenlendirilmesi söz konusudur²⁵¹. Yerli ahali ile Yeleme'de meskûn muhacir Çerkezler arasında arazi anlaşmazlığı, hayvan kayıpları gibi konular, anlaşmazlık konusu olmuş ve mahkemelere taşınmıştır²⁵². Çerkezlerin Istanos'da yerleştiği köylerden biri de Zivind köyüdür. Mahkeme hüccetlerinden anlaşıldığına göre, yerli ahali ile Zivind'e yerleşen Çerkezler arasında yaşanan sıkıntıların konu başlıklarını da yine arazi davaları ve hayvan kayıpları oluşturmuştur²⁵³.

²⁴⁷ Quataert, 2004: 918.

²⁴⁸ Gönüllü, 2009: 304-305.

²⁴⁹ KVS, 1310: 411. Ancak aynı defterin devamında yer alan köylerin, nahiyelerin ve diğer yerleşim yerlerinin mesafelerini gösterir listede bunların hane sayılarının 8'e ve nüfuslarının 48'e düştüğü görülmekte olup, muhtemelen bir kısmının yerleri tekrar değiştirilmiştir. bk.KVS,1310: 370.

²⁵⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1201 (54), no: 255; 1204 (57): 180; 1197 (50): 194.

²⁵¹ bk. Tablo 1.4 ve ayrıca bk. Tablo 2.1.

²⁵² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45), no:81, no: 170; 1201 (54), no:203.

²⁵³ Burada Çerkesler için "Zivind karyesinde sakin Kafkasiye muhacirleri" veya "Zivind'de meskûn muhacirîn-i Çerâkese" ifadesi kullanılmıştır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1194 (47): 71; 1201 (54), no:37.

1915 yılında ise Korkudili kazası olarak statüsü ve adı değişmiş bulunan yerleşkenin 3 mahalle ve 42 köyünün nüfusu, 23534 olup, bunun 11622'si erkek ve 11912'si kadındır. Bu sayı içinde Kiremitli, Aşağıpazar ve Sultan Alaaddin mahallelerinin nüfusu 1720 kişidir²⁵⁴.

Tablo 2.1 XIX. Yüzyılda İstanos Nüfusu

Köyler	1831	1841		1872		1892 ²⁵⁵	
	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
Akkilise	44	25	59	26	64	37	258
Ali Fahreddin-i Sagir	343	122	344	114	402	193	1058
Ali Fahreddin-i Kebir	265	115	286	104	215	137	825
Andiye	168	80	206	36	221	95	522
Avdan	158	73	187	66	201	105	592
Bayat	100	33	64	34	70	-	-
Belen	57	30	67	-	-	49	244
Beğiş	155	67	167	52	179	70	313
Çaykenarı	209	69	158	64	185	119	637
Çıvgalar	355	152	415	138	442	236	1160
Çukurca	63	25	51	26	60	27	119
Dat	21	10	22	13	36	11	65
Dere	91	42	112	17	111	68	403
Fığla	309	156	383	127	400	196	1032
Garibçe	146	57	121	41	132	51	225
Gözer	18	12	38	8	28	18	136
İmecik	207	88	216	78	246	104	534
Anbehan	103	34	75	46	89	54	316
Karabayır	136	52	135	47	154	-	-
Karadığın	36	15	50	10	25	11	40
Karakuyu	48	25	58	25	165	33	157
Kargalık	84	28	64	22	70	31	162
Kargın	149	41	90	30	241	54	236
Karataş	50	23	47	30	52	48	234
Kemerağzı	-	27	52	26	168	33	164
Kışla	169	107	266	98	280	136	651
Köseler	66	26	42	21	59	30	127
Leylek	67	33	73	26	82	25	189
Mamatlar	50	24	54	33	290	23	88
Mamuret'ül-Hamidiye	-	-	-	-	-	8	48
Manay	24	12	46	12	249	40	222
Mirahor	61	19	40	13	49	26	126
Mora muhacirleri (Gördük)	-	12	21	11	25	-	-
Osmanhalifeler	28	22	47	14	47	39	158
Sekülü	38	13	31	23	31	15	51
Sımandır	70	27	75	25	85	66	201
Sülekler	84	59	136	44	142	66	352
Şatır (?)	-	-	-	83	294	-	-
Taşkesiği	100	37	89	37	197	53	288
Ürkütlü	91	46	102	49	112	68	326
Yaka	75	31	71	20	80	39	148
Yalınlı-yı Sagir	93	65	227	55	293	-	-
Yalınlı-yı Kebir	178	65	174	58	200	-	-
Yazır	184	98	228	-	-	103	490

²⁵⁴ Ak, 2014b: 320-321.

²⁵⁵ Kaynaklardan derlenen 1831, 1841, 1872 verilerinde sadece erkek nüfus söz konusu iken, 1892 tarihli nüfus verileri kadın-erkek nüfusunu içermektedir.

Yeleme	20	10	20	17	50	-	-
Yelten	146	60	143	-	-	114	752
Yuva	151	52	107	42	110	34	129
Zivind	180	88	199	66	200	103	560
TOPLAM	5190	2307	5658	1927	6831	2768	14338

Kaynak: BOA. NFS. d. 3192, 3218; KVS 1289, 1310.

Tablo 2.2 1892’de Teke Vilayeti Nüfusu

Yerleşim	Toplam	Erkek	Kadın	Hane	Köyler	Mahalleler
Teke kazası	21541	8986	9056	4664	34	32
Istanos nahiyesi	16792	8429	8363	3153	54	3
Serik nahiyesi	18451	9597	8854	3438	36	56
Millü nahiyesi	5378	2620	2758	924	23	-
Bucak nahiyesi	4097	2064	2033	736	2	7
Kızılkaya nahiyesi	4518	2335	2183	792	11	4
Beşkonak nahiyesi	4416	2209	2207	1006	13	17
Elmalu kazası	13443	6486	6500	2481	40	24
Finike nahiyesi	4211	2169	2142	882	19	-
İğdir ma’a Kardiç nahiyesi	4465	2381	2284	887	17	-
Alaiye kazası	20290	10830	8481	4466	89	13
Düşenbe nahiyesi	9116	4695	4421	1765	51	-
Manavgat nahiyesi	6564	3594	2930	1554	46	-
Akseki kazası	18115	8993	9122	3939	44	10
İbradı nahiyesi	8207	4603	3604	1881	14	3
Kaş kazası	17605	8929	8676	3373	65	4

Kaynak: KVS, 1310, 1892.

2.2. Istanos’da Aile

Aile genel ifade ile bir kadın ve bir erkeğin evlenmesi sonucunda oluşan en temel toplumsal birime verilen addır²⁵⁶. Millî varlık ve ahlâkın bekası sağlam bir aile yapısına bağlıdır. Toplum için önem arzeden millî ve toplumsal değerlerin muhafazası ve gelecek nesillere intikali aile müessesesi ile mümkündür. Bu sebeplerden dolayı, İslâm hukuku da aileye büyük önem vermiştir.

İslâm hukukunda ailenin oluşmasının koşulu evlilik akdidir. Bu akid belirli prensipler içerir. Evliliğin ilk gayesi, aileye huzur ve saadet ortamı oluşturmak ve cemiyete iyi nesiller kazandırmaktır²⁵⁷. Osmanlı’da da aile kurumu bu minval üzere kurulmuş ve bu onun sosyal yönünü oluşturmuştur. Osmanlı toplumunun en önemli sosyal parçası olan aile, tarımsal üretimin de yapı taşını meydana getirmiştir. Ailenin toplumsal açıdan sosyal ve iktisadî önemi, onun Osmanlı hukuku tarafından korunması ve sürekliliğinin sağlanması sonucunu doğurmuştur.

²⁵⁶Dinç, 2005: 104.

²⁵⁷ Karaman, 2013: 294, 298.

2.2.1. İstanos'da Evlilik ve Mehr

Hayatlarını birlikte idame ettirmeye karar veren kadın ve erkeğin evlenme akdini gerçekleştirebilmeleri için buna toplum nezdinde bir meşruiyet kazandırmaları, her toplumda mevcut olan bir uygulamadır. İslâm'da evlenme konusundaki ilk adım tarafların rıza göstermesidir. İradelerin açıklanması sırasında evlenecek olan kadın ve erkeğin yanı sıra iki şahidin de hazır bulunması gerekmektedir. İslâm'da evlenme, rızaî bir akiddir. Evlilik akdini gerçekleştiren icap ve kabulün gerçekleşmesi için, tarafların evlenme konusundaki iradelerini, nikâh için toplanan kimselere beyan etmesi gerekir²⁵⁸.

Osmanlı medeniyetinin nikâhı; yukarıda yer alan İslâm'la ilgili kısa açıklamadan daha ileri götürerek, toplumda dinî lider olan imam vasıtasıyla kıydırması ve devleti temsilen de kadının iznine gerek bırakarak sicile kaydını sağlaması, evliliği daha kurumsal hale getirmeye çalıştığını göstermektedir.

Osmanlı toplumunda evlenmeye engelleri olmayan çift, evlenebilmek için mahallelerinin ihtiyar heyetinden ilmühaber niteliğinde bir izinname almaktadır. Bundan sonra iki şahit eşliğinde kadıya gidilerek geline verilecek olan mehr-i muaccel ve mehr-i müeccelin belirlenmesi sağlanmaktadır. Kadıdan alınan nikâh izni ile birlikte imama gidilerek nikâh kıyılmakta ve böylece aile birliği kurulmaktadır²⁵⁹. İstanos'da bu yolun izlenmesiyle kıyılan nikâh örnekleri mevcuttur. Örneğin, İmecikli Arif, Döndü adlı hanıma talip olduğunu açıklamış ve o da zevceliğe razı olduğunu beyan etmiştir. Ardından İstanos nahiyesi naibi Ahmet Rasih Efendi imza ve mührünü taşıyan bir kıta izinname alınarak, iki şahit huzurunda ve kızın babasının vekâletiyle nikâh gerçekleşmiştir²⁶⁰.

İstanos'da bu yola uygun olarak kıyılan nikâh örnekleri olduğu gibi, sadece iki şahit huzurunda kıyılarak, sonradan sicile kaydedilen nikâh örnekleri de mevcuttur. Örneğin Fığla köyünden Hüsnü adlı vatandaş, Zehra hanıma talip olmuştur. Hanelerinde bulunan Halil oğlu Molla Ömer ve Ali oğlu Molla Ömer'in şahitlikleri; babası Molla Osman'ın vekâleti ve Zehra hanımın kabul etmesiyle nikâh gerçekleşmiştir²⁶¹.

Evlenmenin gerçekleşmesi için, nikâhın mahkeme siciline kaydedilmesi gerekmektedir. İstanos'da 1888 yılında gerçekleşen bir nikâhta Akkilise köyünden Salih, aynı köyden Hatice hanıma talip olmuştur. O da Salih'i 501 kuruş mehr-i muaccel ve 301 kuruş mehr-i müeccel belirlenmesinin ardından babasının izniyle eşliğe kabul etmiş, böylece nikâh akdi gerçekleşmiştir. Bu durum “*zabt kılınmış ve inha olunmuştur*” kaydıyla sicile

²⁵⁸ Cin,1988: 60.

²⁵⁹ Dinç, 2005: 3-4.

²⁶⁰ BOA, MŞH, ŞSC. d., 1192 (45): 89.

²⁶¹ BOA, MŞH ŞSC.d., 1192 (45): 174.

kaydolunmuştur²⁶². 1897 yılında İmecik köyünden Mehmet ile Karabayır köyünden Havva'nın nikâhları da mehrlerin belirlenmesinin ardından sicile kaydedilmiştir²⁶³.

Evlenecek olan erkeğin nikâh nedeniyle evleneceği kadına vermekle yükümlü olduğu para veya mal anlamına gelen mehr, kadının kendisine ait olup daha çok boşanma ve dulluk halinde ekonomik güvencesini sağlamaya yönelik bir uygulamadır²⁶⁴. İslâm öncesi Türk topluluklarında “kalın” ve “sep” adlarıyla var olan uygulama; İslâmiyet sonrası mehr adıyla varlığını devam ettirmiştir²⁶⁵. Quataert, İstanbul'da sembolik olarak alınan mehrin miktar olarak 51, 101, 201 kuruş olduğunu ifade etmiştir²⁶⁶. Rakamların İstanos'da alınan mehr miktarları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Nikâhtan önce (mehr-i muaccel) ve nikâh sonunda veya vefat halinde terekenin taksiminden önce verilmek üzere (mehr-i müeccel) iki şekilde ödenen mehrin ayrıca, nikâh sırasında zikredilmesi de gerekir. Mehr, yukarıdaki örneklerimizde olduğu gibi para ve altına ek olarak eşya da olabilmektedir. Beğiş köyünden Hafize Hanım ile Mehmet'in evlilikleri buna örnek gösterilebilir. Hafize hanımın mehri mahkemede, babasının izniyle ve şahitler huzurunda belirlenmiştir. Hafize hanım; 20 adet rub'iyeye altını, bir kutni entari, şalvar, bakır kuşak, iki çuval, bir kilim, bir tencere, iki sahan, bir çul, bir yazmadan oluşan ev eşyası ve kişisel eşya barındıran bir mehr-i muaccel ve 321 kuruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle evlenmiştir²⁶⁷.

Mehrlere; kişilerin sosyo-ekonomik yapılarına, nikâhlanan eşlerin vasıflarına, ilk eş veya ikinci eş oluşlarına göre değişmektedir. Ekonomik olarak iyi sayılabilecek mehr-i muaccellerden bir tanesi, 450 kuruş değerinde toplam yirmi adet altın²⁶⁸ ile 150 kuruş değerinde bakır kuşak, kutni entari, şalvar gibi giyim eşyalarından oluşan mehr-i muacceldir ve 1863'de İmecik köyünden Şerife hanıma verilmiştir. Onun mehr-i müecceli ise diğer örneklerin aksine düşük olan 40 kuruştur²⁶⁹. 1901 yılında Sımandır'da gerçekleşen bir diğer

²⁶² BOA, MŞH ŞSC.d., 1168 (21): 136; 1238 (91): 97.

²⁶³ BOA, MŞH. ŞSC. d., 1197 (50): 123.

²⁶⁴ Dinç, 2005: 4; Hanefi ve Maliki mezheplerine göre mehr olarak verilebilecek en düşük miktar, para haline getirilmiş olsun ya da olmasın 10 dirhem gümüştür. Bu miktardan aşağı bir mehr tesbit edilemez. Malikiler ise mehrin aşağı haddini halis altından bir dinarın dörtte biri, halis gümüşten 3 dirhem veya bunlara değer eş bir mal olarak tesbit etmiştir. Hanbeli ve Şafi mezhepleri mehre bir minimum tayin etmemişler, mal olan herşeyin az veya çok olsun mehr olarak verilebileceğini kabul etmişlerdir. bk. Cin, 1988: 216

²⁶⁵ Dinç, 2005: 4.

²⁶⁶ Quataert, 2004: 908-909.

²⁶⁷ BOA, MŞH ŞSC.d., 1160 (13): 738; Söz konusu mehr-i muaccelle benzer eşyalar, başka bir nikâh akdinde, aynı defterin 763, 785 nolu sayfalarında da görülmektedir.

²⁶⁸ Bu altınlar, her biri otuz kuruş değerinde on adet rub'iyeye altını, her biri beş kuruş değerinde beş adet beşlik altın, her biri yirmi beş kuruş değerinde yirmibeş adet yirmilik altındır. bk. 1160 (13): 761.

²⁶⁹ BOA, MŞH ŞSC.d., 1160 (13): 761.

nikâhta Zehra hanımın beş adet yirmilik, on adet onluk Mahmudiye altını mehr-i muaccel ve 301 kuruş mehr-i müeccel ile nikâhlandığı görülmektedir²⁷⁰.

Mehr-i müeccel eşin vefatı halinde terekede önceliği olan alacaklar arasındadır. Terekenin taksimi mehr miktarı çıktıktan sonra mümkün olup, diğer vârisler buna mâni olamazlar²⁷¹. Antalya’da birinci eşler, ikinci eşlerden yaklaşık iki kat fazla mehr-i müeccel almaktadır²⁷². İstanos’da yaygın olmasa da çok eşlilik mevcut olup, birinci ya da ikinci eş olmaları durumunda zevcelerin mehrleri farklılık göstermektedir. Ancak bu farklılığın dayanağı belli değildir. Bu meblağın belirlenmesinde eşler arasındaki ikili ilişkiler etkili olabilir. 1880’lerde Çukurca’da vefat eden Hüseyin’in terekesinden ilk eşi Adile hanıma 500 kuruş mehr ayrılırken, ikinci eş Ayşe’ye 101 kuruş ayrılmıştır²⁷³. Aynı yıllara ait bir diğer terekede Fığla’da vefat eden Mehmet’in eşleri Fatma ve Hatice eşit olarak 101 kuruş mehr almışlardır²⁷⁴. Ali Fahreddin-i Sagir köyünde vefat eden Hacı Hüseyin’in 20.498 kuruşluk terekesinden ilk eşi Kezban ve ikinci eşi Huriye eşit olarak 101 kuruş mehr-i müeccel almışlardır. Ayrıca terekeden aldıkları hisse de eşit olup, 1158 kuruştur²⁷⁵. Çukurca’da bulunan Ayşe ve Hatice hanımların eşlerinin terekesinden, bir yazım hatası söz konusu değil ise 26’şar kuruşluk mehr aldıkları görülmektedir²⁷⁶. Bu verilere bakıldığında, İstanos’da mehr-i müeccelin iki eşe de eşit olarak verildiği örneklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Örneklerde görüldüğü gibi; çok yüksek meblağı olan terekelerden az mehr verildiği gibi, yekûnu az olan terekelerden çok mehr verilmesi de söz konusudur. İstanos nahiyesinden Mehmet oğlu İbrahim’in toplam meblağı 3172 kuruş olan terekesinden, eşleri Meryem ve Ayşe’ye 351’er kuruş yani toplamda 702 kuruş mehr verilmiştir²⁷⁷. Öte yandan, 1869’da vefat etmiş bulunan değirmenci Hacı Veli’nin 36.530 kuruşluk servetinden ilk eşine 151, ikincisine 61 ve üçüncüsüne 301 kuruşluk mehrler verilmiştir. Hacı Veli toplamda 513 kuruş mehr ödemiştir²⁷⁸. Bu iki örnek kıyaslandığında durum daha iyi anlaşılmaktadır.

Terekelerden çıkarılan mehrlerde 51, 101, 201 kuruş gibi birbirini tekrar eden rakamlar söz konusudur. Bu rakamların yıllara göre dağılımı için Tablo 2.3’ü incelemek mümkündür. İstanos ve Serik nahiyelerine ait 1886 yılı tereke verileri incelendiğinde, bu söz konusu mehr miktarlarının iki nahiyede de benzer olduğu görülmektedir. 1886’da İstanos için 52 tereke sahibinin %51’i, 101 kuruş mehr ödemiştir. 51 kuruş mehr ödeyenler %13’ü ve 151

²⁷⁰ BOA, MŞH ŞSC.d., 1192 (45): 174.

²⁷¹ Ortaylı, 2009: 96.

²⁷² Dinç, 2005: 6.

²⁷³ BOA, MŞH ŞSC.d., 1174 (27) no:18

²⁷⁴ BOA, MŞH ŞSC.d., 1174 (27) no:29

²⁷⁵ BOA, MŞH ŞSC.d., 1174 (27) no:64

²⁷⁶ BOA, MŞH ŞSC.d., 1174 (27) no:61

²⁷⁷ BOA, MŞH ŞSC.d., 1165 (18): 27.

²⁷⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 8.

kuruş mehr ödeyenler bu 52 kişinin %10'unu oluşturmuştur. Yani en çok ödenen mehr tutarları sırasıyla 101, 51, 151 kuruş olmuştur. Aynı yıl için Teke sancağının diğer bir nahiyesi olan Serik'te de 50 terekede ödenen mehr miktarlarından en çok ödenen mehr tutarı 101 kuruştur. 50 terekenin %54'ü, 101 kuruş mehr ödemiştir. Bunun %10'unu 51 kuruşluk mehrler ve %8'ini de 151 kuruşluk mehrler oluşturmuştur. Aynı İstanos'da olduğu gibi, 1886 yılında Serik'te de en çok ödenen mehr tutarları sırasıyla 101, 51, 151 kuruş olmuştur²⁷⁹. Bununla ilgili ayrıntılı verilere Tablo 2.3'ten ulaşmak mümkündür.

Yukarıda ifade edildiği üzere İstanos'da en düşük mehr miktarı genel olarak 51 kuruştur. Ancak istisnaî olarak bundan da az meblağlar mevcut olabilmektedir. İmecik köyünden İbrahim'in zevceleri Kezban ve Emine hatunun mehr-i müeccelleri 21'er kuruştur²⁸⁰. Çukurca köyünden Elhac Ali Efendi'nin zevceleri Hatice ve Ayşe Hatunlar 26'şar kuruş mehr-i müeccel almışlardır²⁸¹.

İncelenen terekeler arasında en yüksek mehrler ise 1001 kuruş ile²⁸² 3000 kuruşluk mehr-i müeccellerdir. Kemerağzı köyünden Osman Ağa'nın terekesinde ilk eşi Hüsne'ye 1001 kuruş ve diğer eşi Zeynep'e 501 kuruş mehr-i müeccel verilmiştir²⁸³. İstanos'da vefat eden Torunzade Elhac İsmail Efendi'nin 10.001 kuruşluk terekesinden, ilk eşi Fatma'ya 3000 kuruş ayrılırken; ikinci eşi Durkadın'a 101 kuruş mehr-i müeccel verilmiştir²⁸⁴.

Evlilik hayatı içinde bugün de olabileceği gibi, aile içinde bazı hadise ve sıkıntılar yaşanmış olup, bunlar aile hukuku kapsamında olduğundan mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Bu sıkıntılardan biri, eşlere uygulanan şiddettir. 1863 yılında vuku' bulan bir davada eşi Nasuh'dan şiddet gören Fatma hanımın durumu mahkemenin malumu olmuş ve kendisinden taahhüd alınan Nasuh, Fatma hanım ile barıştırılmıştır. Aralarında sulh sağlandığı ile ilgili zabtiyye neferâtından da teyid alınmıştır²⁸⁵. Örnekten de anlaşılacağı üzere, şiddet eşlere mahkeme yolunu açık hale getiren bir unsur olarak kabul edilmektedir.

Evlilik sürecinde yaşanan sıkıntılara dair bir örnek, 1888'de İstanos Çaykenarı'nda yaşanmıştır. Mustafa adlı vatandaş, bir buçuk yıllık eşi olan Hatice hanımın, anne ve babasının etkisinde kalarak kendisine itaat etmemesinin evliliklerini sıkıntıya soktuğunu iddia ederek, durumun soruşturulmasını mahkemeden talep etmiştir. Mahkemenin soruşturması

²⁷⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31). Diğerleri için bk. Tablo 2.3 ve Tablo 2.4. Benzer mehir tutarlarının bulunduğu bir başka yer Kıbrıs olup, bununla ilgili olarak bk. G. Dinç. (2017). "XIX. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs Türk Toplumunda Mehir Uygulaması (1800-1825)", *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*. 26-28 Nisan 2017, Niğde, 350-358.

²⁸⁰ BOA., MŞH. ŞSC.d., 1165 (18): 85

²⁸¹ BOA., MŞH. ŞSC.d., 1174 (27): 25, no:6

²⁸² BOA., MŞH. ŞSC.d., 1165 (18): 27. Mehrle ilgili farklı rakamlar ve kaç defa tesbit olundukları ile ilgili olarak bk. Tablo 2.4

²⁸³ BOA., MŞH. ŞSC.d., 1178 (31): 56, 57.

²⁸⁴ BOA., MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 60, 61.

²⁸⁵ BOA., MŞH. ŞSC.d., 1160 (13): 739.

sırasında durum Hatice hanıma sorulmuştur. Hatice hanım cevabında; iyi davranış görmediği için Antalya'ya gittiğini, kendisi Antalyalı olduğu için buradan bir hane kiralanması halinde, evliliğinin devam edebileceğini beyan etmiştir²⁸⁶.

1901 yılında gerçekleşen ilginç davalardan birinde ise Yalınlı-yı Kebir köyü ahalisinden Osman, Çıvgalar köyü ahalisinden Hüseyin Onbaşı'nın Ümmüşan adındaki kızını bin beşyüz kuruş mehr-i muaccel ile nikâhlandığı halde, eşinin kendisine teslim edilmediğini beyan etmiştir. Ayrıca Hüseyin Onbaşı'nın kendisinden ağırlık namıyla dokuz yüz kuruş da haksız para aldığını ifade etmiştir. Osman bunların yanı sıra; Hüseyin Onbaşı'nın kızını bir başkasına nikâhlamak niyetinde olduğunu iddia ederek konuyu dava etmekte, hem eşini hem de verdiği paranın iadesini istemektedir²⁸⁷. Söz konusu kişinin eşine ve alacağı paraya kavuşup kavuşmadığı bilinmemekte ise de mahkeme tarafından belirlenen mehr tutarı haricinde aileler tarafından alınan veya talep edilen paralar haksız bulunarak, dava yolunu açık hale getirmektedir.

Sonuç olarak, İslâm aile hukuku mirasının yanı sıra Osmanlı toplumunun genel yapısı ile kendi içinde geliştirdiği Türk aile yapısının İstanos'da da yöresel ve geleneksel uygulamalarla zengileşerek devam ettiği görülmektedir.

²⁸⁶ BOA., MŞH. ŞSC.d., 1168 (21): 152.

²⁸⁷ BOA., MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 18.

Tablo 2.3 Istanos ve Serik Nahiyelerinde Ödenen Mehr Tutarları (1886) (Kuruş)

Istanos		Serik	
Mehir tutarı	Defa	Mehir tutarı	Defa
25	1	50	2
51	7	51	5
100	1	70	1
101	27	100	2
151	5	101	27
201	1	151	4
250	1	250	1
251	1	251	3
301	1	351	2
351	1	500	1
500	1	501	2
501	2	-	-
601	1	-	-
1001	1	-	-
3000	1	-	-
10671	52	7793	50

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d. 1178 (31).

Tablo 2.4 XIX. Yüzyılda Istanos'da Belirlenmiş Olan Mehr Tutarları (Kuruş)

1869		1884		1886		1888		1899	
Mehir Tutarı	Defa	Mehir Tutarı	Defa	Mehir Tutarı	Defa	Mehir Tutarı	Defa	Mehir Tutarı	Defa
21	1	26	1	25	1	16	1	51	7
51	3	51	4	51	7	51	20	102	1
61	1	90	1	100	1	101	40	151	5
101	22	100	2	101	27	151	7	201	2
201	6	101	25	151	5	201	1	251	3
251	4	151	11	201	1	250	1	301	1
301	7	150	2	250	1	251	1	501	2
351	5	201	3	251	1	301	5		
500	2	251	5	301	1	401	1		
501	2	300	1	351	1	501	2		
1000	1	301	1	500	1				
		311	1	501	2				
		355	1	601	1				
		500	3	1001	1				
		501	1	3000	1				
		800	1						
		1500	1						

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1198 (51), 1181 (34).

2.2.2.İstanos'da Çok Eşlilik

İslâm aile hukuku, kaide olarak tek eşliliği benimsemiştir. Dördü geçmemek üzere oldukça güç gerçekleşecek durumlara ve şartlara bağlı olarak erkeğin aynı zamanda birden fazla kadınla evlenmiş olmasına da izin vermiştir²⁸⁸. Osmanlı toplumunda da çok eşlilik söz konusu olmuştur ancak, genel kanaatin aksine yaygın olmadığı görülmektedir²⁸⁹. Osmanlı ailesi hakkında yapılan değerlendirmelerde bu kanaat yakın zamanlara kadar varlığını korumuş; ancak bu konuda en önemli birincil kaynak niteliği taşıyan tereke defterlerine dayalı çalışmalarda tek eşliliğin Osmanlı ailesinin temel karakteri olduğu ortaya konmuştur²⁹⁰. Bir Arap kenti olan Nablus'ta dahi çok eşliliğin az olduğu ve erkeklerin ancak %16'sının birden çok eşi bulunduğu ifade edilmiştir²⁹¹.

Kültürel ve coğrafi olarak konumuz sahasına yakın olan Konya'da toplam 366 tereke sahibinin 258'i tek kadınla evlidir. Evli tereke sahiplerinin 18'i birden fazla hanımla evlenmişlerdir. Birden fazla hanımla evli olanlardan sadece 2'si 3 kadınla evlenmiş, diğerleri 2 kadınla evlenmiştir²⁹².

İstanos'da çok eşlilik için, İstanos tereke verilerini içeren, 18, 27, 31, 34, 51 numaralı Antalya Şer'iyye Sicilleri incelenmiştir²⁹³. 1869-1899 yıllarını içeren, incelenen toplam 323 kayda göre, 323 erkeğin 32'si 2 eşle evli iken; yine bu erkeklerin 3'ü 3 eşle evlidir. Yani 323 erkeğin 288'i tek eşle evlidir. Toplam 323 erkeğin 35'i birden fazla hanımla evlenmiştir. Yani bu 323 kişinin %89'u tek eşlidir. Bunun yıllara göre dağılımlarını ilgili tablolardan takip etmek mümkündür. Sonuç olarak, incelenen kaynaklara dayanılarak, XIX. yüzyılda farklı yıl aralıklarında, İstanos'da çok eşlilik %11 dolaylarında gerçekleşmiştir²⁹⁴.

Çok eşle evlilikler görüldüğü üzere iki ya da üç eşle olabilmektedir. İstanos'da 2 eşle evlilikler daha fazla gerçekleşmiştir. İncelenen verilere göre, özellikle Kışla, Fığla, Çukurca, Yazır, Çıvgalar, İmecik ve bazı Türkmen aşiretleri çok eşliliğin diğer İstanos köylerine oranla

²⁸⁸ Karaman, 2013: 300.

²⁸⁹ Ortaylı, 2009: 99.

²⁹⁰ Bozkurt, 2011: 98, 99. Cari olan İslam hukuku Müslüman erkeklerin birden fazla eş edinmesine ruhsat tanımakla beraber Osmanlı toplumunda çok eşliliğin %10 düzeyini aşmadığı tesbit edilmiştir. Ancak %10 nisbetinin bile fazla olduğunu varsayabiliriz. Çünkü öldüğünde birden fazla eşi mirasçı bırakmış olan kişilerin terekelerinin mahkemeye intikal etme ihtimali tek eşlininkine nazaran oldukça yüksek görünmektedir. Bozkurt, 2011: 99. Osmanlı'da tek eşliliğin tercih edilen aile modeli olması ile ilgili ayrıca bk. Selanik için, M. Anastassiadou. (2001). *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik*. TVY Yay., İstanbul. İstanbul için, A. Duben, C. Behar, (1990). *İstanbul Haneleri, Evlilik-Aile-Doğurganlık (1880-1940)*. İletişim Yayınları, İstanbul.

²⁹¹ Quataert, 2004: 909.

²⁹² Tuş ve Ürekli, 2002: 272, 273.

²⁹³ Bu defterler 1869, 1884, 1886, 1888, 1899 yılları verilerini içermektedir. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1198 (51).

²⁹⁴ bk. Tablo 2.5

daha yaygın gerçekleştiği yerlerdir²⁹⁵. 1869'da 3 eşle evli olan kişi Avdan'da ikamet etmekte iken, 1899'daki 3 eşle evliliklerden biri de yine Avdan'da yapılmıştır. 1899'da 3 eşle evliliğin yapıldığı diğer yer Kışla köyü olmuştur²⁹⁶.

Tablo 2.5 XIX. Yüzyılda İstanos'da Çok Eşlilik

Eş Sayıları	Yıllar					Toplam
	1869	1884	1886	1888	1899	
1 eşle evli erkek sayısı	40	55	58	65	70	288
2 eşle evli erkek sayısı	4	8	4	11	5	32
3 eşle evli erkek sayısı	1	0	0	0	2	3
Toplam erkek sayısı	45	63	62	76	77	323
Yüzdeleri	% 11	% 13	% 6,5	% 14	% 9	% 11

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1198 (51).

2.2.3.İstanos Ailelerinde Çocuk Sayısı

Osmanlı'da ailenin niceliğini tayin eden önemli unsurlardan biri çocuk sayısıdır. XIX. yüzyılda konumuz sahasına yakın olan Konya'da 366 tereke kaydından 614 çocuk sayısına ulaşılmıştır. Aile başına düşen çocuk sayısı 2 olarak tesbit edilmiştir. Konya'da XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar, aile yapısının geniş aile özelliği taşımadığı anlaşılmaktadır²⁹⁷. Antalya için de XIX. yüzyıl ortalarında, bir ailenin ortalama nüfusunun 5-6 kişi olduğu ve çekirdek ailenin yaygın olduğu görülmektedir²⁹⁸.

İstanos ailelerinde mevcut çocuk sayısı için, 1869-1899 yılları arasını içeren ve yukarıda zikredilen 5 adet Antalya Şer'iyye Sicili incelenmiştir. Buna göre; 1869 yılında 1,2 ve 3 çocuklu aileler çoğunluktadır. 1884 yılında 4 ve 6 çocuklu aile sayısı çoğunluğu oluşturmuştur. 1886 ve 1888 yılı verileri birbirine yakın olup, 3 çocuklu aile sayısı çoğunluktadır. 1899 yılında 3 ve 4 çocuklu aile sayısı diğerlerinden fazladır.

Toplamda XIX. yüzyılda 368 ailenin 66'sı 3 çocuklu iken; 59'u 1 çocuklu ve 57'si 4 çocukludur. 368 ailenin %49'u 1,3 ve 4 çocukludur. 7 ve üzeri çocuğa sahip aile sayısının ise 368 ailede 44 aile olduğu görülmektedir. Bu da %11'e tekabül etmektedir. Bunlardan toplamda 9 çocuklu 3, 10 çocuklu 3, 11 çocuklu 4 ve 12 çocuklu 1 aile bulunmaktadır.

²⁹⁵ Yukarıda incelenen verilere göre; 1869'da 2 eşle evlilikler; İmecik, Karakuyu, Kışla, Eski Yörük aşiretinde gerçekleşmiştir. 1884'te; Çukurca'da iki kişi, Fığla, Ali Fahreddin-i Sagir, İstanos merkez, Akkilise, Andiye, Beğiş'te birer kişi, 2 eşle evlenmiştir. 1886'da 2 eşle evlilikler İstanos merkez, Yazır, Sülekler, Yalınlı-yı Sagir'de gerçekleşmiştir. 1888'de Çıvgalar'da 2 kişi, İmecik, Garibçe (Yeni Osmanlı aşireti), Yuva (Yeni Osmanlı aşireti), Kışla, Göçerler, Varsak, Yazır, Çaykenarı, Çığlık köylerinde birer kişi 2 eşle evlenmiştir. 1899'da Sülekler, Yalınlı-yı Sagir, Kışla, Yazır'da Sarıkeçili aşiretinden ve Yazır'da Ahadlı aşiretinden birer kişi 2 eşle evlenmiştir. Avdan ve Kışla'dan 2 kişi de 3 eşle evlenmiştir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d. 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1198 (51).

²⁹⁶ bk. dipnot 294'teki defterler.

²⁹⁷ Tuş ve Ürekli, 2002: 278.

²⁹⁸ Dinç, 2005: 10.

İnceleme yapılan kaynaklara nazaran, toplamda 368 ailenin 1435 çocuğu bulunmaktadır. Bunların 678'i kız ve 757'si erkektir. 1869 ve 1899 yıllarında kız erkek çocuk sayıları birbirine oldukça yakınken, 1886 yılında kız çocuk sayısı erkek çocuk sayısından düşüktür²⁹⁹. İstanos'da ailelerin genellikle 1, 3 ve 4 çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Buna göre, İstanos'da bir ailenin ortalama nüfusu genellikle, 3 ilâ 6 kişiden oluşmaktadır ve çekirdek ailenin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir³⁰⁰.

Tablo 2.6 XIX. Yüzyılda İstanos'da Çocuk Sayısı

ÇOCUK SAYISI	1869	1884	1886	1888	1899	TOPLAM
1 çocuklu aile	17	11	8	9	14	59
2 çocuklu aile	18	6	6	8	12	50
3 çocuklu aile	11	11	14	15	15	66
4 çocuklu aile	8	15	7	12	15	57
5 çocuklu aile	5	11	8	12	10	46
6 çocuklu aile	7	17	5	10	7	46
7 çocuklu aile	4	6	4	5	4	23
8 çocuklu aile	1	3	1	3	2	10
9 çocuklu aile	1	-	1	-	1	3
10 çocuklu aile	-	1	-	1	1	3
11 çocuklu aile	-	1	-	-	3	4
12 çocuklu aile	-	-	1	-	-	1
Toplam Aile Sayısı	72	82	55	75	84	368
Toplam Çocuk Sayısı	230	350	217	307	331	1435

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1198 (51).

Tablo 2.7 XIX. Yüzyılda İstanos'da Çocuk Sayısında Kız-Erkek Dağılımı

Cinsiyet	1869	1884	1886	1888	1899	TOPLAM
Kız	114	165	91	141	167	678
Erkek	116	185	126	166	164	757
TOPLAM	230	350	217	307	331	1435

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1198 (51).

2.2.4.İstanos'da Boşanma

Toplumda evlilik ve aile kurumunun varlığı yanında, evlilik birliğinin bozulması anlamına gelen boşanma da sosyal hayatın bir parçasıdır. İslâm'da boşanmanın hukukî tarifi, belirli sözlerle evlilik bağına çözmek, kaldırmaktır. İslâm dini boşanmaya cevaz vermektedir. Ancak bu cevazın dayanağı ihtiyaç ve zarurettir. Böyle bir durum olmadan boşanma memnu'dur. Sünnete uymayan boşamalar haram ve bir kusuru bulunmayan eşi usulüne uygun dahi olsa boşamak mekruhtur³⁰¹.

²⁹⁹ bk. Tablo 2.7

³⁰⁰ bk. Tablo 2.6

³⁰¹ Karaman, 2013: 354-357.

İslâm hukukunda boşanmanın 4 çeşidi vardır. Bunlardan ric'î talak, erkeğe yeniden mehr ve nikâha muhtaç olmaksızın boşadığı eşiyle aile hayatına dönme imkânı sağlayan boşamadır. İkincisi, bâin talak olup, yeni bir mehir ve yeniden nikâhlanma gerektirir. Karının isteği ile bir bedel üzerine anlaşarak boşanma anlamına gelen muhâlaa da bâin talak içerisinde yer alır. Üçüncüsü, aile hayatını korumak için bazı tedbirleri barındıran sünnî talaktır. Dördüncüsü ise, bid'î talak olup, kitap ve sünnete aykırı boşamaları ifade etmektedir³⁰².

İslâm hukukunda boşama salahiyeti prensip olarak kocaya verilmiş olmakla birlikte, kadının hâkime başvurarak evlilik hayatına son verme hakkı mevcuttur. Hâkime başvurarak kadını kocasından tefrik için kadına hak veren haller; hastalık, kusur, kayıplık, nafakayı kesmek ve kötü muamele ile geçimsizliktir. Bilhassa evlilik hukukuna riayet etmediği, söz ve fiil ile eza ve cefada bulunduğu ve evlilik hayatını çekilmez hale getirdiği takdirde koca istemese dahi, karısının talebiyle hâkim res'en boşama salahiyetine sahiptir³⁰³. Osmanlı toplumunda talak ve boşanma nadir görülmektedir. Boşama hakkı kocaya ait olmakla birlikte, sebepsiz boşanmalar toplum tarafından hoş karşılanmamıştır³⁰⁴.

Istanos'da gerçekleşen boşanma davalarının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Boşanma sebeplerinden biri, evliliğin gereklerine ve eşlik vazifelerine uyum gösterilmemesi durumudur. Bu durum belgelerde "hukuk-ı zevciyete riayet etmemek" şeklinde ifade edilmiştir. 1888 yılında gerçekleşen bir boşanma bu duruma örnek teşkil etmektedir. Sülekler köyünden Ömer'in sekiz aydır eşi Ayşe hatun ile küçük kızının nafakasını temin etmeyerek, evlilik hukukuna riayet etmediği eşi tarafından iddia edilmiştir. Bir diğer iddia da Ömer'in bir başka eş edinerek ayrı bir ev açmış olduğudur. Bu durum mahkemeye bildirilerek, önceki eşi tarafından nafaka talep edilmektedir³⁰⁵. Burada aile reisi olan babanın eşi ile çocuğunu giydirmek ve beslemek konusundaki sorumluluğunu yerine getirmemesi, dava yolunu açık hale getirmiştir. Dava konusu içinde yer alan başka bir eş edinme durumunun şikayet edilebiliyor olması, söz konusu eşin davacı ile evlilik birliği içinde iken, onun rızası olmadan ikinci bir eş edinmeyeceğini göstermektedir.

Aynı yıl Yeleme'de gerçekleşen başka bir davada, boşanmamış oldukları halde evin geçimini temin etmeyen eşi hakkında davacı olan Hatice hatun, ihtiyaçlarının (mesken-i şer'î, nafaka, iksa temini) karşılanması halinde, muhâlaa şeklinde boşanmayı kabul etmektedir³⁰⁶. Yani kadının mehr ve iddet nafakasını almamayı kabul ettiği anlaşılmaktadır. Yine 1888 yılında Ali Fahreddin-i Sagir köyünden Şerife hatun, eşi Halil'den kendisinin nafaka ve giyim

³⁰² Karaman, 2013: 365, 366.

³⁰³ Karaman, 2013: 374-380, 382.

³⁰⁴ Ortaylı, 2009: 122.

³⁰⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 182

³⁰⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 98, no:298.

konularında ihtiyaçlarını karşılamadığından başka, darp ettiği ve babasının evine bıraktığı gerekçesiyle davacı olmaktadır³⁰⁷. Davanın boşanma ile sonuçlanıp sonuçlanmadığı malum değil ise de yine erkek tarafından yerine getirilmeyen yükümlülük ile beraberinde kötü muamele, kadın tarafından dava konusu edilmiştir.

Belgelerde boşanmaya sebep gösterilerilen hukukî kullanımlardan biri de “beynimizde a’ dem-i hüsn-i muaşeretten nâşi” şeklindeki ifadesidir. Buradaki boşanma sebebi, evli çift arasında iyi ve güzel geçimin kalmamış olmasıdır. 1869 yılında gerçekleşen bir boşanma davasında, boşanma sebebi bu terim ile karşılanmış; Hafize hatun Köseler köyünden eşi Hasan Ali ile olan boşanma davasını bu sebeple açıklamış ve boşanma muhâlaa-ı sahihe-i şer’iyye ile gerçekleşebilmiştir³⁰⁸. Yalınlı-yı Sagir köyünde oturan Dudu hatunun boşanma sebebi de aynı sebep olup, eşi Ahmet Çavuş ile muhâlaa-ı sahihe-i şer’iyye ile boşanmışlardır³⁰⁹. Antalya’daki boşanmaların da genellikle aynı gerekçeyle; çiftin arasında iyi geçinme kalmadığı için yapıldığı görülmektedir³¹⁰.

Istanos’daki diğer boşanma örneklerine baktığımız zaman, 1886’da Kargalık köyünde gerçekleşen bir boşanma bâin talak ile gerçekleşmiştir. Fatma hatun eşi Şaban’ın kendisini iki ay önce bâin talak ile boşadığını beyan etmiştir. Eşinden hakkı olan mehr-i müeccel iki yüz bir kuruş ile bir de sekiz aylık hamile olduğu bebeği için nafaka talep etmiştir. Şaban’ın da mahkemede bu durumu kabul etmesi üzerine nafaka vermesi kararlaştırılmıştır³¹¹. Aynı yıl, Sülekler köyünden Zeynep hatun, mahkemeye başvurarak yirmi beş gün önce kendisini bâin talak ile boşayan eşinin, beşyüz bir kuruş mehr-i müeccel hakkını ödemediğini iddia etmiştir. Zeynep hatun bu olaya şahitler de göstermiştir. Ancak, eşi Hüseyin cevabında, mehrin tutarı ile Zeynep hatunun eşi olduğunu kabul ederken; boşama iddiasını reddetmiştir. Şahitlerini verilen sürede mahkemeye getiremeyen Zeynep hatunun boşanma işlemi gerçekleşmemiştir. Evliliğin devamı için eşi Hüseyin yemin ettirilirken; Zeynep hatunun eşi Hüseyin’e itaat etmesi ve eşlik vazifelerine uyum göstermesi mahkeme tarafından davacıya tenbih olunmuştur³¹².

Koca, hâkimin aracılığına muhtaç olmadan boşama hakkını kullanabilir ise de boşamanın muteberliği bazı durumlarda hukukun belirlediği şartlara bağlı bulunmaktadır. Bundan dolayı, kocanın boşama hakkının bazı durumlarda hâkime intikal etmesi söz

³⁰⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 46/23.

³⁰⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 739.

³⁰⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1171 (24): 86.

³¹⁰ Dinç, 2005: 7.

³¹¹ BOA., MŞH. ŞSC. d., 1175 (28): 13

³¹² BOA., MŞH. ŞSC. d., 1175 (28): 219.

konusudur³¹³. Bu açıklamaya uygun bir örnek, İstanos’da 1889’da gerçekleşmiştir. Hatice hatun 6 ay önce nikâhlandığı eşi Mehmet’in Çıvgalar köyünde Osman hanesinde kendisini talak-ı selase³¹⁴ ile boşadığını iddia etmiştir. Eşi Mehmet ise boşama hadisesini inkâr etmiştir. Hatice hatun iddiasını şahitlerin ifadeleriyle ispat etmiştir. Mahkeme, şahitlerin beyanı doğrultusunda talakı doğrularken, söz konusu mehr miktarının da Hatice hatuna ödenmesi konusunda karar vermiştir. Burada karar alınırken, ilgili kanunun ilgili hükmü için “mecelle-i celîlenin 1830. maddesinin b fıkrası mucebince” ifadesinin yer alıyor olması, 1868-1876 yılları arasında derlenen medenî hukuk kodifikasyonu Mecelle’nin, şer’î mahkemeler tarafından medeni hukuk davalarında kullanıldığını göstermektedir³¹⁵.

İstanos Çaykenarı’nda 1901 yılında gerçekleşen bir boşanma davasında ise Kezban hatunun eşi Nebi aleyhinde açtığı davada; mehr, nafaka, eşya, arazi ve hasılat konularının her birinin dava konusunun içinde birlikte yer aldıkları görülmektedir³¹⁶. Verdiğimiz örneklerden de görüldüğü gibi İstanos’da Osmanlı hukuku ve uygulamalarında kadının evlilikle elde ettiği haklarını boşanma sürecinde arayabildiği veya boşanma talebiyle mahkemeye başvurabildiği ve böylece hukuk yolunun kadınlara açık bulunduğu görülmektedir.

2.2.5. İstanos’da Nafaka

Sosyal hayatın devamı belirli bir iktisadî kaynağı gerekli kılmaktadır. Nafaka insanın normal bir hayat için muhtaç olduğu mesken, yiyecek, içecek, giyecek, tedavi gibi ihtiyaçlarını temin etmek anlamına gelmektedir³¹⁷. İslâm hukukuna göre, evlilik akdinin gerçekleşmesinden itibaren koca, karısının nafakasını temin etmekle mükelleftir³¹⁸. Evin temini ve döşenmesi de kocaya aittir³¹⁹.

İstanos nahiyesi için nafaka temini konusundaki örneklerimiz evliliğin devamı halinde, boşanma sürecinde veya babanın ölümü halinde çocuğa verilen haklardan oluşmaktadır. Örneğin, 1888’de Kargın köyünden Zeynep hatun, eşi Halil’in kendisini nafaka vermeksizin terk ettiğini ve eşinin askere gitmeden, kendisine nafaka bağlatmasını mahkemeden talep etmiştir. Talebi haklı görülen Zeynep hatuna mahkemece, aylık 1,5 gümüş Mecidiye nafaka bağlanmıştır³²⁰.

³¹³ Karaman, 2013: 391.

³¹⁴ Yani kocanın, üç defa “boşarım” diyerek karısını boşaması. Burada, Mehmet “üç defa boşarım, bundan sonra kız karındaşım olsun; üçten dokuza kadar boşadım” diyerek eşini boşamıştır.

³¹⁵ BOA. MŞH. ŞSC.d., 1169 (22): 165.

³¹⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 197.

³¹⁷ Karaman, 2013: 349.

³¹⁸ Akgündüz, 1986: 183.

³¹⁹ Aydın, 1999: 294.

³²⁰ BOA. MŞH. ŞSC.d., 1168 (21), s.49 / 184.

Osmanlı hukukunda boşanma sonrasında küçük olan çocuklar, annenin velayetine bırakılmaktadır. Baba çocukların her biri için aylık veya günlük anneye nafaka vermek mecburiyetindedir³²¹. Nafakalar, boşanma sonucu baba hayatta iken verildiği gibi, babanın ölümü halinde tereke defterlerinde de görülmekte ve çocukların geçimi için mahkeme tarafından tayin edilebilmektedir.

Istanos'a dair terekelerde belirlenen nafaka miktarı, nafakayı ödeyen kimsenin gelir durumuna göre değişmektedir³²². 1869 verilerine göre; nafaka tutarları arasında günlük yirmi beşer para en sık belirlenen meblağ olarak dikkati çekmektedir³²³. Kız ve erkek evlada farklı nafaka tesbit olunabildiği görülmektedir. Örneğin bir terekede erkekler için birer kuruş ve kızlar için yirmi beşer para nafaka belirlenmiştir³²⁴. Avdan köyünden Süleyman'ın terekesinde yetimleri Salih ve Halil için 2 kuruş nafaka belirlenirken; küçük Hafize için günlük bir kuruş nafaka tayin olunmuştur³²⁵.

Diğer kararlarda yirmi para³²⁶, altmış para³²⁷, 1 kuruş³²⁸ belirlenen diğer miktarlardır. Günlük olarak belirlenen nafakaların yanında, aylık olarak belirlenen nafakalar da nadiren görülmektedir. Leylek köyünden Bekir'in yetimleri için aylık onar kuruş nafaka belirlenmiştir³²⁹. Verdiğimiz örneklerde belirlenen nafaka miktarlarının baba tarafından kabul edildiği görülmektedir. Bazı durumlarda, belirlenen nafakanın kendi ödeme gücünü aştığını ifade eden babaların, nafakanın yeniden düzenlenmesini talep etmeleri de söz konusu olmuştur³³⁰.

Nafaka miktarının belirlenmesi, terekenin sonuna eklendiği gibi, sonradan yapılan başvurularla da talep olunmaktadır. 1869'da Ali Fahreddin-i Sagir köyünde vefat eden Süleyman'ın yetimleri için mahkemeden yirmi beşer para nafaka talep edilmiştir³³¹. 1899'da Çaykenarı köyünden İbrahim'in yetimleri Ramazan ve Ali için mahkemeden vasi ile birlikte her biri için günlük iki buçuk kuruş nafaka da talep edilmiştir³³². Bazı durumlarda ise yetimin bakımı için gereken paranın, babadan kalan mirastan istenmesi söz konusu olmuştur. Köseler'den Ayşe hatun, vasisi olduğu Halil'in nafakaya ihtiyacı olduğu gerekçesiyle

³²¹ Çanlı, 2002: 67.

³²² BOA. MŞH. ŞSC.d., 1165 (18): 1, 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 59.

³²³ BOA. MŞH. ŞSC.d., 1165 (18): 2, 10, 11, 12, 14, 13, 15, 21, 25, 34, 36, 32, 38, 47,48, 51, 52, 53, 59.

³²⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 32, 52.

³²⁵ BOA. MŞH. ŞSC.d., 1165 (18): 8.

³²⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 9,16,33.

³²⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 20,23,28.

³²⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 17,18,22,26,27.

³²⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 46.

³³⁰ BOA, MŞH. ŞSC.d., 1168 (21): 70.

³³¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 11.

³³² BOA. MŞH. ŞSC.d., 1198 (51): 70.

mahkemeye başvurarak, yetimin babasından kalan malından nafaka bağlanmasını talep etmiş ve talebi olumlu karşılanmıştır³³³.

Istanos'da boşanma gerçekleşmeden önce ya da gerçekleşikten sonra birçok dava açılmış; çocukların yeyip içmeleri ve giydirilmelerinin aciliyeti bu davaların ana konusunu oluşturmuştur. Bu durum belgelerde “çocukların nafaka ve iksaya eşşed-i ihtiyaç duymaları” şeklinde ifade edilmiştir³³⁴. Bununla ilgili çok sayıda ve çeşitli dava türleri olduğu görülmektedir. Boşanma sonrası gerçekleşen davalardan biri 1884 yılında Divan Piri Mahallesi'nden Fatma hatunun başvurusu olmuştur. Fatma hatun, eski eşi Süleklerli Ömer'e bu gerekçe ile dava açmıştır. Mahkeme gerekçeyi yerinde bularak çocuk için babadan günlük kırk para nafaka alınmasını uygun görmüş ve karara bağlamıştır³³⁵. Bir diğer dava açan Fatma hatun, bu kez eski eşi Ömer'i kendisine vermekle yükümlü olduğu mehr-i müeccel 201 kuruşu vermediği için dava etmiş ve mahkeme Ömer'i bu miktarı ödemekle yükümlü tutmuştur³³⁶. Aynı gerekçeyle açılan başka bir davada, 1884 yılında Ümmüşan hatun Yeleme köyündeki eski eşi İsmail'e üç yaşındaki kızının nafakası için dava açmış ve mahkeme tarafından babanın günlük kırk para nafaka vermesi uygun görülmüştür³³⁷.

Evlilik süresi içinde olduğu gibi, boşanmaya sebep olan olaylar sırasında da nafaka talep edildiği görülmüştür. 1888 yılında Sülekler köyünden Ayşe hatun eşi Ömer'in kendisini ve küçük kızını bakmak sorumluluğunu sekiz aydır yerine getirmediği ve bir başka eş edindiği gerekçesiyle eşini dava etmekte; kendisi ve çocuğu için bir ev açılarak, nafaka ve bakım ücretinin ödenmesini talep etmektedir³³⁸. Aynı yıl, Ali Fahreddin-i Sagir köyünden Şerife hanımın eşini dava ettiği konular arasında nafaka ve giyim temini de yer almaktadır³³⁹. 1914 yılında, Antalya'nın Meydan Mahallesi'nden Gülizar hatun 7 yıllık eşi Çıvgalarlı Molla Hüseyin'in, sekiz aydan beri kendisi ve iki çocuğunun nafakasını temin etmediğini mahkemeye bildirmektedir. Davanın taraflara sorulması neticesinde Molla Hüseyin, oturdukları evin kendilerinin olduğunu ve Gülizar hatundan kira alınmadığını, bu halin devamı ile birlikte, nafakanın da tarafından ödeneceğini mahkemeye beyan etmiştir³⁴⁰.

Örneklerde görüldüğü üzere, evlilik birliği içinde veya boşanma sürecinde annelerin nafaka talepleri, mahkemelerin takip ettiği konular içinde yer almış ve söz konusu haklar mahkeme yoluyla hak sahiplerine teslim edilmiştir. Bu şekilde, mevcut haklarını alabilen

³³³ BOA. MŞH. ŞSC. d.,1168 (21): 111.

³³⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 158, no:130; 1175 (28), no:125, 148; 1179 (32): 57,103,109,449; 1180 (33), s.68; 1222 (75), no:9.

³³⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 97, 257

³³⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 97, 260.

³³⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 84, no:221.

³³⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 91; no:281.

³³⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 46/23.

³⁴⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 222 (75), no:9.

çocukların yanında, çok nadir olmakla birlikte kendi nafakasını kendisi temin etmek için çalışmak zorunda olan çocuklar da mevcuttur. Örneğin, Köseler köyünden 9 yaşındaki Fatma, babasının kendisine bakmaya gücü olmadığı için, bir hanede hizmetçilik yaparak aylık 15 kuruş kazanmak mecburiyetinde kalmıştır. Onun bu iş durumu mahkemede resmiyet kazanırken, dava sırasında Eytam Müdürü Ömer Arif Efendi de hazır bulunmuştur³⁴¹.

Nafaka davalarına ek olarak, yukarıda örneklendirildiği üzere, ölen eşin mirasından hissesini ve mehrini alamayan eşlerin, haklarını mahkemelerde aramaları söz konusu olmuştur³⁴². Bunlara karşılık, evlilik gereklerine uymamakla suçlanan veya mehr ve nafaka konularında kendisine dava açan eşine, vekili vasıtasıyla karşı dava açan erkek davacılar da söz konusu olmuştur³⁴³. Örneklerden de anlaşıldığı üzere; İstanos'da çocuk nafakaları ve davacı olan hanımların haklarının aranması konusunda mahkemelerin hassas davrandıkları, yapılan başvuruları takip ederek karara bağladıkları görülmektedir. Ayrıca, hem kadın hem de erkek davacıların haklarını aramaları için hukuk yolu açık bulunmaktadır.

2.2.6. İstanos'da Yetimlerin Durumu

2.2.6.1. Tereke Taksiminde Yetim Hakları

Hukuk konusu dairesinde ele alınan terekeler, genel olarak; ölen kimsenin geride bıraktığı mal ve haklar şeklinde tanımlanır³⁴⁴. Cenaze masrafları, ölen kimsenin borçlarının ödenmesi ve varsa vasiyeti gerçekleştirildikten sonra, mirasçıların hisseleri, şer'î miras usullerine göre kendilerine teslim edilmiştir. Mirasçıların terekeleri mahallî mahkemece görevlendirilen memurlar tarafından yazılmış, satılacak olanlar usulüne uygun olarak satılmıştır³⁴⁵. Bu memurlara kassam adı verilir. Bu kassamlar vefat eden şahısların terekelerinin taksim ve kaydını gerçekleştirmiş ve bu işlemde resm-i kısmet adıyla harç almışlardır³⁴⁶. Tüm tereke kayıtlarında rastlanıldığı üzere techiz ve tekfin, kaydiyye, dellaliye, varaka baha alınan diğer ücretleri oluşturmuştur.

Tereke konusu içinde yer alan önemli bir konu da ölenin ardında bıraktığı yetimlerdir. Gerek Türk geleneklerinde gerek İslâm hukunda, çocuğa verilen değer ve önem, yetimlerin korunması konusunda belirgin hale gelmektedir. Bu kültürün resmî bir hale dönüşmesi, Eytam İdaresi ve Eytam Sandıklarının teşekkülü ile ortaya çıkmıştır. Öncesinde vakıfların ilgilendiği bu konu, 1851'de Eytam Nazırlığı'nın kurulmasının ardından onun idarî sahasına

³⁴¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1243 (96): 69; 1180 (33): 69.

³⁴² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 98.

³⁴³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 90, 179.

³⁴⁴ Aydın, 1999: 318.

³⁴⁵ Çanlı, 2002: 58.

³⁴⁶ Cin ve Akgündüz, 1995: 233.

girmiştir. Eytam, yetimin çoğulu olup, yalnız kalma anlamına gelmektedir. Emval-i Eytam idaresinin görevi, taşrada bulunan yetim mallarının muhasebesini tutmak ve araştırmaktır. Eytam idaresi merkezi İstanbul'da olmak üzere Şeyhülislamlık makamının nezareti altında, bir reis, bir yetim malları müdürü ve iki daimî üyeden oluşmuştur. Taşrada ise yetim işlerine mahallî mahkemeler bakmıştır³⁴⁷.

Eytam İdaresinin kurulmasının ardından yetim hakları ve terekelerle ilgili değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle köy ve kasabalarda bir Osmanlı tebaasının ölmesi halinde köyün muhtarı, imamı veya papazının resmî makamlara bu ölümü bildirmesi zorunludur. Aynı zamanda ölenlerin varisleri için de yetim, deli, kayıp, bakıma muhtaç, dul kadın, bunak olup olmadığı bildirilmesi ve bunun ihtiyar meclisi tarafından denetlenmesi gerekmektedir.

Bundan da önemlisi tereke yazmaya mahallî mahkeme memurlarından başka, Eytam İdaresi memurlarının da gitmeleri zorunlu hale getirilmiştir. Bu uygulama ile yetim mallarının değerinde satılmasının sağlanması ve hırsızlığın önlenmesi amaçlanmıştır³⁴⁸. Bu kaidenin İstanos'da uygulandığı görülmektedir. Örneğin, 1869 verilerine göre, İstanos'da tereke yazımı sırasında, Antalya Eytam Müdürü Kabadayıza Hüseyin Efendi ya da onun yerine vekâleten, biraderi Hafız Osman Efendi veya diğer vekili Şeyh Hafız Süleyman Ağa hazır bulunmuştur. İstanos'da eytam müdürü ya da onun vekilleri eytam müdürünü temsilen yetim çocukların haklarının korunması için, tereke yazımlarında hazır bulunmuştur. Burada İstanos'un merkeze uzaklığı sebebiyle genellikle vekillerin bu vazifeyi ifa ettiği görülmektedir³⁴⁹. 1888 yılında da uygulamanın devam ettiği görülmektedir. Bu yıl verilerine göre İstanos'da eytam müdürü vekilliği görevini daha çok Abdurrahman Efendi³⁵⁰ ya da Molla Murad Efendi³⁵¹ ifa ederek tereke yazımlarında hazır bulunmuş ve yetim mallarının gözetimini sağlamıştır³⁵².

1899 tarihli Antalya Şer'iyye Sicili defterindeki çok sayıdaki örnekte ise İstanos'a dair terekelerde vasiler belirlenirken ve terekeler yazılırken, Eytam Müdürü vekili Hacı Halil Ağa hazır bulunmuştur³⁵³. İfade edildiği gibi bir vatandaşın vefatını resmî makamlara bildirmekle görevli olan mahalle ve köyün imamı, muhtarı, papaz veya hahambaşının da tereke yazmaya gidenlerin yanında hazır bulunması gerekmektedir³⁵⁴.

³⁴⁷ Çanlı, 2002: 62.

³⁴⁸ Çanlı, 2002: 58

³⁴⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 89, 85, 81, 83, 77, 72, 74, 70, 67, 65.

³⁵⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34): 2, 3, 5, 6, 43, 63, 64, 81.

³⁵¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34): 36, 37, 38, 39, 40, 42.

³⁵² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34).

³⁵³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51); s.97, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 175, 177, 210, 211, 212, 215, 219, 255, 256, 257, 259, 261, 300, 301, 303, 313, 315, 321.

³⁵⁴ Çanlı, 2002: 58

2.2.6.2. Yetimlere Vasi Tayini

İslâm hukukunda şahıs varlığı ile ilgili hukukî görevlerin ifası ve bununla ilgili temsile velâyet; malvarlığının korunup idare edilmesi ve bununla ilgili hukukî temsile vesayet ismi verilmiştir³⁵⁵. Konumuz açısından vesayet, eda ehliyeti yani haklarını kullanmaya ehliyeti bulunmayan ya da noksan olan bir kişinin mallarını koruma, işletme ve tasarruf etme hakkının başka bir kimseye tanınmasıdır. Bu hukukî temsilciye vasi denir. Bu kişi kadının veya naibin vekilidir. Kadı veya naib vasiyi kontrol etme ve istediğinde azletme yetkisine sahiptir.

İslâm hukukunda vasilik, ailede baba durumunda olan şahsın ölümü ya da çocukları idare konusunda aklî ve fikrî yönden yoksunluk veya bir şekilde yetersizlik durumlarında başvurulmuş bir kurumdur³⁵⁶. İstanos’da vasilığı gerekli kılan halin büyük çoğunlukla, anne babanın ölümüyle ortaya çıkan yetim ve öksüz kalan çocuklar ve onların haklarının korunması olduğu görülmektedir. Bir diğer vasi gerektiren durum çeşitli şekillerde kaybolan ve *gâib* olarak isimlendirilen kimseler olup, bunların hakları da tıpkı çocuklar gibi koruma altına alınmıştır. Örneğin Kemerağzı köyünde vefat eden Hasan’ın kayıp olan büyük oğlu Halil’in malları için, kardeşi Ahmet vasi tayin edilmiş ve onun ortaya çıkışına kadar malını koruma görevi kardeşine verilmiştir³⁵⁷.

Yetim hakkının korunması, ebeveynlerden birinin ölmesi ile başlayan ve çocuğun rüştünü isbat edinceye kadar geçen süreyi kapsayan hukukî bir süreçtir. Tereke kayıtlarında bu durum; “sagirûn-ı mezburların vakt-i rüşt ve sedadlarına değin emvallerinin muhafazası” şeklinde ifade edilmiştir³⁵⁸. Bu ifade ile çocuğun büyümesi, yetimlik yaşını doldurarak, aklının başına gelmesi, malını ve mülkünü idare edebilecek olgunluğa erişmesi anlatılmak istenmektedir. Yetimlerle ilgili nizamnamelerde 15 yaş altı çocuklar yetim sayılmıştır. Marmaris Şer’iyye Sicilleri’nde ise kız çocuğu için 17, erkek çocuğu için 18 yaşının rüşt yaşı olarak kabul edildiği görülmektedir. Eytam İdaresi’nin kurulması ile birlikte bu yaş sınırı 20 olarak belirlenmiştir³⁵⁹.

Yetim kalan çocukların haklarının korunması için, baba ölmeden önce çocuklarına vasiyet yoluyla vasi atayabilir. Bu şekilde vasi atanmayan yetimlere mahallî mahkemenin kadısı veya naibi tarafından vasi tayin edilmiştir³⁶⁰. Mevcut örneklerimizin çoğunda vasinin mahkemece tayin edilen, aile efradından kimseler oldukları görülmektedir. Tereke yazımı sırasında terekede yetim kalan çocukların işlerinin görülmesi için mahkemeden vasi tayin

³⁵⁵ Aydın, 1999: 233.

³⁵⁶ Çanlı, 2002: 59

³⁵⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 98, 100. Gaib için vasi atanması ile ilgili benzer davalar için bk. 1198 (51): 98, 109, 110, 252, 256; 1181 (34): 2, 37, 42; 1174 (27): 8.

³⁵⁸ BOA., MŞH ŞSC. d., 1174 (27): 2, 8, 12, 13, 15, 18, 23, 24, 26, 35, 36, 40, 51.

³⁵⁹ Çanlı, 2002: 61.

³⁶⁰ Çanlı. 2002: 59.

edilmesi öncelikli işlerdendir. Örneğin, Kemerağzı köyünden İbrahim adlı vatandaşın ardında kalan yetimleri Ramazan ve Ali'nin haklarının korunması için vasi tayin edilmesinin önemli ve acil olduğu mahkeme kayıtlarında bildirilmiştir³⁶¹.

Istanos'la ilgili terekelerin bazılarında mirasın bırakıldığı aile üyelerinin teşhisinden, isimlerinin ve akrabalık derecelerinin yazılmasından hemen sonra, mevcut küçük çocukların işlerini takip etmek üzere tayin edilen vasinin ismi ve çocuklarla olan akrabalık derecesi kaydedilmiştir³⁶².

Babanın ölümüyle gerçekleşen vasi tayinlerinde vasi olarak önce anne akla gelmektedir³⁶³. Istanos'da da durum aynı olup, birçok terekede anne vasi gösterilmektedir. Mevcut verilere göre, 1869 yılında 15 kez; 1884 yılında 11 kez; 1888 yılında 52 kez; 1899 yılında 16 kez annenin yetim kalan çocuklara vasi atandığı görülmüştür³⁶⁴.

Istanos'da ölen ebeveynin terekесinden çocuğa kalan miras ve hisse; mahkeme tarafından tayin edilen bir vasi ile Eytam Müdürü veya onun vekili nezaretinde tesbit edilmektedir. Sonrasında da çocuğa atanan vasiye teslim edilmekte ya da eytam sandığına kaldırılmaktadır. Annenin yanı sıra baba³⁶⁵, kaynaklarda ced olarak kaydedilen dede³⁶⁶; cedde olarak kaydedilen anneanne veya babaanne³⁶⁷ veya amca³⁶⁸, dayı gibi diğer akrabalar³⁶⁹ da vasi olabilmektedir. Hatta bazı kayıtlarda akrabalık ilişkisi teşhis olunamayan, sadece ismi yazılan vasiler³⁷⁰ de yer almıştır. Bunun yanı sıra ölen ebeveynin büyük çocukları ve diğer kardeşleri de³⁷¹ kardeşleri için vasi tayin edilebilmektedir. Örneğin, Yelten'de vefat eden Hacı Musa'nın altı çocuğundan küçük oğlu Mehmet ile küçük kızı Fatma'nın hisselerinin korunması için, büyük kardeşleri Hüsamettin mahkeme tarafından vasi tayin edilmiştir. Bu tayin, Eytam vekili Süleyman Efendi'nin bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir³⁷².

³⁶¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 70.

³⁶² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51); 1174 (27); 1165 (18); 1192 (45).

³⁶³ Çanlı, 2002: 59.

³⁶⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 2, 3, 4, 6, 20, 21, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 36, 38. 1174 (27): 2, 8,12, 15, 23, 51, 59, 60, 66, 77; 1198 (51): 97, 98, 100,102, 103, 104 105 106, 107, 109, 110, 113, 114, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 177, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 248, 250, 251, 253, 255, 257, 258, 261, 260, 262, 301, 300, 303, 313, 315, 321; 1181 (34): 3, 5, 36, 37, 38, 40, 41, 43, 64, 81.

³⁶⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 18, 59, 76; 1181 (34): 2.

³⁶⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 36; 1165 (18): 42.

³⁶⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 21; 1198 (51): 165, 250, 255.

³⁶⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165(18): 26; 1174 (27): 15, 24, 26, 67, 77 ,78; 1198 (51): 104,106, 253, 260, 301, 319.

³⁶⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 112, 113, 169, 259; 1181 (34): 6,39,41.

³⁷⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 40; 1198 (51): 110, 165, 170, 258; 1181 (34): 43, 63.

³⁷¹BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 28, 39; 1174(27): 2, 12, 23, 35, 40, 60; 1198(51): 97, 98, 103, 109, 158, 171, 212, 251, 259, 254, 320; 1181(34): 6, 36, 37.

³⁷²BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174(27): 2. Diğer benzer vasi örnekleri için bk. aynı defter: 8, 12, 15, 18, 23, 24, 35, 36, 40, 51.

Yetim haklarının korunması sürecinde, gerekirse vasiyi denetleyecek bir de nazır tayin edilebilir³⁷³. Nazırlar da akraba, aile yakını ya da devlet görevlileri olabilmektedir. 1869 yılında, İstanos Kışla köyünde vefat eden Göçerlerli Mustafa'nın küçük kızı Ümmüşan'ın vasisi büyük kardeşi Hüseyin olurken; nazırı amcaları Hacı Osman olmuş, Eytam Müdürü Hüseyin Efendi maarifetiyle bu durum hem kişilerin hem de mahkemenin bilgisinde kayıt altına alınmıştır³⁷⁴. Yine aynı yıl, Ali Fahreddin-i Sagir köyünde vefat eden İbrahim'in ardında kalan üç yetim Ahmet Ali, Musa ve Dudu'nun vasileri anneleri Dudu; nazırları ise amcaoğulları İbrahim olarak belirlenmiştir³⁷⁵. 1884'te Avdan'da gerçekleşen bir tayinde nazır aileden olmayıp, yabancı birisidir. Söz konusu yetimin nazırı, aynı köyden Mehmet Çavuş olmuştur³⁷⁶. Bu yabancı nazırların da yetimin haklarının korunmasında özenli olacak kişiler olmalarına dikkat edilmiştir.

2.2.6.3. Eytam Sandığındaki Yetim Mallarının Tasarrufu

Osmanlı toplumunda yukarıda izah edildiği üzere çocuklar için nafaka temini gereken hallerden biri, anne ile babanın boşanmasıdır. Baba, çocukların geçimi için tesbit edilen parayı anneye ödemektedir. Çocuklar için nafaka tesbiti gerektiren ikinci durum, babanın ölümüdür. Yetimin babasından kalan mal varlığı Eytam Müdürü nezaretinde tesbit edilip, vasiye teslim edilmekte ya da Eytam Sandığı'na kaldırılmaktadır. Bu şekilde korumaya alınan yetimlerin paralarının iki şekilde Eytam Sandığı'ndan alınması söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki, yetimin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla vasisinin mahkemeye başvurması ile Eytam Müdürünün bilgisi dâhilinde aldığı paradır³⁷⁷. Köseleler'den Fatma hatun; vasisi olduğu yetimin geçimi için, Eytam Sandığı'nda muhafaza edilen babasının mirasından kendisine belli bir miktarın nafaka olarak bağlanmasını talep ettiğinde; mahkeme aylık 16,5 kuruş nafaka bağlamayı uygun görmüştür³⁷⁸.

Eytam Sandığında tutulan yetim paralarından para alınması ikinci olarak, talepte bulunan esnaf, tüccar, memur ve ziraatle uğraşan kişilere belirli işlem ve süreçler sonunda kullanmaları üzere borç verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Para için talip olan kişi, mahkemeye başvuruda bulunarak, alacağı paraya karşılık olacak niteliklere sahip olan kendi tasarrufundaki bir malı rehin bırakmak durumundadır. Söz konusu mal, bilirkişilerce tahkik edilerek, uygun olup olmadığına bakılmaktadır. Rehinin borç alınacak paranın değerinde veya

³⁷³ Çanlı, 2002: 59.

³⁷⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 59.

³⁷⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 56; Aynı defterdeki benzer kararlar için bk. Söz konusu defter: 28, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 59. Ve ayrıca bk.1174 (27): 8, 12, 23, 26, 40, 59, 60.

³⁷⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 165.

³⁷⁷ Çanlı, 2002: 67.

³⁷⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1168 (21): 111.

üzerinde olması gerekmektedir. Rehin yanında borçlunun, borcunu ödeyeceğine dair üç kefil göstermesi ve kefillerin de kefaleti kabul ettiklerini mahkemede beyan etmeleri gerekmektedir³⁷⁹. İstanos'da yetim mallarından borç alma konusunda gerçekleşen başvurularda, ilk kısımda müracaatı yapan şahıs ve ikameti, borç aldığı yetimlerin kimlerin yetimi olduğu ve nereden olduğu, alınan meblağ ve ödenecek olan meblağ ile bunun ne zaman ödeneceği bilgileri sıralanmaktadır. Başvurunun sonunda kefillerin isimleri ve kefaleti kabulleri kaydedilmiştir. Tüm bunlar mahkeme siciline kaydedilerek, takip edilmiştir. İlerleyen süreçte, ödenme tarihi geldiğinde, borç ödenmediği takdirde, rehin olan mala el konulması sağlanmıştır. Bunlar mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Bu paranın alışverişinde borçlunun muhatabı, Eytam Müdürüdür. Bu durum belgelerde paranın “müdür-i mûmaileyh yedinden ... (alan kişinin) kendi umuruna sarf için istidane ve kabz” edildiği şeklinde ifade edilmiştir. Yani bu paranın Eytam müdüründen ve kişinin işlerine harcamak üzere, borç olarak alındığı belirtilmiştir.

Eytam Sandığı'ndan borç talebinde bulunan kişilerin alacakları borca karşılık göstermek zorunda oldukları rehin mal, bizim örneklerimizde genellikle; tarla, arazi hissesi ve ev gibi taşınmazlardır. Örneğin, 1889 yılında, Rağbetiye Mahallesi'nden Zanayıroğlu Hacı Kostanti'nin eşi Katherine Hatun, çok sayıda farklı yetim malından aldığı 23.167 kuruş 10 para değerindeki yetim malına karşılık; İstanos Anbehan çiftliğindeki 4000 dönüm arazi hissesinden 2000 dönümünü rehin olarak bırakmaktadır. Mahkeme huzurunda borcu ödemediği takdirde, mülkünün, tasarruf haklarını devrettiği Eytam Müdürü ve diğer yetkililer eliyle satılarak borcuna karşılık alınmasını kabul ve beyan etmektedir. Borcun edası için verilen süre beş yıl olup; kefilleri Katherine hatunun eşi Hacı Kostanti Ağa ve oğlu Benayiri'dir³⁸⁰. Bu örnekten anlaşıldığına göre ve eğer işlemler usulüne uygun olarak gerçekleştirilmiş ise gayrimüslim vatandaşlar da Müslüman yetim mallarından borç para alabilmekte ve kefiller borçlunun aile üyelerinden olabilmektedir.

Bir diğer eytam malından borç almak için başvuruda bulunan vatandaş, Antalya Tahıl pazarı Mahallesi'nden Hüseyin Bey'dir. Hüseyin Bey, birçok yetime ait olan eytam malından aldığı 30.000 kuruş değerindeki paraya karşılık İstanos Leylek çiftliğindeki dörtte bir hissesini rehin bırakmıştır. Borcun süresi beş yıl olup, Hüseyin Bey'in kefilleri belirtilmemiştir³⁸¹. Vermiş olduğumuz bu iki örnekte, çok büyük meblağların borç olarak verilebildiği anlaşılmaktadır.

³⁷⁹ Çanlı, 2002: 67, 68.

³⁸⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1190 (43): 202, 203.

³⁸¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 178.

Bir diğerk hisse sahibi Istanos Manay köyündeki hissesini, eytam malından aldığı 9249 kuruşak karşılık ve üç sene müddetle rehin bırakmıştır³⁸². Antalya'nın Demirci Süleyman Mahallesi'nden Emine hatun, farklı yetimlerin mallarından aldığı 5500 kuruşak karşılık Istanos'un farklı yerlerinde bulunan, 31 parçada 654 dönüm tarlasını 2 yıl süre ile rehin bırakmıştır³⁸³. Istanos'a dair mahkeme belgelerinin önemli bir kısmını eytam idaresinden alınan borçlar teşkil etmektedir³⁸⁴. Alınan paranın ve dolayısıyla rehin bırakılan malın büyüklüğüne göre, borcu eda etme tarihinin daha uzun süreli olduğu görülmektedir.

Tarla ve arazi hissesinden sonra rehin bırakılan mal varlıklarından biri de evdir. 1895 yılında Köseler köyündeki birkaç yetimin parasından borç almak üzere Eytam Müdürü'ne başvuruda bulunan Kadayıfçı İsmail, 1117 kuruşluk eytam borcuna karşılık, evini rehin bırakmış ve 1 sene zarfında borcunu ödemediği takdirde, evinin borcuna karşılık satılmasını kabul etmiştir. Borcuna kefil olarak Sağırbey Mahallesi'nden Duman Hüseyin Ağa'yı göstermiştir³⁸⁵.

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, yabancı kimseler tanımadığı yetimlerin paralarından borç alabildikleri gibi, yetimin yakın çevresinden borç alanlar da mevcuttur. İmecik köyünden İbrahim'e; aynı köyden Mehmet'in yetimi Emine'nin malından 1236 kuruş Eytam Müdürü vekili Abdurrahman Efendi nezaretinde teslim edilmiştir. Köylerinden Küçük Mustafa ile Hacı Mustafa, İbrahim'e kefil ve zamin olmuştur³⁸⁶. Aslında, yetim işleri ile uğraşan kişilerin sandıktan borç para alması nizamnamelerde yasaklanmaktadır³⁸⁷. Istanos'da yaygın olmamakla birlikte, vasinin, vasisi olduğu yetimin malından para aldığı görülmektedir. Osman adlı vatandaş, vasileri bulunduğu kardeşleri Ayşe ve Şerife'nin paralarından altı yüz kuruşu *kendi işlerine sarf etmek üzere* borç olarak almıştır³⁸⁸.

Eytam Sandığında muhafaza edilen ve ahire verilmek suretiyle işletilen para ve malları, yetim rüşdünü isbat ettikten sonra, bir senet mukabilinde kendisine teslim edilmektedir. Bu senet, sandıkta saklanmaktadır³⁸⁹. 1892 yılından önce, Ahmet adlı yetimin vasiliğini annesi üstlendiği gibi, babasından miras kalan mallarının idaresini de eytam müdürlüğü nezaretinde büyük kardeşi üstlenmiştir. Reşit olmasını izleyen süreçte Ahmet'in söz konusu malları talep ettiği görülmektedir. Ahmet'in mallarının bir kısmı Eytam

³⁸² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 198.

³⁸³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 170.

³⁸⁴ Eytamdan borç alınmasına dair benzer kayıtlar için bk., 1173 (26): 68; 1175 (28): 319, 389, 406, 436, 452; 1179 (32): 76, 116, 444, 445, 458, 475; 1183 (36): 171, 195.

³⁸⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1180 (33): 444.

³⁸⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 250; Kefille ilgili benzer belgeler için bk.; 1192 (45): 149; 1169 (22): 24, 123; 1175 (28): 189, 319, 388, 406, 287, 444, 452; 1198 (51): 108; 1170 (23): 42; 1179 (32): 322; 1180 (33): 392.

³⁸⁷ Çanlı, 2002: 68.

³⁸⁸ BOA. MŞH. ŞSC.d., 1198 (51): 115.

³⁸⁹ Çanlı, 2002: 60.

Sandığınca, yukarıdaki örneklere benzer biçimde talep edenlere verilmiş olup, bu alacakları arasında Istanos'da han ve bahçe kirası da bulunmaktadır³⁹⁰. Yetimlerin reşit olduktan sonra, mal veya miraslarını talep etmeleri halinde birtakım olumsuzluklarla karşılaşmaları da söz konusudur. 1899 yılında, Istanos Manay köyünde reşit olduklarını, bu nedenle mallarını idare edebilecek duruma geldiklerini³⁹¹ ifade eden Yusuf ve Ayşe kardeşlerin, mallarını Eytam Sandığı'ndan almaları ile ilgili başvuruları uzun süre kendilerini uğraştırmış ve sonunda yetişkinlikleri tescil olunmuştur³⁹².

Söz konusu yetim mallarının bazı anlaşmazlıklara sebep olabildiği de görülmektedir. Istanos'da, yetimlere ait olan ve teyzelerinin tasarrufunda bulunan bir araziye, Yanıkzade İsmail adında bir kimsenin müdahalesi merkezî hükümete şikâyet edilmiştir. Bu şikâyete cevaben söz konusu müdahalenin önlenmesi gerektiği Bâb-ı Âli tarafından vilayet meclisine bildirilmiştir³⁹³. 1901 yılında Leylek köyü muhtarı Yusuf Çavuş ile Eytam Müdürlüğü arasında gerçekleşen davanın sebebini, yetimlere ait bir arazi oluşturmuştur³⁹⁴. 1911 yılında Antalya'da Emval-i Eytam Müdürü Nezhet Efendi'dir. Nezhet Efendi'ye yetim işlerinin halledilmesi, kefillerin belirlenmesi ve yetim mallarından borç para alınması konularında Emval-i Eytam Meclisi'nin de eşlik ettiği görülmektedir. Istanos ile ilgili yetim işleri de yine Antalya Eytam Müdürlüğü'nce yürütülmüştür³⁹⁵.

2.2.7. Istanos'da Kullanılan İsim ve Lakaplar

İnsana bir ad verilmesi, diğer din ve kültürlerde olduğu gibi İslâm dininde de önemli bir olay olarak kabul edilir. İslâm geleneğinde Müslümanlara çocuklarına İslâmî isimler koymaları, çocuğu zor duruma sokabilecek isimler koymamaları tenbih olunur. Türk geleneklerinde Dede Korkud figüründe ve hikâyelerinde oldukça öne çıkan isim konusu, hikâyelerde, kişinin aldığı adı haketmesi gerektiği inancıyla beraber yürür. Kişioğlu, öne çıkan belirgin ve güzel bir özelliğinden dolayı ve bir ata olan Dede Korkud tarafından isimlendirilmektedir. Yani hem aldığı adı gayret sarfederek haketmesi ve hem de o kültürde ileri gelen büyüklerin ve manevî liderlerin tasarrufuyla bu adın kendisine verilmesi gerekir. Osmanlı toplumunda Türk ve Müslüman ahalinin özellikle İslâm kültüründen gelen ve dinî karakter taşıyan isimleri kullandıkları ve bunların zaman içinde Türk kökenli isimlerin yerini

³⁹⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1191 (44): 260.

³⁹¹ Burada yetimler "akil ve baliğ oldukları"ni beyan ile bu konuda ellerinde "tezkire-i Osmânî bulunduğunu" da ifade etmişlerdir. Burada yetimlerin reşit olmak durumu, akil ve baliğ olmak şeklinde ifade edilirken; bununla ilgili bir de resmî belge alınabildiği anlaşılmaktadır. Hak sahipleri, bu konudaki haklarını bu resmî belgeye dayanarak aramaktadır.

³⁹² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 158.

³⁹³ BOA. A.MKT. UM., 245 / 30.

³⁹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 23.

³⁹⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1205 (58): 3, 43, 5, 7, 9, 10, 11.

aldıkları görülmektedir. Bize Türk geleneği yoluyla aktarılmış olan İleriş, Aybars, Muncuk, Oktar, Güntoldı, Kültigin, Kürşad, Mete, Oğuzhan, Atilla, Aybüke, Begüm gibi Orta Asya kökenli tarihî isimlerin kullanılmadığı ve bu nedenle kaynaklara da yansımadağı görülmektedir. Yaygın biçimde Hz. Muhammed'in ve ailesinin isimleri Mehmet, Ahmet, Mustafa, Abdullah, Hasan, Hüseyin ve Dört Halifenin isimleri olan Ebubekir, Osman, Ömer, Ali ile diğer peygamber isimleri olan İsmail ve İbrahim en çok kullanılan isimlerdir.

Istanos'da da bu durumun aynı olduğu görülmektedir. Erkek isimleri arasında en çok kullanılanlar; Mehmet, Mustafa, Ali, İbrahim, Hüseyin, Osman, Halil, İsmail, Hasan ve Ahmet'tir. 1869 yılında, Mehmet adı 29; Mustafa adı 18 ve Ali adı ise 17 kez kullanılmıştır³⁹⁶. 1884 verilerine göre de en çok kullanılan isimler Mehmet, Mustafa ve Ali'dir³⁹⁷. Yusuf, Süleyman, Ramazan gibi isimler bunlara kıyasla daha az tercih edilmiştir³⁹⁸. Türk kökenli bir isim Çıvgalar köyü ahalisinden Kahraman'a aittir³⁹⁹. Bir diğeri ise Korkud'tur. Ancak söz konusu Korkud'un oğlunun adı Abdülkadir'dir⁴⁰⁰.

Kadın isimleri için de aynı durum söz konusu olup, dinî karakterli isimler en çok kullanılan isimlerdir ve bunların başında Hatice, Ayşe, Fatma yani Hz. Peygamber'in aile efradının isimleri gelmektedir. 1869 yılında Ayşe isminin 33, Fatma isminin 30, Hatice'nin 12 kez kullanıldığı görülmektedir. Zeliha, Ümmüşan, Ümmügülsüm daha az kullanılan isimlerdir⁴⁰¹. 1884'te yine Fatma, Ayşe, Hatice adları en çok kullanılan isimlerdir. Dudu, Hafize, Meryem, Dürdane, Sıdika 2'şer defa kullanılmıştır⁴⁰².

Az kullanılan isimler için ilginç örnekler içeren 51 numaralı defterde Güllü, Nazlı, Tesmiye, Firûze, Güldalı, Nefise, Fahriye, Ünzile, Nesli, Etike, Tenzile, Neşe, Ferzan, Şekeriye; Zeyni, Adem, Mehmet Tahir, Bilal, Fehmi, Mestan, Şahin, Rasim, İsmail Hakkı, Necati, Abdi gibi isimler söz konusu defterde bir ya da iki defa kullanılmış olan isimlerdir⁴⁰³.

Terekelerde dikkati çeken bir husus, sosyal bir gelenek olarak görmeye alışık olduğumuz dedenin veya babaannenin adının çocuğa konması durumları devam etmekle

³⁹⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18).

³⁹⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27).

³⁹⁸ Bunların yanı sıra kaynaklarda 1 ya da 2 kez rastlanan isimler, Mahmud, Durali, Resul, Abdülkadir, Veysi, Emin, Bayram, Hüsamettin, Durmuş, Mahir, Nebi, Celaleddin, Hafız, Yakup, Hamza, Reşid, Nurullah Kerim, Arif, Halid, Hıdır, Şevket, Feyzullah, Kadir, Naim gibi isimlerdir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27).

³⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane no: 125: 210.

⁴⁰⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1187 (40): 43.

⁴⁰¹ Bunların yanında kaynaklarda Hayriye, Hasibe, Zahide, Huri, Durkadın, Atike, Teslime, Refiye, Dürdane, Zehra adlarının iki kez ve Halime, Rebişe, Resmiye, Tulfa, Cennet, Cemile, Saliha, Arife, Mihriban, Esmâ, Gülsüm, Zennube, Hanife, Rabia, Sultan, Elif, İsmihan, Hanım, Naile gibi daha çoğunluğu Türk kökenli adların birer kez kullanıldığı görülmektedir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18).

⁴⁰² Bu yıl için, Adile, Sultan, Rabia, Nazife, Azime, Cennet, Kadın, Hanım, Züleyha, Fatmana, Huriye, Naile, Mihriban, Asiye, İsmihan, Nafia, Raziye, Teslime, Ünzile birer kez kullanılan isimler olmuştur. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27).

⁴⁰³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51), Ayrıca bk., Tablo 2.8

birlikte, annenin kız çocukla aynı adı veya babanın erkek çocukla aynı adı taşıdığı durumlardır. Karadığın köyünden Uzun Ali'nin eşi Fatma Hanım küçük kızı Fatma ile aynı adı taşıırken⁴⁰⁴; Ali Fahreddin-i Sagir'den İsmail'in eşi Dudu Hanımın küçük kızı Dudu ile aynı adı taşıdığı görülmektedir⁴⁰⁵. Daha ilginç bir örnek ise Avdan köyünde sâkin Süleyman'ın ailesi ile ilgilidir. Üç eşi bulunan Süleyman'ın iki eşinin adı da Zeliha ve üçüncü eşinin adı Huri'dir⁴⁰⁶.

Sosyal ve günlük yaşamda isim kadar önemli bir diğer konu da lakap konusudur. Sosyal yaşamın akışı içinde, soyadının olmadığı bir zamanda kişilerin, diğerlerinden ayrılması amacıyla, belirli bir özelliği ile anılması günlük hayatta kolaylık sağlamıştır. Kişinin ten rengini ya da sakal rengini bildiren sarı, kırmızı, kızıllı, kırmızı, kara gibi ön adlar kullanıldığı gibi; topal, kel, şişman, kısa, uzun, köse, kör gibi fiziksel özellikleri de ön ad olabilmektedir. Bundan başka Zanayiroğlu gibi aile adları; berber, kasap, çoban gibi meslek adları; hacedân veya elhac, molla gibi dinî terimler; redif, sipahi, onbaşı gibi askerî isimler de ön ad olarak Osmanlı kaynaklarında kullanılmıştır. Özellikle kişinin köyü ya da daha uzak bir yerden geldi ise memleketi en çok kullanılan ön adlardandır. İstanos'da tüm bu lakaplar yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Bunları Molla Mestan; Karamanlı Mehmet; Elhac Bekir; Tatar Mehmet; Ali Onbaşı; Sarı Mustafa; Kara Osman⁴⁰⁷; Pehlivan Ömer; Âşık Halil; Çoban Mehmet; Tekaüd Yüzbaşı Ali Ağa⁴⁰⁸ Bucaklı Mehmet; Sığırtmaç Mehmet, Ayan İbrahim, Molla Osman⁴⁰⁹ şeklinde örneklemek ve bu örnekleri arttırmak mümkündür. Bunlar arasında; Beşkabalı Hasan⁴¹⁰; Şeker Hafız⁴¹¹ Saraylı Mustafa⁴¹² dikkati çeken ilginç lakaplardır.

⁴⁰⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 43.

⁴⁰⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 56.

⁴⁰⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 165.

⁴⁰⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 365, 366, 256, 260, 303, 321, 371.

⁴⁰⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 36, 40, 47, 51.

⁴⁰⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 126, 134, 135.

⁴¹⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 82.

⁴¹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 303.

⁴¹² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane47: 257.

Tablo 2.8 XIX. Yüzyılda İstanos’da Kullanılan İsimler

Erkek İsimleri	Kaç defa kullanıldığı (1869)	Kaç defa kullanıldığı (1884)	Kadın İsimleri	Kaç defa kullanıldığı (1869)	Kaç defa kullanıldığı (1884)
Mehmet	29	18	Ayşe	33	16
Mustafa	18	13	Fatma	30	20
Ali	17	16	Hatice	12	10
İbrahim	14	10	Emine	8	8
Hüseyin	13	6	Şerife	8	8
Osman	12	12	Havva	8	4
Halil	11	7	Kezban	6	4
İsmail	10	6	Zeynep	6	3
Hasan	9	10	Kamile	6	-
Ahmet	6	9	Dudu	7	2
Yusuf	5	-	Hafize	5	2
Süleyman	5	4	Zeliha	4	-
Ramazan	5	-	Meryem	4	2
Ömer	4	8	Ümmüşan	3	-
Veli	4	-	Ümmügülsüm	2	7
Bekir	3	3	Dürdane	2	2
Salih	3	-	Cennet	1	1
Musa	3	4	Mihriban	1	1
Abdurrahman	1	4	Rabia	1	1
Abdullah	1	4	Sultan	1	1
Emin	-	2	Havana	-	4
Mahmud	-	2	Rukiye	-	3

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27).

2.3. İstanos’da Toplumsal Tabakalaşma

Osmanlı toplum yapısı içinde idarî ve sosyal önceliği bulunan ve belirleyici zümrelerden biri ayan sınıfıdır. Zamanla Osmanlı merkezîyetçiliği zayıflayarak, taşrada mültezimler güç kazanmış; mukataaları elde ederek, devlet adına vergi toplama hakkını ele geçirmiştir. Bunlar, han, hamam ve özellikle köylerde çiftlikler edinerek servet yığmış, kapılarına asker toplayarak yerel birer güç haline gelmişlerdir⁴¹³. Devlet gelirlerinin yanı sıra saray görevlileri ve hanedana ait arpalıkların gelirlerinin toplanma işinin de yerel nüfuzlu kethüda ve voyvodalara bırakılması, bunları zaman içinde taşradaki gelir kaynaklarını, tarımı ve toprağı denetim altında tutan ayan haline getirmiştir⁴¹⁴.

Teke Sancağı’nda bunun en iyi örneği, Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa’dır. Mütesellim Hacı Mehmet Ağa, II. Mahmud döneminde Konya Valisi bulunan, Kadı Abdurrahman Paşa’nın kethüdası iken, onun inhasıyla Teke Sancağı’na mütesellim tayin olunmuş ve idaresi sırasında pek çok servet elde etmiştir⁴¹⁵.

İstanos’da bir kısmı çiftlik özelliği taşıyan İstanos köylerinin topraklarına tasarruf eden, Antalya’da oturan ve yaşayan Antalyalı yerel eşraf yanında; herbiri kendi köyünde

⁴¹³ Akdağ, 1963: 51.

⁴¹⁴ İnalçık, 1998: 25.

⁴¹⁵ KVS, 1332: 524.

sakin, bazılarında açıkça “karyenin ayanı” olarak adlandırılan ayanların varlığı dikkat çekicidir. Akkilise köyünün birinci hanesinde kaydedilmiş bulunan ayan Hüseyin açık olarak “karye-i mezbûrun ayanı” şeklinde kaydedilmiştir⁴¹⁶. Yuva köyünün birinci hanesinde “a’yân-ı karye İbrahim” ifadesinden bu kişinin bu unvanı Yuva köyü ile ilgili olarak taşıdığı görülmektedir⁴¹⁷.

Istanos ayanlarının mal varlıkları, hükmettikleri topraklar ortalamanın üstünde olup, köydeki iktisadî üstünlüklerini ortaya koymaktadır. Ancak büyük servetleri söz konusu değildir. Ekseriyeti vergi vermezler ve bunun gerekçesi ayan olmaları şeklinde açıklanmıştır⁴¹⁸. Genellikle tamamına yakını köylerin birinci hanesinde kaydedilmiştir ki bu da vergi vermemelerinde olduğu gibi sosyal önceliklerine işaret eder. Istanos’un 28 köyünde bu ayanlar mevcuttur. Bu ayanlardan 25’i, ayan olmaları sebebiyle vergi ödememektedir. Vergi ödeyen 3 ayan, Dere, Yalınlı-yı Sagır ve Karabayır köyleri ayanlarıdır. Bu ayanların bir kısmı Ağa unvanını kullanmıştır. Bunların vergi ödememeleri ve sosyal statülerindeki öncelikleri, özellikle onların devlet tarafından muhatap alınmaları ve tanınmaları ile ilgilidir. Ancak vergi ödeyenlerin ne sebeple ödediği anlaşılamamaktadır. Sadece ayanlar değil, muhtar, imam ve hatipler vazifeleri nedeniyle vergiden muafır.

Istanos’da bulunan ayanın, birkaç istisna dışında iktisadî yönden ahaliye göre çok büyük servet sahibi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunlar arasında en iyi durumda olan, Çukurca köyü ayanı Hanedandan Mehmet Bey’dir. Çukurca köyünün birinci hanesinde kayıtlı olan Mehmet Bey’in 5000 dönümlük tarlası, 12.134 kuruş değerinde mal varlığı ve bundan elde ettiği 3552,5 kuruş temettuatı mevcuttur. Hanedandan olması nedeniyle vergi ödemediği kaydı düşülmüştür⁴¹⁹. Bunlardan biri de Garibçe köyü ayanı Halil Ağa’dır ve 10.095 kuruşluk mal varlığından temettuatı 5299 buçuk kuruş olup, vergi ödemez. Halil Ağa’nın 600 dönüm tarlası bulunmaktadır⁴²⁰. Mal varlığı oldukça iyi olan ayanlardan biri de Ali Fahreddin-i Kebir ayanı Elhac Şeyh Ali Ağadır. 13.064 kuruşluk mal varlığı içinde 800 dönüm tarlası bulunmaktadır. Mal varlığından temettuatı 9806 kuruştur. O da ayan olduğu gerekçesiyle vergi ödemez⁴²¹. Bu istisnalar dışında, diğer köy ayanları en az 200 ve en çok 7569 kuruş arasında değişen mal varlığına sahiptir. Bu ayanlar arasında en az maddi varlığa sahip olan Dat ayanı Musa’dır. Tüm mal varlığı 200 kuruş, yıllık kazancı 250 kuruş ve vergisi

⁴¹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 290, hane:1.

⁴¹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9676, hane:1.

⁴¹⁸ Bu durum belgelerde “â’yân olmağla salyanesi olmadığı” şeklinde belirtilmiştir.

⁴¹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 124, hane:1.

⁴²⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 164, hane:1.

⁴²¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 132, hane:1.

mevcut değildir⁴²². Devletin resmî emlak yazımında bunların ayan olarak kaydedilmeleri devletin bu durumlarını tanıdığını ortaya koymaktadır. Köyler bazında ayrı ayrı bulunuyor olmaları ise köylere kadar inen bir teşkilatlanmanın varlığını göstermektedir.

Ayan bulunan köylerde her köy için 1 ayan kaydedildiği görülür. Hiç ayan bulunmayan köyler de mevcuttur. Bunlar, Karadığın, Köseler, Çaykenarı, Leylek, Zivind, Kışla, Yeleme, Osmanhalifeler, Çıvgalar, Mamatlar, Manay, Gözer, Andiye, İmecik, Mirahor, Sekülü, Bayat köyleridir⁴²³.

Burada dikkati çeken bir başka husus, ayan bulunmayan köylerin yerel ayandan büyük, Antalya eşrafının sahip olduğu çiftlik köyler olmasıdır. Bu olgu, İstanos'da bulunan yerel eşrafa nazaran daha güçlü olan Antalya eşrafından kimselerin, İstanos arazileri üzerinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yukarıda vergi muafiyetleri ve sosyal statüleri belirgin ve iyi durumda olan yerel ayan zümresinin her ne kadar sıradan ahalinin üzerinde olan bir durumları söz konusu ise de gerek servet olarak gerek tasarruf ettikleri arazilerin dönüm ve kıymetleri itibarıyla İstanos'da Antalya eşrafının söz sahibi olduğu görülmektedir. Örneğin, Manay köyü Murtınalı Mehmet Emin Bey'in çiftliğidir ve köyün ilk hanesinde ayan yerine Murtınalı Mehmet Emin Bey için çalışan çiftlik kethüdası Osman kayıtlıdır. Bu durum 1845 kayıtlarında daha iyi gözlenebilmektedir. İstanos köylerinden Köseler, Dat, Yeleme, Leylek köyleri Antalya'nın nüfuzlu kişileri arasında bulunduğu anlaşılan Hacı Mehmet Ağa'ya aittir. Onun İstanos köylerinde toplamda tasarruf ettiği toprak miktarı 22100 dönüme ulaşmaktadır⁴²⁴. Köseler, Leylek, Yeleme köyleri ayan bulunmayan köyler arasındadır.

Burada adı geçen ve İstanos'da nüfuz sahibi bulunan Hacı Mehmet Ağa'nın, 1772 yılından itibaren Teke bölgesinde hâkim olan Tekelioğlu ailesinden, Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa olma ihtimali akla gelmekte ise de bu bir isim benzerliğidir. Söz konusu İstanos köylerinde geniş topraklara tasarruf ettiği görülen Hacı Mehmet Ağa'nın adı kaynaklarda Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Hacı Bekir Ağazade Hacı Mehmet Ağa olarak geçmekte ve buradan onun baba adının Hacı Bekir olduğu görülmekte iken; Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa'nın Hacı Osman oğlu Hacı Mehmet Ağa olduğu bilinmektedir. Her ikisi de "Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Antalyalı Hacı Mehmet Ağa" şeklinde anılmaktadır⁴²⁵.

Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa'nın 12 çiftliği arasında İmhan (İstanos Anbehan köyü olabilir) çiftliği de mevcuttur⁴²⁶. Bununla beraber, tarafımızdan kullanılan, söz konusu çiftliklerin tasarrufları ile ilgili bilgilerin yer aldığı defterlerin yıl aralığı 1840-1845 iken; söz

⁴²² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 34, hane:6. Diğer ayanlar için bk. Tablo 2.10

⁴²³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁴²⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9776, 9699, 9720; Ayrıntılı bilgi için bk. 3. Bölüm: 106.

⁴²⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9670, 9776, 9699, 9720 ve Halaçoğlu, 2002: 16.

⁴²⁶ İnalçık, 1998: 26, 27.

konusu Teke Mütessellimi Hacı Mehmet Ağa'nın ölüm tarihi 1811 veya 1812⁴²⁷ olarak kabul edilmiştir. Burada asıl önemli olan mesele, İstanos köyleri arazilerine Antalya eşrafının tasarruf ediyor olmasıdır. Tipik bir ayan profili çizen Teke Mütessellimi Hacı Mehmet Ağa'nın mensub olduğu Tekelioğlu ailesi, onun oğlu İbrahim Bey'in, Antalya kalesindeki isyan hareketinden sonra yakalanarak idam edilmesine kadar, 40 yıl boyunca Teke ve yöresinde ciddi bir hâkimiyet tesis etmiştir.

İstanos'un bazı köyleri üzerinde söz sahibi olduğunu ifade ettiğimiz Hacı Bekiroğlu Hacı Mehmet Ağa'nın ise, ne zaman öldüğü tam olarak bilinmemekle beraber, 1863 yılında arazilerine tasarruf hakkının kızı Adile Hanım tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Onun, İstanos'da ziraat yapılmakta olan arazileri ile ilgili olarak belgede "arazi-i mirîyeden babam müteveffa-yı mûmaileyh Ayan Hacı Mehmet Ağa'dan müntakil, ba-tapu ve müstakilen taht-ı tasarrufumda olan" ifadesini kullandığı görülmektedir. Adile Hanım, Leylek Çiftliği'ndeki arazilerini, 5 sene müddetle toplamda 500 Lira-yı Osmanî karşılığında, Antalya'dan bir Rum vatandaşı olan Hacı Yani'ye kiralamıştır⁴²⁸. Bu örnek ise bu ailelerin uzun yıllar bu topraklar üzerindeki hâkimiyetlerinin devam ettiğini ve bunlardan kazanç sağlamayı sürdürdüklerini göstermektedir.

Antalya ve çevresinde bu ağaların ve çiftlik sahiplerinin söz sahibi olmaları ve iktisadî durumları ile ilgili Konya Vilayeti Salnamesi'nde yer alan bir ifade dikkati çekmektedir. Burada Antalya kazası ahalisinin servetinin iki yüz bin Lira-yı Osmanî kadar olduğu ve bu servetin, yarısının kereste ve iskele ticaretiyle uğraşanlar ile bir iki çiftlik sahibinin elinde bulunduğu belirtilmektedir. Ancak diğer yarısı, kaza ahalisi ve köylerde bulunmaktadır⁴²⁹.

Ayanlardan ve Antalya eşrafından sonra, ikinci olarak muhtarlar, muhtar-ı evvel ve muhtar- sani olarak hem defterdeki ve hem de toplumsal hiyerarşideki yerini alır. Bunların da az bir kısmı vergi ödemez. Muhtarlar Tanzimat sonrası idarî uygulamalar gereği hem mahallelerde hem de köylerde, idarî ve malî konularda yönetim ile ahali arasında önemli bir yer edinmişlerdir⁴³⁰. Üçüncü grubu, hatipler, imamlar ve müezzinler oluştururlar ki, onların da neredeyse tamamına yakını vergi ödemezler⁴³¹.

Osmanlı reayasının toplumsal hiyerarşisinde tüm orta zaman devletlerinde olduğu gibi din önemli bir belirleyicidir. İstanos'da durum aynı olup, yalnızca vazifeli din mensupları değil, diğer derviş, şeyh, zaviyedar, tekyenişin, postnişin, molla, hacı, hoca gibi ön adları

⁴²⁷Halaçoğlu, 2002: 51, 52; İnalçık, tereke tarihi için, 1815 yılını kullanmaktadır. bk. İnalçık, 1998: 27. Bu durumun sebebi Teke Mütessellimi Hacı Mehmet Ağa'nın muhalefatının tahririnin 1818'lere kadar devam etmiş olmasıdır. bk. Halaçoğlu, 2002: 72.

⁴²⁸BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 162.

⁴²⁹KVS, 1332: 371.

⁴³⁰Muhtarların iktisadî durumları için bk. Tablo 1.2

⁴³¹Hatip, imam ve müezzinlerin iktisadî durumları ile ilgili olarak bk. Tablo 1.1

bulunan çok sayıda hane reisi bulunmaktadır. Bu ulema sınıfı mesublarının toplumda sosyal ve iktisadî öncelikleri söz konusudur. Bunlardan Istanos nahiyesi ahalisinden Torunzade Elhac İsmail Efendi'nin 10.001 kuruş değerindeki mal varlığı ve içinde yer alan eşyalar bu kimselerin yaşamları hakkında bir fikir vermesi bakımından önemlidir. Onun yukarıda altını çizdiğimiz okur-yazarlık durumunu terekesindeki kitaplardan anlamak mümkündür⁴³². Bir miktarını yazabildiğimiz kitaplarının toplam sayısı 85 olan Elhac İsmail Efendi'nin kitaplarının değeri 1395 kuruştan fazladır. Kitaplarının yanı sıra semaverli çay takımı, soba, gaz lambası, cam fener, pulluk, döğen, araba gibi sıradan ahaliye bulunmayan, o dönem için lüks sayılabilecek eşyaların varlığı onun iktisadî refahına işaret etmektedir⁴³³.

Tablo. 2.9 XIX. Yüzyılda Bir Ulema Terekesinde Yer Alan Kitaplar

Kitap	Kıymeti (kuruş)	Eşya	Kıymeti (kuruş)
Kitab-ı İbrahim Hakkı	66	Fenârî şerhi	23
Şeraitü'l-İslâm Şerhi	17	Kadı Bıyıklı	11
Feteva-yı (?)	100	Muhyiddüne-ül Vehab	2
Düstur (3 cilt)	51	Tarikat-i Muhammediyye	50
Şakayık-i Nümâniyye	22	Sure-i Yusuf	11
Bendi-ata şerhi	13	Hüsni Paşa kitabı	3
Ayetü'l-kefaat (?)	55	Yıldızname	1
Netayic	5	Cami haşiyesi	12
Mushaf şerhi	22	Menakıb-ı İmam-ı Âzam	6
Bir diğer şerh	14	Lügat-i Osmânî	13
Fezâil-i Zikir	1	Mehasin'ül-evb (?),	8
Atik Feteva Mecmuası	5	Seyd-i Ali'ül-feraiiz	8
Maksud Şerhi	7	Fenn-i Ziraat	7
Kitabü'l-Vahid	7	İstiklâliye	3
Mürşid-i Menail	3	Hâris-i Akkirmanî	7
Şerh-i Mukabil-i Ramazan	30	Nasret Efendi	4
Hıfz-ı sıhhat	3	İslamname	10
17 kitap	421 kuruş	17 kitap	179 kuruş
TOPLAM: 34 kitap		600 kuruş	

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31).

⁴³² bk. Tablo 2.9

⁴³³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 60. Özellikle bu bölümde yer alan Istanos'da Kullanılan Eşyalar ve Tüketilen Gıdalar başlığı altında anlatılan, yaygın olarak kullanılan eşyalarla, yukarıdaki eşyalar karşılaştırıldığında aradaki fark daha iyi anlaşılacaktır. Bununla ilgili olarak bk.: Bölüm II: 82.

Tablo 2.10 1840 Yılında İstanos Ayanları

Köyler	Ayanın Adı	Mal Varlığı (kuruş)	Yıllık Kazancı (kuruş)	Vergisi
Karadığın	-	-	-	-
Kargın	Ayan Mehmet	1705	3611	Yok
Kemerağzı	Hüseyin Ağa	6133	6283	Yok
Karataş	Ayan Mehmet	2810	3002	Yok
Köseler	-	-	-	-
Çaykenarı	-	-	-	-
Karakuyu	Ayan Mehmet	3282	2842,5	Yok
Yaka	Ayan Mehmet	7569	6452	Yok
Leylek	-	-	-	-
Çukurca	Hanedandan Mehmet Bey	12134	8552,5	Yok
Yuva	Ayan İbrahim	3791	3270	Yok
Anbehan	Ayan Ahmet	1830	1283,5	Yok
Garibçe	Halil Ağa	10095	5299,5	Yok
Zivind	-	-	-	-
Kışla	-	-	-	-
Dat	Musa	200	250	Yok
Dere	Ayan Halil	2335	1509	120
Sülekler	Ayan Ahmet	4183	2469	Yok
Yeleme	-	-	-	-
Taşkesiği	Ayan Mehmet	3171	4510	Yok
Ali Fahreddin-i Sagir	Ayan Abbas Ağa	5831	5000	Yok
Ali Fahreddin-i Kebir	Elhac Şeyh Ali Ağa	13064	9806,5	Yok
Osmanhalifeler	-	-	-	-
Çıvgalar	-	-	-	-
Mamatlar	-	-	-	-
Manay	-	-	-	-
Yalınlı-yı Kebir	Pehlivan Feyzullah Ağa	4565	2259	Yok
Yalınlı-yı Sagir	Ayan Hüseyin	5305	5527	40
Akkilise	Ayan Hüseyin	3295	2000	Yok
Yelten	Ayan Manav Mustafa	1998	2141,5	Yok
Fığla	Ayan Osman Ağa	2930	2960	Yok
Gözer	-	-	-	-
Andiye	-	-	-	-
Belen	Ayan Mustafa	6010	3216	Yok
Ürkütlü	Ali Paşaoğlu Hüseyin	3060	1735	Yok
Beğiş	Ayan Süleyman	3968	3642,5	Yok
İmecik	-	-	-	-
Avdan	Elhac Süleyman	4262	4395	Yok
Sımandır	Ayan Osman	4190	2873	Yok
Kargalık	Muhtar-ı Sani Osman	3146	2438	Yok
Karabayır	Ayan Mustafa	2021	2617	150
Yazır	Ayan Elhac Hasan Ağa	7492	5344	Yok

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

2.4. Antalya Ahalisinin Sayfiye Yeri Olarak Istanos

Antalya'nın yaz aylarında hem insanlar hem de hayvanlar için yüksek sıcaklık nedeniyle yaşamaya elverişsiz olması, Antalya ahalisi için Istanos'u bir kaçış ve kurtuluş yeri haline getirmiştir. Sadece konar-göçerler veya Istanos'da yaşayan köylerin ahalileri değil, Antalya ahalisi de yaz aylarını, sulak, bağ-bahçe içinde ve serin olan Istanos'da ve yaylalarında geçirmeyi tercih etmiştir⁴³⁴. Antalya'da yaşadığı halde, özellikle yaz aylarını Istanos'da geçiren çok sayıda Antalyalı ahali bulunmaktadır. Antalyalı ahalinin, mahkeme kayıtlarına yansıyan ev, tarla, bahçe, dükkân veya bunların hisselerinin alım-satım işlemleri ile yine onların terekelerinden, Istanos'da çok sayıda mülk sahibi oldukları görülmektedir. Antalya'nın Hasbalaban, AhiYusuf, Kızılsaray, Cami-i Cedid, Cami-i Atik, Tahılpaazarı, Tuzcular gibi çok sayıda farklı mahallesinden olan bu kişiler, Istanos'da ikamet etmekte veya söz konusu işleri için bir şekilde Istanos'la iletişim halinde bulunmaktadır⁴³⁵.

Istanos bir yazlık yerleşim olmanın ötesinde Antalya ahalisi için önemli bir yatırım alanı oluşturmaktadır. Bunların ortak özelliği, aslen Antalya'nın bir mahallesinden olduğu halde, Istanos'da veya Istanos'un bir mahallesinde vefat etmiş olmalarıdır. Bunlardan biri, Antalya'nın Hatip Süleyman Mahallesi'nden Molla Hasan olup 1865 yılında Istanos'da ikâmet ettiği sırada vefat etmiştir. Onun 84.149 kuruşluk terekesi içinde Istanos'da mevcut 3000 kuruş değerindeki evi de bulunmaktadır⁴³⁶. 1879 yılında, Antalya'nın Cami-i Atik Mahallesi'nden Hatice hanım, Istanos'da ikâmeti sırasında vefat etmiştir. Hatice hanımın 46.676 kuruşluk terekesi içinde, Istanos'da bulunan 6000 kuruş değerindeki 4 adet dükkânı da bulunmaktadır⁴³⁷.

Istanos'da oturan ve buraya yatırım yapan ahalinin mal varlığı içinde hisseler önemli yer tutmaktadır. Bunlar özellikle dükkân, ev ve değirmen hisseleridir. Bunlardan farklı bir örneği Salih Efendi'nin hasılat hissesi oluşturmaktadır. 1879'da Cami-i Atik Mahallesi ahalisinden Salih Efendi Istanos'da ikâmeti sırasında vefat etmiştir. Salih Efendi'nin 49976 kuruşluk mal varlığı içinde Istanos Yeleme, Leylek, Sülekler köylerinde ekili olan hasılatları da bulunmaktadır. Terekesinde bol ve çeşitli hububatın yanında, ekmekçilerle alışverişini gösteren bilgiler yer alması, Salih Efendi'nin bunların tedariki ve alım satımı ile uğraştığını göstermektedir. Onun, Yeleme çiftliği hububat hasılatından, 1500 kuruş değerinde buğday, 456 kuruş değerinde burçak, 225 kuruş değerinde darı; Leylek çiftliği hasılatından 5280 kuruş

⁴³⁴ Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "Antalya halkı burada sekiz ay kaldıklarında solan yüz renkleri gül çehreye dönmektedir", bk. Evliya Çelebi, 2011: 307.

⁴³⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1168 (21): 75; 77 (2a); 105 (2a), 130(2b), 134(1b), 187 (2a), 1169 (22): 143, 178, 198, 221, 223.

⁴³⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1240 (93): 161.

⁴³⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242 (95), no :47; Istanos'da vefat eden vatandaşlara dair diğer benzer hükümler için bk., 1242 (95): 133; 1173 (26): 50, 42; 1179 (32): 92, 194.

değerinde yine buğday hissesi bulunmaktadır⁴³⁸. İstanos'da bulunan bir başka değerli gelir kaynağı değirmen ve değirmen hisseleridir. Antalya Makbule Mahallesi ahalisinden Ali Ağa da yine İstanos nahiyesinde oturmakta iken 1888'de vefat etmiştir. Ali Ağa'nın 160.091 kuruşluk terekesindeki mülkleri arasında, 30.000 kuruş değerinde İstanos Pınarbaşı yakınında Celale Değirmen adıyla anılan bir değirmen; 2500 kuruş değerinde İstanos Çavuş Hamamı yakınında yer alan bir bahçe ve 4800 kuruş değerinde İstanos'daki evi de yer almaktadır⁴³⁹. Örneklerde de görüldüğü üzere, İstanos'da oturan Antalyalı ahali İstanos'u çeşitli açılardan verimli bir alan olarak görmekte ve nahiye ile ilgili bazı yatırımlara sahip bulunmaktadır.

Verilen örnekler bakıldığında, İstanos'da toplumsal ve iktisadî yönden oldukça iyi durumda olan kesimler ikamet etmektedir. Yukarıdaki örnekler ek olarak kaynaklarda Antalya eşrafından, Antalya hanedanından ve ulemeden kimseler İstanos'da ikâmet etmektedir. Bunlardan bir tanesi de ulemeden olan ve 35.796 kuruşluk terekesi bulunan Elhac Mehmet Emin Efendi'dir⁴⁴⁰. Bir diğeri, Antalya eşrafından ve hanedanından Elhac Mehmet Efendi'dir⁴⁴¹.

Miras bırakılan bu mülkler, hak sahipleri arasında anlaşmazlıklara sebep olmakta ve bu durumlar da kaynaklardan takip edilmektedir. 1865'de Antalya'nın Sağır Bey Mahallesi'nden olan ve mahallesinde vefat eden, Elhac Ali Ağa'nın terkesinde babasından miras kalmış olan İstanos'da bulunan 1000 kuruş değerinde üçte bir ev hissesi ile İstanos çarşısında bir dükkân da bulunmaktadır⁴⁴². Yine Sağırbey Mahallesi'nden Elhac Abdurrahman Ağa'nın terekesi içinde 10.000 kuruş değerinde bahçeli bir ev ile İstanos çarşısında 1000 kuruş değerinde bir dükkân yer almaktadır⁴⁴³. Antalya Balibey Mahallesi sakinlerinden olan ve bu mahallede vefat etmiş bulunan Mustafa Çavuş'un mal varlığı arasında İstanos'daki evi ile 3 dükkânı bulunmaktadır⁴⁴⁴. İğdir Hasan Mahallesi ahalisinden Tatoğlu Mehmet'in terekesi içinde İstanos'da bulunan 500 kuruş değerinde bir ev bulunmaktadır⁴⁴⁵. İstanos'da ev sahibi olan Antalyalı ahalden biri de Demircikara Mahallesi'nden Bayram Ali'dir. Onun 198.000 kuruşluk terekesi içinde 10.000 kuruşluk İstanos'daki evi de yer almaktadır⁴⁴⁶. Demircikara Mahallesi'nden olup zikredilen mahallede vefat ettiği anlaşılan bir başka kimse Hocoğlu Ömer olup; 25.010 kuruşluk terekesi içinde

⁴³⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242 (95), no:224.

⁴³⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1179 (32): 157.

⁴⁴⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 138.

⁴⁴¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 60.

⁴⁴² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1240 (93): 36.

⁴⁴³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1240 (93): 115; Antalyalı ahaliye ait, İstanos'da mevcut mal varlıkları ile ilgili benzer kayıtlar için bk.; 1167 (20): 191; 1173 (26): 145; 1175 (28), s.22, 68; 1177 (30): 149, 1242 (95): 23, 36.

⁴⁴⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1179 (32): 437.

⁴⁴⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242 (95), no:136.

⁴⁴⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 7.

babasından intikal etmiş olan 4500 kuruş değerindeki Istanos evi de bulunmaktadır⁴⁴⁷. Burada yer alan Istanos evlerinin fiyatlarının oldukça yüksek olması dikkat çekici olup, bu durum, ev sahiplerinin alım gücünün ve sosyal statülerinin yüksekliği ile yakından ilgilidir. Aslında bu yıllarda Istanos'da ev fiyatlarının çoğunlukla 1000-2000 kuruş civarında olduğu taradığımız kaynaklardan tesbit edilmiştir.

Aslen Manavgatlı olan ve Antalya'nın Tahlıpaazarı Mahallesi'nde ikâmet eden Fatma hatunun terekesi içinde Istanos'da bulunan 6 adet dükkânının da var olduğu görülmektedir⁴⁴⁸. 1885'de, bir miras paylaşımı davasında Istanos Kargın köyünde bulunan araziler davalılar arasında paylaşım konusu edilmektedir⁴⁴⁹.

Ev, dükkân gibi taşınmazların yanında hisseler söz konusu olup, bunlardan en dikkat çeken, 1889'da Antalya Bahtlı köyünde vefat eden Mustafa Efendi'nin sıradışı sayılabilecek 244.500 kuruşluk mal varlığı içinde yer alan Istanos Karadığın çiftliği hisseleridir. Onun, Istanos nahiyesinde başka arazileri de bulunmaktadır. Onun mal varlığı içinde 200.000 kuruş değerinde bir han dikkati çekmektedir⁴⁵⁰. Bir başka hisse sahibi Antalya Tahlıpaazarı Mahallesi'nden Hüseyin Bey olup; Istanos Leylek çiftliği arazisinin dörtte bir hissesine sahiptir⁴⁵¹. 1889 yılında, bir diğer hisse sahibi bu kez Istanos Manay köyündeki hissesini eytam malından aldığı paraya karşılık rehin bırakmıştır⁴⁵².

Bu mülklerin bazı anlaşmazlıklara sebep olduğu görülmektedir. Kabadayı Hasan Efendi'nin Istanos'daki evi borcuna karşılık satışa çıkarılmıştır⁴⁵³. 1889 yılında gerçekleşen bir davada, Ahıkızı Mahallesi'nden bir vatandaş Istanos nahiyesi Kışla köyünde bulunan arazilerine haksız yere müdahalede bulunan Karaman köyü ahalisinden şikâyetçi olmakta ve bunu mahkemeye taşımaktadır⁴⁵⁴.

Bu anlatılanlara ek olarak; Istanos'da ticaret benzeri amaçlarla bulunan kişiler de bulunmaktadır. Osmanlı tebaasının Rum milletinden Mihailoğlu Barsi aslen Antalya'nın Cami-i Cedid Mahallesi sakinlerindedir. Ortağı olan Berber Kosti ile yarı yarıya ortaklık üzere bir şirket kurmuş olan Mihailoğlu Barsi ticaret yaptığı sırada Istanos'da vefat etmiştir. Söz konusu davada Berber Kosti, ortağının ölümünün ardından hakkı olduğunu iddia ettiği

⁴⁴⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1240 (93): 145.

⁴⁴⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1177 (30), no:268.

⁴⁴⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1177 (30) no:328. Benzer davalar için bk.; 1175 (32): 37, 66; 1167 (20): 32, no:295, no:368.

⁴⁵⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d.,1169 (22): 177.

⁴⁵¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 178.

⁴⁵² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 198.

⁴⁵³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1168 (21): 73.

⁴⁵⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 143.

sermayenin yarısı olan 5300 kuruşu ve Istanos'da kalan ticari eşyanın kendisine teslimini talep etmektedir⁴⁵⁵.

Antalya'da iktisadî anlamda iyi durumda bulunan ahalinin Istanos'u sadece yaylak olarak değil, çeşitli açılardan değerli bir kazanç kapısı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Kaynaklarda söz konusu taşınmazların ticaretinin canlı bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Yine örneklerden görüldüğü üzere müderris, ulemaya mensub, hanedandan gibi ifadeler ile ortaya koyduğumuz mal varlıklarının kıymet ve çeşitleri, Istanos'da Antalya'nın ileri gelen kesimlerinin ikamet ettiğini göstermekte olup; bu toplumsal üst tabakanın Istanos'la bir şekilde sosyal bir bağ oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

2.5. Istanos'da Bulunan Konar-Göçer Türkmen Aşiretlerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Istanos'da bulunan toplumsal unsurlardan biri de konar-göçer Türkmen-Yörük gruplarıdır⁴⁵⁶. İl ya da ulus adı altında gruplandırılan konar-göçerler; boy, oymak, oba şeklinde teşkilatlanmıştır. Yaylaklarında hayvancılıkla uğraşmakta, kondukları yerde basit ziraat yapmaktadır. Bu nedenle resmî kayıtlarda çok yerinde olarak konar-göçer tabiri ile anılmışlardır⁴⁵⁷. Bu gruplar koyun ve keçi başta olmak üzere at, katır ve deve gibi hayvanlardan meydana gelen sürüleriyle kışın kasaba ve köy gibi iskân yerleri civarında konan ve zamanı geldiğinde yaylalara göçen, dolayısıyla yaylak ile kışlak arasında daimî hareket halinde olan insan gruplarıdır⁴⁵⁸.

Anadolu yaylalarının konar-göçer yaşama elverişli olması, bu oymakların sürekli hareket halinde olmaları, güçlü bir aşiret ruhuna bağlı olmaları, devlet yönetimiyle yaşadıkları olumsuzluk ve sıkıntılar, toprağa yerleşmelerini geciktirmiştir. Onların yerleşme hadiseleri oldukça yavaş ve yüzyıllarca sürmüştür⁴⁵⁹.

Osmanlı yönetiminin daimî meselelerinden biri bu Türkmen aşiretlerinin yerleştirilmesi olmuştur. Ekili alanların sık sık zarara uğraması yerleşik halk ile konar-göçerler arasında başlıca anlaşmazlık sebebi olmuş ve kaynaklara yansımıştır⁴⁶⁰. Boş

⁴⁵⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 15.

⁴⁵⁶ Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren Ege ve Marmara'ya kadar uzanan batı kısmı ile Rumeli'de yaşayanlarına Yörük; Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren doğu ve cenubda kalan bölgeleri ile Suriye ve Irak'ta kalanlarına ise Türkmen adının verildiği görülmektedir. Esas itibarıyla Türkmen ve Yörük tabirlerini kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Zaman zaman aynı anlamda kullanılmıştır. bk. Karaca, 2010: 76.

⁴⁵⁷ Orhonlu, 1987: 13, 14.

⁴⁵⁸ Karaca, 2010: 76.

⁴⁵⁹ Arıkan, 1988: 81.

⁴⁶⁰ 1600'lerde Adana ve Halep civarında yerleştirilmiş Türkmenlerin Aydın, Beyşehir, Çankırı taraflarına hareket ile o bölgede oturan halka, hayvanlarına ve ekinlerine zarar vermeleri halk tarafından divana şikâyet edilmiş ve bunların kendi liderlerini seçmek suretiyle Viranhan denen boş araziye yerleştirilmeleri; ekip, biçerek araziye şenlendirmeleri tenbih olunmuştur. Buna karşılık raiyyet ve avarız vergilerinden muaf tutulmaları, yaz-kış o mevkiide oturarak yerleşmeleri buyrulmuştur. Karaman valisi, Anadolu Beylerbeyi, Teke, Mentеше, Kütahya, İzmir, Konya kadıları, Aydın, Saruhan, Balıkesir mütesellimlerine bu emir bildirilmiştir. 8 Türkmen boyunun

arazilerin şenlendirilmesi, ziraate açılması ve burada gerçekleşecek üretimden vergi elde edilmesi; güvenliğin tesisi, yerleşik ahalinin ekim faaliyetinin sürekliliği ve ekilen arazilerin korunması gibi konular, onların yerleştirilmesinin en önemli sebeplerini meydana getirmektedir⁴⁶¹. Bu yerleşme neticesinde Anadolu'nun muhtelif yerlerinde adını bu konar-göçerlerden alan çok sayıda kaza, nahiye ve köy ortaya çıkmıştır⁴⁶².

Türkmen-Yörük aşiretlerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerden biri de Teke Sancağı'dır⁴⁶³. Bu bölgede büyük köylerin çoğunluğu Yörüklerin yerleşmesi neticesinde meydana gelmiştir ve birçok köy, cemaat ya da boy ismi taşımaktadır⁴⁶⁴. Teke Sancağı dâhilinde Antalya, İğdir, Serik, Istanos, Elmalı Yörüklerin en yoğun oldukları yerlerdir. Menteşe, Saruhan ve Karamanoğulları'nın zayıflaması veya dağılması sonucu Teke-eli'ne gelerek yerleşen yörük cemaatleri bulunduğu gibi, Hamid-ili ve Alaiye'den gelerek buraya yerleşenler de mevcuttur⁴⁶⁵. Örneğin Hamid Sancağı'nda Gölhisar kazasındaki iki büyük cemaatten biri olan Ali Fahreddin Yörüklerinin⁴⁶⁶, bir kısmının Teke yöresine geldikleri, Istanos'da Ali Fahreddin-i Kebir, Ali Fahreddin-i Sagir köylerini kurdukları görülmektedir⁴⁶⁷. Karaman vilayetinden geldikleri bildirilen Varsaklar bir diğer cemaattir. Antalya yakınlarındaki Varsak yerleşimi ile Istanos'a bağlı Varsak yaylasının ve yerleşkesinin bulunması bu cemaatin bölgedeki varlığını ve yaşamını ortaya koymaktadır⁴⁶⁸. Istanos'da kurulmuş olan, Bayat, Kargın, Yuva, Yazır köyleri de Anadolu'nun farklı yerlerinde olduğu üzere, bu Türkmen-Yörük boylarının adlarını taşımakta ve bunların yerleşmesinden ortaya çıkmaktadır.

Devletin uyguladığı iskân politikasının devamı olarak, bu büyük obaların parçalanarak perakende yani dağınık biçimde yerleşmeleri söz konusu olmuş, böylece toplu hareketleri engellenmiştir⁴⁶⁹. Bunların dağıtıldıklarının en büyük göstergesi, Anadolu'nun farklı yerleşim

ise, Anadolu'da değil, Rakka civarında yerleştirilmesi, buraları şenlendirmeleri ve vergilerden muaf tutulmaları, ancak yaz-kış orada kalarak yaylaklarına gitmek isterlerse izin verilmemesi Rakka Beylerbeyi ile Ruha kadısına bildirilmiştir. bk. T. M. Karacan. (2010). *101 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

⁴⁶¹ Orhonlu, 1987: 29-47.

⁴⁶² Orhonlu, 1987: 20.

⁴⁶³ Teke Sancağı'nda 1455 tahririnde 40, 1520'de 63, 1530'da 126 cemaat, 1568'de 100 civarında aşiret mevcut olup, toplam nüfusları 30837'dir. bk. Karaca, 2010: 82. Ayrıca bk. Karaca, 2003.

⁴⁶⁴ Teke Sancağı'nda 1455 tahririnde 23; 1520'de 28; 1530'da 31; 1568'de 34 adet köy, mezra, cemaat ismi, Oğuz boy ismini taşımaktadır. bk. Karaca, 2010: 77.

⁴⁶⁵ Karaca, 2010: 77.

⁴⁶⁶ Arıkan, 1988: 91.

⁴⁶⁷ Karaca, 2002: 164.

⁴⁶⁸ Karaca, 2010: 78-79.

⁴⁶⁹ Arıkan, 1988: 91.

yerlerinin, aynı boy, cemaat veya aşiret adını taşımasıdır. Bu politikalar sonucunda Teke Türkmenlerinin 1831'deki nüfusu 7315'e gerilemiştir⁴⁷⁰.

1840 sonrası kaynaklara yansıyan aşiretlerin de bu büyük kitlelerin parçaları ve kalıntıları oldukları anlaşılmaktadır. İstanos'da en çok rastlanan Türkmen-Yörük aşiretleri Sarıkeçili, Yeni Osmanlı, Honamlı, Saçıkıralı, Kurşunlu aşireti ile bunlardan daha az olarak, Yağlılar, Eski Yörük, Karatekeli, Tahtacı aşiretleridir.

Sarıkeçili aşiretinin İstanos'da bulunduğu yerler kaynaklarda İstanos civarındaki Tavşanbükü⁴⁷¹, Mirahor köyü⁴⁷², Yelten köyü⁴⁷³, Köşeler köyü⁴⁷⁴ civarı olarak kaydedilmiştir. Bazı belgelerde ise sadece İstanos civarında meskûn oldukları yazılmıştır⁴⁷⁵. Anbehan köyü hududu dâhilinde de Sarıkeçili aşireti yerleşimi söz konusu olup, burada bir Hüsamlı Mahallesi kurdukları görülmektedir⁴⁷⁶. Bir diğer mahalleleri yine nahiye civarında kurdukları Dağlı Mahallesi'dir⁴⁷⁷.

Yeni Osmanlı aşiretinin İstanos civarında bulunduğu yerler kayıtlarda, Çıvgalar köyü⁴⁷⁸, Akkilise köyü⁴⁷⁹, Taşkesiği köyü⁴⁸⁰, Garibçe köyü⁴⁸¹ ve Söbüce Yaylası'dır⁴⁸². İstanos nahiyesi civarında Yeni Osmanlı aşiretinin bir de Kirişçiler Mahallesi adında bir mahalle kurdukları anlaşılmaktadır⁴⁸³. Aşiret üyelerinin birlikte yaşadıkları ve bir mahalle oluşturacak nüfusa sahip oldukları görülmektedir. Yeni Osmanlı aşiretinin kurduğu mahallelerden biri de Topallı Mahallesi'dir. Bunlarla ilgili kayıtlarda "Haymenişin Yeni Osmanlı aşireti"⁴⁸⁴ ifadesi kullanılmıştır⁴⁸⁵. Bu dönemde bu aşiretlerin konar-göçer yaşamlarının devam ettiği anlaşılmaktadır.

Honamlı aşireti, İstanos civarı⁴⁸⁶ ile Mirahor⁴⁸⁷ ve Manay köyünde⁴⁸⁸ bulunmaktadır. Saçıkıralı aşireti Garibçe köyü⁴⁸⁹ civarında ve Kurşunlu aşireti, Yalınlı köyü civarında

⁴⁷⁰ Ak, 2014a: 34. Oysa, Teke Sancağı'nda 1568'de Yörüklerin toplam nüfusları, 30.837'dir. bk. Karaca, 2010: 82. Teke Türkmenlerinin nüfusu yanında XIX. yüzyıldaki idarî, sosyo-ekonomik ve kültürel durumları ile ilgili olarak ayrıca bk. M. Ak. (2015). *Teke Yörükleri, (1800-1900)*, TTK, Ankara.

⁴⁷¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 90.

⁴⁷² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 15.

⁴⁷³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 2.

⁴⁷⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1175 (28), no:529.

⁴⁷⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 85, 171; 1182 (35): 75,76.

⁴⁷⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34): 144, no:346; 1174 (27): 35.

⁴⁷⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34), no:406.

⁴⁷⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 29.

⁴⁷⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1182 (35): 152.

⁴⁸⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 66.

⁴⁸¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1182 (35): 151.

⁴⁸² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1190 (43): 56.

⁴⁸³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34), no:346, no:405.

⁴⁸⁴ Buradaki "haymenişin" kelimesi, "çadırda oturan, göçebe", anlamına gelmektedir. bk. Devellioğlu, 2002: 347.

⁴⁸⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 92.

⁴⁸⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 260.

⁴⁸⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 86.

meskûndur⁴⁹⁰. Bunlara ek olarak Yağılar aşiretinin de Istanos civarı⁴⁹¹ ile Ali Fahreddin-i Sagir köyü⁴⁹² yakınında; Eski Yörük aşiretinin Yalınlı-yı Sagir köyü⁴⁹³, Karatekeli aşiretinin Yazır köyü⁴⁹⁴ civarında ve Tahtacı aşiretinin Istanos civarında⁴⁹⁵ bulunduğu görülmektedir.

Bunlardan farklı olarak aşiret mensubu oldukları halde Istanos köylerinde yerleşmiş aileler de mevcuttur. Bunlardan Halil adlı vatandaşın aslen Sarıkeçili aşiretinden olduğu halde, Mirahor köyü ahalisinden olduğu görülmektedir⁴⁹⁶.

Şer'iyeye Sicillerinden bu Türkmen-Yörük grupların yalnızca buldukları yerler değil; sosyal, iktisadî ve hukukî yaşamlarına dair durumları da incelenebilmektedir. 1865 yılı verilerine göre; 75 terekenin 5'i konar-göçer Türkmen terekesi olup, yekûnları 3172 ilâ 15.615 kuruş arasında değişmektedir⁴⁹⁷. 1884 yılında 87 terekenin 5'i konar-göçer Türkmen terekesi olup tereke mevcutları 1980 ilâ 15.285 kuruş arasındadır⁴⁹⁸. Her ikisi de Sarıkeçili aşiretine aittir. 1902 yılında 87 terekenin 22'si konar-göçer Türkmen terekesi olup, bunlarda görülen en düşük meblağ 1000 kuruş⁴⁹⁹ ve en yüksek meblağ 20.000 kuruştur⁵⁰⁰. Bunlar da Kışla köyü yakınında konan Sarıkeçili aşiretine ait terekelerdir. Geri kalan 22 terekenin 11'i Yeni Osmanlı, 9'u Sarıkeçili ve 2'si Honamlı aşiretine aittir.

Türkmen aşiretlerine ait konar-göçer terekelerinin oldukça karakteristik özellikler taşıdığı görülmektedir. Çadır (ma'a sitil), kahve takımı, ekmek takımı, sadeyağ, tüfek, çul, çuval, kilim ile buğday, arpa türü hububat ve özellikle de hayvanlar, bir Türkmen terekesinde olmazsa olmaz mal varlığını oluşturmaktadır. "Yörügün yükünü bir deve taşıyabilir de keyfini kırk deve taşıyamaz" Türkmen atasözünden anlaşıldığı üzere, keyif verici bir madde olan kahve tüketiminin aşiretler arasında yaygın olduğu anlaşılmaktadır⁵⁰¹. En önemli özellikleri bir ev kaydı bulunmayıp, *çadır ma'a sitilin* tümünde bulunuyor olmasıdır. Yani en azından bu tereke sahiplerinin konar-göçer yaşamlarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Tüfeğin ise güvenlik nedeniyle, kırsalda süren bir yaşamın ifadesi olarak Türkmen terekelerinin tamamında var olduğu ve kullanıldığı görülmektedir.

⁴⁸⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 107.

⁴⁸⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1182 (35): 148.

⁴⁹⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 16.

⁴⁹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 257 / 258.

⁴⁹² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 67.

⁴⁹³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 27.

⁴⁹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 25.

⁴⁹⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 58.

⁴⁹⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 15.

⁴⁹⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18).

⁴⁹⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 15, 35.

⁴⁹⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 238.

⁵⁰⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 314.

⁵⁰¹ Anadolu'nun güneyindeki Türkmenler arasındaki seyahatini kaleme almış olan önemli eserinde Ali Rıza Yalman, Türkmenlerin kullandıkları cezve, ibrik ve fincan takımlarını fotoğraflamış, bunların bütün Türkmenlerde kullanılan malzemeler olduğunu ifade etmiştir. bk. Yalman, 1977: 143.

Istanos'un Çaykenarı hududu dâhilinde konmuş bulunan Sarıkeçili aşiretinden Ahmet'in terekesi, bu karakteristik konar-göçer Türkmen terekelerine örnek verilebilir. Onun 18.050 kuruşluk terekesinde 250 kuruş değerinde çadır ma'a sitil, 22 kuruş değerinde kahve takımı, 35 kuruş değerinde tüfek, 20 kuruş değerinde keçe, 40 kuruş değerinde çul, 3840 kuruş değerinde 160 baş keçi; 1800 kuruş değerinde 160 baş kuzulu koyun; 1100 kuruş değerinde 2 deve bulunmaktadır⁵⁰². 1869 yılına ait bir diğer terekede, Istanos civarında konmuş Yeni Osmanlı aşiretinden Uncu İbrahim'in 5555 kuruşluk terekesinde 250 kuruş değerinde çadır, 50 kuruş değerinde kahve takımı, 80 kuruş değerinde tüfek bulunmaktadır. Bunların dışında tencere, tava gibi ev eşyaları; deve çuvalı, kıl çuval, kızıl çuval, ala çuval ile 6 devesi başta olmak üzere bir kısım hayvanı bulunmaktadır. Sadece develerinin değeri 2575 kuruş olup tereke tutarının yarıdan fazlasını hayvanlar oluşturmaktadır. Farklı olarak ise halıcılık faaliyetini hatırlatan, 20 kuruş değerinde boyalı iplik ve koyun yapağısı dikkati çekmektedir⁵⁰³.

Ancak terekelerin değerini arttıran asıl mal varlığını hayvanlar oluşturmaktadır. Konar-göçer Türkmen-Yörük terekelerinde çeşitli hayvanların beslendiği görülmektedir. 1886 yılında, Istanos hududu dâhilinde konan Sarıkeçili aşiretinden Elhac Mehmet'in 40.000 kuruşluk servetinin 37.855 kuruşu hayvan varlığından oluşmaktadır. Bu hayvan varlığının yalnızca 24975 kuruşu 555 baş keçinin bedelidir. Diğer mal varlığı konar-göçerliğini simgeleyen 680 kuruş değerinde bir çadır ile keçe, kepenek, kilim benzeri ev eşyasıdır⁵⁰⁴. Kışla köyü civarına konduğu görülen Sarıkeçili aşiretinden Çileci İbrahim'in 20.000 kuruşluk terekesinin 16.660 kuruşu hayvanlarından kaynaklanmaktadır⁵⁰⁵. Yine Sarıkeçili aşiretinden olup Bayat civarında yerleşen bir diğer Türkmen-Yörük terekesinin de hayvan açısından zengin olduğu ve tereke yekûnunun 13.500 kuruş olduğu görülmektedir⁵⁰⁶.

Istanos civarında farklı köylerin etrafında yerleşen ve konar-göçer özelliklerini devam ettiren bir diğer Türkmen-Yörük aşireti Yeni Osmanlı aşiretidir. Çıvgalar köyü civarında konmuş bulunan Yeni Osmanlı aşiretinden Hacı Mehmet'in toplam 15.615 kuruşluk

⁵⁰² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1182 (35): 77.

⁵⁰³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 79.

⁵⁰⁴ Bu hayvanların geri kalanı, 3135 kuruş değerinde 57 baş koyun; 9000 kuruş değerinde 13 baş deve; 500 kuruşluk bir at ve 250 kuruşluk bir merkeptir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 113.

⁵⁰⁵ Bu hayvanlar, 12.500 kuruş değerinde 420 baş keçi, 1920 kuruş değerinde 45 baş davar, 1500 kuruş değerinde 105 baş oğlak, 540 kuruş değerinde 16 baş koyun ve 200 kuruş değerinde 7 baş kuzudur. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 158.

⁵⁰⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 118.

terekesinin 12.450 kuruşu, yani oldukça büyük bir bölümü hayvan varlığından kaynaklanmaktadır⁵⁰⁷.

Ancak buradan aşiretlerin zengin hayvan tüccarları olduğu anlaşılmamalıdır. Zira, 1902 yılı verileri içinde bulunan 22 konar-göçer Türkmen terekesinden sadece 4'ü 5000 kuruş ile 10.000 kuruş arasında olup; 16'sı 1000-5000 kuruş arasında yekûnu olan terekelerdir. 10.000'in üzerinde olan terekeler ise, yukarıda örnek olarak verilen iki kayıttan ibarettir⁵⁰⁸.

Onların bir diğer meselesi bu hayvanların otlatılmasıdır. Söz konusu aşiretlerin yaylakları kullanmaları belirli teamüller çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu aşiretlerle, İstanos köyleri ahalilerinin, hangi yaylaları kimlerle kullanacakları belirlenmiş ve kaydedilmiştir. 1913 yılında İstanos yaylalarından Söbüce yaylasında konaklayan 2000 çadır halkını; Yeni Osmanlı, Kara Hacılı, Kömürcüler, Kirişçiler aşiretleri oluşturmaktadır. Bu yaylaya yakın yaylalara ise Yelten, Fığla, Andiye gibi yerleşik köylerin ahalilerinin göçtüğü görülmektedir. Gündüre yaylasını zikrolunan bu aşiretlerin bir kısmı ile Ali Fahreddin-i Sagir ve Ali Fahreddin-i Kebir köyleri ahalisi paylaşmakta ve 500 çadırdan oluşturmaktadır. Bu hudud dâhilinde Kuru Dağı, Varsak ve Bağçe adlarındaki yaylalarda Sülekler, Dereköy, Varsak, Bağçe köyleri ahalileri 200 çadır halkı ile 100 çadır halkı olacak şekilde yaylalamaktadır.

İstanos'un kuzeyinde bir de Kızılcadağ yaylası mevcut olup, bu yaylada Çığlık, Murtına, Kuzu, Duraliler, Mandırla, Solak, Çerkinoba köyleri ahalisinden 2000 çadır konaklamaktadır. Beydağı üzerindeki Kaz yaylası Yeni Osmanlı ve Cılak aşiretleriyle, İmecik, Avdan, Karabayır köyü ahalisinden 1000 çadıra yazın ev sahipliği yapmaktadır. İğdir-Kardıç ve İstanos nahiyeleri arasında bulunan Beydağı Yaylaları, Çakırlar, Sacitili, Sekice, Hurma, Tahtacıyan köy ve aşiretlerinden 1000 kadar çadır halkına sayfiye yeri teşkil etmektedir. Honamlı ve Saçıkıralı aşiretlerinin ise, Kızıltepe yaylası ve Serik dâhilindeki Bozburun Dağı yaylasını kullandıkları görülmektedir. Bunların tümü, yaylada da hayvancılık ve tarım yapmaya devam etmektedir⁵⁰⁹.

Her ne kadar bu yaylaklar ilk zamanlardan itibaren devlet tarafından Türkmen obalarına ya da yaylak olarak kullanacak ahaliye gösteriliyorsa da⁵¹⁰, yaylak alanlarının ve su kaynaklarının paylaşılması anlaşmazlıklara sebep olabilmektedir. Örneğin, 1886 yılında Yalınlı-yı Sagir köyü yakınındaki Armutlu Yaylası; Yalınlı-yı Sagir köyünden Nebiler,

⁵⁰⁷ Onun terekesinde bulunan bu hayvan lar, 5900 kuruş değerinde 7 deve, 2900 kuruş değerinde sığır ve düğe, 1400 kuruş değerinde kısrağ ve tay, 2250 kuruş değerinde 90 baş davardır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 23.

⁵⁰⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53).

⁵⁰⁹ KVS, 1332: 198.

⁵¹⁰ Orhonlu, 1987: 40.

Bahçeyakası, Göçerler, Niyid Mahalleleri ile Yalınlı-yı Kebir köyünün Kızılaliler ve Kuyudan Mahalleleri arasında anlaşmazlığa yol açmıştır. Nebiler köyü ahalisi ve beraberindeki diğer mahalleler, yaylağın kendilerine has ve müntakil olduğunu, yaz aylarında beraberce kullandıklarını, hayvanlarını otlatarak otundan ve suyundan istifade edebildiklerini yetkililere bildirmişlerdir. Fakat Yalınlı-yı Kebir köyünün yaylaklarına haksız yere müdahale ettiklerini belirterek, konuyu mahkemeye taşımışlardır. Meselenin 1888 yılında devam ettiği, aynı konunun söz konusu yılda tekrar dava konusu olduğu görülmekte⁵¹¹ ise de nasıl çözümlendiği malum değildir.

Istanos'da konar-göçer Türkmenlerin hayvancılık ve kısmen tarımla uğraştıkları terekelerinde yer alan mal varlıklarından anlaşılmaktadır. Çadırı kullandıkları, neredeyse tüm mevcut terekelerde takip edilmekte ve ev kaydına rastlanmaması onların çadırı hane olarak kullanmayı sürdürdüklerini doğrulamaktadır. Hayvancılığın yanı sıra, nakliyecilik, kervan ticareti, devecilik diğer geçim yollarını oluşturmaktadır. Hammaddesini hayvancılıktan sağlayan dericilik, kıl işlemeciliği gibi iş kolları için hayvan kılı, derisi, yünü gibi hammaddeleri temin etmek; taşınabilir tezgâhlarında yüzyılların deneyimiyle dokudukları, Türkmen halıları onların yaptığı diğer iktisadî faaliyetlerdir.

Osmanlı Devleti, kuruluşunda büyük yararını gördüğü aşiret olma özelliğini; devletin sınırlarının genişlemesi, farklı milletlere hükmetmeye başlaması, kurumsallaşması gibi nedenlerle terkederek devletleşirken; devlet yönetiminde giderek kendi yapılandığı ve sadece Osmanlı kimliği var olduğu müddetçe bir anlamı olan Enderunlu yönetici grubu etkin kılmakla, ana kaynak ve tabanını teşkil eden Türkmenlere karşı da yabancılaşmıştır⁵¹². Bu durum bazı Türkmenlerin devletle olan güven bağını ve tabiiyetini ortadan kaldırarak, onların henüz aşiret ve Türkmen karakterini muhafaza eden Safevi Devleti'ne temayülünü arttırmış⁵¹³ ve Şahkulu gibi devleti uğraştıran isyan hareketlerinin zeminini hazırlamıştır. Türkmenler, devletin bitmeyen savaşları için insan kaynağı yani asker; iktisadî çarkı için vergi; savaş lojistiği ve beslenmesi için hayvan kaynağı ve devletin bir bölgeyi Türkleştirmek konusunda kullandığı nüfus kaynağı olma özelliklerini devletin varlığını sürdürdüğü son zamanlara kadar korumuş, diğer Türk devletlerinde olduğu gibi, burada da devletin taşıyıcı kolunu olma rolünü devam ettirmiştir.

⁵¹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d.,1175 (28), no:248; 1167 (20): 49.

⁵¹² Bu yabancılaşma ile ilgili bk. Tızlak, 2002b: 481-499.

⁵¹³ Safevi Devleti ile Anadolu Türkmenlerinin ilişkisi hakkında bk. F. Sümer. (1999). *Safevilerin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara ve B. Karaca, (2002). "Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Döneminde Osmanlı-Safevi İlişkileri". *Türkler*. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 9:409-418.

2.6. İstanos'da Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar ve Tüketilen Gıdalar

İstanos hanelerinde ahalinin günlük ihtiyaca yönelik olarak, çeşitli eşyalar kullandıkları görülmektedir. Bu eşyalar, dönemin yaşam biçimine ve günlük hayatına ışık tutacak eşyalardır. Bunlar arasında ev eşyaları, mutfak eşyaları, tarım ve hayvancılığa dair yardımcı alet ve edevat, giyim eşyaları ve o dönemin insanların yaşamlarını anlamaya yarayabilecek ipuçları içeren özel eşyalar bulunmaktadır. İstanos ahalisinin evlerini döşemekte kullandıkları eşyalar arasında minder, döşek, yatak, yatak takımı, yastık, sofra peşkiri, çarşaf (çarşeb), sandık, çul, keçe, merdiven (merteban) en çok kullanılan eşyalardır⁵¹⁴. Kilim de terekelerde sık rastlanan eşyalardan olup, İstanos ahalisinin bu ihtiyacını Türkmen köylerinden ve konar-göçer Türkmenlerden sağladıkları malumdur. İstanos köyleri olan Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir, Yuva köylerinin adlarını taşıyan kilimlerin terkelerdeki varlığı bunu teyid etmektedir⁵¹⁵.

Mutfak eşyaları arasında ekmek takımı, hamur leğeni, ibrik, kazan (kazgan), leğen, su bakırı, çorba (şorba) tası, bakır tabak-çanak, çukur sahan, bakraç, güğüm, el değirmeni, tepsi, sini, küp bulunurken; çamaşır leğeni, hamam takımı diğer temizlik eşyalarını oluşturmaktadır⁵¹⁶. Orta halli bir terekede bu ev ve mutfak eşyalarının birkaç farklılık gösterecek şekilde yer aldığı ve ortalama bir İstanos evinin bu eşyalarla döşenmiş olduğu görülmektedir.

Tarım ve hayvancılığın geçim yolu olduğu İstanos'da bu iş kollarına uygun ve en yaygın olarak kullanılan eşyalar, harani*, heğbe, kızıl çuval, kıl çuval, deve çuvalı, urgan, kolan*, mihaffe* kilimi, kürek ve çift takımıdır. Bunlardan daha az ve nadir olarak kağrı, kağrı arabası, araba, döğen, pulluk, saban demiri bulunmaktadır⁵¹⁷. Görüldüğü gibi kullanılan bu eşyalar tarımda elde edilen ürünü yetiştirmek, işlemek, taşımak gibi işlemlerde yardımcı olacak nitelikte eşyalardır.

Özel eşyalar, yukarıda saydığımız yaygın olarak kullanılan eşyalardan daha az sayıda terekelerde bulunan eşyalardır. Bunlar arasında çeşitli ağırlıklarda inci; altın, gümüş, elmas küpe, yüzük, bilezik, gerdanlık gibi takı eşyaları; sevahi ve çitari* gibi kumaş özellikleri belirtilen entari türleri; değişik kuşaklar ve şallar; sırmalı, yün gibi özellikleri bulunan salta ve

⁵¹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1182 (35), 1198 (51), 1200 (53).

⁵¹⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 8, 92. Bunların yaygın kullanımı ile ilgili bk. Tablo 3.18.

⁵¹⁶bk. Tablo 2.11

* Harani: Büyük sukabı, büyük tencere.

* Kolan: Dokuma, deri ve benzeri maddelerden yapılan yassı ve enlice bağ.

* Mihaffe: Katır veya develerin sırtına konulan hayvan oturağı.

⁵¹⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1182 (35), 1198 (51), 1200 (53). Ayrıca bk. Tablo 2.11

* Sevahi: Üçetek yapılan çizgili bir çeşit ipek kumaş; Çitari: ipek ve pamuklu bir tür çizgili kumaş.

kebe olarak adlandırılan ceketler bulunmaktadır. Daha çok kadın giyimine işaret eden bu eşyalar İstanos'da hanımların giyimlerinin bu eşyalar ile tamamlandığını ortaya koymaktadır. Sarık abani, fes, yazma, başmak, ayakkabı, pabuç, kundura, potin, mes ve takatuka da az olmasına rağmen kullanılan diğer giyim eşyalarıdır. Tarak, şemsiye, tabanca, tesbih, barut, saat gibi diğer özel eşyalar da mevcuttur. Bir iki örneği geçmemekle beraber nargile, çubuk, enfiye tabakası, gümüş sigara takımı, tabaka gibi keyif verici maddelerin tüketildiğini gösteren eşyalar da bulunmaktadır⁵¹⁸. Ancak bunların ekonomik durumu iyi kimselerin terekelerinde var olduğu görülmektedir.

Kahve takımı yaygın olarak bulunurken, birkaç kayıta billur olarak yer alan cam ve semaver ile çay takımı oldukça dikkat çekicidir. Isınma ve aydınlatma ile ilgili eşyalar çok azdır ve ekonomik durumu çok iyi olan birkaç terekede rastlanır. Bunlar, gaz lambası, mangal, dökme soba, şamdan ve mumdur. Seccade ve namazla olarak kaydedilen namaz kilimi ile basma *kelâm-ı kadim* veya *kelânullah* olarak kaydedilen Kur'ân da mevcuttur⁵¹⁹. Az sayıda üzengi, eğer, terki heğbesi, mihaffe, mihaffe kilimi gibi binicilikle ilgili eşyalarla; dülger takımı, çilingir takımı, dikici takımı gibi çeşitli iş kollarına işaret eden eşyalar da terekelerde az sayıda mevcuttur⁵²⁰.

Tablo 2.11 XIX. Yüzyılda İstanos'da Kullanılan Ev Eşyaları ve Diğer Eşyalar

<i>Ev Eşyaları</i>	<i>Mutfak Eşyaları</i>	<i>Tarım Aletleri</i>	<i>Diğer Eşyalar</i>	
Minder	Ekmek takımı	Çift takımı	Billur-çay bardağı	Kelamullah
Döşek	Hamur leğeni	Kağrı	Semaver	Terazi ma'a dirhem
Yatak takımı	Kahve takımı	Kağrı arabası	Çay takımı	Kantar
Yastık	Şorba tası	Araba	Gaz lambası	Mihaffe
Çarşaf (çarşeb)	Kazan	Döğen	Dökme soba	Mihaffe kilimi
Sofra peşkiri	Gügüm	Pulluk	Mangal	Terki heğbesi
Peştamal	Kapaklı tencere	Saban demiri	Şamdan	Üzengi ma'a takım
Keçe	Süt leğeni	Urgan	Mum	Eğer
Çul	Çukur sahan	Kolan	Hamam takımı	Dikici takımı
Harani	Yağ tabesi (tava)	Kızıl, kıl, deve çuvalı	Çamaşır leğeni	Dülger takımı
Kilim	El değirmeni	Harar	Şemsiye	Çilingir takımı
Namazla	Tepsi	Heğbe	Yağmurluk	Balta
Seccade	Kadayıf tepsisi	Nacak	Merdiven	Keser
Abdestlik	Sini	Bel	Kürk	-
Sandık	Küp	Kürek	Post	-
İbrik	El değirmeni	Orak	Kepenek	-

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d. 1160(13),1165(18), 1174(27), 1178(31), 1181(34), 1182(35), 1198(51),1200(53).

⁵¹⁸ bk. Tablo 2.12

⁵¹⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 35, 51.

⁵²⁰ bk. Tablo 2.12

Tablo 2.12 XIX. Yüzyılda İstanos'da Kullanılan Giyim Eşyaları ve Özel Eşyalar

<i>Giyim Eşyası</i>	<i>Takı-Süs eşyası</i>	<i>Kuşak, Şal, Başlık</i>	<i>Ayakkabı Türleri</i>	<i>Kişisel Eşyalar</i>
Sevahi entari	İnci küpe	Trablus kuşak	Ayakkabı	Tarak
Çitari entari	Altın küpe	Maden kuşak	Babuç	Tesbih
Canfes entari	Gümüş küpe	Canfes kuşak	Kundura	Saat
Kutni entari	Elmas küpe	Gümüş kuşak	Potin	Nargile
Selimiye entari	Gerdanlık	Acem şalı	Mes	Çubuk
İpekli entari	İnci gerdanlık	Trablus şalı	Takatuka	Enfiye tabakası
Canfes ferace	Gümüş yüzük	Altın inci alınlık	-	Gümüş sigara takımı
Canfes şalvar	Gümüş bilezik	Sarık abani	-	Silah
Sırmalı salta	-	Fes	-	Tabanca
Çuka salta	-	Başmak	-	Tüfenk
Kadife mintan	-	Yazma	-	Bıçak

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d. 1160(13),1165(18), 1174(27), 1178(31), 1181(34), 1182(35), 1198(51),1200(53).

Yukarıda terekelere yansıyan genel tüketim ve kullanım malzemelerini ortaya koyduk. Ekonomik olarak orta düzeyin çok üstünde bulunan bir terekede lüks tüketime giren eşyaları algılamak açısından Antalya ulemasından olup, İstanos'da ikâmet eden Elhac Mehmet Efendi'nin 35.796 kuruşluk terekesi bize misal teşkil edecektir⁵²¹.

Elhac Mehmet Efendi'nin eşyalarına bakıldığında, onun ısınmadan aydınlatmaya ve yeme içmeye kadar çeşitli alanlarda farklı eşyalar ve malzemeler kullandığı görülür. Onun terekesinde diğer terekelerde yok denecek kadar az olan mangalın tunç ve bakır gibi iki çeşidi bulunmaktadır. Semaver, çaydanlık, billur olarak geçen cam bardak, bardakaltı, çay takımı, gümüş kaşık, çay tüketimini işaret etmektedir. Kahve ile çay tüketiminin bugünün aksine, ters bir biçimde gerçekleştiği, çayın kahveye göre lüks tüketime girdiği görülmektedir. 1 saatin lüks olabileceği bir dönemde onun 4 saat sahibi olduğu ve tesbih sayısının 8 olduğu görülmektedir. Hepsinde değerli bir maden olan gümüşün kullanıldığı enfiye tabakası, nargile, buhurdanlık, güldanlık gibi malzemeler onun koku ve keyif verici ürünlere düşkünlüğünü göstermektedir. Diğer terekelerde kullanılan seccadelerin fiyatları 20 ile 50 kuruş arasında değişmektedir. Kullandığı seccadeler bile diğer terekelerle kıyaslandığında oldukça pahalıdır. Bu durum onların ipek türü kıymetli kumaşlardan yapıldığını göstermektedir. Tabloda belirtilen özel olduğunu düşündüğümüz eşyalar dışında sıradan eşyaların da birden fazla olduğu görülmektedir. Geri kalan eşyaları içinde mutfak ve giyim eşyaları ile 711 kuruş değerinde 8 yorgan, 8 şilte, 8 yastık ve döşek, 249 kuruş değerinde 4 abdestlik ve 267 kuruş değerinde 4 adet kilimi bulunmaktadır. Ayrıca 3600 kuruş değerinde 7 öküzü, 1580 kuruş değerinde 30 düğ ve danası bulunmaktadır. Onun bu özel eşyalarına ek olarak tahta ve anbar yapımı ile ilgili bir iş yaptığını gösteren 7182 kuruş değerinde tahta ve yardımcı edevatı

⁵²¹ Müteveffanın bir kısım eşyası için bk. Tablo 2.13

mevcuttur⁵²². Onun sıra dışı ve ortalamanın üstündeki fiyat ve sayıdaki bu eşyaları, iktisadî ve sosyal üstünlüğüne işaret etmektedir.

Tablo 2.13 İstanos’da Bir Zengin Terekesinde Yer Alan Eşyalar (1884)

Eşya	Kıymet (kuruş)	Eşya	Kıymet (kuruş)
Şal (1)	189	Çaydanlık (1) ma’a billur ve filcan ve tabak	55,5
Çak (?) saat (1)	66	Bir sanduk derununda çay takımı ma’a gümüş kaşık	320
Köhne saat (1)	11	Ayaklı tunç mangal (1)	180
Basma saat (1)	250	Semaver (1)	166
Altın saat (1)	485	Semaver (1)	80
Tesbih (8)	67	Nühhas mangal (1)	800
Gümüş tarak (10)	230	Şamedan maa mikras (?)	66
Seccade (1)	175	Tebisi ma’a yazı takımı ve çekmece	88
Defa seccade (1)	136	Gümüş enfiye tabaka (1)	80
Kemik kaşık deste 1	29	Defa gümüş enfiye tabaka (1)	50
İspirto takımı	22	Enfiye kutusu maa (?)	75
Kilid ma’a menteşe	30	Gümüş sırlı nargüle (1)	200
Sarık, fes, kebe (1’er)	44	Gümüş buhurdanlık ve güldanlık (1)	400
Sandalye, post, kolan	68	Ceviz çekmece, şemşiye ve kıblename	30
Mes çift (1)	8	Çuha* kaplı kürk (1)	222
Köhne kürk (1)	60	Defa çuha kaplı kürk (1)	165
TOPLAM	1870	TOPLAM	2977
GENEL TOPLAM:			4847 kuruş

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26), s.138.

Günlük tüketilen gıda maddelerine gelince, İstanos’da hayvanlardan elde edilen et, süt, tereyağı, yumurta gibi ilk akla gelen hayvansal gıdalar muhtemelen köylünün aynı zamanda tüketim maddeleridir. Bunların arasında kaynaklarda *asel* olarak kaydedilmiş bal da yer almaktadır. Temettuat kayıtlarında kovan adedi olarak kaydedilen balın, 1840’da toplam adedi 505 iken; en fazla bulunduğu köy 154 ile Kışla ve 83’le Yalınlı-yı Kebir’dir⁵²³. 1845’te ise kovan adedi 471’dir. Ceviz, keçiboynuzu (harnub), iğde, buğday, arpa, bulgur, darı gibi hububat ve gıda maddelerinin ticaret ve vergi için üretildiği gibi, tüketimi de söz konusudur.

Terekelerde kullanılan eşyaları göz önüne aldığımızda, kahve takımı, cezve, hamur leğeni, ekmek takımı, kadayıf tepsisi, çorba tası gibi malzemeler tüketilen gıdalarla ilgili bilgi vermektedir. Kışla köyü gibi merkezî yerlerde *etmekçi* olarak anılan ekmek imal eden esnaf bulunmakta ise de hamur leğenin ve ekmek takımının terekelerde sıkça yer alıyor olması, ailelerin kendi ekmeklerini kendilerinin yaptıklarını göstermektedir. Özellikle konar-göçer Türkmen ailelerin kayıtlarında ekmek takımına sıklıkla rastlanmaktadır. Ekmek takımından kastedilen eşyanın bugün de kullanılmaya devam eden yufka tahtası, oklava ve ateşte pişirmek için kullanılan sacdan oluştuğunu tahmin etmek güç değildir. Kaynaklarda mevcut

⁵²² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 138, no:328.

* Çuha: Tüğsüz, ince, sık dokunmuş kumaş.

⁵²³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664.

değirmenlerin hanelerin un ihtiyacını karşıladıkları malumdur. Kadayıf tepsisinin varlığı ise kadayıf denilen ince tel haline getirilmiş hamurdan yapılan tatlının ve türevlerinin ahali tarafından tüketildiğini göstermektedir⁵²⁴.

Kahve tüketimi yaygın biçimde mevcut olup, terekelerde kahve takımı sıkça rastlanan ev eşyalarından birisidir. Yine de kullanılan kahve fincanlarının fiyatları, alım gücüne göre değişmektedir. Avdan'da, Değirmenci Hacı Veli'nin 36530 kuruşluk terekesi içinde bulunan kahve fincanı takımının fiyatı 60 kuruştur⁵²⁵. Yazır civarında yerleşmiş olan Karatekeli aşiretinden Abdullah oğlu İbrahim'in toplam 1000 kuruşluk terekesinde bulunan kahve takımının değeri 15 kuruştur. Bir diğer kahve tüketicisi Yeni Osmanlı aşiretinden Ahmet'in 800 kuruşluk terekesi içinde bulunan kahve takımının fiyatı da 15 kuruştur⁵²⁶. Tereke meblağları arasında çok büyük fark bulunan bu örneklerin üçünde de kahve fincanı bulunması, kahvenin toplumun farklı kesimleri tarafından tüketildiğini göstermektedir. Müderris Mehmet Sadullah Efendi'nin terekesinde rastlanan kahve ise ağırlığı verilmeksizin 22 kuruştan kıymetlendirilmektedir⁵²⁷.

2.7. İstanos'da Eğitim

İslâm dininin ilk ortaya çıktığı zamandan itibaren cami ve mescidlerin yanında dinî bilgilerin öğretildiği birer merkez olarak tesis edilen medrese⁵²⁸, Osmanlı Devleti tarafından geliştirilerek, devletin yüksek eğitim kurumları olarak teşkilatlandırılmıştır⁵²⁹. Medresede dersler müderrisler tarafından verilmiş olup; derslerin esası müderrisin anlatımı yani takrir usulüne dayanmaktadır⁵³⁰.

İstanos'un en eski tarihli yapılarından olan Emir Sinaneddin Medresesi'nin varlığına dayanarak, İstanos'da medrese eğitimini Beylikler dönemine kadar geri götürmek mümkündür. Kışla'da Alaaddin Camii yakınında bulunan medrese⁵³¹, kitabesine göre Hamidoğlu El Emir Sinaneddin (bin Calis bin Hızır) Bey tarafından H. 735 (M.1319) tarihinde yaptırılmıştır. Sinaneddin Medresesi Hamidoğulları dönemine ait bir yapı olup,

⁵²⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13),1165 (18),1174 (27),1178 (31), 1181 (35), 1198 (51), 1200 (53).

⁵²⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51), no:87.

⁵²⁶BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51), no:88; Kahve tüketimi ile ilgili diğer belgeler için bk. 1165 (18): 8, 27, 34, 45, 79; 1169 (22): 90; 1174 (27): 59, 60, 66, 90, 98, 99, 110, 124; 1200 (53): 77, 78, 79, 81, 84, 86, 110, 131, 132, 138, 145, 177, 233, 260, 264, 265, 266, 268, 314, 316, 324, 326, 353.

⁵²⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 5.

⁵²⁸ Parmaksızoğlu, 1976: 370.

⁵²⁹ Osmanlı'da Fatih Sultan Mehmet zamanında tesis olunan Sahn-ı Seman Medreseleri ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında teşkilatlandırılan Süleymaniye Medresesi ile bu eğitim kültürü zirvesine ulaşmıştır. bk. Doğan, 1997: 409.

⁵³⁰ Doğan, 1997: 411.

⁵³¹ XVII. yüzyılda bölgeye gelmiş olan Evliya Çelebi, İstanos'da bir medrese, bir han, bir hamam ve imaret bulunduğunu ve hepsinin Sultan Alaaddin'in olduğunu bildirmiştir. Bk. Evliya Çelebi, 2011: 307.

Beylikler dönemi mimarî anlayışına işaret etmektedir. Medrese, dikdörtgen planlı, açık avlulu iki katlı⁵³², iki eyvanlı gruba dâhil olup; Antalya bölgesinde rastlanan tek, iki katlı medrese yapısıdır⁵³³. Taçkapının üstünde uzanan kitabe şeridinin bir kısmı baraj yapımı esnasında kısmen kırılmıştır. Kitabede Arapça “Ey ilim taleb eden, takvaya sarıl, uykuyu bırak, çok yemeyi terk et” yazılıdır. Bu medrese kitabesine göre Hamidoğlu Sinaneddin Bey tarafından yaptırılmış olmakla birlikte, henüz kimliği tam olarak bilinmeyen belki de Sinaneddin Bey’in yakını olan bir Sultan Hatun tarafından vakfedilmiştir⁵³⁴.

Emir Sinaneddin Medresesi’nin vakfeden kişiden dolayı Sultan Hatun Medresesi olarak anıldığı da görülmektedir. Behset Karaca çalışmasında; Sultan Hatun Medresesi ile Emir Sinaneddin Medresesi’nin aynı medrese olabileceğini ifade etmiştir⁵³⁵. Medresenin hem kurucusu Emir Sinaneddin’in adı ile hem de vakfeden Sultan Hatun’un adı ile anıldığı anlaşılmaktadır. Süleyman Fikri Erten, İstanos’daki kültür varlıklarını ele alırken medreseden Sultan Hatun medresesi olarak bahsetmiş ancak bu listede ayrıca Emir Sinaneddin Medresesi yer almamıştır. Aynı eserin Alaaddin Camii’ni anlattığı kısmında; “caminin 40 metre batısında Hamidabadlılara ait olup, Emir Sinanüddin (bin Calis bin Yunus bin İlyas bin Hamid) tarafından 1319’da yapılmış bulunan, mükemmel yontma taştan mamul, iki katlı, ortası açık ve kitabesi mevcut bir medrese” olduğunu bildirmektedir⁵³⁶. Onun, eserinin iki ayrı yerinde, Alaaddin Camii yakınında bulunan medreseyi aynı yerde tarif etmek suretiyle iki ayrı adla verdiği görülmektedir. Buradan da bunların aynı medrese olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Süleyman Fikri Erten, Alaaddin Mahallesi’ne Halengâh da dendiğini aktarmaktadır.

1857 yılında medrese vakfının giderleri 670 kuruş olarak hesaplanmıştır⁵³⁷. 1886 yılında Sinaneddin Medresesi’nin mutasarrıfı Saidzade Osman Efendi’dir. Ayrıca Antalya Balıkpazarı’nda 4 adet dükkânın medreseye meşrut kılındığı ve seneliği 3750 kuruştan 2 seneliğine, Hacı İbrahim’e kiralandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu meblağın yarısının mutasarrıfa ait olduğu görülmektedir⁵³⁸.

⁵³² Antalya Kültür Envanteri (Korkuteli-Elmalı), 2005:10.

⁵³³ Doğan, 2012: 51.

⁵³⁴ Bir kaynakta Sinaneddin Calis bin İlyas adı kullanılmıştır. bk. Binler ve Kılıcı; 1995: 166, 167.

⁵³⁵ İlk defa 1530 tahririnde zikredilen medresenin vakfının bu tarihteki hasılı 7588 akçedir. 1567’de ise 10137 akçaya yükselmiştir. Bu tarihte medresenin müderrisi ve mutasarrıfı Mevlâna Mehmet’tir. bk. Karaca, 2002: 398.

⁵³⁶ Erten, 1948: 89, 50. Erten, burada Sinaneddin medresesinin bulunduğu Aladdin mahallesi için Halengâh dendiğini de belirtmektedir. Bir vakıf belgesinde de bu medrese için “Sultan Hatun Hankâhı” ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifadeden burada özellikle talebelere yemek de verildiği anlaşılmaktadır. bk. BOA. EV. d. 15024 /80.

⁵³⁷ BOA. EV. d., 15024 / 80.

⁵³⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1177 (30): 359. İstanos’da vakfedilen hayratların gelirlerinin bazı mülklere bağlandığı ve müderrislerin maaşlarının da bunlardan ödendiği görülmektedir. Örneğin, 1840 yılı verilerine göre İstanos’a bağlı Sülekler köyü, Antalya Hatuniye Medresesi müderrisliğine meşrut arazidir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 53. 1857 yılında vazifesi vakıftan ücretlendirilen Hatuniye Medresesi müderrisi Sadullah Efendi’nin

Süleyman Fikri Erten İstanos'da bulunan medreseleri Sultan Hatun Medresesi, Koparanzade H. Hüseyin Medresesi, İpağı H. Hüseyin Medresesi, Şalaka Ahmet Medresesi, Oyunyeri Medresesi, Kaşlı Ali Efendi Medresesi, Karabayırlı H. Hüseyin Medresesi, Kalkanlı H. Ahmet Medresesi olarak kaydetmekte olup, onun verdiği bilgiye göre İstanos'da mevcut medrese sayısı sekizdir⁵³⁹. Müderris atamasıyla ilgili birkaç arşiv belgesine göre İstanos'da bulunan medreselerden biri de Hacı İbrahim Mahallesi'ndeki Molla Hacı Ömeroğlu Medresesi'dir⁵⁴⁰. Müderris tayin edilen bir diğer medrese İstanos Cumaönü'ndeki Koca Hafız Medresesi'dir⁵⁴¹. 1832 tarihli aynı tür bir başka belgeye göre İstanos'da bulunan bir diğer medrese Şeyh İsmail Efendi Medresesi'dir. Bu medreseye de müderris tayini söz konusu olmuştur⁵⁴².

Medrese bir eğitim kurumu olup, onun asıl önemini belirleyen bu müderrislerdir. Müderris yine medreseden yetişen medrese talebelerinden seçilmiştir. İcazetini aldıktan sonra tercihinine göre Anadolu veya Rumeli kazaskerinin defterine yazılarak mülazemet dönemine giren müderris, sırası gelince en aşağı medreseden itibaren yirmili, otuzlu, kırklı, ellili derecelerine ulaşmaktadır. Devamında kazaskerin de bulunduğu bir ilim heyeti karşısında yapılan sınavı kazanırsa Sahn müderrisliğine yükselmektedir⁵⁴³. Eğitimleri için olduğu gibi atamaları için de uzun süre beklemeleri gereken müderrisler, toplumsal hayatın önemli bir parçasıdır ve toplum nezdinde saygın yerleri olduğu görülmektedir. Sosyal saygınlıklarına ek olarak, bazılarının iktisadî üstünlükleri de söz konusudur.

İstanos'da sakin müderrislerden 1869'da vefat etmiş bulunan ve 26.869 kuruşluk terekeye sahip olan Mehmet Sadullah Efendi buna örnek gösterilebilir. Bu iyi tereke tutarının 10.000 kuruşunu Antalya'daki evi; 5000 kuruşunu da İstanos'daki evi oluşturmaktadır. İstanos'da ev fiyatlarının ekseriyetinin 500 ilâ 1000 kuruş arasında değiştiğini düşündüğümüzde, bu rakamlarda evlere sahip olması bile tek başına Mehmet Sadullah Efendi'nin iktisaden ne kadar iyi durumda olduğunu göstermektedir⁵⁴⁴. Ulemeden olan ve İstanos'u sayfiyye olarak kullanan Ulema-yı Kiram elkabı taşıyan Elhac Mehmet Emin Efendi'nin 1884 tarihli, 35.796 kuruşluk terekesi içinde oldukça ilginç eşyaları yanında çok sayıda ve kıymetli kitapları bulunmaktadır⁵⁴⁵.

zimmetinde meşrut kılınandan fazla alıkoyduğu meblağı iade etmemesi sıkıntıya sebep olmuştur. bk. BOA. A. MKT. MHM. 112 / 31. Ayrıca, 1883 yılı verilerine göre de İstanos köylerinden Karadiğın çiftliği Bektaşî zaviyelerinden Elmalı kazasında Abdal Musa zaviyesi emlakındandır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1152 (5): 39.

⁵³⁹ Erten, 1948: 89.

⁵⁴⁰ BOA. C. MF. 14 / 651; BOA. C.EV. 45 / 2250.

⁵⁴¹ BOA. C.MF. 28 / 1357.

⁵⁴² BOA. C.MF., 126 / 6272.

⁵⁴³ İpşirli, 2006: 468.

⁵⁴⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 5.

⁵⁴⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 138.

Istanos nahiyesi Çaykenarı'nda oturmakta iken 1899 yılında vefat eden müderrislerden Şeyh Hacı Halil'in mal varlığı ise bir miktar ev eşyası ile hayvandan ibaret olup sadece 1496 kuruştur⁵⁴⁶. Çıvgalar köyünde bulunan Müderris Elhac Mahmud Efendi'nin, 1160 kuruşluk mal varlığı içinde birkaç baş hayvan, 85 dönüm tarla ve ekin karı bulunmaktadır⁵⁴⁷. Istanos nahiyesinde oturmakta iken vefat eden ulemadan Torunzade Elhac İsmail Efendi'nin 10.001 kuruşluk terekesi içinde 600 kuruş değerinde ve az rastlanılır biçimdeki kitapları dikkati çekmektedir⁵⁴⁸.

Bir başka müderris Yazır'da mevcut olan Abdurrahman Efendi'dir ve bir miktar hayvandan oluşan mal varlığı sadece 1200 kuruştur⁵⁴⁹. Fığla'da oturan 2 müderristen biri, Ahmet Efendi olup, tarla ve hayvanlardan oluşan mal varlığının değeri 2600 kuruştur. Bir diğeri müderris Yusuf Efendi olup tarla ve hayvanları ve 855 kuruş kazancı mevcuttur. Aynı köyün 69 numaralı hanesinde mevcut olan Koca Ali oğlu İbrahim de müderris Yusuf Efendi'nin hizmetkârı olarak kaydedilmiştir⁵⁵⁰. Görüldüğü gibi müderrisler arasında ekonomik durumu çok iyi durumda olan kimseler olduğu gibi, orta derecede bulunanlar da mevcuttur.

Medresenin bir diğer önemli parçası medrese talebeleri olup, 1840 kayıtlarına göre Istanos köylerinde 39 molla ve 1 suhte kayıtlıdır. Bunlar arasında köylerin imam ve hatipleri de bulunmaktadır⁵⁵¹.

Medreseden sonra mektepler önemli birer eğitim kurumudur. Tanzimatın getirdiği yenilikler çerçevesinde, eğitimde de esas yenilik 1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile gerçekleşmiştir. Nizamnâme ile her köy ve mahallede bir sıbyan, 500 evli kasabalarda rüştiye, 1000 hanelilerde idadî, vilayet merkezlerinde sultanî, İstanbul'da ise kız ve erkek muallim mektepleri ile Darülfünûn ve kız rüştiyeleri açılması kararlaştırılmıştır. Nizamnamede muallim-i evvellin 800, muallim-i saninin 500 kuruş aylık alması ve okul masrafları ile muallim maaşlarının ahaliden toplanan iane ile karşılanması bildirilmiştir⁵⁵². 1869 yılında Istanos'da 20 adet mektep, 9 adet medrese kaydedilmiştir⁵⁵³. 1889'da Teke livası genelinde toplam medrese sayısı 145, toplam talebe sayısı 1327'dir⁵⁵⁴.

Bu mekteplerin yanı sıra köylerde bulunan muallim kayıtları ile bunların muallimlikten elde ettikleri kazançların kaydedilmiş olması, mektep eğitiminin köylerde

⁵⁴⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1198 (51): 177.

⁵⁴⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 194, hane: 61.

⁵⁴⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 13, bk. Tablo 2.9

⁵⁴⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9666: 33, hane:94.

⁵⁵⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9751, hane: 121,147,69.

⁵⁵¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664.

⁵⁵² Çadırcı, 1991: 288.

⁵⁵³ KVS.,1286: 112-113.

⁵⁵⁴ KVS, 1317: 223.

devam ettiğini göstermektedir. 1840 yılında Andiye köyünün sıbyan mektebi muallimi Ali Hocadır. 457 kuruşluk kazancı bulunan hoca, bu vazifesi sebebiyle vergiden muaf tutulmuştur. Aynı yıl İmecik köyünün sıbyan mektebi muallimi Abdülfenni Efendi olup, 865 kuruş kazancı mevcuttur⁵⁵⁵. 1845 yılında ise İmecik köyünün sıbyan mektebi muallimi Abdülfettah Efendi olup yıllık kazancı 500 kuruştur⁵⁵⁶. Aynı yıl Taşkesiği köyünün sıbyan mektebi muallimi Hasan Hoca olup, hocalıktan kazancı 200 kuruştur⁵⁵⁷. Ali Fahreddin-i Kebir köyünün sıbyan mektebi muallimi İmamoğlu Abdullah'ın yıllık kazancı 150 kuruştur⁵⁵⁸. Bunların tümü vazifeleri nedeniyle vergi ödemez.

1874'te İstanos'da mevcut 6 adet sıbyan mektebinde 50 kız, 100 erkek öğrenci kaydedilmiştir. Bu yıl için İstanos'da rüşdiye kaydına rastlanmaz. Bir adet medresenin ise 24 adet talebesi olduğu görülmektedir⁵⁵⁹. Aslında yukarıda ifade ettiğimiz camilerin medreselerinin de bu tarihte faal olması gerekmekte iken, burada sadece bir medresenin faal olduğu kaydedilmiştir.

1913 yılına ait Konya Vilayeti Salnamesi verilerine göre, İstanos'da 1900'lü yılların başından itibaren farklı yıllarda açılmış olan, İstanos köylerinde 20 adet ve İstanos merkezinde 2 adet olmak üzere, toplam 22 adet mektep ve 23 adet muallim eğitim vermektedir. Bunlardan en fazla öğrenciye İstanos merkez ile Fığla ve Garibçe köyleri; en az öğrenciye Kışla ve Akkilise köyleri mektepleri sahiptir. Bu verilere göre, bu mekteplerde toplam 878 erkek öğrenci eğitim almaktadır ve şahadetname alanların sayısı da 527'dir⁵⁶⁰. Bu tabloya göre 46 köyü olduğunu bildiğimiz İstanos'un tüm köylerinde mektep olmadığı görülmektedir.

Aynı salnameye göre merkez vilayet Konya'da açılan 24 ibtidai mektebin çoğu 1873'te olmak üzere 20'si 1800'lerin sonunda açılırken, 4'ü 1900'lerin başında açılmıştır⁵⁶¹. İstanos'da ise mektep açılışları; 1893 yılındaki merkez mektebi hariç, XX. yüzyıl başında gerçekleşmiştir. Merkez vilayetle kıyaslandığında İstanos'un bu eğitim kurumlarının açılması konusunda geri kaldığı görülmektedir. Yine de yukarıda ortaya konan verilerde ve temettuat kayıtlarında köylerde bulunan muallimlerin varlığı, tabloda yer alanlar dışında daha erken açılmış mektepler olduğunu göstermektedir.

⁵⁵⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 17,102.

⁵⁵⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9775, hane:32.

⁵⁵⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9736, hane:30.

⁵⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9677, hane:113.

⁵⁵⁹ KVS, 1291: 51, ayrıca bk. Tablo 2.14

⁵⁶⁰ KVS, 1332: 731-733. Ayrıntılar için bk. Tablo 2.15

⁵⁶¹ KVS, 1332: 663.

Tablo 2.14 1874 Yılında İstanos ve Antalya'nın Mektep ve Medreseleri

	Adet-i mekteb-i sıbyan	Anas (kız)	Zükur (erkek)	Adet-i mekteb-i rüşdiye	Şakirdan (öğrenci)	Adet-i medrese	Tullab (öğrenci)
Istanos	6	50	100	-	-	1	24
Antalya	82	2671	5268	3	105	40	566

Kaynak: KVS, 1291.

Tablo 2.15 XIX. ve XX. Yüzyılda İstanos ve Köylerinde Mevcut Mektepler

Yer	Kuruluş Yılı	Yekûn	Erkek	Şimdiye kadar şahadetnâme alan	Muallim adedi
Karataş	1323/1905	15	15	8	1
İmecik	1323/1905	48	48	23	1
Istanos ibtidaisi	1323/1905	40	40	16	1
Ali Fahreddin-i Sagir	1329/1911	23	23	-	1
Taşkesiği	1322/1904	35	35	15	1
Çaykenarı	1320/1902	14	14	8	1
Yelten	1319/1901	47	47	50	1
Avdan	1323/1905	45	45	60	1
Fığla	1318/1900	68	68	75	1
Sülekler	1319/1901	35	35	46	1
Ali Fahreddin-i Kebir	1329/1911	50	50	-	1
Zivind	1320/1902	48	48	15	1
Istanos Merkez	1311/1893	100	100	140	2
Kışla	1320/1902	10	10	15	1
Andiye	1326/1908	44	44	7	1
Yazır	1324/1906	29	29	12	1
Dere	1326/1908	40	40	6	1
Garibçe	1325/1907	68	68	14	1
Çukurca	1328/1910	15	15	-	1
Karabayır	1327/1909	63	63	3	1
Akkilise	1326/1908	11	11	-	1
Beğiş	1324/1906	30	30	14	1
TOPLAM	-	878	878	527	23

Kaynak: KVS, 1332.

2.8. İstanos'da Mevcut Dinî-Sosyal Yapılar

2.8.1. Cami ve Mescidler

Cami, mescid, zaviye gibi dinî-sosyal kuruluşlar Osmanlı toplumunda dinin gereklerinin yerine getirildiği ibadet yerleri olmalarının yanı sıra Osmanlı toplum yaşamının gerçekleştiği yerler olması nedeniyle önemlidir. İstanos'da Türk yerleşiminin en erken dönemlerinden itibaren dinî yapılar da peyderpey kurulmuşlardır⁵⁶².

İstanos'un en eski camisi Alaaddin Camii'dir. Cami, bulunduğu mahalleye de adını vermiştir. Alaaddin Mahallesi olarak adlandırılmış olan bu mahal İstanos nahiyesinin çekirdeğini oluşturmuştur. Evliya Çelebi, Sultan Alaaddin Camii'nin şehrin batı tarafında çarşı pazar içinde bulunan, kalabalık cemaate sahip, geniş bir cami olduğunu bildirmiştir⁵⁶³.

Caminin minaresi orijinal olmayıp Osmanlılar döneminde Murad Paşa tarafından inşa edildiği kitabesinden anlaşılmaktadır. Minarenin kitabesinde, "bu ulu minareyi Murad Paşa 979 (1571) senesi Rebi'ul-ahir ayının ilk gününde bina etti" denilmektedir. Yapının giriş kapısı üzerinde yer alan zencerek motifi, Anadolu Selçuklu dönemindeki örnekleriyle birlikte, Beylikler döneminde özellikle de Karamanoğlu yapılarında tekrar edilmiştir. Taç kapının plan şeması ve eyvan şeklindeki düzenlemesi Anadolu Selçuklularında görülen klasik özellikleri taşımaktadır⁵⁶⁴.

Selçuklu ve Gotik özelliklerini bünyesinde barındıran Alaaddin Camii Beylikler Dönemi sanat denemesinin nadir örneklerinden olup, XIV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde inşa edilmiştir. Kesinlik olmamakla birlikte caminin banisinin Karamanoğullarından I. Alaaddin Ali Bey olduğu düşünülmektedir⁵⁶⁵. Ancak bir arşiv belgesinde İstanos Alaaddin Camii'nin Sultan Alaaddin tarafından inşa ettirilerek, Tekeli Mehmet Paşa tarafından tamir ettirildiği

⁵⁶² 1455'de İstanos'da 1 cami, 3 mescid; 1530'da 3 cami, 3 mescid; 1567'de 6 cami, 7 mescid kaydedilmiştir. bk. Karaca, 2002: 344; Evliya Çelebi de İstanos'da 205 mihrab ile, Cuma namazı kılınan 3 cami bulunduğunu bildirmiştir. Bk. Evliya Çelebi, 2011: 305, 306.

⁵⁶³ Evliya Çelebi Alaaddin Camii ile ilgili verdiği bilgide, camide daha önce kurşun örtülü olduğunu, Karyazıcı'nın kurşunu alarak sekbanlara vermesi ile camiyi yaktığını, isyancıları ortadan kaldıran Kuyucu Murad Paşa'nın camiyi tamir ettirdiğini bildirmiştir. Caminin 40 sütunu bulunduğu, çam kirişler üzerine oturduğu, damının kireçle örtülü olduğu, caminin ortasının açık ve önceden bir havuzu bulunduğu, burada hala beyaz ham mermer döşeli olduğu verdiği bilgiler arasındadır. Dört köşeli caminin kible kapısından mihraba boyu 200 ayak, eni 120 ayaktır. Müezzinler mahfili sanatlı çamdan bir köşk olup, mihrabı ve minberi eski tarz ve sadedir. Kible kapısından 12 basamak taş merdivenle inilmektedir. Kargir ve düzgün minaresi büyüleyici ve sanatlı bir yapı olmasına rağmen, celali yangınında oldukça zarar görmüştür. Minarenin dış yola bakan kısmında "Benâ hâzihi'l-minarete'ş-şerif Murad Paşa fi evâil-i Rebi'il-âhir, sene 979" yazılıdır. bk. Evliya Çelebi, 2011: 305.

⁵⁶⁴ Çaycı, 2004: 107-128.

⁵⁶⁵ Burada caminin banisi sorun teşkil etmektedir. Ahmet Çaycı, bu isimde bir beyin Teke ya da Hamitoğulları'nda bulunmadığından bahisle, Anadolu Selçuklu hükümdarlarını işaret etmektedir. Ancak bunlardan I. Alaaddin Keykubat'ın (1218-1236) yaptırdığı diğer eserler ile bu cami arasında teknik farklar bulunduğunu; II. Alaaddin Keykubat'ın (1249-1257) çocuk yaşta ve yönetimle ilgili sıkıntılarının ortaya çıktığı bir dönemde hükümdar olmasının bu ihtimali mümkün kılmadığını ve III. Alaaddin Keykubat'ın da (1297-1302) İlhanlıların Anadolu valiliği sırasında kısa süreli görev yapmasının bani olma ihtimallerini zayıflattığını ileri sürmektedir. bk. Çaycı, 2004: 122.

bildirilirken⁵⁶⁶; Konya Vilayeti Salnamesi'nde de caminin Selçuklu Sultanı Alaaddin tarafından yaptırıldığı açıkça belirtilmektedir. Ayrıca önceden kargir kubbeli iken, bunun yıkılması sebebiyle, ahşap olarak yeniden inşa edildiği anlatılmaktadır⁵⁶⁷. Bir diğer belgede de yine “Evkaf-ı Hümayun’a mülhak ve Sultan Alaaddin tâbe serâh hazretleri tarafından bina ve ihya edilen Alaaddin Camii” ifadesi kullanılmıştır. Osmanlı sultanları için kullanılan bu duanın rakip beylik olan Karamanoğlu Beyleri için Osmanlı resmî makamalarınca kullanılması zor gözükmemektedir. Bu belgeler dikkate alındığında, eserin banisinin Selçuklu sultanlarından biri olması daha muhtemeldir. Cami Anadolu'da çokça imar faaliyetlerinde bulunan I. Alaaddin Keykubat zamanında yapılmış ve geçirdiği değişiklikler nedeniyle daha geç bir tarihte tarihlendirilmiş olabilir.

Cami, 1803 tarihinde harab bir vaziyette olup, Cuma namazı için elverişli durumda değildir. Bu nedenle caminin Cumaönü'ne taşınarak yeniden inşası, ahali tarafından istenmektedir⁵⁶⁸. Caminin 1859 tarihindeki geliri 2504 kuruş ve gideri 1001 kuruştur. Yine cami içinde yer alan Sultan Alaaddin Halengâhı'nın da geliri 1000 kuruş ve masrafı 62 kuruştur⁵⁶⁹. Caminin geliri ilerleyen yıllarda 1386 kuruşa gerilemiştir⁵⁷⁰. 1865 yılında caminin imam ve hatibi olan Derviş Abdurrahman Dede vefat etmiştir. Ahalinin onun yerine Eski Yörük aşiretinden Şeyh Hasan Efendi'nin getirilmesi yolundaki talepleri, yetkililere bildirilmiştir⁵⁷¹. Caminin bulunduğu yer olan Kışla köyü; temettuat kayıtlarında da Sultan Alaaddin Cami-i Şerifi vakfı olarak tahsis edilmiştir⁵⁷².

Istanos'un bir diğer önemli camisi, Demirci Hacı Süleyman Ağa Camii'dir. 1855 yılı verilerine göre, caminin yanında bir de su kuyusu vakfı bulunmakta olup, Demirci Hacı Süleyman ve Hacı Hasan Ağa'ların tasarrufundadır. Vakfın geliri 1635 ve masrafı 1260 kuruştur⁵⁷³. 1870 yılı verilerine göre ise, caminin geliri 1630, masrafları 1330 kuruştur⁵⁷⁴. 1882 yılında Demirci Hacı Süleyman Ağa Camisi vakfının mütevellisi Hacı Süleyman iken; onun vefatıyla tevliyet vazifesi oğlu Mustafa Ağa'ya havale olunmuştur⁵⁷⁵. 1893 yılında caminin geliriyle ilgili bir davada Demirci Hacı Süleyman Ağa Camii'nin mütevellisinin yine Mustafa Ağa olduğu görülmektedir⁵⁷⁶. 1899 yılında caminin imam ve hatibi Mustafa

⁵⁶⁶ BOA. C. EV. 60 / 2967.

⁵⁶⁷ KVS, 1332: 525.

⁵⁶⁸ BOA. C.EV. 60 / 2967.

⁵⁶⁹ BOA. EV. d. 21648 / 3.

⁵⁷⁰ KVS, 1332: 525.

⁵⁷¹ BOA. MŞH. ŞSC. d.,1238 (91): 28.

⁵⁷² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 4-35.

⁵⁷³ BOA. EV. d., 15024 / 80.

⁵⁷⁴ BOA. EV. d., 21481 / 2.

⁵⁷⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242 (95): 114.

⁵⁷⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1186 (39): 8.

Hoca'dır⁵⁷⁷. Demirci Hacı Süleyman Ağa Camii'nin o günkü yeri ve konumu Istanos kasabasının çarşısı olarak tarif edilmiştir. Bu tarife göre, Demirci Hacı Süleyman Camii'nin yakınlarında bir berber, bir sebzevatçı, bir demirci, bir kömürcü, bir kadayıfçı dükkânı bulunmakta olup, bunlar çarşı esnafını meydana getirmektedir. Demirci Hacı Süleyman Ağa Camii vakfının 1901 yılındaki mütevellisi, Ekiz Hacı Süleyman Çavuş'tur. Camiye vakfedilmiş ve yukarıda zikredilmiş olan dükkânların, caminin imam ve hatiplerine meşrut kılındığı anlaşılmaktadır⁵⁷⁸. Cami bugün de yerleşkenin çarşısı içinde yer almaktadır.

Istanos'da bulunan camilerden biri de Ebubekir Ağa Camii'dir. Ebubekir Ağa Cami 1800 yılında henüz mescid durumundadır. Ahalinin talebi doğrultusunda Ebubekir Ağa Mescidinin Cuma ve bayram namazlarının kılınabilmesi için camiye çevrilerek, hitabetinin Seyyid Mehmet Halifeye tevcihi kararlaştırılmıştır⁵⁷⁹. Bundan beş yıl sonra burasının Ebubekir Ağa Cami olarak kaydedildiği görülmektedir. Ebubekir Ağa Camii'nin 1829 yılındaki hatibi Seyyid Mehmet Emin Halife'dir⁵⁸⁰. Ebubekir Ağa Camii'nin vakfedilen parasından, Antalya'nın Tahılpazarı Mahallesi ahalisinden Miralay Bekir Hüseyin Bey'in 14.218 kuruşluk borç aldığı ve onun ölümünün ardından, 1885'te yapılan tereke taksiminde ailesinin bu borçla yüzleştiği görülmektedir. Aile, zaman aşımından dolayı borcu reddetmiştir. Burada vakfin makbuzu yer almakta olup, caminin varlıkları arasında vakfedilen dükkânlar da mevcuttur. Makbuza göre, bunlardan elde edilen varidat, 3150 kuruş olup, buradan müteveli vekili Haşmet Efendi'ye 1100 kuruş ve müezzine 50 kuruş ödenmiştir⁵⁸¹.

Mısır tüccarından Molla Hacı Ömeroğlu Camisi ve medresesinin Istanos'da Hacı İbrahim Mahallesi'nde bulunduğu ve aynı adla bir vakfi olup bir hatip tevcihi gerçekleştirildiği görülmektedir⁵⁸². 1857'de bu cami ile medrese vakfının gelirleri 1730 ve masrafları da 1730 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu giderlerin 525 kuruşu müderris, imam ve hatibe ödenmiştir⁵⁸³.

⁵⁷⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1204 (57): 181.

⁵⁷⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 132. Camii imam ve hatiplerinin, onlara meşrut kılınan dükkanların icar bedelini kendilerine ödemediği gerekçesiyle müteveli Ekiz Hacı Süleyman'a dava açtıkları görülmektedir. Mütevellinin müstacirlerden aldığı 6 senelik icar bedelinin 21.300 kuruş olduğu, bunun 880 kuruşunun dekakinin 6 senelik vergisi, 2060 kuruşunun dekakinin onarım masrafı için ayrıldığı ve kendilerine yalnızca 7200 kuruş teslim ettiği, 11.160 kuruşu vermediği imam ve hatipler tarafından iddia olunmuştur. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 132.

⁵⁷⁹ BOA. HAT., 1478 / 12.

⁵⁸⁰ BOA. HAT., 1579 / 18.

⁵⁸¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1177 (30): 252.

⁵⁸² BOA. C.EV. 45 / 2250.

⁵⁸³ BOA. EV. d. 15024 / 81.

Istanos'da mevcut camilerden biri Şeyh Sinan Camii olup; imam ve hatibi, 1839 yılında Hacı Numan Halife'dir. Onun sadece imamet görevini yürütmesi ve hitabet görevinin Hafız Mehmet Emin Halife'ye verilmesi bir hatt-ı hümayûn ile bildirilmiştir⁵⁸⁴. Bu caminin banisi Konya Vilayeti Salnamesi'ne göre, İstanköy muhafızı ve eski Antalya valisi Ali Paşa olup, onun tarafından Şeyh Sinan adına yaptırılmıştır⁵⁸⁵. Bir vakıf defterine göre ise, Şeyh Sinan Cami harap bir vaziyette olup, sonradan söz konusu Ali Paşa tarafından imar ettirilmiştir⁵⁸⁶. Yukarıda Süleyman Fikri Erten'in Kocakuş Camii olarak zikrettiği camii, 1883 tarihli bir belgede Istanos merkezde bulunan Kocaguruş Camii olarak kaydedilmiştir⁵⁸⁷.

Camilerin yanında mescidler diğer ibadet yerleridir. Bunlardan biri Cumaönü adlı mahalde bulunan ve 1854'te Kartoboğlu Hacı İbrahim Ağa'nın tamir ettirerek vakfettiği mesciddir. Mescidin hizmet ehline 304 kuruş ödendiği görülmektedir⁵⁸⁸.

Istanos köylerinde de camiler mevcut olup, bunlardan biri Kargın köyünde bulunan Hüseyin Ağa Camii'dir⁵⁸⁹. Bu caminin 1835 yılındaki imam ve hatibi Hafız Ömer'dir⁵⁹⁰. Karakuyu köyünde mevcut caminin, banisi Sırrı Yusufzade Ömer ve 1837 yılındaki hatibi Hasan Halife'dir⁵⁹¹. Manay köyünde bulunan camiye ise hayır sahiplerinden ve köy ahalisinden Mustafa Kethüda yaptırmıştır⁵⁹². Aynı şekilde Ali Fahreddin-i Sagir köyünün Akbekar Mahallesi'nde bulunan mescidin banisi de yine köy ahalisinden bir hayır sahibi olan Şeyh Ali Efendi'dir⁵⁹³. Sülekler köyünde bulunan cami ise Arslan Çavuş Camii'dir⁵⁹⁴. Akkilise köyünde bulunan mescidin ise artık ahaliye yeterli gelmediği ve 1835 yılında camiye çevrilerek hitabetinin Veliyüddin oğlu Osman'a tevcihi gerçekleşmiştir⁵⁹⁵.

Bu dinî yapıların varlığı bir yana belgelerden anlaşıldığı kadarıyla cami ve mescid yokluğu Istanos ahalisinin Cuma ve bayram namazlarını ifa etmek konusunda sıkıntı çekmelerine neden olmuş, bu durum belgelere merkezden mescid ve cami talep edilmesi şeklinde yansımıştır. Örneğin 1846 yılında nahiyede yeterli cami-i şerif bulunmadığından ahali ibadetini yapmakta güçlük çektiğini bildirmiş; burada bir cami yapılması hususu Teke Meclisi'nde görüşülmüştür⁵⁹⁶. Yukarıda banisini bildirdiğimiz Manay köyü camisinin 1884

⁵⁸⁴ BOA. HAT., 1620 / 56.

⁵⁸⁵ KVS, 1332 / 1913, s.526.

⁵⁸⁶ BOA. EV. d., 15024 / 80.

⁵⁸⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1171 (24): 35.

⁵⁸⁸ BOA. EV. d. 15024 / 80.

⁵⁸⁹ BOA. C.EV. 273 / 13924.

⁵⁹⁰ BOA. HAT., 1595 / 62.

⁵⁹¹ BOA. HAT., 1605 / 30.

⁵⁹² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 146, no: 345.

⁵⁹³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 79 no:207.

⁵⁹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1235 (88), no:98.

⁵⁹⁵ BOA. HAT., 1593 / 17.

⁵⁹⁶ BOA. MKT., 44 / 82.

yılında köyün tek camisi olduğu, bu nedenle ahalinin kış günlerinde Cuma namazını eda etmekte sıkıntı çektiği ifade edilerek, bir çözüm istenmektedir. Manay köyünün çarşı ve pazarı bulunduğu, yüz elli haneye sahip olduğu da caminin buradaki gerekliliğine delil olarak gösterilmektedir. Caminin hitabetinin Halil Efendi'ye verilmesi ricası da kadılık makamı tarafından merkeze bildirilmiştir⁵⁹⁷.

1884 yılında, Ali Fahreddin-i Sagir köyü ahalisi de mahallelerinde bulunan mescitten başka namaz kılınacak bir yer olmadığı ve cami bulunmadığından şikâyetle çözümü için hükümete başvurmuştur. Hitabetin ise Şeyh Ali Efendi'nin oğlu Nebi Efendi'ye tevcihi rica olunmaktadır⁵⁹⁸. 1889 yılında Yeleme köyünde meskûn Çerkes muhacilerinin kendi gayretleriyle yaptıkları mescidin ihtiyaçlarını karşılamadığı ve bir cami yapılmasını talep ettikleri görülmektedir⁵⁹⁹. Tüm taleplerde “nizamına tevfikeyen izin ve icazet” istendiği görülmektedir. Burada caminin ne şekilde ve hangi malî kaynakla yapılacağı belirtilmezken; ibadethane yapmak konusunda merkezî hükûmetin irade ve izninin alınmasının zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılda İstanos'da, bir kısmı yukarıda anlatılmış olan 25 adet cami ve 15 adet mescid bulunmaktadır⁶⁰⁰. Süleyman Fikri Erten, İstanos'da mevcut camileri Alaaddin Cami, Çınarlı Cami, Çelebi Osman Cami, Çayırılı Cami, Demirci Süleyman Cami, Kocakuş Cami olarak saymaktadır⁶⁰¹.

2.8.2. Zaviyeler

Zaviye; hücre, küçük oda, tekyelerin biraz küçüğü olup, şehirlerin kenarlarında yapılan, tarikat mensuplarının oturup kalktığı, dini tören yaptığı yer manasında kullanılmaktadır⁶⁰². Tekye, zaviye, hanikâh, dergâh isimleri birbirlerinin yerine kullanılmıştır⁶⁰³. Osmanlı toplum hayatında büyük önemi bulunan zaviyeler, Anadolu'da birçok şehirde mahallelere adını vermiştir. Kırsal kesimlerde de yerleşimlerin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Birçok veli ve abid zâtın Türk ve İslâm kültürünün yerleşmesi ve yaşatılmasında büyük gayretler sarfettikleri, bu tür zaviye ve tekye benzeri yapılarla sabittir. Teke yöresi bu tür yapıların yaygın olduğu yerler arasındadır⁶⁰⁴. Teke beylerinden itibaren,

⁵⁹⁷ Bu durum belgede “ahalinin eyyam-ı şitada Cuma namazı edasında meşakkat çektiği ve müceddeden cami ve mescid inşası gerektiği” şeklinde dile getirilmiştir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 146/no:345.

⁵⁹⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 79, no:207.

⁵⁹⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 204, no:407.

⁶⁰⁰ KVS, 1286: 114; KVS, 1289: 104; KVS, 1291: 116.

⁶⁰¹ Erten, 1948: 89.

⁶⁰² Ocak, 1978: 247.

⁶⁰³ Özdemir, 1994: 265.

⁶⁰⁴ Teke yöresi sınırlarındaki İstanos'da 1455 tahririnde 6 zaviye; 1479-80 evkaf defterinde 3 zaviye; 1530 ve 1567'de 16 zaviye kaydolunmuştur. Karaca bu zaviyelerin isimlerini, Ahi Nalcı, Ahi Muallim, Budak Bey, Çavuş Hacı Sinan, Çomaklı Dede, Erdiroğlu, Ahi Eskici, İl-Bağı, Germiyan Seydi, Has Balaban, Mansur, Sultan

bu bölgeye yayılmış bulunan birçok zaviye ve tekyeye bazı nahiye ve köyler vakfedilerek, bunlara nişan ve beratlar verilmiştir⁶⁰⁵.

Zaviyelerin gelip geçene hizmet verdikleri, yolcu ve misafirlere yemek ve yatacak yer temin ettikleri bilinmektedir. Bu özellikleriyle kuruldukları yerleşme yerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır⁶⁰⁶. Arşiv belgelerine dayalı araştırmalar, bu yerleşim alanları arasında köylerin de bulunduğunu göstermektedir⁶⁰⁷. Yöremiz olan Teke için en önemli zaviyelerden biri, Abdal Musa Zaviyesi'dir. Bu zaviyenin de Elmalı Tekkeköy'de bulunuyor olması tekke ve zaviyelerin yerleşim çekirdeği olması hususuna iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında tarikat, tekye ve zaviyelerin etkili kurumlar oldukları Osmanlı yöneticileri tarafından, ilk yıllardan itibaren anlaşılmış ve desteklenmiştir. Osmanlı yönetimi, bu kurumları vakıf ve mirî hazine gelirleri ile malî açıdan desteklerken, idarî açıdan da kolaylıklar sağlamıştır. Kurulan tekye ve zaviyelerin maddî ihtiyaçlarını karşılamak üzere köy, mezra, bağ, bahçe, dükkân, han gibi vakıf gelirleri onlara bağlanmıştır⁶⁰⁸. Elmalı Abdal Musa Zaviyesi de kendisine arazi vakfedilmiş zaviyelerdendir. 1833 yılında İstanos'un Karadiğin köyü arazisi Abdal Musa Zaviyesi'ne tahsis olunmuş arazidir⁶⁰⁹. 1845 yılı verilerine göre, Karadiğin çiftliği, Hamidiye Evkaf-ı Hümayûnundan olup tasarrufu, kiralama usulü ile Hacı Ömer Ağa'ya verilmiştir⁶¹⁰.

1838 tarihli Evkaf Defteri'nde, İstanos Kargın Çiftliği arazilerinden 1500 dönümünün eskiden beri Elmalı Hanedanından İdriszade Ömer Ağa tasarrufunda olduğu ve kendi çiftiyle ziraat etmekte olduğu kaydedilmiştir⁶¹¹. Elmalı ile ilgili bir çalışmaya göre de Abdal Musa Çiftliği 1845 yılında Elmalı hanedanından İdris Ağazade Ömer Ağa tarafından 7000 kuruş karşılığında iltizam edilmiştir. Aynı çalışmada Abdal Musa Zaviyesi'nin vakıf arazileri arasında Finike, İstanos, Kaş sınırlarında bulunan arazilerin de mevcut olduğu ve bunlardan Kargın çiftliğinin vakfa dair hasılatının 2200 kuruş olduğu belirtilmektedir⁶¹². Yani İstanos'un Karadiğin ve Kargın köylerinin bir kısım arazisi, söz konusu zaviyeye vakfedilmiş, gelirleri vakfa tahsis edilmiştir.

Hatun, Şerif Seydi, Şeyh Kara, Şeyh İlyas, Şeyh İshak zaviyeleri olarak zikretmektedir. bk. Karaca. 2002: 368-373.

⁶⁰⁵ Tekindağ, 1977: 57.

⁶⁰⁶ Arıkan, 1988: 134.

⁶⁰⁷ Yediyıldız, 2012: 481.

⁶⁰⁸ Özdemir, 1994: 269, 285.

⁶⁰⁹ Bu durum belgede; "Karadiğin Çiftliği, Bektaşî zaviyelerinden Elmalı kazasında Abdal Musa Zaviyesi emlakinden olup, cânîb-i mirîye vakf olundu" şeklinde ifade edilmektedir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1152 (5): 39. Abdal Musa Zaviyesi ile ilgili ayrıca bk. Durgun, 2014.

⁶¹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9678.

⁶¹¹ BOA. EV.d., 10809 / 4.

⁶¹² Durgun, 2014: 188.

Istanos'da mevcut zaviyelerden en önemlisi Fıġla köyünde bulunan Çomaklı Dede Zaviyesi'dir. Çomaklı Dede Zaviyesi'nin 1780 yılındaki zaviyedarı Seyyid Mehmet Dede olup; ondan oġlu Seyyid Ali Dede'ye geçmiştir⁶¹³. 1840 verilerine göre, Fıġla köyünün bir miktar arazisi Çomaklı Dede Zaviyesi'nin vakıf arazisidir⁶¹⁴. Çomaklı Dede; Sultan Korkud'un maiyyetinde kemankeş olup, hatta Sultan Korkud döneminde camiye dönüştürülen kiliseye düşen ilk okun dahi bu zât tarafından atıldığı rivayet edilmiştir. Bu kayıtlara göre, Fıġla'da zaviyeye tahsis olunan bu arazi, türbe yakınında ve on beş yirmi bin dönüm civarındadır. Senelik 7000 kuruş geliri olan zaviye, gelip geçene yiyecek verecek şekilde ve faal durumdadır⁶¹⁵. 1853 senesinde, Çomaklı Dede Zaviyesi vakfının zaviyedarı Şeyh Hüseyin Efendi'dir. Onun vazifeden hasılı 223 buçuk kuruş ve zaviyenin masrafı da 1712 kuruş olarak hesaplanmıştır⁶¹⁶. Zaviyenin 1870 senesi geliri 13.608 kuruşken, masrafları 3402 kuruştur⁶¹⁷. Çomaklı Dede Zaviyesi'nin 1892'deki zaviyedarı ise, Mehmet Şemseddin Efendi'dir. Onun vefatından sonra bu vazife oġlu Ali Sadrettin Efendi'ye geçmiştir⁶¹⁸. 1893'te Sultan Korkud ve Çomaklı Dede vakıflarının mütevellisi, aynı anda Antalya Mevlihanesi şeyhi de olan Mehmet Şemseddin oġlu Hüseyin Efendi'dir⁶¹⁹. 1913 yılı bilgilerine göre, Valide-i Sultan Korkud türbesi için, Istanos nahiyesi dâhilindeki Fıġla köyü, vakfolunmuş araziler arasındadır. Bu mezzalar, Çomaklı Dede mezzasına bitişik ve on bin dönüm miktarındadır⁶²⁰. Yukarıda medresesinden söz ettiğimiz Sultan Hatun adına bir de zaviye bulunduğu, 1834 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır⁶²¹.

Istanos'da mevcut bir diğeri zaviye Ürkütlü köyünde bulunan Seyyid Şeref Zaviyesi'dir⁶²² ve 1843'te varlığını sürdürdüğü kayıtlardan anlaşılmaktadır⁶²³. Zaviyenin 1858 yılındaki zaviyedarları Ali ve Ahmet Efendi'lerdir. Zaviyenin gelirleri 1800 kuruş ve masrafları 1800 kuruş olup, bunun 750 kuruşu zaviyedarlara ayrılmıştır⁶²⁴. 1870 yılında ise

⁶¹³ BOA. C.EV., 346 / 17597.

⁶¹⁴ Kayıtlarda "karye-i mezburun arazisinin birazları Sultan Korkud ve Validesinin vakfı ve Çomaklı Dede zaviyesi vakıfları ve Fıġla demekle mâruf" şeklinde kaydedilmiştir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 320-361.

⁶¹⁵ KVS, 1332: 527.

⁶¹⁶ BOA. EV. d. 15024 / 79.

⁶¹⁷ BOA. EV. d. 21648 / 7.

⁶¹⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1191 (44): 273.

⁶¹⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1186 (39): 48.

⁶²⁰ KVS, 1332: 527.

⁶²¹ BOA. C.MF., 82 / 4089. Bu zaviye Alaaddin Cami içinde veya yakınında yer alan ve yukarıda Alaaddin Cami faslında bahsedilmiş olan, Sultan Alaaddin Halengâhi olmalıdır. Bu belgede yer alan verilere göre burada öğrencilere yemek verilmektedir. Sultan Hatun Medresesi adı ile anılan Sinaneddin Medresesi, öğrencilerin bulunduğu yer olduğuna göre, öğrencilere yemek verilen bu zaviyenin de yine bu mevkiide olması gerekmektedir. bk. BOA. EV. d. 21648 / 3.

⁶²² Köy arazisinin bir kısmının söz konusu zaviyeye tahsis edildiği görülmektedir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d. 9663: 46.

⁶²³ BOA. EV. d., 40664.

⁶²⁴ BOA. EV. d. 15024 / 80.

zaviyenin geliri 14.400 ve masrafı 3600 kuruştur⁶²⁵. 1890'da Seyyid Şeref Zaviyesi'nin zaviyedarı Esseyid Hüseyin'dir. Onun vefatı ile oğlu Molla Hüseyin'e geçmesi söz konusu olmuş ve konunun araştırılması sırasında zaviyenin "mevcud ve ma'mur ve derununde âyende ve revendeye it'âm taâm olunduğu" yani gelen geçene yemek verildiği ve işler vaziyette olduğu anlaşılmaktadır⁶²⁶.

Istanos köylerinden Zivind köyünde bulunan Şeyh İshak Zaviyesi'nin 1849'daki zaviyedarı Sadullah oğlu Osman'dır. Onun zaviyedarlık karşılığı aldığı meblağ 256 kuruş ve zaviyenin masrafları 850 kuruştur⁶²⁷. Buradaki örneklerden de görüldüğü gibi, zaviyedarlık türündeki vazifeler, babadan oğula geçen bir surette yürümektedir. Istanos'da bulunan bu zaviyelerin, XIX. yüzyılın ortalarında işler durumda oldukları görülmektedir. Bu dinî varlıklara ek olarak, Istanos'da bazı din büyüklerinin kabirleri, halk açısından muteber görülmektedir. Ali Fahreddin-i Kebir köyünde Ali Fahreddin-i Kebir ve Istanos'un Kargın köyünde Yaren Dede, Kışla köyünde Kurd Baba, Kuriş Baba, Şeyh Seyyid Ahmet türbeleri bulunmaktadır⁶²⁸. Süleyman Fikri Erten bir rivayete nazaran, bu mübarek zâtların Selçuklular devrinde Istanos ve havalisinin fethinde şehit düşen zâtlar olduğunu ifade etmektedir⁶²⁹.

⁶²⁵ BOA. EV. d., 21648 / 5.

⁶²⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 222.

⁶²⁷ BOA. EV. d., 13715 / 2.

⁶²⁸ KVS, 1332: 528.

⁶²⁹ Erten, 1940: 48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANOS'DA İKTİSADÎ YAPI

3.1. İstanos'da Tarım

3.1.1. İstanos'da Tarım Arazilerinin Durumu

Osmanlı Devleti yönetiminde nahiyeler, tımar sisteminin uzantısı olan birer ekonomik-askerî birim olarak ortaya çıkmış, yaya ve müsellemler gibi geri hizmet teşkilatı da sancak temelinde konuşlandırılmıştır⁶³⁰. Bu askerî sınıfların yerleşimleri eşkinici tımarları üzerinde olmuş⁶³¹ ve bunlar görevleri karşılığında çiftlik tasarruf edip bazı vergilerden muaf tutulmuştur⁶³². Batı Anadolu bölgesinde mevcut piyade ve müsellemler teşkilatı bölgedeki yörük teşekküllerin ocaklar halinde düzenlenmesini sağlamış ve bunlar zamanla birer köy haline gelmiştir⁶³³. Bu köyler Türkmen-Yörük yerleşmesine katkı sağlamıştır. Türkmen-Yörük nüfusun yerleşmek konusunda tercih ettiği yerlerden olan İstanos nahiyesi, yaya ve müsellemler teşkilatının konuşlandırıldığı nahiyelerden birisi olmuştur⁶³⁴.

İstanos'da bu araziler XIX. yüzyıla kadar tımar, zeamet veya eşkinici tımarı olarak adlandırılmışlardır. 1840 yılında Yuva⁶³⁵, Osmanhalifeler, Yalınlı-yı Kebir, Kargın, Karataş⁶³⁶, Anbehan köyleri ile Fığla köyünün bir kısmı da temettuat kayıtlarında mensuhat⁶³⁷ tımarlarından eşkinici tımarı olarak tanımlanmıştır⁶³⁸. Buradaki eşkinici mensuhatı ifadesi buranın boş kalan tımar olduğunu ve bunlardan bazılarının 1845'te el değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Garibçe⁶³⁹, Köseler, Yaka, Çaykenarı, Karakuyu, Leylek, Çukurca, Zivind,

⁶³⁰ Gökbilgin, 2001: 37.; Yaya ve müsellemler teşkilatı ile ilgili olarak bk. Doğru, 1990.

⁶³¹ Üçok, 1944: 538.

⁶³² İnalçık, 1996: 50.

⁶³³ Emecen, 2003: 178.

⁶³⁴ Müsellemlerin Anadolu eyaleti dâhilinde en yoğun olarak bulunduğu yerlerden biri Teke Sancağı'dır. 1455 tahririnde Teke Sancağı müsellemleri, Bağovası, Milli, Kaş, İğdir, Bayındır, İstanos, İmecik gibi adlarla kaydedilmişlerdir. İstanos nahiyesi de teşkilatın konuşlandığı nahiyelerdendir. bk. Karaca, 2002: 214-225. İstanos nahiyesinde bulunan müsellemler ve yamaklar, Antalya ve İstanos müsellemleri ile yamaklarını mübeyyen mufassal defterde kayıtlıdır. bk. BOA. MAD. d. 14 nolu defter. Manavgat Müsellemler Teşkilatı ile ilgili olarak ayrıca bk. Karaca, 2009.

⁶³⁵ Yuva köyü "eşkinici ve mensuhat aklamından İmecik zeameti" olarak kaydedilmiştir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661.

⁶³⁶ Karataş köyü için "müşterekleriyle eşkinici" ifadesi kullanılmıştır. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 44.

⁶³⁷ Mensuhat; yaya ve müsellemler teşkilatının kaldırılması, mülkî ve askerî memuriyetlerin lağvolunması üzerine hükümete intikal eden tımar anlamına gelmektedir. bk. Devellioğlu, 2002: 616.

⁶³⁸ Bu durum Yalınlı-yı Kebir köyü için "mensuhat kalemi aklamından eşkinici tımarı olup Dodurga demekle maruf" ve Akkilise için "eşkinici Abdurrahman zeameti" olarak kaydedilmiştir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664.

⁶³⁹ Garibçe için, "eşkinici tımarı olup, Garibçe zeameti demekle maruf" denilmiştir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 164.

Yeleme, Taşkesiği, Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir, Gözer⁶⁴⁰, Çıvgalar, Mamatlar, Manay, Yalınlı-yı Sagir, Akkilise, Andiye, Belen, Beğiş, İmecik, Avdan, Yazır köyleri eşkinici zeameti olarak tanımlanmıştır. Fığla köyünün bir kısmı, Sultan Korkud validesi ve Çomaklı Dede Zaviyesi vakfi arazisi ve bir kısmı boş kalan eşkinici tımarıdır⁶⁴¹. Kışla köyü Sultan Alaaddin Cami-i Şerifi vakfi arazisi ve eşkinici tımarıdır⁶⁴². Sülekler köyü, Antalya Hatuniyye Medresesi Müderrisliğine tahsis edilmiş arazi⁶⁴³ ve Yelten köyü, Antalya kalesi neferlerine tahsis edilmiş tımarıdır⁶⁴⁴. Sımandır, Kargalık, Mirahor, Sekülü, Bayat köyleri kale neferleri tımarlarındandır⁶⁴⁵.

1845 yılında ise İstanos'un bazı köylerinin topraklarına yukarıda izah edilen tımar uygulamalarından farklı şekilde tasarruf edildiği görülmektedir. Bunlardan biri hazineye gelir sağlamak için yaygınlaştırılan mukataa uygulamalarında ortaya çıkan muaccele usulüdür⁶⁴⁶. İstanos'da bu araziler ve bir kısım köylerin gelirleri muaccele uygulaması ile şahısların tasarrufuna girmiştir. 1840 yılında pirinç ve nehir mukataası olan Kemerağzı köyü; 1845'te Gedikli oğlu Hüseyin Ağa, Şeyh Ali Ağa, Halil ve Osman Ağa ve Ayşe Hatun tasarrufunda bir çiftliktir⁶⁴⁷. 1840 yılında eşkinici tımarı olan Karataş köyü⁶⁴⁸; 1845'te İbrahim Ağa'nın tasarrufunda toplam 6000 dönümlük bir çiftliktir⁶⁴⁹. Mirahor köyü 1845'te Mustafa Bey ve kardeşlerinin tasarrufunda bir çiftliktir⁶⁵⁰.

İstanos'da padişahlar tarafından vakfedilen çiftliklerin, muaccele usulü ile yerel eşrafa kiralandığı da görülmektedir. Yuva, Anbehan ve Zivind köyleri 1845'te Sultan II. Mahmud'un vakıfları arasındadır. Bunlardan Yuva köyü, muaccele ile Antalya hanedanından Yanıkzade İsmail Bey ve Morevî Ali Ağa tasarrufuna verilirken⁶⁵¹; Anbehan köyü Hacegân-ı Divan-ı Hümayûndan Antalya'lı Hacı İbrahim Efendi ve Zanayiroğlu İstirati⁶⁵² tasarrufuna verilmiştir⁶⁵³. Bunların buradan elde ettikleri kazanç kesim akçesi olarak adlandırılmıştır⁶⁵⁴.

⁶⁴⁰ Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir, Gözer köyleri için "Kardıç zeamaeti aklamından eşkinici tımarı" ifadesi kullanılmıştır. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 92,132; 9663: 3.

⁶⁴¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 320-361.

⁶⁴² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 4-35.

⁶⁴³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 53-69.

⁶⁴⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 300-317.

⁶⁴⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663.

⁶⁴⁶ Muaccele: Osmanlı maliyesinde hazineye ait malikane şeklinde verilen mukataalardan alınan peşinat. bk. Mc. Gowan, 2004: 836.

⁶⁴⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9679.

⁶⁴⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 44

⁶⁴⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 2-25.

⁶⁵⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9733.

⁶⁵¹ Bu durum kayıtlarda "çiftlik-i mezkûr Gazi Sultan Mahmud Han tâbe serâh hazretlerinin vakf-ı hümayûnlarından olup, muaccele ile Antalya hanedanından Yanıkzade İsmail Bey ile Morevî Ali Ağa uhdesinde olmağla emlak ve arazisine mutasarruf oldukları" şeklinde geçmektedir. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9676.

⁶⁵² 1901 yılına ait bir hüccette bu durum doğrulanmakta; "Zanayiroğlu ailesinden ve Osmanlı Devleti'nin Rum tebaasından Karinko isimli hanıma ait olan Anbehan çiftliğinin nısf hissesi" zikrolunan hanıma ait olup arazinin

Zivind köyü de Antalya'lı Hacı İbrahim Efendi ve Hacegân Pavyoz'un tasarruflarına verilmiştir⁶⁵⁵. Bu toprakları kiralayan kimselerin ulema sınıfından veya gayrimüslim tebaadan olabildiği görülmektedir. 1898 yılında ise Zivind köyüne Antalyalı Benayiri Efendi ve ortakları tasarruf etmekte olup, söz konusu çiftlik arazisi yerli ahali ile tasarruf sahipleri arasında anlaşmazlık konusu olmuştur⁶⁵⁶. Çiftliklerin farklı tarihlerde farklı kimselere kiralandığı görülmektedir.

Padişah vakıflarının yanı sıra saraya mensub veya saray çevresine yakın nüfuzlu kişilerin arpalık ya da mülk tahsisi şeklinde elde ettikleri devlet topraklarını daha sonra vakıflara dönüştürdüğü bilinmektedir⁶⁵⁷. Eski bir tımar olan Karakuyu köyü, 1845'te Bağdat Valisi Ali Necip Paşa'nın gelini Nafia hanımın tasarrufunda bir çiftliktir ve arazisi köylüye kiralanmıştır⁶⁵⁸. 1852'de Karakuyu çiftliğinin kira gelirinin bir miralay tarafından alıkonulduğu anlaşılmakta ve sahibesi olan sadrazam gelini Nafia hanıma teslim edilmesi resmî makamlara bildirilmektedir⁶⁵⁹. İstanos'da boş kalan zeametlerin sarayın yakın çevresine dağıtıldığı bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu durum bir belgeye "İstanos nahiyesinde müteferrika Hasan'dan mahlul kalan zeamet ve gediğin, sadrazam akrabasından Seyyid Mehmet Efendi'ye tevcih olunması" şeklinde yansımaktadır⁶⁶⁰.

Muaccele usulü vakfedilen araziler için de uygulanmıştır. 1840'ta vakıf çiftliği olan Karadiğin köyü⁶⁶¹; 1845'te Antalya'nın Tahıl pazarı Mahallesi'nden Yanıkzade İsmail Bey'in 13.000 dönümlük çiftliği durumundadır⁶⁶².

"zabt ve tasarruf ve hırsat olunur arazi-i miriyeden..." olduğu ifade olunmuştur. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 2.

⁶⁵³ Söz konusu kimselerin kayıtlarında yer alan "...çiftlik-i mezkûr ahailerinden ahz etmiş oldukları kesim akçesi temettuatı" ifadesinde yer alan "kesim" sözcüğü, mukataa arazilerin muaccele usulü ile tapu almak kaydıyla kişilere kiralandığı mali uygulama olmalıdır. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9696.

⁶⁵⁴ Osmanlı Devleti'nde en eski dönemlerden beri reayanın tasarrufunda olmayan ve işlenmeyen ama ekilebilir durumda olan mirî arazi açık arttırma ile şahıslara mukataa edilmiştir. Hazine devlet gelirlerini arttırmak için mümkün olan her yerde bu toprakları mukataa etmiştir. Mukataa toprakları zaman sınırı olmayan kira sözleşmeleri biçiminde ve tıpkı reayanın çiftlik tasarrufu usullerinde olduğu gibi yalnızca oğullara miras bırakılacak şekilde şahıslara verilmiştir. Tasarruf hakkını veren belgeye tapu denmiştir. Kiracı mukataayı aldığı sırada hazineye "icare-i muaccele" denen bir ön ödeme yapmıştır. Bu reayanın mirî toprakların tasarrufunu elde etmek için ödediği tapu bedelinin bir benzeri olup, söz konusu toprağın yalnızca bir yıllık geliri kadardır. İcareyi ödemeye razı olan herkes bu toprakların tasarruf hakkını alabilmiştir. bk. İncalcık, 1998: 30.

⁶⁵⁵ "Hacegân-ı Divan-ı Hümayun'dan Antalya'lı Hacı İbrahim Efendi ile şeriki Hacı Pavloz'un *karye-i mezbur ahailerinden senevi ahz etmiş oldukları icar-ı mezru' ve gayr-i mezru'dan temettuatları...*" ifadesinden tasarruf hakkını söz konusu hacegânın muaccele usulü ile elde etmiş oldukları; Zivind köyü ahalesinin, bunların kiracısı olduğu anlaşılmaktadır. Hacı İbrahim Efendi'nin bir senelik temettuatı 14.500 kuruş ve Evkaf-ı Hümayûn hazine-i celilesine verilen muaccele 5000 kuruş; Hacı Pavloz'un hissesi 4750 kuruş olarak kaydedilmiştir. Hacı İbrahim Efendi'nin eline kalan ise 4750 kuruş olmuştur. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9708: 34.

⁶⁵⁶ BOA. BEO. 1235 / 92616.

⁶⁵⁷ İncalcık, 1998: 19.

⁶⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9774

⁶⁵⁹ BOA. MKT. UM., 92 / 43.

⁶⁶⁰ BOA. HAT., 1267 / 49057

⁶⁶¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 4-12.

⁶⁶² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9748: 2.

Antalya hanedanından ve Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Hacı Bekir Ağazade Hacı Mehmet Ağa, İstanos köylerinin birkaçının tasarrufunu elinde bulundurmaktadır. 1840'ta eşkinici tımarı olan köyler, 1845'te onun tasarrufunda birer çiftlik köydür. Bunlardan Köseler, Leylek, Yeleme ve Dat köylerinde ağanın toplam 22100 dönüm arazisi mevcuttur⁶⁶³. Yine de bu tasarruf şekillerinin 1840'tan daha önce elde edilmiş haklarla gerçekleşip gerçekleşmediği veya zamanla tam bir özel mülkiyete dönüşüp dönüşmediği hususuna, yalnız bu kayıtlara bakarak hükmetmek mümkün değildir. Aslında tam tersine İstanos'da padişahların eski ve boşalan tımar arazilerini vakfederek, üçüncü şahıslara kiralaması ve bu toprakları bir anlamda koruması söz konusudur.

Manay köyü 1840 yılında hem müstakil eşkinici tımarı ve hem de Murtınalı Mehmet Emin Bey çiftliği olarak tanımlanmıştır. 12 haneli köyün ahali vergilerini Mehmet Emin Bey'e ödemektedir. Manay, 1845'te ise Antalya'lı İbrahim Efendi'nin 4000 dönümlük çiftliğidir⁶⁶⁴. Kargın köyü, 1838 yılında vakıf çiftliğidir⁶⁶⁵. 1845 yılında Hamidiye Evkaf-ı Hümayûnundan muaccele ile Antalyalı Sarban Hacı Ömer Ağa'ya verilmiş olup, bu kısım 900 dönümdür⁶⁶⁶. Sonuç olarak, İstanos köyleri arazileri, müselleme teşkilatının konuşlandırıldığı tımar, zeamet türü topraklar iken; zamanla bunların bir kısmı özellikle 1845 sonrasında, şahısların belirli şartlar altında kiralayabildikleri mukataa arazilerine dönüşmüştür.

3.1.2.İstanos'da Tarım Faaliyetleri ve Köylerin İktisâdî Durumu

Osmanlı tarım istatistiklerine göre tarım ürünleri tarla ürünleri, buğday, arpa, yulaf gibi tahıllar, nohut, mercimek gibi baklagiller, pamuk, tütün, kendir gibi sınai bitkiler; üzüm, zeytin, meyve gibi bağ bahçe ürünleri ve hayvan ürünleri olmak üzere sınıflandırılmıştır⁶⁶⁷. Teke Sancağı'nda, özellikle Antalya'da her çeşit hububat yetiştirilebilir. Bunlardan başlıcaları, buğday, arpa, susam, mısır, darı, burçak, yulaf, fasulye, mercimek, nohut ve patatestir. Hububat devletin ekonomisinde hayati önem taşıyan bir ürün çeşitidir. 1840 yılında merkezî hükümetin talebi doğrultusunda ordunun lazımesi için gerekli buğdayın ve arpanın bir kısmının dönemin Antalya Mutasarrıfı Ali Bey tarafından Antalya limanından İstanbul'a gönderildiği görülmektedir⁶⁶⁸. Hububatın yanında yeşil sebze ve meyveler⁶⁶⁹ ile sahilde

⁶⁶³ Bu arazilerin miktarları Köseler'de 6000; Leylek'te 12000; Yeleme'de 2000 ve Dat köyünde 2100'er olmak üzere toplamda 22100 dönümdür. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9670, 9776, 9720, 9699.

⁶⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 236 ve 9735: 2.

⁶⁶⁵ Defterde Kargın için "Evkaf-ı Hümayûn-ı Mülükâne Mülhakatından Teke Sancağı'na tabi İstanos nahiyesi Kargın çiftliği" ifadesi kullanılmıştır. bk. BOA. EV. d., 10809 /2.

⁶⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9678.

⁶⁶⁷ Güran, 1987: 225-303.

⁶⁶⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1166 (19), no:289.

limon, portakal; yaylada elma, armut, kiraz, vişne, ayva, ceviz bulunmaktadır. Bu yaylalardan özellikle Istanos⁶⁷⁰ ve Kızılkaya'da bulunanlarının bağ-bahçeleri meşhurdur⁶⁷¹.

Tarımsal faaliyetler konusunda bilgi veren en önemli kaynaklar temettuat defterleridir. Bu kayıtlarda hububat tarlaları mezru' tarla adıyla yazılmıştır. Hububat dışında ekim yapılan diğer mahsullere ait tarlalar ayrı yazılmıştır. Mezru' tarladan sonra bağ, bahçe, bostanlara yer verilmiştir. Meyve bahçeleri sadece bahçe adıyla yazılmıştır⁶⁷². Istanos'un 1840 yılı temettuat kayıtlarında mezru' tarla adıyla yazılanlar hububat ekilen tarlalardır. Söz konusu tarlalarda arpa (şair), buğday (hınta), burçak, tütün (duhan), yonca, melez, kendir ve az miktarda nohut ekimi yapılmaktadır⁶⁷³. Tarlalar hali (boş), mezru'a (ekili) ve nadas (dinlenmeye bırakılmış toprak) olmak üzere üç sütun halinde yazılmıştır. Ekinden elde edilen kâr, "mezruatından" ve bazı yerde "mezru'undan" şeklinde belirtilmiştir. Ağaçlarda ve bağlarda ise bostan, iğde, keçiboynuzu (harnub), ceviz, üzüm (kürüm) üretimi yapılmaktadır⁶⁷⁴. Bazı yerlerde üzüm yetiştirilen alanların miktarı ve ağaç sayısı verilmezken, sadece meyveli bağ olarak yazılmıştır. Bazı kayıtlarda ceviz, iğde, harnub şeklinde belirtilmiştir. Bağ, bahçe ve harımdan elde edilen kazançlar ayrı yazılmıştır.

XX. yüzyıl başında Istanos'da gül üretimi hususunda birtakım çalışmalara tesadüf edilmektedir. Istanos'da 226 dönüm miktarında gül bahçesi bulunduğu ve bunların çok da muntazam olmadığı anlaşılmaktadır⁶⁷⁵. Ancak temettuat kayıtlarında Istanos'da gül üretimiyle ilgili bir veriye rastlanmamıştır.

Istanos köylerinde; iktisadî faaliyetler içinde ekim faaliyetinden elde edilen kazanç ilk sırada gelmektedir. Örneğin, toplam temettuatı 170.268 kuruş olan Fığla'nın ekinden kazancı 114.292 kuruştur. Yani köyün toplam temettuatının %67'si ekin kârından oluşmuştur. Geri kalan %33 kâr ise hayvanlar, ticarî gelirler ve el yapımı ağaç ürünlerden sağlanmıştır. Ayrıca Fığla köyü bu yan gelir getiren faaliyetlerin en fazla icra edildiği ve dolayısıyla ekin kârının daha az beklenebileceği bir köydür.

⁶⁶⁹ Bunlar, pırasa, lahana, karnabahar, kereviz, kabak, patlıcan, domates, biber, bezelye, börülce, barbunya, ıspanak, enginar, bakla, turp, havuç, marul, salatalık, kavun, karpuz, roka, maydonoz gibi çok zengin çeşitlerden oluşur. bk. KVS, 1332: 470-476.

⁶⁷⁰ Evliya Çelebi Istanos'dan söz ederken, "nehir kenarındaki evlerden gerisi, dağı, taşı bağıdır, bütün sokakları geniştir. Bağ bahçe içi olduğu için, evler de gölgeliktir. Bütün meyveleri beğenilir ama kirazı, armudu, elması, fındığı meşhurdur" şeklinde tarifte bulunmaktadır. Evliya Çelebi, 2011: 307. Teke yöresi ile ilgili bir çalışmada da Istanos'un daima bağlık bahçelik olduğu, şehir halkının bağ ve bahçeler arasında günlük hayatlarını sürdürdükleri ifade edilmiştir. bk. Karaca, 2002: 135, 136.

⁶⁷¹ KVS,1332: 470-476.

⁶⁷² Kütükoğlu, 1995: 406, 407.

⁶⁷³ BOA. ML. VRD. TMT., 9661, 9663, 9664. Günümüzde de Korkuteli'de hububat olarak arpa, buğday, nohutun; meyve olarak elma, armut, şeftali, kayısı, ayva, kiraz, vişne, erik gibi meyvelerin yetiştirilmeye devam edildiği görülmektedir. bk. Can, 2009: 5.

⁶⁷⁴ Üzüm ve meyve ağaçları için "meyve eşcarlı harım", "kürümlü eşcarlı harım" ifadeleri kullanılmıştır.

⁶⁷⁵ KVS, 1332: 473.

3.1.2.1. Bağcılık

Antalya'nın yaylağı durumunda olan ve ortasından bir çay geçen Istanos'da bağ ve bağcılık önemli bir uğraştır. 1840 yılı verilerine göre, Istanos'un 45 köyünün 27'si bağ, bahçe, harım sahibidir. Geri kalan 19 köy bu tür bir toprağa sahip değildir. Istanos'da toplam 2356 hanenin 831'i bağ, bahçe ve harım sahibidir. Istanos'un tamamında bağ, bahçe ve harım toplamı 2607 dönümdür⁶⁷⁶. Bu hanelerin bu faaliyetlerden toplam yıllık kazancı; 52.966 kuruştur. Istanos köyleri içinde en çok bağ, bahçe harım dönümü Çaykenarı, Andiye, Dere köylerinde mevcuttur. Bağcılıktan en çok kazanç sağlayan köy Andiye olup, yıllık kazancı 12.012 kuruştur. Kazanç konusunda ikinci sırada 10.795 kuruşla Yuva köyü gelmektedir⁶⁷⁷. En az bağ sahibi olan köyler, 6 dönümle Ali Fahreddin-i Sagir köyü ve 15 dönümle Gözer köyüdür.

372 dönümle nahiyenin en çok bağ, bahçe, harım arazisi bulunan köyü Çaykenarı olup, bunlarda ceviz, iğde, üzüm, kendir, acur, bostan üretilmektedir. Burada oturan 71 hanenin 66'sı bağ veya bahçe sahibidir⁶⁷⁸. Üzüm üretiminin yapıldığı köylerden Dere köyünde 255 dönüm bağ ve harımın, 47 dönümü üzüm bağıdır⁶⁷⁹. Zivind köyünde 225 dönüm bağ ve harımın 82'si üzüm bağıdır⁶⁸⁰. Sülekler'de 209 dönüm bağ ve harımın 107'si üzüm bağıdır⁶⁸¹. Fığla'da 61,5 dönüm bağın tamamı üzüm bağıdır. Burada bağdan sağlanan 3188 kuruş kazancın tümü üzüm bağından sağlanmaktadır⁶⁸². Meyve ağaçlarından sayıları verilenler, ceviz ağacı, iğde ağacı ve keçiboynuzu ağacıdır. Bu verilere istinaden nahiyede 145 ceviz ağacı bulunmaktadır. En çok ceviz ağacı Yelten'dedir ve burada bulunan 217 dönüm harım ve bağda ceviz yanında üzüm, kendir, badem ekilidir. 145 ceviz ağacının 42'si burada bulunmaktadır. 5 hanede ceviz ve bağdan 6299 kuruş kazanç sağlanmıştır⁶⁸³. 35 keçiboynuzu ağacının 25'i Dere köyünde bulunmaktadır. En çok iğde ağacı da Çaykenarı'da bulunmakta olup, 50 adettir. 1845 yılı verilerine göre de Istanos'un bağ-bahçe öşrü 4501 kuruştur. Istanos'da en çok bağ-bahçe öşrü ödeyen köyler Andiye ve Çaykenarı olmuştur⁶⁸⁴.

⁶⁷⁶ Diğerleri için bk. Tablo. 3.1.

⁶⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁶⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 68-87.

⁶⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 40-51.

⁶⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 184-207.

⁶⁸¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: .53-68.

⁶⁸² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 320-361.

⁶⁸³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 300-317.

⁶⁸⁴ Bu verilere göre de Andiye köyünün bağ-bahçe öşrü 1112,5 kuruş ve Çaykenarı'nınki 1054 kuruştur. bk. Tablo 3.23.

Tablo 3.1 1840 Yılında İstanos'da Bağcılık

Köyler	Toplam hane	Bağ sahibi hane	Bağ, bahçe dönümleri	Kazanç (kuruş)
Karadığın	15	-	-	-
Kargın	44	34	56	1354
Kemerağzı	27	22	33	926
Karataş	23	-	-	-
Köseler	27	-	-	-
Çaykenarı	71	66	372	1237
Karakuyu	25	21	72,5	270
Yaka	31	11	41	420
Leylek	33	15	81,5	1040
Çukurca	25	24	115	2765
Yuva	55	42	72	10851
Anbehan	34	12	69	1187
Garibçe	57	36	153,5	3582
Zivind	89	76	225	1211
Kışla	107	16	57	1234
Dat	10	-	-	-
Dere	42	35	255	1187
Sülekler	61	48	107	1313
Yeleme	10	-	-	-
Taşkesiği	38	-	-	-
Ali Fahreddin-i Sagir	123	1	6	232,5
Ali Fahreddin-i Kebir	117	-	-	-
Osmanhalifeler	23	-	-	-
Çıvgalar	157	12	24	110,5
Mamatlar	27	-	-	-
Manay	12	-	-	-
Yalınlı-yı Kebir	67	-	16	-
Yalın-yı Sagir	65	-	-	-
Akkilise	25	-	-	-
Yelten	61	56	217	3314
Fığla	156	62	61,5	3188
Gözer	12	2	15	-
Andiye	83	77	283	12012
Ürkütlü	47	10	10	-
Belen	31	26	67,5	1933
Beğiş	67	-	-	-
İmecik	91	-	-	-
Avdan	79	-	-	-
Sımandır	30	-	-	-
Kargalık	32	31	44	1360
Mirahor	23	21	100	1240
Sekülü	15	10	28,5	975
Karabayır	55	-	-	-
Bayat	33	-	-	-
Yazır	101	65	25	80
TOPLAM	2356	831	2607	52.966

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

3.1.2.2. Hububat Tarımı

Istanos'da toplam 18 köyde bağ bahçe bulunmaz. Ancak, Istanos'un tüm köylerinde buğday, arpa ekimi yapılmıştır. 1840 verilerine göre, bu konudaki tek farklı örnek Yeleme'dir. Köyde mevcut 10 hanenin 8'i yarım dönümlük topraklarına istisnasız tütün (duhan) ekmiştir⁶⁸⁵. Daha önce ifade edildiği üzere köy, 1845'te Hacı Mehmet Ağa'nın çiftliği olmuş, tütünün yerini buğday ve arpa almıştır⁶⁸⁶.

Istanos'da tarımdan en yüksek kazancı sağlayan köy, Fığla köyüdür. 16890 dönüm tarım arazisininin 6419'u ekili, 5572'si nadas, 4899'u boş durumda bulunan Fığla'nın yıllık mezruat kazancı 114.292 kuruştur. Köyde oturmakta olan 156 hanenin 134'ü toprak sahibidir⁶⁸⁷. Tarlalarda buğday, arpa ve burçak ekilmektedir⁶⁸⁸.

Istanos'da Fığla köyünden sonra en geniş araziye sahip köy Ali Fahreddin-i Sagir'dir. 1840 yılında toplam 16789 dönüm tarım arazisi bulunmaktadır. Bu toprağın 6815'i ekili tarladır. Bu araziden sağlanan ekin kârı 113.106 kuruştur. Köyde oturmakta olan 123 hanenin 118'i toprak sahibidir. Hanelerin %70'inin tarlaları 100 dönüm ve üzerindedir. Köyde tarım yoğun bir geçim söz konusu olup, meslek veya zanaattan kazanca rastlanmaz⁶⁸⁹. 1845 yılı verilerine göre de Ali Fahreddin-i Sagir, Istanos köyleri içinde en yüksek öşür vergisi ödeyen köydür⁶⁹⁰. 1840 yılında en az ekin kazancına sahip köy 290 kuruşla Yeleme köyü ve en az tarla yüzölçümüne sahip köy de 79 dönümle Sekülü köyüdür⁶⁹¹.

Sonuç olarak, 1840 yılı verilerine göre Istanos'da incelediğimiz toplam 45 köyün 2356 hanesininin 1996'sı toprak sahibidir. 76.447 dönümü mezru', 64.151 dönümü nadas ve 52.571 dönümü hali olmak üzere toplam 194.256 dönüm tarım arazisi mevcuttur. Bu araziden elde edilen mezruat kârı 1.734.699 kuruştur. 46 köy içinde en çok tarım arazisine sahip köy, belirtildiği üzere Fığla iken; en çok ekili alana sahip köy Ali Fahreddin-i Sagir köyüdür. 1840 yılında Istanos'da toplamı 76.447 dönüm olan ekili arazide, başta buğday ve arpa olmak üzere burçak, melez, darı gibi hububat ekilidir.

Istanos'un tüm köylerininin 1840 yılı için, tarım, hayvancılık ve diğer uğraşlardan sağladığı toplam kazanç 3.140.621 kuruştur. Istanos'un tarım faaliyetinden yıllık kazancı ise ifade edildiği üzere 1.734.699 kuruş olup, bunun toplam temettuat içindeki payı %55'tir. Hayvancılığın genel kazanç içindeki payı ise 820.237 kuruşla %26'dır. Diğer kazançlar 585685 kuruşla %19'a tekabül etmektedir. Buna göre Istanos'da yıllık kazancın yarısından

⁶⁸⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 71-75.

⁶⁸⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9720.

⁶⁸⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 320-361.

⁶⁸⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9751.

⁶⁸⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 92-127

⁶⁹⁰ Köyün ödediği öşür vergisi yıllık 20.664 kuruştur. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692.

⁶⁹¹ bk. Tablo 3.2

fazlası tarımdan elde edilmektedir⁶⁹². 1845 yılında Istanos'un öşür vergisi toplamı, 232341 kuruştur. Bu yıl verilerine göre, en çok öşür vergisi ödeyen ve dolayısıyla hububat ekiminde ilk sırada yer alan köy, Ali Fahreddin-i Sagir köyüdür⁶⁹³. Onu Ali Fahreddin-i Kebir, Zivind, Garibçe, Yazır izlemektedir. En az öşür vergisini ise Mirahor ödemiştir⁶⁹⁴.

Gerek yetiştirilen ürünler gerekse tarlaların durumları ile bunlardan elde edilen kazançlar; üretim ve ortaya konulan artı değer açısından, Istanos nahiyesinin Teke Vilayeti özelinde, Osmanlı Devleti ekonomisine sağladığı katkıyı ortaya koymaktadır.

⁶⁹² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664. Ayrıca bk. Tablo 3.2 ve 3.30

⁶⁹³ Köyün ödediği öşür vergisi yıllık 20.664 kuruştur. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692.

⁶⁹⁴ bk. Tablo 3.23

Tablo 3.2 1840 Yılında İstanos Köylerinde Tarım Ürünleri ve Toprak

Köyler	Hane sayısı / Toprak sahibi hane sayısı	Ürünler	Köyün tarımdan mezruat kazancı (kuruş)	Tarla dönümleri			
				Mezru'	Nadas	Hali	Toplam
Karadığın	15 / -	Buğday, arpa, tütün, urgan, asfur	10761	-	-	-	-
Kargın	44 / 39	Buğday, arpa, tütün, bağ, bahçe	43853	-	-	-	-
Kemerağzı	27 / 23	Buğday, arpa, tütün, bağ, bahçe	31188	952	1100	948	3000
Karataş	23 / 17	Buğday, arpa, tütün, melez, burçak, kendir	24668	22	-	70	92
Köseler	27 / 19	Buğday, arpa, tütün, urgan, asfur, bostan	17317	30	-	263	293
Çaykenarı	71 / 68	Buğday, arpa, ceviz, iğde, üzüm, kendir, acur, bostan	75479	2066	429	3746	7337
Karakuyu	25 / 21	Buğday, arpa, melez, ceviz, üzüm, kendir, asfur, bahçe.	24132	-	-	-	-
Yaka	31 / 28	Buğday, arpa, tütün, üzüm bağı, harım	30192	1339	235	1984	3558
Leylek	33 / 25	Buğday, arpa, tütün, kendir, acur, asfur	15840	-	-	-	-
Çukurca	25 / 24	Buğday, arpa, melez, bağ, bahçe	11938	1600	1000	2400	5000
Yuva	55 / 43	Buğday, arpa, bağ, bahçe	55434	-	-	-	-
Anbehan	34 / 15	Buğday, arpa, burçak, bağ, bahçe	20996	-	-	-	-
Garipe	57 / 39	Buğday, arpa, bağ, bahçe	16206	2330	2933	2114	7377
Zivind	89 / 80	Buğday, arpa, üzüm	75017	-	-	-	-
Kışla	107 / 73	Buğday, arpa, yonca, harnub, ceviz	29925	1846	1803	1831	5480
Dat	10 / -	Buğday, arpa, tütün	4337	-	-	-	-
Dere	42 / 38	Buğday, arpa, darı, harnub	27054	1321	1318	272	2911
Sülekler	61 / 55	Buğday, arpa, tütün, üzüm	27018	1293	1258	412	2953
Yeleme	10 / 8	Tütün	290	204	300	1310	1814
Taşkesiği	38 / 34	Burçak, nohud, tütün	27699	2121	1590	901	4612
Ali Fahreddin-i Sagir	123 / 118	Buğday, arpa, ceviz, harnub	113106	6815	6669	3305	16789
Ali Fahreddin-i Kebir	117 / 105	Buğday, arpa, tütün, melez, burçak	112675	5758	5440	3874	15072
Osmanhalifeler	23 / 19	Buğday, arpa, burçak	12031	490	598	262	1350
Çıvgalar	157 / 149	Buğday, arpa, darı, bağ, bahçe	105017	4433	4562	360	9355

Mamatlar	27 / 23	Buğday, arpa, melez	28435	2076	1571	1121	4768
Manay	12 / -	Buğday, arpa	8361	-	-	-	-
Yalınlikebir	67 / 58	Buğday, arpa, bağ, bahçe	64337	3594	3760	1568	8922
Yalınlisagir	65 / 56	Buğday, arpa, melez	21336	3662	3533	1422	8617
Akkilise	25 / 22	Buğday, arpa, melez, darı	20125	1625	1545	2237	5407
Yelten	61 / 58	Buğday, arpa, melez, ceviz, kendir, badem, üzüm, burçak, darı	38282	1625	1920	533	4078
Fıgla	156 / 134	Buğday, arpa, burçak, üzüm, ceviz	114292	6419	5572	4899	16890
Gözer	12 / 10	Buğday, arpa, burçak	7077	344	302	201	847
Andiye	83 / 76	Buğday, arpa, melez, burçak, ceviz	32853	1654	1693	1192	4540
Ürkütlü	47 / 39	Buğday, arpa	30809	1922	1232	2112	5266
Belen	31 / 26	Buğday, arpa, ceviz	11013	865	709	431	2005
Beğiş	67 / 64	Buğday, arpa, melez, nohud	82287	4262	2892	2373	9527
İmecik	91 / 83	Buğday, arpa, melez	92108	5323	3815	2047	11185
Avdan	79 / 63	Buğday, arpa, melez	69557	3381	3602	2200	9183
Sımandır	30 / 28	Buğday, arpa, melez	30048	1768	1305	602	3675
Kargalık	32 / 30	Buğday, arpa, üzüm, bahçe	17307	923	491	1015	2429
Mirahor	23 / 21	Buğday, arpa, üzüm, bahçe, ceviz	12190	144	44	209	397
Sekülü	15 / 9	Buğday, arpa, melez, bağ	3836	8	-	71	79
Karabayır	55 / 48	Buğday, arpa, melez	51677	1552	205	1810	3567
Bayat	33 / 18	Buğday, arpa	22600	92	-	186	278
Yazır	101 / 83	Buğday, arpa, bağ, bahçe	83118	2792	1025	3600	7417
TOPLAM	2356 / 1996		1734699	76447	64151	52571	194256

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661 ,9663, 9664.

3.1.3. Istanos'da Ortakçılık ve Kiracılık

Tarımda üretimin devamlılığı tarım işgücüne sıkı sıkıya bağlıdır. Osmanlı Devleti'nde tarım için verilen emeğin, zaman zaman serbest reaya ya da kaçak köylüler ve köleler tarafından sağlanması söz konusu olmuştur⁶⁹⁵. Köylerde halkın tamamına yakını ziraat ve hayvancılıktan geçimini temin etmekte ise de bunların hepsi toprak sahibi değildir. Toprağı olmayanlar, iş gücüne ihtiyacı olan büyük toprak sahiplerinin yanında çalışmıştır. Bu tür işler ırgatlık, gündelikçilik ve hizmetkârlık gibi hizmet gruplarını meydana getirmiştir⁶⁹⁶. Osmanlı'da klasik dönemde Ankara, Hamid, Kütahya'da hassa çiftliklerinin çoğunu ortakçılar ekmiştir. Özellikle padişah haslarının yalnız ortakçılar tarafından ekildiği görülmektedir. Burada ortakçılar başlı başına bir köy teşkil etmektedir. Ortakçı tarafından işletilen padişah hasası Anadolu'nun her yerinde bulunmazken en çok Karaman'da görülmektedir⁶⁹⁷. Zaman zaman Karaman'a bağlanan Teke livası ve ona bağlı olan Istanos'un da aynı arka planı taşıdığını düşünmek mümkündür. Istanos'da bazı köylerin saray efradından kimselere ait olduğu, bunlar arasında padişahların vakfettiği köy arazileri bulunduğu görülmektedir.

Istanos'da mevcut toprak-köylü-tasarruf sahibi arasında cereyan eden üretim ilişkilerini ve ırgatlık, hizmetkârlık, amelelik, rençberlik gibi çeşitli tarım iş kollarının mahiyet ve iktisadî koşullarını kaynaklardan takip etmek mümkündür. Ayrıca, toprağı olmayan köylünün üretime emeği doğrultusunda katılımını sağlayan ortakçılık veya kaynaklarda kullanıldığı biçimde şerik'lik, küçük ölçekli müstacir işletmeler ve çiftlik işletmelerinin işleyişi ile ilgili bazı bilgiler mevcuttur. Bu konuda esas olan az sayıda toprağı olan veya hiç toprağı bulunmayan köylünün emeğini hizmet ve iş gücü olarak sarfetmesidir.

Istanos'un bazı köylerinde köylünün tasarrufundaki toprak parçaları küçük olduklarından haneyi geçindirmekten uzaktır. Bazıları ise nadasa bırakılmış topraklar olduğu için, köylüyü emeğini kiralamak zorunda bırakmıştır. İkinci neden ise tarımda insan gücüne duyulan ihtiyaç ile bu ihtiyacı tamamlayacak kaynağın yetersiz olmasıdır. Bu da yine yakınlardan, köy içinden ya da yakın köylerden sağlanmaktadır. Örneğin Andiye köyünde oturmakta olan bir köylü ortakçılık için Yelten köyüne gidebilmektedir⁶⁹⁸.

Toprak sahibi olsun olmasın, bazı köylerin tamamına yakınındaki ahalinin farklı biçimlerde tarım işçiliği ile geçimini sağladıkları ve bunun geçimlerinin büyük bir bölümünü oluşturduğu görülmektedir. Bunlar arasında ortakçılık, ırgatlık, gündelikçilik gibi iş kolları da bulunmakta. Hanelerin kazanç kalemleri arasında yer alan ve kaynaklarda daha dikkat çekici

⁶⁹⁵ İnalçık, 1998: 22.

⁶⁹⁶ Kütükoğlu, 1995: 403.

⁶⁹⁷ Beldiceanu-Steinher, 1981: 1322.

⁶⁹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d. 9663: 24, hane:55.

olan ifadeler ise “aherin tarlasında zira eylediği mahsulden”, “aherin tarlasındaki mezruatından” ve “müşterek mezruattan” şeklindeki ifade ve kazançtır. Ayrıca bu kazançların bazıları, ekili arazilerin üstünde rakamlara tekabül etmektedir. Özellikle toprak sahibi olmayan hanelerin mezruat kazançları bulunması, bunu ancak ortakçılık türünde bir toprak işçiliğinden kazanabileceklerini ortaya koymaktadır.

Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse; Çıvgalar köyünde 18 hane; Karataş köyünde 6 hane; Garibçe köyünde 15 hane toprak sahibi olmayıp, tarım işgücü olarak çalışmaktadır⁶⁹⁹. Kışla’da 107 hanenin 45’inin başka tarlalarda tarım işgücü olarak çalıştıkları görülmektedir. Bu 45 hanenin 14’ü, toprak sahibi olduğu halde bu işi yapmaktadır⁷⁰⁰. Yelten’de 61 haneden, 19 hane el tarlasında ziraat etmektedir⁷⁰¹. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bunun yanında İstanos’da, tasarrufu çiftlik sahibinde olan toprağı onun adına işleyen ve çiftlikte ikamet eden köylünün ortakçılığı söz konusudur. Mehmet Emin Bey’in çiftlik köyü olan Manay köyü bunlardandır. Çiftlik sakini olan 12 hane köy topraklarını onunla ortak ekmekte ve vergilerini de ona ödemektedir. 1 ve 4 numaralı haneler ise çiftliğin kethüdasıdır⁷⁰². Bu tam bir çiftlik köy özelliği göstermekte olup, hiçbir hanenin toprağı bulunmamaktadır. Karadığın köyü de bir kethüda yönetiminde bulunan çiftlik köy örneğidir. Köyün 15 hanesinin de toprağı bulunmaz ama gelir kalemleri arasında müşterek mezruattan kazanç olduğu görülmektedir⁷⁰³.

Bu konuda en belirgin örnek, İstanos’un birkaç köyünü çiftlik köy olarak tasarrufu altına almış olan Hacı Mehmet Ağa’nın köyleridir. Daha önce ifade edildiği üzere, Dat, Leylek, Köseler, Yeleme köyleri onun çiftlik köyleridir. 1840 yılında Dat köyünde 10 hanenin 7’si ağanın ortakçısıdır⁷⁰⁴. 1845’te 17’ye çıkan hane sayısından 4’ü ağanın hizmetkârı ve 13’ü ortakçısıdır⁷⁰⁵. 1845’te 12000 dönüm olan Leylek çiftliğinde oturan 63 hanenin 25’i onun ortakçısı olup, ona ürünlerinden şerik hissesi ödemektedir. Bunların dışında 6 hane de ağanın hizmetkârıdır⁷⁰⁶. Hacı Mehmet Ağa’nın köydeki ekimden senelik hasılatı 1844 yılı için 5000 ve 1845 yılı için 6000 kuruş olmak üzere toplam 11.000 kuruştur. Mevcut hayvanları arasında dikkati çeken, ağanın, üretimin devamlılığını sağlamak sorumluluğunu hatırlatan 54 baş

⁶⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 177-219; 9661: 44-51; 9661: 164-177.

⁷⁰⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 1-27.

⁷⁰¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 300-317, hane: 6, 8, 9, 12, 13, 15, 19, 25, 33, 35, 39, 41, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53.

⁷⁰² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 237-239.

⁷⁰³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 4-7.

⁷⁰⁴ Bu durum defterde “ağa-yı mûmâileyh ile müşterek mezruat” şeklinde yer almıştır. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 33-35.

⁷⁰⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9699.

⁷⁰⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9776, hane: 57, 58, 59, 60, 61, 62.

öküzdür⁷⁰⁷. Yeleme köyünde 1840'ta yarım dönümlük tütün tarlalarının köylünün kendi vergi kalemleri arasında yer aldığı görülürken⁷⁰⁸; 1845'te Hacı Mehmet Ağa tasarrufundadır. Burada oturan 21 haneden 15'i onun ortakçısı ve 4'ü hizmetkârıdır⁷⁰⁹. Köseler köyü de onun 6000 dönümlük çiftliğidir. Köyün 6 hanesi ağanın hizmetkârı ve onların toplam kazançları 2350 kuruştur⁷¹⁰. Geri kalan 20 hane onun ortakçılardır. Her hanede ağanın hissesi ayrı ayrı belirtilmiştir. Aynı anda köylülerin tasarrufunda bulunan tarlalar da mevcuttur. Köseler'de olduğu gibi, köylünün de toprak sahibi olduğu, aynı zamanda bir grup eşrafın tasarrufuna verilerek köylü ile ortak ekim yaptığı köylerden biri Kemerağzı köyüdür. 49 hane birden fazla ağaya ortak yazılmıştır⁷¹¹.

Eşraf tarafından kiralanan vakıf çiftliklerinden olan Karadiğin çiftliği, 1845'te Yanıkzade İsmail Bey'in tasarrufundadır. Köyün 30 hanesi onun ortakçısı durumundadır. 5 hane İsmail Bey'in hizmetkârları olup, toplam ücretleri 1600 kuruştur⁷¹². Yanıkzade İsmail Bey'in çiftliklerinden biri de padişah vakıflarından olan ve Morevî Ali Ağa ile birlikte tasarruf ettiği Yuva çiftliğidir. Bu iki tasarruf sahibi birbirinin ortağı ve 41 haneden oluşan köylüler bunların kiracısı olarak kaydedilmiştir. Onların vakfa ödedikleri muaccelât 2600 kuruş ve kendi kazançları 5300 kuruştur. İki ağanın birbirine ödediği ortaklı hissesi ise 2800 kuruştur⁷¹³.

Vakıf topraklarının yerel eşrafa kiralandığı köylerden olan Anbehan köyü, 1845 yılında Antalya'lı Hacı İbrahim Efendi ve Zanayıroğlu İstirati tasarrufundadır⁷¹⁴. Bu köy için vakıf hazinesine ödenen muaccelât 1700 kuruş ve Hacı İbrahim Efendi'nin ortağına ödediği hisse 2650 kuruştur⁷¹⁵. Köyün tamamı değil, bir kısmı bu uygulama içinde yer almıştır. Hacı İbrahim Efendi'nin bir diğer arazi sahibi olduğu köy Zivind köyüdür. Buradaki ortağı Hacı Pavloz'dur. Bu topraklar, iki ortak tarafından Zivind köyü ahalisine kiralanmıştır. Hacı İbrahim Efendi'nin bir senelik temettuatı 14.500 kuruştur. Vakıf hazinesine verilen muaccelât 5000 kuruş; Hacı Pavloz'un hissesi, 4750 kuruş ve Hacı İbrahim Efendi'nin eline kalan da

⁷⁰⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9776: 2-23.

⁷⁰⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664

⁷⁰⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9720, hane: 33, 34, 36, 37.

⁷¹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9670: 2-3, hane: 2, 3, 4, 5, 6, 7.

⁷¹¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9679

⁷¹² BOA. M. VRD. TMT. d., 9748: 11.

⁷¹³ Yuva çiftliği Yanıkzade İsmail Ağa ve ortağının vakıf arazisinden muaccele ile kiraladığı arazidir. Bu durum "vakf-ı mezbûr için bir senede Evkâf-ı Hümayûn Hazîne-i Celîlesi'ne vermiş olduğu muaccelât" kaydından anlaşılmaktadır. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9676

⁷¹⁴ Yuva'da olduğu gibi, Anbehan için de "Gazi Sultan Mahmud Han tâbe serâh hazretlerinin vakf-ı hümayûnlarından muaccele ile Hâcegân-ı Divan-ı Hümayûndan Antalya'lı Hacı İbrahim Efendi ve Zanayıroğlu İstirati uhdelelerinde olup, emlak ve arazisine mutasarrıf oldukları" kaydı bulunmaktadır. bk., BOA. ML. VRD. TMT. d., 9696: 2.

⁷¹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9696: 16.

4750 kuruştur⁷¹⁶. Ortaklık usulünde yarı yarıya paylaşımın benimsediği görülmektedir. Bu tür bir ortaklık Kışla köyünde de uygulanmış; 1892 yılında Dudu hatun, İbrahim Bey'den kiraladığı 25 dönüm araziye hinta ekmiştir. Kiracı ile kiralayan arasında paylaşım, ekin hasılatı ve samanın öşrü çıktıktan sonra nisfiyet üzere taksim şeklinde gerçekleşmiştir⁷¹⁷. Ali Paşaoğlu İbrahim Ağa da tasarruf sahibi olduğu Karataş çiftliğindeki tarlalarını Karataş köylülerine kiralamıştır⁷¹⁸. Karakuyu çiftliği bir sadrazam gelininin tasarrufunda, 4000 kuruş karşılığında köylüye kiralanın çiftlik köylerdendir⁷¹⁹.

Çukurca köyünde Antalya ahalisinden Mehmet Bey ve Şeyh Ali Ağa'nın burada 300 dönümünü kendi ektiği, 250 dönümü boş ve 3650 dönümünü köylüye kiraladığı 4200 dönüm toprağı bulunmaktadır. 20'ye yakın hane onun kiracısı durumundadır. Bu şekilde kiraya verdiği tarladan yıllık hasılatı da 2600 kuruştur. Yine köylüye ekim faaliyetlerinde kiraladığını düşünebileceğimiz 20 baş öküzü de mal varlığı arasında bulunmaktadır⁷²⁰.

Bazı köylerde bu uygulamalar görülmez. Dere, Taşkesiği, Osmanhalifeler, Mamatlar, Yalınlı-yı Sagir, Yalınlı-yı Kebir, Yazır, Sımandır, Kargalık, Beğiş, Andiye ortaklık ve kiracılık gibi toprağı işleme usullerinin çok az olduğu köylerdir. Bu köylerde eşrafın çiftlik ve hisse sahipliği görülmez. Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir köylerinde ise hiç görülmez. Toprağı servet kaynağı olarak gören ve sürekli işlenmesi için tedbirler alan Osmanlı yönetimi mirî arazinin ve köylünün toprağı işlemesinin sürekliliğinin takipçisi olarak, korunması için gayret sarfetmiş ise de tarım işçi potansiyelini oluşturan köylü sınıfların ortaklık veya ortakçılık, ırgatlık, gündelikçilik gibi faaliyetlerini düzenlememekle, köylüyü bazı durumlarda yerel eşraf karşısında savunmasız bırakmıştır. Bu durum vergi yükü altında ziyadesiyle ezilen Osmanlı köylüsünün çıkmazı haline gelmiştir.

3.1.4. İstanos'da Tarımın Niteliğini Belirleyen ve Etkileyen Diğer Faktörler

Tarım işletmelerinin niteliklerini belirleyen faktörler, sermaye donatımları olarak adlandırılan ve dört ana başlık altında toplanan; ev, anbar, samanlık, ahır, ağıl ve kümes gibi binalar; hayvanlar; çift araçları ve toprak unsurlarıdır⁷²¹. Yukarıda İstanos'da mevcut toprak varlığının niceliksel ve niteliksel değerleri işlenmekle birlikte, hayvancılık konusu başlığı altında nahiyenin hayvan varlığı özellikle temettuat defterleri kullanılarak anlatılmıştır.

⁷¹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. D., 9708: 34.

⁷¹⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1187 (40): 263.

⁷¹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9693: 2-15.

⁷¹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9774

⁷²⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9755

⁷²¹ Güran, 1987: 243.

Burada ise çiftçiliğin yapılmasını mümkün kılan malzeme ve aletler ile anbar, ahır gibi mülk varlıkları şer'iyeye sicillerindeki terekelere dayanılarak incelenmiştir⁷²².

Istanos'a dair kullanmış olduğumuz terekeleri kabaca sınıflandırmak mümkündür. Bunları; çiftçi-hayvancı terekeleri, hayvancı terekeleri, hanım terekeleri, fakir terekeleri; zanaatkâr veya hamam, değirmen işletmecisi terekeleri ve bir de neredeyse karakteristik özellikleri olan konar-göçer Türkmen terekeleri olarak sınıflandırmak mümkündür⁷²³. Bunlar içinde çiftçi-hayvancı terekeleri diğerlerine göre çoğunluktadır. Terekeler incelediğinde Istanos'da XIX. yüzyılda bir çiftçi terekesinin nasıl olduğu, kaç kuruş aralığında olduğu, hangi tür alet-edevatı içerdiği görülmekte; böylece yapısal olarak çiftçiliğin vaziyeti anlaşılmaktadır.

Istanos'da XIX. yüzyılda belirtilen yılların verilerine göre; çiftçilik ve beraberinde hayvancılık yapan bir ailenin arkasında bıraktığı mal varlığı çoğunlukla 1000-5000 kuruş arasındadır. İkinci sırada 5000 ile 10.000 kuruş arasındaki terekeler gelmektedir. 1000 kuruş altında tereke oldukça azdır. 10.000 kuruşun üstünde mal varlığı bulunan tereke ise sadece 1884 yılında mevcuttur⁷²⁴.

Tablo 3.3 XIX. Yüzyılda Çiftçi-Hayvancı Terekelerinin İktisadî Durumları ve Dağılımı

Yıl	Toplam tereke	Hayvancı-çiftçi terekesi sayısı	1000 kuruştan az	1000-5000	5000-10.000	10.000 kuruş üstü
1869	75	27	2	13	12	-
1884	87	53	-	23	20	10
1902	87	31	-	25	6	-
TOPLAM	249	111	2	61	38	10

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d. 1165 (18), 1174 (27), 1200 (93).

XIX. yüzyılda Istanos'da Osmanlı çiftçisinin karakteristik ana malzemeleri ev, anbar, ahır, samanlık, araba, öküz, çift takımı, kağrı, mezru' yani ekili hububat ve tohumluk hububat olarak sayılmalıdır. Bu incelemelerde birkaç örnek defter kullanılmak suretiyle Istanos'da bu malzemelerin fiyatları, sayıları, sıklıkları tesbit edilmiştir. Bu tarım varlıkları içinde ilk sırada, kaynaklarda menzil olarak kaydedilmiş bulunan ev gelmektedir. Konar-göçer Türkmenler de kendi ihtiyaçları için ekim yapmıştır. Ancak onların esas geçim yolunu hayvancılık teşkil etmiştir. Türkmen terekelerinde evin yerine hâla çadır kullandıkları görülmektedir ve ev kaydına rastlanmaz.

⁷²² Bunlarla ilgili özet için bk. Tablo 3.3

⁷²³ Bunlardan çiftçi-hayvancı terekeleri tarım malzemeleri ve hayvan yoğunluklu; hayvancı terekeleri tarım varlıkları bulunmayıp sadece hayvan ve bir kısım eşya içeren terekeler; hanım terekeleri, hanımlara ait özel eşya ve bir kısım eşya içeren terekeler ve fakir terekeleri yalnızca bir miktar eşyadan ibaret olan terekelerdir. Konar-göçer Türkmen terekeleri ise kendine ait bazı özellikler içeren ve tereke sahiplerinin Türkmen aşireti mensupları olduğu terekelerdir. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1200 (93).

⁷²⁴ bk. Tablo 3.3

1869, 1884, 1902 yılı verilerine göre; toplam 249 aileden 138'i ev sahibidir. Evden sonra tarım varlıkları içinde anbar gelmektedir. Üretilen ürünü saklamak için gerekli olan anbar; büyüklük, kullanım ve şekil özelliklerine göre farklı adlandırılmıştır. Kapak anbar, kebir anbar, dakik anbarı, hinta anbarı, tahta anbar, nısf anbar, turralı anbar bu anbar türlerindedir. Söz konusu ev sahibi 138 hanenin 86'sında anbar bulunmaktadır.

Hayvanların barınması için gerekli olan ahır ise evle birlikte kaydedilmiş ve fiyatlandırılmıştır. Konar-göçerlerin ahır da 1869'a ait bir kayıta tesbit ettiğimiz adıyla "kıl merabet"tir. Hayvan bağlayacak yer anlamında olup, kıldan yapılmıştır. Bunun konar-göçer yaşama uygun bir nevi ahır vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır⁷²⁵. 138 hanenin 38'inde ahır tesbit edilmiştir. Yine çoğunlukla ahırla birlikte fiyatlandırılan samanlığın 138 hanedeki sayısı 24'tür⁷²⁶.

Tarımın niteliğini belirleyen bir başka etken alet ve edevattır. Osmanlı çiftçisi çoğunlukla ağaçtan yapılmış saban, el orağı, tırpan, çapa ve sürgü gibi iptidâi araçlar kullanmıştır⁷²⁷. İstanos'da 249 ailenin 109'unda çift takımı, 133'ünde öküz; 28'inde kağnı ve 25'inde araba bulunmaktadır⁷²⁸.

Çift takımı terekelerde en yaygın olarak rastlanan eşyalar arasındadır. İstanos'da 249 ailenin 109'unda çift takımı tesbit edilmiştir. Bu malzeme, konar-göçer Türkmen terekelerinde de rastlanan bir malzemedir. Bazı kayıtlarda *çift takımı* ve bir iki kayıta *çift edevatı* adıyla kaydedilmiştir. Örneğin, 1884 yılında 87 haneden 48'inde çift takımına rastlanmıştır. Hayvancı-çiftçi olarak sınıflandırdığımız gurubun yani 53 hanenin 48'i çift takımı sahibi olup, bu yaygın bir kullanıma işaret etmektedir⁷²⁹. 1902 verilerine göre, 87 hanenin çift takımı sayısı 40 olup, hayvancı-çiftçi terkelerinin sayısının 31 olduğu düşünüldüğünde diğer gruplar tarafından da kullanıldığı anlaşılır⁷³⁰.

Öküz, çiftçi hanesinin vazgeçilmez unsuru olup, terekelerde mevcuttur. Çiftin sürülebilmesi için öküz kullanılması zorunludur. İncelenen terekelerde 1869'da 30; 1884'te 55; 1902'de 48 öküz bulunmaktadır. Bu öküzler, çiftçi-hayvancı terekelerine aittir⁷³¹. Demetlerin tarladan harmana ve ürünün harmandan anbara taşınmasında at ve eşek gibi yük hayvanlarından yararlanılmıştır. Daha çok bir çift öküzün çektiği iki tekerlekli kağnılar da

⁷²⁵ Kıl merabetin buradaki fiyatı 150 kuruştur. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 23.

⁷²⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (13), 1174 (27), 1200 (53); Diğer ayrıntılar için bk. Tablo 3.4

⁷²⁷ Güran, 1987: 245.

⁷²⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (13), 1174 (27), 1200 (53); Diğer ayrıntılar için bk. Tablo 3.4

⁷²⁹ BOA.MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 2, 12, 13, 18, 23, 24, 25, 26, 36, 46, 47, 51, 59, 60, 77, 78, 79, 84, 85, 97, 98, 99, 107,109, 110, 111, 112, 124, 126, 127, 128, 129.

⁷³⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 177, 237, 239, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 313, 351, 353.

⁷³¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1200 (53).

kullanılmıştır⁷³². Kaynaklarda *kagrı* veya *kağlı* şeklinde kaydedilen kağı farklı yıllara göre farklı yoğunlukta kullanılmış bir malzemedir. 1869 verilerinde rastlanmayan kağı; 1884'te az rastlanan bir tarım malzemesidir. 53 çiftçi-hayvancı hanesinde 5 tane kağıya rastlanmıştır⁷³³. Kağının 1884 yılına göre, 1902'de yaygınlaştığı görülmektedir. Kağının bu yılda kullanıldığı hane sayısı 23 olarak tesbit olunmaktadır⁷³⁴. Bazı kayıtlarda *çift takımı ma'a kağı* olarak kaydedilmiştir⁷³⁵. 2 hanede ise kağı tekeri tesbit edilmiştir⁷³⁶.

Bir diğer tarım aleti olan sabanın üretimine nadir olarak temettuat kayıtlarında rastlanmaktadır. Garibçe köyünde bir hanede ve Andiye köyünde bir hanede saban imali yapılmaktadır⁷³⁷. İmalat ve satışının yapılıyor olması sabanın kullanıldığını göstermektedir. Saban, terekelerde de az rastlanan bir alettir. 1869 kayıtlarında 2 hanede⁷³⁸ ve 1884'te 3 hanede saban demiri mevcuttur⁷³⁹.

Pulluk ve döğen gibi aletlerin kullanımı da bir iki örneği geçmez. Bunlar iyi gelir ve imkân sahibi kimselerin erişebildiği aletlerdir. Torunzade Elhac İbrahim Efendi'nin 10.001 kuruşluk terekesinde 44 kuruş değerinde 2 adet döğen ve 50 kuruş değerinde köhne pulluğa rastlanmaktadır⁷⁴⁰. Taşkesiği ahalisinden çiftçilikle meşgul Karacaoğlu Mustafa'nın eşyaları arasında 40 kuruş değerinde 2 adet döğen ile 60 kuruş değerinde 2 adet saban demiri görülmektedir⁷⁴¹. Çaykenarı'nda ise 1884'te bir döğen 50 kuruş değerindedir⁷⁴².

Üretimi özendirmek için, devletin çiftçiye sözünü ettiğimiz türden alet edevat yardımında bulunduğu, bundan İstanos'un da istifade ettiği görülmektedir. Antalya'ya 1908 senesinde 256 adet pulluk, 21 adet orak, 60 adet kalbur, 1 adet kuluçka makinesi, 6 adet mısır daneleme makinesi, 1 adet kökdoğrayan, 1 adet haş-pay, 8 adet döğen, 6 adet mahser, 1 adet mukalla, 2 adet tırmık, 7 adet tarar, 14 adet sürücü, 1 adet bileği makinesi ithal edilmiştir. Bunlar Serik ve İstanos köylerinde kullanılmıştır⁷⁴³. Merkez kazaya yapılan yatırımın bir kısmının İstanos'a aktarılıyor olması, buradaki üretimin yönetim tarafından önemsendiğini ortaya koymaktadır.

⁷³² Güran, 1987: 247.

⁷³³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 98, 109, 110, 124, 126.

⁷³⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 146, 177, 239, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 267, 313, 350, 351, 353.

⁷³⁵ 23 kayıttan ayrı olan bu 4 kayıta 100,120,130,150 kuruş olarak fiyatlandırılmıştır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 351, 352, 349, 350.

⁷³⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 260,259.

⁷³⁷ Saban imalinden Garibçeli Durmuş'un kazancı 147 kuruş ve Andiye'den Halil'in kazancı 144 kuruştur. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 168, hane: 19; 9663: 10, hane: 9.

⁷³⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 65,77.

⁷³⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 13,60,78.

⁷⁴⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 60.

⁷⁴¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 21, no:126.

⁷⁴² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 59.

⁷⁴³ KVS, 1332: 470.

Kaynaklarda yer alan bir diğ er tarım varlığı hububattır. Ekili hububat çiftçinin üretimini ifadesi olarak algılanabilir. Ekili hububat, “mezrua hinta, mezrua dakik, mezrua şair” gibi ifadelerle belirtilmiş, böylece ekili olmayan taneli hububattan ayrılmıştır. Ekili olmayan taneli hububat için ise “mevcut hinta, mevcut şair, mevcut dakik” ifadesi kullanılmıştır. Burada incelenen defterler arasında 7 hanede ekili hububata rastlanmıştır⁷⁴⁴.

Memlekette yapılan tarım faaliyetinde sıkıntı veren durumlardan biri de ürünün nakliyatı meselesidir. Bu meselenin çözümünde daha çok ibtidaî yöntemler kullanılmış, başta merkep olmak üzere at, katır, deve gibi hayvanların gücünden yararlanılmıştır. Burada araba konusu ekinin taşınması konusunda basit ama etkili bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı çiftçisinin yaygın olarak kullanmadığı araba konusunda durum, İstanos için de aynıdır. 1869’da 75 haneden 9 hanede araba tesbit olunmaktadır⁷⁴⁵. 1884 yılında 87 hanenin 16’sında araba kullanıldığı görülmektedir ki, diğ er yıllara göre iyi bir sayıdır. Muhtemelen burada yardımlaşma ya da kiralama durumları söz konusudur⁷⁴⁶. 1902 kayıtlarında ise arabaya rastlanmaz.

Sayısal olarak verilmiş olan bu tereke örneklerini somutlaştırmak için birkaç örnek vermek gerekmektedir. Bu çiftçi-hayvancı terekelerinden verilecek bir örnek, tipik olarak bize bir çiftçi hanesinin portesini çizer. Bunlardan ilki iyi bir tereke yekûnuna sahip Garibçe köyünden Abdullah oğlu Halil’in terekesidir. Onun tereke yekûnu 11.130 kuruştur. Terekesi içinde 1500 kuruş değerinde ev, 1000 kuruş değerinde samanlane, 2800 kuruş değerinde bağ; 1000 kuruş değerinde hinta anbarı; 350 kuruş değerinde araba; 50 kuruş değerinde çift takımı; 1600 kuruş değerinde 4 baş öküz, 300 kuruş değerinde 3,5 yük mezru’ hinta; 3,5 yük mezru’ şair; 190 kuruş değerinde 3 yük mevcut melez bulunmaktadır. Yastık, yorgan, kazan gibi günlük ev eşyaları ile merkep ve keçi gibi hayvanlar geri kalan mal varlığını oluşturmaktadır. Farklı olan bir ürün ise 50 kuruş değerinde 1 kıyye* ipek kozasıdır⁷⁴⁷.

Bir diğ eri ondan çok daha az bir yekûna sahip ancak tipik bir çiftçi-hayvancı terekesi olan Fığla köyünden Mehmet’in terekesidir. Fığla’da bulunan 2500 kuruş değerinde bir ev; 100 kuruş değerinde 1 dönüm bağ; 250 kuruş değerinde bir hinta anbarı; 300 kuruş değerinde bir araba; 50 kuruş değerinde çift ve edevatı, 160 kuruş değerinde 2 yük mevcut hinta ve 400 kuruş değerinde 5 yük mezru’ hinta ile 800 kuruş değerinde 2 baş öküz tereke varlıklarını meydana getirmektedir. Bunların yanında, merkep, bargir gibi hayvanlarla bir miktar ev

⁷⁴⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27), s.2,13,15,98,99,111,126.

⁷⁴⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), s.27,28,34,37,48,50,51,52,91.

⁷⁴⁶ En düşüğü 50 kuruş ve en yüksek i 400 kuruş olan arabanın ekserisi 200-300 kuruştur. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 2, 12, 13, 23, 36, 46, 59, 85, 97, 98, 99, 127, 128, 129.

* Kıyye: Okka ya da dört yüz dirhem ağırlıktır. Kıyye-i atika 1282 grama karşılık gelir.

⁷⁴⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 3.

eşyası bulunan terekenin yekûnu 5500 kuruştur⁷⁴⁸. İncelemiş olduğumuz kaynaklara istinaden İstanos'daki tarım varlıkları bu şekildedir. XIX. yüzyılda İstanos'da bir çiftçi-hayvancı terekesinin varlıkları bu ana malzemelerden meydana gelmektedir.

Tablo 3.4 XIX. Yüzyılda İstanos'da Mevcut Tarım Varlıkları

Mülk / Eşya Çeşidi	1869	1884	1902	TOPLAM
Toplam Hane	75	87	87	249
Ev	49	57	32	138
Anbar	23	40	23	86
Ahır	3	24	11	38
Samanlık	-	18	6	24
Çift takımı	21	48	40	109
Öküz	30	55	48	133
Kağnı	-	5	23	28
Araba	9	16	-	25

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1200 (53).

3.2. İstanos'da Hayvancılık

Osmanlı iktisadi hayatında tarım ve hayvancılık tüm memleket genelinde en önemli iki geçim kaynağı olarak, birlikte yapılmıştır. Çiftçiler; çekim ve yük taşımada güçlerinden yararlanmak, gübre sağlamak, ihtiyaçları için peynir, yağ, süt, et, deri, yapağı elde etmek gibi amaçlarla hayvan yetiştirmişlerdir. Hayvan varlığı, tarımın temel ekonomik faaliyet olduğu ekonomilerin bir çeşit birikmiş servetidir⁷⁴⁹.

Osmanlı ekonomisinin bir parçası olan İstanos'da da hayvancılık, aynı zamanda çiftçilikle uğraşan köylü için önemli bir uğraştır. Bazı hanelerin sahip olduğu büyük hayvan sürüleri bunu daha net ortaya koymaktadır. Örneğin, 1845 yılında Yuva köyünde bir hane 500 baştan oluşan bir keçi sürüsüne sahiptir⁷⁵⁰. Ali Fahreddin-i Kebir köyünde 600 koyunluk bir sürünün tek hanede beslendiği görülmektedir⁷⁵¹. Ali Fahreddin-i Sagir köyünde 850 koyun tek hanede kaydedilmiş iken; aynı köyün bir başka hanesinde 850 keçi tek hanede kaydedilmiştir⁷⁵². Sımandır köyünün 7 hanesinde sağman keçinin 100 baş ile 500 baş arasında değişen sayılarda bulunduğu görülmektedir⁷⁵³. Bunlardan en çok küçükbaş hayvan sahibi olan hane 459 sağman keçi ve 400 oğlak ile 859 baş keçiye sahiptir. Bir hane için 859 keçi oldukça iyi bir hayvan kaynaklı mal varlığıdır⁷⁵⁴.

⁷⁴⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 12.

⁷⁴⁹ Güran, 1987: 258.

⁷⁵⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9676: 35, hane:99.

⁷⁵¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9677: 25, hane:95.

⁷⁵² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692: 44, hane:129; 9662: 23, hane:66.

⁷⁵³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9683, hane: 16, 17, 20, 23, 26, 30, 31.

⁷⁵⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9683, hane:31.

Aynı zamanda hayvan, konar-göçer yaşamın vazgeçilmez parçalarından biridir ve hayvancılık konar-göçerler için en önemli ekonomik faaliyettir. Türkmen aşiretlerine Orta Asya'dan bu yana ailelerinin yanında hayvanlarının da eşlik ettiği bilinmektedir⁷⁵⁵. Anadolu konar-göçerleri erken dönemlerden itibaren sadece kendi gereksinimleri için değil, pazar için de hayvan üretmiştir. Özellikle İstanbul'un et tüketimine yönelik koyun ve nakliyecilik için deve bu üretimin başında gelmiştir⁷⁵⁶. İstanos'un Yörük-Türkmen cemaatlerinin yoğun olarak bulunduğu bir yer olması burada hayvancılığın gelişiminde etkili bir âmidir.

İstanos'da küçük ya da büyük ölçekli çeşitli şekillerde Türkmen aşiretleri hayvancılıkla uğraşmıştır. Bunlar arasında az olmakla beraber büyük sürülere sahip olanlar mevcuttur. İstanos nahiyesine yakın yerlerde veya köylerinde, çeşitli aşiretlerin konmuş olduğu ve mahalleler kurdukları yukarıda ifade edilmiştir. Bunların çoğunun geçim kaynaklarının ve arkalarında bıraktıkları mal varlıklarının hayvan kaynaklı olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak Çıvgalar köyü yakınında bulunan Yeni Osmanlı aşireti verilebilir. Yeni Osmanlı aşiretinden Hacı Mehmet'in 15.615 kuruşluk terekesinin 8450 kuruşu hayvanlardan oluşmaktadır⁷⁵⁷. İstanos hududunda yerleşmiş aşiretlerden Sarıkeçili aşiretine mensup Hacı Mehmet'in 40.000 kuruşluk terekesinin 37.855 kuruşu hayvan varlığından oluşmuştur. Diğer mal varlığı konar-göçerliğini simgeleyen 680 kuruş değerinde bir çadır ile keçe, kepenek, kilim gibi ev eşyasıdır⁷⁵⁸. Kışla civarında konaklayan Sarıkeçili yörüklerinden Çileci İbrahim'in 20.000 kuruşluk terekesinin ise 16.660 kuruşu hayvanlardan oluşmaktadır⁷⁵⁹. Görüldüğü üzere 1869, 1886 ve 1902 yıllarına ait bu üç konar-göçer Türkmen terekesinden ilkinin yarısından fazlası, ikincisinin ve üçüncüsünün tamamına yakını hayvan varlığından oluşmaktadır⁷⁶⁰.

Ancak buradan aşiretlerin zengin hayvan besicileri ve tüccarları olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Bunlar üst sınırı işaret eden örneklerdir. Zira, 1902 verilerine göre, İstanos'a dair toplam 87 terekenin 22'si konar-göçer Türkmen terekesidir. Bu 22 terekenin ancak 4'ü; 5000-10.000 kuruş arasında iken 16'sının 1000-5000 kuruş arası yekûnu olan terekeler olduğu tesbit edilmiştir. 10.000'in üzerinde olan terekeler ise sadece iki kayıttan ibarettir⁷⁶¹. İstanos'da konar-göçer Türkmenler ve yerleşik köylüler tarafından yapılan hayvancılık küçükbaş, büyükbaş ve binek hayvancılığı olmak üzere üç ana başlık altında incelenebilir.

⁷⁵⁵ Turan, 2004: 307

⁷⁵⁶ Faroqi, 2004: 166.

⁷⁵⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 23.

⁷⁵⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31): 113.

⁷⁵⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 58.

⁷⁶⁰ bk. Tablo 3.5

⁷⁶¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53).

Tablo 3.5 XIX. ve XX. Yüzyılda İstanos’da Konar-Göçer Türkmen Terekelerinde Hayvan Varlığı

Konduğu Mevki / Aşireti	Tereke Yekûnu	Hayvanın Cins ve Adedi	Hayvanın Kıymeti
Çıvgalar / Yeni Osmanlı	15.615 kuruş	7 deve	1900 k.
		8 sığır ve 2 düğе	2900 k.
		Kologlu kısırak ve tay	1400 k.
		90 baş davar	2250 k.
TOPLAM			8450 k.
İstanos civarı / Sarıkeçili	40.000 kuruş	555 baş davar	24.975 k.
		57 baş koyun	3135 k.
		13 baş deve	9000 k.
		1 esb	500 k.
		1 merkeb	250 k.
TOPLAM			37.860 k.
Kışla / Sarıkeçili	20.000 kuruş	45 baş davar	1920 k.
		420 baş keçi ve teke	12.500 k.
		105 baş oğlak	1500 k.
		16 baş koyun	540 k.
		7 baş kuzu	200 k.
TOPLAM			16.660 k.

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d.,1165 (18), 1178 (31), 1200 (53)

3.2.1. Küçükbaş Hayvancılık

Dokuma sanayiinin hammadde kaynağını oluşturan küçükbaş hayvancılık, İstanos’da mevcut olup bunların sayı ve kazançları kaynaklardan tesbit edilmektedir. Keçi ve koyunun yanı sıra⁷⁶² kısır keçi de kayıtlarda mevcut olup, verimli hayvandan daha aşağı fiyatlandırıldığı görülmektedir.

İstanos’da en çok keçi beslenen köy 1840 yılında oğlaklı keçi ve kısır keçi toplamı 3563 olan Ali Fahreddin-i Sagir köyüdür. Onu İmecik, Sımandır, Avdan, Yazır köyleri izlemiştir⁷⁶³. 1845 yılında Ali Fahreddin-i Sagir, toplam 7714 baş oğlaklı keçi, oğlak ve erkek keçi ile yine en çok keçi beslenen köydür. Sımandır, Yuva, Yazır, İmecik köyleri onu takip etmektedir⁷⁶⁴. 1840 yılı verilerine göre keçi besiciliğinin en az yapıldığı köyler Mamatlar, Karakuyu, Yeleme, Dat, Karadiğın⁷⁶⁵, Mirahor, Gözer, Ürkütlü köyleridir. 1845 yılında en az keçi beslenen köyler ise Kargın, Karakuyu, Yaka, Osmanhalifeler ve Mamatlar köyleri olmuştur. Yaka köyünde 1840’da 210 olan keçi sayısı 1845’te 52’ye gerilemiştir⁷⁶⁶. 1845’te hiç keçi bulunmayan Osmanhalifeler ile Kargın az da olsa keçi besleyen köyler arasına girmiştir⁷⁶⁷.

⁷⁶² 1840 kayıtlarında “keçi ma’a oğlak” ve “ganem ma’a kuzu” tabiri kullanılırken, 1845’te hayvanların verimliliği ile ilgili olarak “sağman keçi”, “sağman ganem” ifadeleri kullanılmıştır.

⁷⁶³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664 ve bk. Tablo 3.6

⁷⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692, 9676, 9751, 9708, 9770 ve bk. Tablo 3.7

⁷⁶⁵ İkinci kayıtlarda Karadiğın’de 27 olan keçi sayısının 202’ye çıktığı, oğlak sayısının 130’a ulaştığı görülmektedir. bk., BOA. ML. VRD. TMT. d., 9748.

⁷⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9678, 9774, 9705, 9722, 9734.

⁷⁶⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9755, 9735, 9696.

1840 ve 1845 verileri karşılaştırıldığında, en başta Ali Fahreddin-i Sagir, Yuva, Yazır, Zivind, Fiğla, Çıvgalar köyleri olmak üzere, İmecik, Sülekler, Karadiğın, Çaykenarı, Leylek, Akkilise, Beğış, Yelten, Dat, Yeleme köylerinde keçi sayıları 1845'te, 1840 yılına göre büyük artış göstermiştir. Kemerağzı, Yaka, Garibçe, Taşkesiği köylerinde yetiştirilen keçi sayısında ise azalma görülmüştür. Bu artış iki farklı yıla ait veriler karşılaştırıldığında daha net anlaşılmaktadır. 1840 verilerine göre; toplamda 13.273 olan sağman keçi sayısı; 1845 yılında 30.927'ye ulaşmıştır. İstanos nahiyesinde 1840 yılı için, sağman keçi yanında kısır keçi toplam sayısı, 18.000'dir⁷⁶⁸. 1845 için ise, sağman keçi, oğlak ve erkek keçi toplamı 55.045 baştır⁷⁶⁹. Keçi besiciliğinde ve keçi sayısında ciddi bir artış sağlandığı anlaşılmaktadır⁷⁷⁰.

1840'da koyunun, nahiye genelinde keçiden az yetiştirildiği görülmektedir. Nahiye bu yıl için en çok koyun yetiştirilen köy, kuzulu ve kısır toplam 3257 baş koyun ile Ali Fahreddin-i Sagir köyüdür. Onu, Ali Fahreddin-i Kebir, İmecik, Yalınlı-yı Sagir köyleri izlemiştir⁷⁷¹. 1840 yılında Belen, Sülekler, Yeleme, Çukurca, Yaka, Garibçe, Bayat, Yelten, Mamatlar, Ürkütlü köylerinde çok az koyun yetiştirilirken; Köseler, Leylek, Yuva, Anbehan, Dat, Dere, Manay, Gözer, Andiye, Mirahor köyleri hiç koyun yetiştirilmeyen köylerdir. Bunlardan Leylek, Çukurca, Köseler gibi köyler çiftlik köy olan ve tarım ağırlıklı faaliyet gösteren köylerdir. 1840 verilerine göre İstanos'un küçükbaş hayvancılıktan hasılatı 442.276 kuruştur ve bu rakam hayvan hasılatı genel toplamı içinde %54'e tekabül etmektedir⁷⁷².

1845'te sağman ganem, kuzu, erkek ganem şeklinde ayrı ayrı yazılmış olan koyunun en çok beslendiği köy toplam 7623 baş ile Ali Fahreddin-i Sagir köyüdür. Onu, Ali Fahreddin-i Kebir, Yalınlı-yı Sagir ve İmecik köyleri izlemiştir⁷⁷³. 1840 yılı verileri ile 1845 yılı verileri karşılaştırıldığında, koyun sayısında da keçide olduğu gibi ciddi artış olduğu görülmüştür. 1840 yılında, 5543 kuzulu ve 5798 kısır koyun olmak üzere toplam 11.341 baş olan koyun sayısı⁷⁷⁴; 1845'te kuzulu, kısır ve erkek toplamı 18.468'e ulaşmıştır⁷⁷⁵. Keçi ve

⁷⁶⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁷⁶⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9748, 9678, 9679, 9693, 9670, 9701, 9774, 9705, 9776, 9755, 9676, 9696, 9746, 9708, 9687, 9699, 9763, 9667, 9720, 9736, 9692, 9677, 9722, 9770, 9734, 9735, 9712, 9752, 9695, 9726, 9751, 9666, 9683, 9694, 9723, 9733, 9772, 17567, 9775, 9710. Bu ikinci temettü sayılarından elde edilen veriler arasında arşivde bulunamayan Avdan, Karabayır, Bayat, Ürkütlü verileri bulunmamaktadır. Bu köylerin ilk sayıma dair verileri ilgili yerlerde kullanılmıştır.

⁷⁷⁰ Burada her ne kadar bir artış yaşanmışsa da 1840 sayımlarında erkek keçi sayısının net olmayışı ve 1845 sayımlarında oğlağın ayrıca belirtilmiş olması bu sayıyı olabildiğince arttıran diğer sebepleri oluşturmuştur. Söz konusu vergi sayımı sırasında ahalinin ilk sayımlarda tam sayıları vermemiş olması bir diğer etkindir.

⁷⁷¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁷⁷² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.; Ayrıca bk. Tablo 3.8

⁷⁷³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692, 9677, 9752. Ayrıca bk. Tablo 3.6 ve Tablo 3.10

⁷⁷⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁷⁷⁵ bk. dipnot 908'deki temettuat defterleri ile Tablo 3.6 ve Tablo 3.7

koyun sayısındaki bu artış, köylerin tarım ağırlıklı geçim faaliyetinden küçükbaş hayvan besiciliğine kaydığını düşündürmektedir⁷⁷⁶.

Hayvancılığın bir diğer getirisi, hayvanlardan sağlanan ürünlerdir. Temettuat defterlerinde haneler için hayvan varlığının değeri ortaya çıkarken, terekelerdeki eşya ve gıdalar da hayvansal ürünlerin değerini ortaya koymaktadır. Kızıl çuval, kıl çuval, deve çuvalı, kıl heybe, çul, keçe, kilim, halı, urgan, kepenek gibi eşyalar bunlardandır. Bu mevcut çuval türlerinin deve, koyun, keçi gibi hayvanların tüğlerinden ve kıllarından köylüler tarafından kullanımlarına yönelik olarak üretildikleri görülmektedir. Özellikle kendi hayvanlarından elde ettikleri hammadde ve kendilerine has yöntem ve desenlerle Türkmenlerin dokudukları kilimler yaygın olarak kullanılmıştır. Bu ürünler de hayvancılığın üreticiye diğer bir katkısını ortaya koymuştur.

3.2.2. Büyükbaş Hayvancılık

Osmanlı tarımında ilkel yöntemlerin kullanılıyor olması, hayvancılığın çiftçi için bir diğer faydasını oluşturur. Hayvan gücüne dayalı olarak sürdürülen çift sürme işinde gücünden yararlanılabilen hayvanlar, öküz, at ve katırdır. Osmanlı çiftçisi eğimli ve dik topraklarda çift sürmeye daha elverişli ve beslenme gideri daha az olan öküzü diğerlerinden daha çok kullanmıştır⁷⁷⁷.

Istanos'da büyükbaş ve çiftlik hayvanı diyebileceğimiz hayvan türlerinin, birçok hanede var olduğu görülmektedir. Bunlardan öküz, hem ziraat faaliyetlerinde hem de taşımacılıkta yaygın olarak kullanılmıştır. 1840 yılında Istanos'da 3752 baş öküz mevcuttur. Öküzün en çok bulunduğu köy aynı zamanda toprak büyüklüğünün de en çok olduğu Fığla köyüdür. 16.890 dönüm tarla bulunan Fığla köyünde, 333 baş öküz mevcuttur. Ali Fahreddin-i Sagir, Çıvgalar, Ali Fahreddin-i Kebir en çok öküz bulunan diğer köylerdir. Öküz en az 4'er baş ile Yeleme ve Leylek köylerinde iken; Karadığın, Anbehan, Dat ve Manay köylerinde hiç öküz bulunmaz⁷⁷⁸.

1845 yılında en çok öküz 268 baş ile yine Fığla'da ve en az öküz 2 baş ile Karakuyu'da bulunmaktadır⁷⁷⁹. Istanos'da öküz için, 1840 verileri ile 1845 verileri karşılaştırıldığında, 3752 baş olan öküz sayısı⁷⁸⁰; 2963'e gerilemiştir⁷⁸¹. Öküz sayısında düşüş

⁷⁷⁶ Her ne kadar bunun sayımla ilgili bir fark olduğu akla geliyor ise de yukarıdaki yorumu destekleyen bir diğer veri, keçi sayısındaki artışa karşılık, iki ayrı defter gurubundaki aynı köylere ilişkin veriler karşılaştırıldığında özellikle çiftçilik faaliyetlerinde kullanılan öküz sayısında azalma olduğu yönündedir. 1840 verilerine göre nahiyedeki öküz sayısı toplamı 3664 iken; 1845 yılı verilerinde 2963'tür. bk. Tablo 3.6 ve Tablo 3.7

⁷⁷⁷ Güran, 1987: 246.

⁷⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9663, 9664.

⁷⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9751, 9774.

⁷⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

yaşandığı görülmektedir. Bu durumun toprağın işlenmesi konusunda aksaklık meydana getirmesi muhtemeldir. Yukarıda ifade etmiş olduğumuz küçükbaş hayvancılığın ve küçükbaş hayvan sayısının artması bununla ilgili olabilir. Tarım yapılan arazilerin tasarruf şekillerinin köylünün aleyhine şekillenmesi, köylüyü tarımdan hayvancılık ağırlıklı ekonomiye sevk etmiş olabileceği gibi, salgın hastalık gibi sebeplerle öküz sayısında düşüş yaşanmış da olabilir.

Istanos'da özellikle çiftlik statüsündeki bazı köylerde en fazla öküze sahip hanelerin, çiftlik sahipleri oldukları görülmektedir. Bazılarında ise köydeki tüm öküzlere tek başlarına bunlar sahiptir. Onların bu öküzleri çiftlik topraklarını işleyen köylü için temin etmeleri toprağın işlenmesinin sürekliliği açısından gerekli olup, bu iş adeta çiftlik sahibinin sorumluluk alanındadır. Bir çiftliğin topraktan sonra en önemli ve en pahalı bileşeni çift öküzleridir. Örneğin, Teke Mütessellimi Hacı Mehmet Ağa'nın salgın hastalık sonucunda İmhan* çiftliğindeki 40 öküzünden 26'sını kaybetmesi üretimini olumsuz etkilemiştir⁷⁸².

Istanos Leylek köyü buna örnek verilebilir. Leylek köyünde çiftlik sahibi olan bir başka Hacı Mehmet Ağa'nın hayvanları arasında üretimin devamlılığı için önemli olan ve onun tarafından çiftlik halkına sağlanması gerekli olan 54 baş öküzü de mevcuttur⁷⁸³. Hacı Mehmet Ağa'nın Dat köyündeki çiftliğinde 30 baş öküzü⁷⁸⁴; Yeleme köyündeki mal varlığı içinde 30 baş öküzü yani toplamda 114 baş öküzü bulunmaktadır⁷⁸⁵. Hanelerin genelinde 1, 2 veya 3 olarak kaydedilen öküzün bir tek kişide bu kadar çok olması, ağanın işlenmeyi bekleyen arazilerinin çokluğu ile ilgilidir.

Çukurca'da çiftlik sahibi olan Mehmet Bey'in 20 baş öküzü⁷⁸⁶ ve Çaykenarı'nda arazi sahibi Karyagdızade Mehmet Ağa ile Atullah Hafız'ın 10 baş öküzü bulunmaktadır⁷⁸⁷. Çaykenarı'nda çiftlik sahibi Hacı İbrahim'in ise 25 öküzü mevcuttur⁷⁸⁸.

Büyükbaş hayvanlardan biri de inektir. Köylünün en önemli besin maddelerinden olan süt ve süt ürünlerinin karşılanması inek besiciliğini zorunlu kılmaktadır. İneğin buzağısı, danası, düğesi, tosunu da ayrı ayrı yazılmıştır⁷⁸⁹. 1840'ta en çok inek beslenen köyler, Çıvgalar, Yalınlı-yı Sagir; en az inek beslenenler, Sımandır ve Dat köyleridir. 1840 ve 1845 verileri kıyaslandığında Karataş, Dere, Dat, Yeleme, Çıvgalar, Manay, Yuva, Zivind, Fığla'da

⁷⁸¹ bk. Tablo 3.6 ve 3.7

* Burada İmhan olarak yazılmış olan çiftlik, zaman zaman İnhan şeklinde okunmuş olan Istanos'a bağlı Anbehan köyü olabilir.

⁷⁸² İnalçık, 1998: 28.

⁷⁸³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9776, hane: 63.

⁷⁸⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9699, hane: 1.

⁷⁸⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9720, hane: 1.

⁷⁸⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9755, hane: 1.

⁷⁸⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9701, hane: 91.

⁷⁸⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9701, hane: 92.

⁷⁸⁹ 1840'ta "inek ma'a buzağı" tabiri kullanılırken; 1845'te verimliliğini anlatmak için "sağman inek" kullanılmıştır.

inek sayısı artarken; Kışla, Sülekler, Taşkesiği, Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir, Akkilise, Yelten, Sülekler, Osmanhalifeler, Yalın-yı Sagir, Kargalık köylerinde inek sayısında azalma olmuştur. Köseler'de 1840'ta 49 olan inek sayısı, 1845'te sıfıra inmiştir. Çaykenarı'nda 130 olan inek sayısı, 1845'te 69'a gerilemiştir. Yaka'da 1840'ta 72 olan inek sayısı 8'e düşmüştür. 1840 verilerine göre, inek ve türlerinin sayısı 8827 iken⁷⁹⁰; 1845'te 3557'ye gerilemiştir⁷⁹¹. Istanos'da 1840 yılı ile 1845 yılı içinde küçükbaş hayvancılığın, büyükbaş hayvancılığın tersine olarak gelişme gösterdiği, büyükbaş hayvancılığın gerilediği görülmektedir. Istanos'da 1840 yılı verilerine göre, büyükbaştan elde edilen hasılat ise 169.344 kuruştur ve hayvandan elde edilen toplam hasılatın %21'ini oluşturur⁷⁹². Sayımlarda sayıları verilen ancak, temettü verileri kaydedilmemiş olan öküz ve kısır inek bu meblağ içinde yer almaz.

Önemli olan bir nokta da yapılan tarım faaliyetinin yetiştirilen hayvan niteliğinde belirleyici olmasıdır. Örneğin, her hanede bahçe tarımı yapıldığı görülen Karakuyu köyünde sadece 2 adet öküz bulunmaktadır. Köyde tarla faaliyeti yerine bahçeye ağırlık verilmiş ve buna ek olarak besiciliğe yönelinmiştir. Diğer köylerden farklı olarak Karakuyu hanelerinde çoğunlukla 3 ile 5 arasında inek beslendiği görülmektedir⁷⁹³. Farklı bir cins olan camus ineğinin düğesi, öküzü, tosunu, danası çok az sayıda mevcuttur. Leylek, Anbehan, Garibçe'de buzağılı camus ineği sayısı 22, kısır camus sayısı 5'tir. Bir diğer farklı cins, kara sığır ineği, kara sığır öküzü olarak adlandırılan cinstir. Umumiyetle Leylek, Yuva, Anbehan, Garibçe köylerinde rastlanan bu cinslere diğer köylerde rastlanmaz.

⁷⁹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁷⁹¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9748, 9678, 9679, 9693, 9670, 9701, 9774, 9776, 9696, 9746, 9708, 9687, 9687, 9699, 9763, 9667, 9720, 9736, 9692, 9677, 9722, 9770, 9734, 9735, 9712, 9752, 9695, 9726, 9751, 9666, 9683, 9694, 9723 v.d.

⁷⁹² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664; Ayrıca bk. Tablo 3.10

⁷⁹³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9774.

Tablo 3.6 1840 Yılında İstanos'da Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık

Köyler	Buzağılı İnek	Kısır inek	Düğe	Dana	Öküz	Tosun	Kuzulu ganem	Kısır ganem	Oğlaklı keçi	Kısır keçi
Karadığın	27	10	7	24	-	-	16	21	27	15
Kargın	93	26	13	81	11	41	120	142	-	-
Kemerağzı	72	23	16	24	60	34	15	22	119	163
Karataş	47	16	2	31	50	18	75	149	98	269
Köseler	49	12	13	31	8	20	-	-	176	158
Çaykenarı	130	86	34	103	133	52	72	52	97	126
Karakuyu	54	16	24	38	10	22	36	35	20	18
Yaka	72	40	2	36	67	13	3	3	210	177
Leylek	32	40	20	55	4	33	-	-	124	202
Çukurca	40	25	6	39	51	10	2	-	-	-
Yuva	49	53	13	37	44	24	-	-	492	539
İnhan	37	17	12	18	-	10	-	-	44	16
Garibçe	80	30	19	49	113	32	4	1	138	143
Zivind	70	46	31	64	61	29	32	41	385	452
Kışla	119	55	26	83	156	48	56	20	507	740
Dat	6	1	-	1	-	-	-	-	30	40
Dere	30	31	-	36	78	30	-	-	509	588
Sülekler	47	23	1	29	69	9	17	3	360	393
Yeleme	18	6	-	11	4	6	1	2	27	10
Taşkesiği	86	31	4	40	69	21	218	111	131	58
Ali Fahreddin-i Sagir	150	56	7	87	276	40	1525	1732	1222	2341
Ali Fahreddin-iKebir	128	72	21	109	227	40	541	702	603	543
Osman Halifeler	50	10	-	30	33	5	84	60	-	1
Çıvgalar	304	106	50	172	235	55	217	142	306	269
Mamatlar	66	28	9	29	40	16	6	2	17	7
Manay	32	4	-	19	-	-	-	-	-	-

Yalınlı-yı Kebir	211	75	58	137	139	74	340	203	193	243
Yalınlı-yı Sagir	216	46	39	80	146	78	461	375	271	182
Akkilise	59	33	27	24	68	30	38	17	114	363
Yelten	97	26	29	34	105	35	6	31	162	324
Fıgla	144	59	23	72	333	38	35	32	294	506
Gözer	15	12	1	17	22	6	-	-	39	25
Andiye	77	47	23	40	110	31	-	-	179	335
Belen	22	20	13	14	39	8	1	2	48	210
Ürkütlü	56	34	27	21	88	31	83	55	15	3
Beğiş	25	3	-	14	138	3	331	372	433	424
İmecik	110	34	5	83	185	31	504	463	1722	2022
Avdan	69	44	4	39	148	17	201	679	1054	2129
Sımandır	3	-	-	9	61	1	154	87	1115	1741
Kargalık	40	23	23	39	52	14	14	13	189	477
Mirahor	33	8	5	22	8	7	-	-	31	126
Sekülü	43	16	6	33	16	9	77	126	97	258
Karabayır	72	16	6	42	77	14	205	86	567	279
Bayat	106	28	14	85	40	10	4	-	195	163
Yazır	160	50	12	131	178	42	49	17	913	922
TOPLAM	3446	1437	645	2212	3752	1087	5543	5798	13273	18000

Kaynak: BOA. ML. VRD TMT. d., 9661, 9663, 9664.

Tablo 3.7 1845 Yılında İstanos'da Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık

Köyler	Öküz	Sağman inek	Buzağı	Düğe	Dana	Tosun	Sağman keçi	Oğlak	Erkek keçi	Ganem	Kuzu	Erkek ganem	Kovan
Karadiğın	32	20	5	-	-	-	202	130	-	-	-	-	-
Kargın	60	51	-	3	5	19	68	6	-	-	-	-	-
Kemerağzı	51	70	-	5	1	5	93	13	-	177	75	-	5
Karataş	19	77	-	-	-	-	88	59	50	245	50	-	-
Köseler	56	-	-	-	-	5	180	95	-	-	-	-	-
Çaykenarı	84	69	-	2	2	3	120	80	-	42	12	-	5
Karakuyu	2	75	-	-	1	1	52	42	-	5	-	-	5
Yaka	10	8	-	-	-	-	52	42	-	-	-	-	-
Leylek	60	40	-	-	-	-	237	225	-	-	-	-	-
Çukurca	36	39	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-
Yuva	149	139	22	2	51	3	3393	2858	171	2	-	-	-
İnhan	54	83	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Garipçe	106	50	-	2	3	-	162	136	-	-	-	-	16
Zivind	122	157	-	-	6	-	1425	1049	-	14	-	-	-
Kışla	125	65	3	14	6	12	519	318	50	58	28	25	45
Dat	30	10	-	2	8	-	107	43	7	-	-	-	-
Dere	70	44	-	-	3	-	887	708	271	38	32	16	14
Sülekler	42	33	1	10	11	1	1109	705	18	-	-	-	50
Yeleme	34	23	11	1	10	1	103	81	15	35	25	4	1
Taşkesiği	34	49	6	2	20	-	251	207	17	192	164	58	3
Ali Fahreddin-i Sagır	193	64	-	2	3	-	4594	2970	150	4527	2831	265	-
Ali Fahreddin-i Kebir	108	110	4	-	-	-	670	487	-	2265	1735	-	-
Osmanhalifeler	33	36	12	-	6	-	40	30	-	290	12	5	-
Çıvgalar	215	391	160	11	24	12	1212	523	92	735	301	60	27

Mamatlar	27	51	22	4	5	1	15	5	-	11	5	-	2
Manay	20	35	17	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-
Yalınlı-yı Kebir	108	154	20	6	18	4	182	167	25	238	88	8	68
Yalınlı-yı Sagir	94	92	-	3	-	3	250	210	-	872	665	-	22
Akkilise	60	37	-	-	-	-	320	243	-	-	-	-	-
Yelten	95	88	-	2	2	1	264	215	-	-	-	-	8
Fıĝla	268	205	-	3	1	-	1814	1506	-	-	-	-	41
Yazır	136	124	21	2	44	5	3025	2546	177	-	-	-	43
Sımandır	64	3	-	-	1	-	4135	2917	201	119	66	3	-
Kargalık	13	8	-	3	7	3	218	193	32	29	4	-	5
Beĝiř	66	24	8	-	1	-	627	454	35	366	265	10	4
Mirahor	16	5	5	-	-	2	60	-	20	-	-	-	-
Andiye	74	88	-	-	-	-	1143	602	-	-	-	-	3
İmecik	146	92	34	3	18	5	2960	2016	619	821	556	19	102
Gözer	19	38	-	-	-	-	180	155	-	-	-	-	-
Belen	32	17	-	-	2	-	170	132	-	-	-	-	-
TOPLAM	2963	2764	351	83	273	86	30927	22168	1950	11081	6914	473	474

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9748, 9678, 9679, 9693, 9670, 9701, 9774, 9705, 9776, 9755, 9676, 9696, 9746, 9708, 9687, 9699, 9763, 9667, 9720, 9736, 9692, 9677, 9722, 9770, 9734, 9735, 9712, 9752, 9695, 9726, 9751, 9666, 9683, 9694, 9723, 9733, 9772, 17567, 9775, 9710, 9703.

Tablo 3.8 1840-45 Yılları İstano's'da Toplam Hayvan Sayıları

Küçükbaş		Büyükbaş		Yük ve Binek	
1840 yılı	1845 yılı	1840 yılı	1845 yılı	1840 yılı	1845 yılı
42614	73513	12579	6520	10352	4294

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664, 9748, 9678, 9679, 9693, 9670, 9701, 9774, 9705, 9776, 9755, 9676, 9696, 9746, 9708, 9687, 9699, 9763, 9667, 9720, 9736, 9692, 9677, 9722, 9770, 9734, 9735, 9712, 9752, 9695, 9726, 9751, 9666, 9683, 9694, 9723, 9733, 9772, 17567, 9775, 9710, 9703.

3.2.3. Yük ve Binek Hayvancılığı

En önemli yük ve insan taşıma aracı olarak yüzyıllarca önemini korumuş olan at, belgelerde çoğunlukla *bargir* veya *beygir* ve nadiren *esb* adıyla kaydolunmuştur. Ancak özellikle savaşlarda kullanılması ve pahalı olması nedeniyle İstanos'da sayısı azdır. Aşağıda bahsedileceği üzere bu boşluğu merkep doldurmuştur. Atın dişisi olan kısarak, yavrusu kolon ve tayın sayısı da azdır. 1840 yılında en çok bargir, Çıvgalar, Yazır ve Fığla köylerinde bulunurken; Karadiğın, Zivind, Manay, Gözer, Sımandır, Mirahor köylerinde birer bargir bulunmaktadır. 1845'te bargirin en çok olduğu köy, 33 baş ile Fığla iken; hiç bargir bulunmayan köyler, Dat, Ali Fahreddin-i Kebir, İmecik ve Gözer köyleridir. 1840 yılında 285 baş olarak kaydedilen bargirin, 1845'teki sayısı 238'dir. 1840'ta 405 olan kısarak sayısı, 1845'te 267'ye gerilemiştir⁷⁹⁴.

Sayısı en fazla binek ve yük çeken hayvan merkep olup, neredeyse tüm hanelerde mevcuttur. Merkep; bargire oranla hem daha ucuz, hem bakım açısından daha az masraflıdır. Ekonomik durumu en kötü diyebileceğimiz hanelerin dahi merkep sahibi olduğu görülmektedir. Bazen fakir hanelerin tek mal varlığı, bir merkepten oluşmaktadır. 1840'ta İstanos'da 5328 olan merkep sayısı; 1845'te 2490'a gerilemiştir. 1840'ta en çok merkep Fığla ve Çıvgalar'da ve en az Dat köyünde görülmektedir. 1845'te yine en çok Fığla'da görülürken; en az bulunduğu köyler, Mirahor, Yaka, Dat köyleri olmuştur. İstanos köylerinde katır ise yok denecek kadar azdır⁷⁹⁵. 1840 verilerine göre nahiyenin binek hayvanlarından elde ettiği toplam hasılat 208.620 kuruş olup, bunun toplam hayvan hasılatı içindeki payı %25'tir⁷⁹⁶.

Bir diğer binek hayvanı olan deve, devlet için önemli hayvan varlıklarından biridir. Uzun mesafelerde yapılan kara ticaretinde deve önemlidir. Deve yetiştiriciliği ticarî maksatla konar-göçerler tarafından yapılagelmiştir. Konar-göçerlerin yerleşik hayata geçmeye başlaması deve yetiştiriciliğini olumsuz etkilemiştir⁷⁹⁷. Türkmen aşiretlerinin bu işi yaptığı ile ilgili en güzel örneği İstanos'u yaylak olarak kullanan Türkmen aşiretlerinden Varsak aşireti teşkil etmektedir. 1845 yılı verilerine göre, Varsakların tamamına yakını deveci olarak kaydedilmiştir. Bu aşiretin oturmakta olduğu köy, kendi isim ve yerleşmeleri ile oluşmuş olan Antalya'nın merkez köylerinden Varsak köyüdür. Söz konusu verilere göre, köyde sakin 64 hanenin 58'i deveci kaydedilmiştir. Bu hanelerin mal varlığının tamamına yakını develer oluşturur. Develerin yanında sahip oldukları mal varlıkları merkep, tay, bargir ve inehtir. Hanelerin toprak, bağ ve tarla kaydı bulunmaz. 64 hanenin sadece 4'ünde deve bulunmaz.

⁷⁹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9663,9664 ve diğer müstakil defterlerin tümü.

⁷⁹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9663, 9664 ve diğer müstakil defterler. Tüm binek hayvanlarının 1840-1845 yılı sayıları için bk. Tablo 3.9 ve Tablo 3.10

⁷⁹⁶ bk. Tablo 3.11, 3.12.

⁷⁹⁷ Faroqhi, 2000: 167.

Geri kalan 60 hanede toplam 308 deve ve 38 torum bulunmaktadır. Köyün kazancı da bu hayvan varlığından kaynaklanmakta olup, yıllık toplam kazancı 56.140 kuruştur. Haneler söz konusu işten hane başına en düşük 240 ve en yüksek 1740 kuruş kazanç elde etmişlerdir⁷⁹⁸.

Istanos'da deve az da olsa mevcuttur. Dişi deve, erkek deve ve yavrusu olan köşek ile torum fiyat ve sayı olarak kaydedilmiştir. Özellikle konar-göçer Türkmen grupları için vazgeçilmez olan Istanos-Antalya arasında mevsimlik yayla göçü düşünüldüğünde devenin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Konar-göçer Türkmen terekelerinde deve, istisnasız olarak kalan mallar arasında yerini almıştır. Istanos'da 1840 verilerine göre dişi deve sayısı 827 ve erkek deve sayısı 526'dır. 317 köşek ve 394 torum da bu sayıya eklenince 2064 baş deve ve yavrusu bulunmaktadır. 1845'te sadece deve olarak kaydedilmiş olan hayvanın sayısı ise 1177'dir⁷⁹⁹. 1906 yılında Istanos'un da içinde bulunduğu Antalya merkez kazasındaki deve sayısı 12.500'dür⁸⁰⁰.

Deveciliğin ekonomik artı değer sağladığı alanlardan biri de taşımacılık veya nakiyecilik faaliyetidir. Istanos'da bu işin yapıldığı köyler; Ali Fahreddin-i Sagir, Yalınlı-yı Sagir, Yalınlı-yı Kebir, Mamatlar, İmecik, Çaykenarı ve Sımandır köyleridir. Bu köylerde oturmakta olan 505 hanenin 67'si nakliyecilikle uğraşmaktadır. Bu yedi köyün nakliyecilikten toplam kazancı 27.107 kuruşa tekabül etmektedir⁸⁰¹.

Sonuç olarak Istanos'un küçükbaş, büyükbaş, binek hayvanlarından yıllık toplam hasılatı 820.240 kuruştur. Bunun %54'ünü küçükbaş hayvancılık, %21'ini büyükbaş hayvancılık ve %25'ini binek hayvancılıktan sağlamaktadır. Köylerin tamamının tarım, ticaret ve hayvancılıktan sağladığı toplam kazanç 1840 yılı için 3.140.621 kuruş olup bunun 820.237 kuruşu hayvancılığa aittir. Buna göre hayvancılığın toplam temettuat içindeki payı %26'dır⁸⁰².

Dikkati çeken bir durum da Istanos'da, büyükbaş ve küçükbaş hayvan türlerine rastlanmakla birlikte, tavuk gibi kümes hayvanlarının kaynaklarda hiç yer almamasıdır. Tavuk ve yumurtası bugün olduğu gibi o gün için de önemli bir gıda maddesidir. Hatta mimaride ve üretimin çeşitli alanlarında kullanılan özel bir malzemedir. Farklı yerlerde tavukların mevcudiyeti, şeriyeye sicillerine yansımıştır. Örneğin Mudurnu, Matbah-ı Amire'nin tavuk ihtiyacını karşılayan tavukçu kazalarından biridir⁸⁰³.

⁷⁹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9738.

⁷⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664 ve diğer müstakil defterler.

⁸⁰⁰ Beden, 2007: 192.

⁸⁰¹ Diğer ayrıntılar için bk. Tablo 3.24.

⁸⁰² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9663,9664. Ayrıca bk. Tablo 3.34 ve 3.36.

⁸⁰³ Sarı, 1995: 136.

Tablo 3.9 1840 Yılında İstanos'da Binek Hayvanları

Köyler	Bargir	Tay	Kologlu kısırak	Kısır kısırak	Merkep	Sıpa	Dişi deve	Köşek	Erkek deve	Torum	Kovan-ı Asel (bal)
Karadığın	1	1	-	-	33	9	1	-	-	-	-
Kargın	5	2	-	-	91	43	7	4	-	6	-
Kemerağzı	7	-	2	-	55	15	4	3	15	5	15
Karataş	-	5	-	-	48	24	7	6	-	3	-
Köseler	-	-	1	-	53	25	1	1	2	1	-
Çaykenarı	9	-	2	-	164	77	7	2	8	5	1
Karakuyu	14	13	6	3	49	26	-	-	-	-	7
Yaka	8	2	-	-	64	30	9	9	16	10	5
Leylek	4	11	9	1	50	27	-	-	-	-	-
Çukurca	4	7	5	-	48	34	-	-	3	-	24
Yuva	2	42	29	10	103	45	-	-	-	-	10
İnhan	5	5	16	-	39	28	-	-	-	-	2
Garibçe	3	7	27	1	122	69	2	2	3	4	-
Zivind	1	6	5	3	165	74	1	-	3	-	-
Kışla	19	4	7	11	134	66	7	6	5	2	154
Dat köyü	3	-	1	-	12	5	-	-	-	-	-
Dere köyü	3	-	-	2	76	33	3	1	6	-	14
Sülekler	15	3	9	3	92	33	-	-	-	-	29
Yeleme	2	3	2	2	19	6	-	-	1	-	7
Taşkesiği	5	16	10	12	85	59	-	-	-	-	20
Ali Fahreddin-i Sağır	13	32	33	17	199	64	113	54	106	35	13
Ali Fahreddin-i Kebir	9	26	21	9	204	85	98	39	76	62	14
Osman Halifeler	5	7	8	7	33	10	-	-	-	-	25
Çıvgalar	23	36	25	23	235	90	50	27	15	12	-
Mamatlar	5	12	7	2	46	18	18	10	16	10	-

Manay	1	-	6	1	19	8	-	-	-	-	-
Yalınlı-yı Kebir	11	10	4	4	123	49	93	47	45	28	83
Yalınlı-yı Sagir	9	25	20	6	118	41	97	40	66	50	5
Akkilise	2	4	3	1	62	35	4	3	1	4	28
Yelten	8	8	5	3	104	43	1	1	2	-	19
Fıgla	21	20	8	23	227	112	-	-	-	-	30
Gözer	1	3	1	3	19	2	1	-	-	-	17
Andiye	15	11	12	4	112	33	-	-	-	-	24
Belen	3	10	1	2	36	10	-	-	-	-	2
Ürkütlü	3	17	8	8	76	38	-	-	-	-	5
Beğış	3	3	3	-	156	27	67	9	18	34	29
İmecik	2	16	19	-	204	69	39	16	9	29	310
Avdan	2	9	16	-	164	41	58	7	15	18	203
Sımandır	1	16	18	-	71	18	22	3	10	15	11
Kargalık	4	-	-	1	56	15	-	-	-	1	81
Mirahor	1	1	1	-	49	9	-	-	-	-	-
Sekülü	3	4	1	-	34	6	2	-	-	1	-
Karabayır	4	26	34	-	71	5	70	15	49	32	-
Bayat	5	4	7	-	47	4	30	9	22	17	12
Yazır	21	16	13	-	171	-	15	3	14	10	129
TOPLAM	285	548	405	162	5328	1560	827	317	526	394	1328

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

Tablo 3.10 1845 Yılında İstanos'da Binek Hayvanları

Köyler	Bargir	Kısrak	Tay	Merkep	Deve
Karadiğın	4	-	-	17	-
Kargın	5	-	-	45	10
Kemerağzı	4	-	-	28	32
Karataş	1	1	-	26	8
Köseler	1	6	-	24	-
Çaykenarı	6	-	-	77	13
Karakuyu	4	8	-	29	-
Yaka	3	1	-	4	3
Leylek	3	3	-	28	-
Çukurca	2	-	-	23	-
Yuva	20	-	2	133	19
İnhan	8	3	-	35	-
Garipçe	12	5	1	74	7
Zivind	3	-	2	138	-
Kışla	18	7	4	132	13
Dat	-	-	-	8	-
Dere	5	6	2	77	12
Sülekler	8	4	2	72	3
Yeleme	2	1	5	16	-
Taşkesiği	4	18	12	55	-
Ali Fahreddin-i Sagir	15	30	2	146	279
Ali Fahreddin-i Kebir	-	20	15	111	219
Osmanhalifeler	1	9	-	27	2
Çıvkalar	2	69	10	155	80
Mamatlar	2	3	1	20	30
Manay	2	2	2	19	-
Yalınlı-yı Kebir	2	4	3	81	102
Yalınlı-yı Sagir	10	18	36	70	163
Akkilise	3	-	-	67	8
Yelten	8	7	3	74	3
Fığla	33	9	2	183	-
Yazır	18	-	2	128	17
Sımandır	1	10	4	69	53
Kargalık	2	2	3	11	1
Beğiş	2	1	1	54	59
Mirahor	1	-	-	2	-
Andiye	18	11	3	64	-
İmecik	-	9	3	145	41
Gözer	-	-	-	-	-
Belek	5	-	2	23	-
TOPLAM	238	267	122	2490	1177

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9748, 9678, 9679, 9693, 9670, 9701, 9774, 9705, 9776, 9755, 9676, 9696, 9746, 9708, 9687, 9699, 9763, 9667, 9720, 9736, 9692, 9677, 9722, 9770, 9734, 9735, 9712, 9752, 9695, 9726, 9751, 9666, 9683, 9694, 9723, 9733, 9772, 17567, 9775, 9710, 9703.

Tablo 3.11 1840 Yılında İstanos'da Hayvandan Elde Edilen Hasılat

Köyler	Küçükbaş (kuruş)	Büyükbaş (kuruş)	Binek (kuruş)	Toplam Hayvan Hasılatı	Köyün Tüm Temettuatı
Karadığın	952	1295	534	2781	13917,5
Kargın	4420	12393	3128	19941	60175
Kemerağzı	1485	3050	2814	7349	42495,5
Karataş	4993	1976	1789	8758	34967,5
Köseler	3062	2215	1265	6542	24890,5
Çaykenarı	3786	5380	4048	13214	94949
Karakuyu	2485	2533	1579	6597	30169,5
Yaka	3680	2915	3189	9784	46622
Leylek	2360	2145	1617	6122	25999
Çukurca	50	1985	1689	3724	30353,5
Yuva	9062	3815	4320	17197	86202
Anbehan	575	3321	1742	5638	30989,5
Garibçe	2324	4583	3936	10843	68030
Zivind	11317	4010	4277	19604	104182,5
Kışla	10643	5639	4427	20709	110180,5
Dat	580	202	300	1082	6637
Dere	9356	1656	2617	13629	47561
Sülekler	6910	1977	2752	11639	46452,5
Yeleme	499	742	700	1941	7271
Taşkesiği	8777	3669	3321	15767	57716
Ali Fahreddin-i Sagir	78110	6301	20467	104878	245516,5
Ali Fahreddin-i Kebir	29357	6230	18206	53793	179755,5
Osmanhalifeler	2527	2105	1516	6148	20996
Çıvgalar	11083	13616	12009	36708	166776
Mamatlar	442	2845	4031	7318	44412,5
Manay	-	1435	763	2198	10570,5
Yalınl-yı Kebir	14257	9870	12113	36240	120124
Yalınl-yı Sagir	19742	9651	15749	45142	132014
Akkilise	4792,5	2875	2033	9700,5	33725
Yelten	3397	4511	2793	10701	67419
Fığla	6862	6891	6572	20325	170268
Gözer	647	857	654	2158	11590
Andiye	3002	3992	3315	10309	80760
Belen	1190	1261	1003	3454	26450
Ürkütlü	2927	2516	2492	7935	47248
Beğiş	19866	809	9015	29690	123833
İmecik	47737	5100	8940	61777	171139
Avdan	33138	3011	8218	44367	121239
Sımandır	26618	195	4500	31313	64965
Kargalık	4962	2056	1080	8098	34662
Mirahor	670	1593	902	3165	20635,5
Sekülü	3973	1840	930	6743	18583,5

Karabayır	16329	2666	11160	30155	88246
Bayat	3227	4438	4982	12647	42897
Yazır	20105	7179	5133	32417	127038
TOPLAM	442276	169344	208620	820240	3140621

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

Tablo 3.12 1840 Yılı Hayvancılık Türlerinin Toplam Hayvancılık Hasılatı İçindeki Yeri

Toplam Hayvan Hasılatı	Hayvancılık	Yüzde	Kuruş
820.240 kuruş	Küçükbaş	%54	442.276
	Büyükbaş	%21	169.344
	Yük ve Binek	%25	208.620

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

3.3. İstanos'da Meslek ve İş Kolları

Osmanlı esnaf ve zanaat kültürü ahilik geleneğinden beslenmiş ve zamanla ortaya çıkan loncalarda usta-çırak ilişkisi mesleğin ilerlemesinde belirleyici olmuştur. Genç yaşta işe başlayan çırak, ustalarının gözetimi ve disiplini altında zanaatın kuşaktan kuşağa aktarılan inceliklerini öğrenmiştir. Esnafın düzeni loncalar ve gedikler yoluyla sağlanmıştır⁸⁰⁴. Bu loncalar etrafında örgütlenen kentli nüfus tarafından üretilen mamul malların, kırsal alanlarda tüketimi sınırlı olmuştur. Çünkü kırsal nüfus kendi tüketimlerinin büyük bir bölümünü kendi üretimleriyle karşılamıştır⁸⁰⁵. Bu durum Osmanlı köyünü kendi kendine yeterli hale getirmiş, gıda maddeleri köy içinde üretilirken; köy evlerinde bulunan tezgâhlar dokuma ihtiyacını karşılamıştır⁸⁰⁶. Kadınlar şalvarlar için evde kaba kumaşlar dokuduğu gibi, yün eğirme ile ip elde etmiştir. Kirman, çıkırık, iğ ev tipi dokuma üretim malzemeleridir⁸⁰⁷. Bu durum köylerin herşeye rağmen iktisadî ve sosyal buhranlara karşı direnebilmelerinin en önemli sebebini oluşturmuştur⁸⁰⁸.

İstanos'da da köylünün iç tüketiminin büyük bir kısmını kendi üretimiyle karşılaması söz konusudur. Köylünün bu tür üretimi kendi içinde yapması, maddî açıdan olduğu gibi, zaman ve ulaşım açısından da bir zorunluluktur. Tümüyle olmasa da en azından bir kısım giyim malzemelerinden, hayvancılık ve tarıma dayalı alet edevata ve evde kullanılan gündelik eşyalara kadar köylü, kendi emeği ile ürettiği ürünleri kullanmıştır. Yerleşim yerlerinin yakınında kurulan pazarlar ve özellikle merkezde sürekli açık olan çarşı içindeki dükkânlar,

⁸⁰⁴ Pamuk, 2005: 59.

⁸⁰⁵ Pamuk, 2005: 56.

⁸⁰⁶ Tabakoğlu, 2002: 209.

⁸⁰⁷ Sarı, 1995: 137.

⁸⁰⁸ Tabakoğlu, 2002: 209.

bu faaliyetlerin hem üretiminin hem de satışının en erken dönemlerden itibaren⁸⁰⁹ yapıldığı yerlerdir.

Istanos'da hayvancılık ve çiftçiliği geçim yolu tutan ahali yanında; *demirci, değirmenci, hamamcı, derici, muytab, çulha, dikici, berber, kasap, kahveci, ekmekçi (etmekçi), bardakçı, kürekçi, orakçı, çıkırıkçı* gibi sosyal ve iktisadî hayatın parçalarını oluşturan zanaat erbabı mevcuttur⁸¹⁰. Bunların ortaya koyduğu üretim ve kazanç, köylünün bu iş alanlarında kendi kendine yeterliliğinin bir göstergesidir.

1874 yılında, Istanos'da bulunan dükkân sayısı 120'dir⁸¹¹. Demirci Hacı Süleyman Ağa Camii'nin yeri ve konumu ile ilgili yapılan bir tarifte; caminin, bir çay geçmekte olan Istanos kasabasının çarşısında bulunduğu ve yakınlarında bir berber, bir sebzevatçı, bir demirci, bir kömürcü ve bir kadayıfçı dükkânı bulunduğu anlatılmaktadır. Bunlar çarşı esnafını meydana getirmektedir⁸¹². Bunlara ek olarak Istanos çarşısında; bir yorgancı ve bir halıcı ile birden fazla dikici, demirci, ekmekçi ve kahvehane dükkânı bulunmaktadır⁸¹³.

El sanatlarına dayalı zanaat faaliyetlerinin yanında, Istanos'da, hizmet görmek ve bedenen iş üretmek yoluyla kazanç sağlanan iş kolları da bulunmaktadır. Hemen her köyde bir iki hane bu işleri yaparak geçimlerini sağlamaktadır. Köylerde *sığırtmaçlık, çobanlık, ırgatlık, amelelik, bahçıvanlık, bağbanlık* özellikle köyün ileri gelenlerinin çiftliklerinde *kâhyalık ve hizmetkârlık* bu iş kollarından başlıcalarıdır⁸¹⁴. Bu iş kollarının Istanos'da mevcudiyeti 3.23 ve 3.24 numaralı tablolardan takip edilebilmektedir. Söz konusu iş kolları daha çok mal varlığı olmayan veya az olan ve sadece bunları yaparak iaşesini temin eden insanlar tarafından yapılmaktadır. Bu meslek ve iş kollarının icra edilişi, yapılışlarında kullanılan yardımcı aletler ve hammaddeler, imal edilen ürünler, kazanılan kazançlar tek tek incelenmekle konu daha iyi anlaşılacaktır.

⁸⁰⁹ 1455 tahririnde Istanos'un tamamında 80 dükkân ve Istanos Camisi önünde 54 dükkân bulunduğu bilinmektedir. bk. Karaca, 2010: 127. Ayrıca, Evliya Çelebi, mübalağalı görünmekle birlikte, Istanos'da 300 dükkân bulunduğundan bahsetmektedir. bk. Evliya Çelebi: 307.

⁸¹⁰ Tüm bu meslek grupları ile ilgili olarak bk., Tablo 3.25, Tablo 3.26, Tablo 3.27.

⁸¹¹ KVS, 1291: 116.

⁸¹² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 74. Bugün de Demirci Süleyman Cami'nin bulunduğu alan Istanos'un çarşısı ve merkezi durumundadır.

⁸¹³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1162 (15), 1164 (17), 1165 (18), 1169 (22), 1202 (55), 1182 (35), 1238 (91); BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, 9687. Ayrıca bk. Tablo 3.31.

⁸¹⁴ Bu iş kollarının Istanos'daki mevcudiyeti ile ilgili olarak bk. Tablo 3.26 ve Tablo 3.27

3.3.1. Demircilik

Hayvancılık ve çiftçilik için gerekli alet ve edevat yapımı başta olmak üzere günlük hayata dair birçok eşyanın yapımıyla ilgili en önemli mesleklerden biri demirciliktir. Çift takımı, kazma, nacak, saban demiri, kürek, bel gibi tarım alet ve edevatlarının; terazi, dirhem gibi ölçü, tartı aletlerinin demircilik mamulü olması icab etmektedir. Evde günlük işlerde kullanılan bakır kaplar, süt leğeni, su tası, kazan, güğüm, çanak, ibrik, sini, bakraç gibi hem çiftçilik ve hayvancılık hem de günlük hayatta kullanılan birçok eşya, bakır, demir gibi madenlerden yapıldığı için tüketimi karşılayacak bir üretimin sürekliliği gerekmektedir. 1840 temettuat kayıtlarında İstanos'da 5 demirci esnafı bulunmaktadır. Bunlardan 2'si Kışla'da, diğerleri Sülekler, Yelten ve Fığla'da bulunmaktadır. 1845'te ise 2 demirci mevcut olup, bunlar Kışla ve Ali Fahreddin-i Kebir köylerindedir⁸¹⁵.

İstanos'da demircilikle meşgul zanaatkârlardan biri, Kışla köyü sakinlerinden Demirci Hacı Süleyman'dır. Onun İstanos nahiyesi çarşısında bulunan demirci dükkânının değeri 600 kuruş; demircilik zanaatından kazancı ise 2000 kuruştur⁸¹⁶. Bu dükkân ve demir ticaretinden başka geliri ve mal varlığı bulunmayan Demirci Hacı Süleyman'ın bu işle geçimini sağlayabildiği anlaşılmaktadır. Demirci Hacı Süleyman 1845'te demircilik yapmaya devam etmiştir ve bu işten yıllık kazancı 650 kuruşa gerilemiştir. 1845 yılında demirciliğe ek olarak onun, 450 kuruşa kiraya vermiş olduğu bir kahvehanesi; 125 kuruşa kiraya vermiş olduğu bir ekmek dükkânı ve diğer 3 dükkânı ile toplamda 5 adet dükkânı bulunmaktadır⁸¹⁷. Kışla'daki diğer demirci Hacı Hasan'ın, demirci dükkânının değeri 400 kuruş ve zanaattan kazancı 960 kuruştur. Bir evden başka mal varlığı bulunmayan Hacı Hasan'ın demircilikten geçimini karşıladığı anlaşılmaktadır⁸¹⁸.

Yelten köyünden Demirci Mehmet'in bu işten yıllık kazancı 340 kuruş⁸¹⁹ ve Sülekler köyünden Demirci Mehmet'in demircilikten kazancı 203 kuruştur⁸²⁰. 1863 yılı verilerine göre bu zanaatkârlardan biri, nahiyenin Demirci Süleyman Mahallesi'nden Demirci Abdullah'dır. Onun 6421 kuruşluk terekesi içinde, İstanos çarşısında bulunan 2000 kuruş değerinde 3 adet dükkânı mevcuttur. Bu dükkânlardan birinin demircilik için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Eşyası içinde yer alan 186 kuruş değerindeki 124 kıyye demir ile 662,5 kuruş değerindeki 26,5 kıyye bakır kab kacak bu işi fiilen yaptığını göstermektedir⁸²¹. Demircilik gibi meslekler

⁸¹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9664, 9687, 9677.

⁸¹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 5, hane:5.

⁸¹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 26, hane: 70.

⁸¹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 5, hane: 7.

⁸¹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 316, hane: 60.

⁸²⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 64, hane: 44.

⁸²¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 20, no:119.

köyün ziraatte kullandığı vasıta ve aletlerin temini bakımından kendi kendine yettiğinin delilidir⁸²².

1892 yılında İstanos'da demircilik yapan zanaatkârlardan Salih Usta'nın eşyaları, demircilik mesleğinde kullanılan eşyaları göstermesi bakımından önemlidir. Toplam terekesi 6314 kuruş 30 para olan Salih Ustanın demircilikle ilgili malzemeleri 1060 kuruş 10 para etmektedir. Mesleğiyle ilgili en belirgin ve dikkat çekici malzeme, 650 kuruş değerindeki örs ve körük takımı ile 131 kuruş değerindeki 76 kıyye ham demirdir. Bunların yanında demire şekil vermekte kullandığı çeşitli ve çok sayıda kullab adındaki kanca; ıskıran adı verilen ateş küreği ile burdundu, kargacık gibi aletler onun demircilik için kullandığı aletleri oluşturur. Öte yandan orak, balta, saban demiri, nacak da onun üretip sattığı malzemelerdir⁸²³.

Tablo 3.13 İstanos'da Bir Demirci'ye Ait Eşyalar (1892)

Eşya	Kıymeti (Kuruş)
Örs ve körük takımı	650
76 kıyye ham demir	131
3 saban demiri, 2 nacak, 16 ıskıran	84
5 adet hacir ıskıranı, 16 burdundu, kargacık, 140 adet kullab	42 kuruş 20 para
46 adet çakmak ma'a kullab	10 kuruş 30 para
10 adet kazıklı kullab	25
Hurda demir ve 16 kömürlük	90
Balta ve kayış halkası	15
3 orak	9
1 zencir	3
TOPLAM	1060 kuruş 10 para

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1182 (35).

3.3.2.Ekmekçilik

Gıda üretim ve tüketim maddelerinin başında ekmek (etmek) bulunmaktadır. Tereke eşyaları içinde yer alan etmek takımı, hamur leğeni gibi eşyalar ahalinin kendi ekmeğini kendisinin yaptığını göstermekte ise de ekmekçilik yapan esnaf da mevcuttur. İstanos'da bu işi yapan iki kişi de Kışla merkezdedir. Bunlardan Ahmet'in mal varlığı 890 kuruş, yıllık kârı 1200 kuruş ve vergisi 40 kuruştur. Ekmek ticaretinden kârı ise 615 kuruştur⁸²⁴. Bir başka ekmekçi aynı zamanda İstanos'da 1500 kuruş değerinde bir de kahve dükkânı bulunan Mehmet Sadık'tır. Ekmekçi dükkânının kıymeti 1000 kuruş olup, ekmek ticaretinden kârı 100 kuruştur⁸²⁵. 1845 kayıtlarında "etmekçi" yerine "habbaz" tabiri kullanılmıştır. Kışla köyünde ekmekçi dükkânı bulunan Mahmud, habbaz esnafındandır ve zanaatından kazancı 350 kuruştur⁸²⁶. Kazanç kaydedildiği halde, dükkânla ilgili bir malî verinin bulunmaması, bu mal

⁸²² Kütükoğlu, 1995: 403.

⁸²³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 1182 (35): 79. Diğerleri için bk. Tablo 3.13

⁸²⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 5, hane: 4.

⁸²⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 5, hane: 6.

⁸²⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 44, hane:123.

varlığının başkasına ait olduğunu göstermektedir. Bu durum Ekmekçi Mahmud'un, dükkânı yukarıda adı geçen Demirci Hacı Süleyman'dan kiralamış olabileceğini düşündürmektedir. Bu örnek nahiyede tarım arazileri ve evlerde görüldüğü üzere dükkânlar için de kiralama usullerinin çarşı esnafı arasında uygulandığını göstermektedir.

3.3.3.Değirmencilik

Başta buğdayın işlenmesinde ve yenilebilir hale gelmesinde en eski yöntemlerden olan değirmenin Osmanlı toplumsal ve gündelik yaşamında yeri büyüktür. İstanos nahiyesi için de durum aynıdır⁸²⁷. İstanos'da çeşitli şekillerde yapılan değirmencilik, kazançlı bir iş kolu olarak görülmüştür. İstanos'da değirmenciligi hem bir meslek olarak yapan hem de değirmen sahibi olarak bu işten kazanç sağlayan kimseler mevcuttur. 1840 verilerine göre İstanos'da 8 değirmenci bulunmaktadır. 1845'te bu sayı 10'a yükselmiştir⁸²⁸.

1840 yılında bu değirmencilerden 4 tanesi Kışla köyünde bulunmaktadır. Anbehan köyünde 2 ve Andiye köyünde 2 hane değirmenciligi meslek olarak yapmaktadır⁸²⁹. Bunlardan en çok kazanç sağlayan 475 kuruşla Kışla köyünden bir değirmenci ve en az kazanç sağlayan da 100 kuruşla Andiye'den bir değirmencidir⁸³⁰. Kışla köyünden Yastıkçı Osman'ın 1354 kuruşluk kazancının 418 kuruşu değirmencilik kazancıdır⁸³¹. Yastıkçı Osman 1845'te aynı işle iştigal etmeye devam etmiş ve kazancı 500 kuruşa çıkmıştır⁸³².

Değirmencilikten kazanç sağlayan bir kesim de değirmen hissesi sahipleridir. Anbehan köyünde mevcut 34 hanenin 7'si değirmen hissesi sahibidir⁸³³. Bunlardan en çok kazanç elde eden 17 numaralı hane; Cedid Değirmen'de on iki hissede beş değirmen hissesi sahibidir. Hisse değeri 1000 kuruş ve kazancı 604 kuruştur. Değirmenlerden biri de Uzun Oluklu Değirmeni'dir. Anbehan'daki 7 hanenin tasarrufunda bulunan bu değirmen paylarının hisse değeri 2400 kuruş ve bundan elde edilen toplam kazanç 1164 kuruştur⁸³⁴. Çıvgalar köyünde 157 haneden 5'i değirmen hissesi sahibidir. Bunların toplam hisse değeri 3000 kuruş ve elde edilen yıllık kazanç 1215 kuruştur⁸³⁵.

⁸²⁷ Evliya Çelebi, İstanos 'un her köşesinde birer değirmenli sokağı olduğunu belirtmiştir. bk. Evliya Çelebi: 307.

⁸²⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664, 9696, 9763, 9687. Ayrıca bk. Tablo 3.26, Tablo 3.27.

⁸²⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁸³⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 18, hane:64; 9663, hane:46.

⁸³¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 15, hane: 49.

⁸³² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9678: 17, hane: 42.

⁸³³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane: 4, 5, 11, 12, 15, 17, 19.

⁸³⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, hane: 4, 5, 8, 11, 12, 15, 17, 19. Ayrıca bk. Tablo 3.14.

⁸³⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane: 35, 36, 38, 41, 83.

Tablo 3.14 1840 Yılı Değirmen Hissesi Sahipleri ve Kazançları (Kuruş)

Köy	Değirmen adı	Hissesi	Değirmen Hissesinin Değeri	Hisseden Kazanç
Anbehan	Uzun Oluklu değirmeni	12'de 1	400	100
Anbehan	Cedid değirmen	12'de 3,5	600	350
Anbehan	-	360'da 12	100	30
Anbehan	-	360'da 18	100	30
Anbehan	-	360'da 15	100	-
Anbehan	Cedid değirmen	12'de 5	1000	604
Anbehan	-	-	100	50
TOPLAM			2400	1164
Çıvgalar	Dakik değirmeni	1	500	250
Çıvgalar	-	1	500	250
Çıvgalar	Dakik değirmeni	-	500	250
Çıvgalar	-	-	500	250
Çıvgalar	Dakik değirmeni	1	1000	215
TOPLAM			3000	1215

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664.

Anbehan köyünde 1845 yılında bu değirmenlerin kiraya verildiği de görülmektedir. Antalya'lı tüccar Zanayiroğlu İstirati Bezirgânın Anbehan'da bulunma sebebi, burada sahip olduğu 4 kıta değirmeni ve ondan sağladığı kira geliridir. Değirmenlerinin yıllık kirası 2100 kuruştur⁸³⁶. Bir diğer Antalya'lı gayrimüslim Osmanlı tebaası, Zanayiroğlu Ligorî Bezirgânın değirmencilikten senelik kira kazancı 350 kuruştur⁸³⁷. Onların değirmenlerinin kiracısı yine dışarıdan, Burdur'dan bir gayrimüslim olan Levaki zimmîdir. Bu işten kazancı dolayısıyla Anbehan köyünün 39 numaralı hanesinde kaydedilen Levaki'nin, değirmencilikten kazancı 300 kuruştur. Diğer hane 40'ta kayıtlı Karagöz zimmînin bu işten kazancı 200 kuruştur⁸³⁸.

Yelten köyü de gayrimüslim vatandaşların değirmencilikle uğraştığı İstanos köylerinden biridir. Antalya'nın Cami-i Cedid Mahallesi'nden Zanayiroğlu Yani bu vatandaşlardan biridir. Yelten'de bulunma sebebi, burada bulunan bir kıta değirmenidir ve bundan yıllık kazancı 350 kuruştur. Yelten'de değirmen sahibi olan hâcegândan İbrahim Efendi'nin ise 1 kıta değirmeninden yıllık kirası 600 kuruştur. Köy ahalisinden bu işi yapanlar da mevcuttur. Yelten ahalisinden Değirmenci Hacı Bekir'in yıllık 200 kuruş kira geliri elde ettiği 1 kıta değirmeni bulunmaktadır⁸³⁹. Görüldüğü üzere, değirmen işiyle İstanos'da ikamet eden Müslüman ahaliden başka, Antalya ve Burdur gibi İstanos'a dışarıdan gelen

⁸³⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9696: 14, hane:37

⁸³⁷ Temettuat kayıtlarında, bazı kimselerin değirmencilik gibi ticari faaliyetler için İstanos'u tercih ettiği ve bu işler nedeniyle zaman zaman İstanos'da buldukları görülmektedir. Zanayiroğlu İstirati bunlardandır ve erbab-ı ticaretten olduğu belirtilmektedir. Aslında Antalya'nın Cami-i Cedid mahallesinde ikamet etmekte ve gerçek mal ve mülkü orada kayıtlı bulunmaktadır. Onun İstanos'da bulunma sebebi burada sahip olduğu değirmendir. Kazançlı bir iş olarak gördüğü değirmen işi için İstanos'u seçmiş ve bunun için gerektikçe İstanos'da bulunduğu anlaşılmaktadır. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9696: 14, hane: 38.

⁸³⁸ Bu kimselerin Antalya'da veya Burdur'da ikamet etmekte oldukları, Anbehan köyünde yalnızca bu değirmen işi dolayısıyla buldukları kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu durum belgede "mersum nefsi-i Burdur kazasında Oluklar mahallesinde vaz-ı emlak ve temettü olup, işbu temettü yalnız karye-i mezburda müstecir olduğu değirmenden idüğü" şeklinde ifade edilmiştir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9696: 14, hane: 39, 40.

⁸³⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9726, hane: 81, 82, 25.

gayrimüslimler de uğraşmaktadır. İstanos'da çiftlikleri bulunan Antalyalı Hacı Mehmet Ağa'nın Sülekler'deki değirmeninden kazancı ise 300 kuruştur⁸⁴⁰.

Bu değirmen hisselerinin alınıp satılması da söz konusu olabilmektedir. 1865 yılında bir satış mukavelesinde İstanos Belen köyünde bir taşı bulunan, bir su değirmeninin yarı hissesi 5000 kuruştan alıcı bulmuştur⁸⁴¹. 1886 yılında Sağır Bey Mahallesi ahalisinden Emine Hatun'un, Mirahor köyünde bulunan Gulamcı Değirmeni'nin yarı hissesini, Antalya ahalisinden İbrahim Çavuş'a 2000 kuruş mukabilinde sattığı görülmektedir⁸⁴².

Değirmencilik mesleği ile değirmen hisselerinin yanında İstanos'da değirmen sahibi olan kimseler de söz konusudur. 1869 yılında İstanos'da 17 adet değirmen bulunmaktadır⁸⁴³. 1869'da vefat eden ve Avdan'da değirmen sahibi olan Hacı Veli bu değirmen sahiplerinden biridir. Miras bıraktığı üzere Hacı Veli söz konusu değirmenin sahibidir. Onun toplam 36.530 kuruşluk serveti içinde, değirmenin değeri 10.000 kuruştur. Terekenin geri kalanında 1000 kuruş değerinde 20 kile un; 1600 kuruş değerinde 80 kile buğday; 300 kuruş değerinde 15 kile melez; 500 kuruş değerinde 50 kile arpa, 200 kuruş değerinde 10 kile burçak ve mükerreren bu gibi hububat ve 300 kuruş değerinde tütün bulunmaktadır. 100 kuruş değirmen hasılatı kalan mal varlığı arasındadır. Yukarıda yer alan hububatlarla birlikte, değirmenden 100 kuruş hasılat kalması değirmenin işler vaziyette olduğunu göstermektedir⁸⁴⁴.

Bir diğer değirmen sahibi Antalya'nın Makbule Mahallesi'nden Hacı Ali Ağa'dır ve 1888'de İstanos nahiyesinde vefat etmiştir. Terekesinin toplam meblağı 160.091 kuruş olan Hacı Ali Ağa'nın İstanos'daki değirmeninin kıymeti 30.000 kuruştur. İstanos Pınarbaşı yakınlarında bulunan bu değirmenin adı Celale değirmendir⁸⁴⁵.

Bir diğer değirmen sahibi, Andiye köyünde oturan Ahmet Efendi'dir. Onun sahip olduğu 2 kıta değirmeninin mülk değeri 5000 kuruş ve yıllık kazancı 900 kuruştur. Ayrıca bir başka yarı değirmen hissesinden 120 kuruşluk hakkı mevcuttur. Ahmet Efendi'nin mal varlığının tamamı 10.331 kuruş olup, değirmen mal varlığının yarıya yakınına meydana getirmektedir. Bu durum onun ekonomisi içinde söz konusu değirmenin değerini ortaya koymaktadır⁸⁴⁶. Yazır köyü ayanı Elhac Hasan Ağa'nın da değirmen kazancı bulunmaktadır.

⁸⁴⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9667: 23, hane: 64.

⁸⁴¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 126.

⁸⁴² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1175 (28): 127.

⁸⁴³ KVS, 1286: 115.

⁸⁴⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 8.

⁸⁴⁵ Kayıtta bu durum "Pınarbaşı ittisalinde Celale değirmen demekle maruf bir bab mülk asyab" şeklinde anlatılmıştır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1179 (32): 157.

⁸⁴⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 29, hane: 72.

Burada asyab taşı olarak kaydedilen değirmenin değeri 700 kuruş, kazancı 200 kuruştur⁸⁴⁷. Örneklerden de görüldüğü üzere, değirmen sahipleri büyük servet sahibi kimselerdendir.

1892 yılında İstanos'daki değirmen sayısı 38'e yükselmiştir⁸⁴⁸. 1913 yılı verilerine göre Antalya'da, 9 un fabrikası, 213 su değirmeni, 1557 fırın bulunmaktadır. Antalya'da senelik iki yüz bin çuval un imal olup, yüz elli bin çuvalı dışarıya sevk olunmuştur⁸⁴⁹.

3.3.4.Hamamcılık

Hamam, Türk ve İslâm kültüründe önemli yeri olan temizliğin, mimarî bir anlayış ve çağın zorunlulukları ile birleşiminin estetik ve kültürel bir tezahürüdür. İstanos'da rastlanan meslek gruplarından biri, hamam işletmeciliğidir. İstanos hamamlarından biri, Çaybaşı Mahallesi'nde bulunan ve yapıldığı zamana ait yazıtı bulunmamakla beraber, genel karakterine göre XVI. yüzyıla tarihlendirilen Çaybaşı Hamamı'dır. İlerleyen yıllarda Hüseyin Ağa adlı biri tarafından onarıldığı için, Hüseyin Ağa hamamı olarak da anılmıştır⁸⁵⁰. XVII. yüzyılda İstanos'da bir medrese ve bir hanın yanında bir de hamam olduğu bilinmektedir⁸⁵¹.

1869'da İstanos'da 3 adet hamam bulunmaktadır⁸⁵². 1869'da İstanos'da bu hamamlardan birinin sahibi olduğu anlaşılan işletmecilerinden biri hamamcı İsmail Şahin'dir. İsmail Şahin'in vefatının ardından ailesine intikal eden mal varlığı içinde 10.000 kuruş değerindeki hamamı da bulunmaktadır. Tereke yekûnu 12.157 kuruş olan İsmail Şahin'nin hamamcılık yaptığını ortaya koyan eşyaları arasında çok sayıda çamaşır leğeni, büyük leğen, ibrik, kazgan, tas, hamam takımı, petrol yağı bulunmaktadır⁸⁵³. Sadece hamam mülkünün dahi oldukça iyi bir meblağ olduğu görülmekle birlikte, bu işten ne kadar kazanç sağladığı malûm değildir.

3.3.5.Hancılık

Türk gelenek ve mimarisinde önemli yeri olan yapılardan biri de özellikle ticaret için seyahat etmekte olan yolcuların hem hayvanlarının hem de kendilerinin dinlenmesi açısından büyük önem taşıyan hanlardır. Söz konusu hanların işletilmesi kazançlı bir uğraş olduğu gibi, han sahibi için, hanın mülk değeri de tek başına büyük bir servet demektir. Örneğin, 1889

⁸⁴⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 202, hane: 1.

⁸⁴⁸ KVS, 1310: 255.

⁸⁴⁹ KVS, 1332: 488, 649.

⁸⁵⁰ Antalya Kültür Envanteri (Korkuteli-Elmalı), 2005: 11. Bugün hala varlığını koruyan ve yüzyıllara meydan okuyarak ayakta kalan Çaybaşı hamamının, bölgeye yaptığımız inceleme gezisinde diğer eserlere göre iyi durumda olduğu görülmüştür.

⁸⁵¹ Evliya Çelebi, 2011: 307.

⁸⁵² KVS, 1286: 114.

⁸⁵³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 31.

yılında Antalya’da bir hanın fiyatı 200.000 kuruştur⁸⁵⁴. 1895’te Istanos’da bulunan hanın adı Eski Han’dır⁸⁵⁵. Istanos’da hancılık yapan kimselerden biri, Kışla köyü sakinlerinden Hancı Hacı Mehmet’tir. 12.600 kuruşluk terekesinin bir kısmı deri ve giyim eşyalarından oluşmuştur. Terekesi içinde han kirasından aldığı 900 kuruş ve 200 kuruş meblağlar bu işi bilfiil yaptığını göstermektedir. Ancak terekesi içinde bir han bulunmaması, onun kiracı olduğunu düşündürmektedir. Söz konusu meblağlar kiraladığı hanın sahibine ödediği miktarı ifade ediyor olabileceği gibi; kendisinin kalanlardan tahsil ettiği meblağ da olabilir. Hacı Mehmet’in terekesi, hancılığın yanı sıra giyim ve dericilik türü bir işi de beraberinde yaptığını göstermektedir⁸⁵⁶.

Tablo 3.15 Istanos’da Bir Hancı’ya Ait Eşyalar (1902)

Eşya	Kıymeti (kuruş)	Eşya	Kıymeti (kuruş)
Han kirası	900 k.	İplik kuşak (4), acem şalı (6)	190 k.
Han kirasından tahsil olunan nakden	200 k.	Yazma (76 adet)	108 k.
Deve gönü ve ham gön (26 adet)	726 k.	Kaytan* (7 deste), ham ipek (5)	25 k.
Ham deri (151 adet)	689 k.	Sırça (20 deste)	50 k.
Urgan (20 adet)	80 k.	Sırça kaytan	15 k.
Gön (1 adet)	30 k.	Kaputone	22,5 k.
Silahlık destar kösele	38 k.	Sarıklık fermanesi* (3)	15 k.
Bez (4 top); iplik (3 adet)	80 k.	Mücessem yazma (54)	90 k.
Boyalı iplik (3), yelek (3)	70 k.	Fes ma püskül (5)	26 k.
9 kösele	50 k.	Mihaffe kilimi	310 k.
İpek (150 dirhem)	30 k.	Harnub (50)	22 k.
Makine makarası (21)	126 k.	Maadin tabaka (5)	10 k.
11 kağıt orta-balmumu	150 k.	Teneke leğen ve kutu	10 k.
Çerçi sakızı	8 k.	Kilit (5 adet)	20 k.
Demir örs	270 k.	Terazi	200 k.
Kitre* (95)	1561 k.		

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d. 1200 (53).

3.3.6. Berberlik

Berberlik mesleği Istanos’da yapıldığı görülen mesleklerden biridir. Yukarıda ifade edildiği gibi Istanos çarşısında mevcut dükkânlar arasında bir de berber dükkânı vardır⁸⁵⁷. Istanos merkezi gibi köylerinde de berberlik yapan kimseler mevcuttur. 1840 yılı verilerine göre bunlar, Kışla, Anbehan, Yeleme, Fığla köylerinde bulunmaktadır. 1845’te ise yine köylerde 3 berber kaydedilmiştir⁸⁵⁸. Bu berber esnaflarından biri, Anbehan’da oturan berber Hasan’dır. Onun inek ve merkepten oluşan mal varlığı yanında berberlikten kazancı 224 kuruş

⁸⁵⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22): 177.

⁸⁵⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1180 (33): 442.

⁸⁵⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 268, no:269. bk. Tablo 3.15

* Kaytan: Pamuktan ya da ipekten yapılmış sicim.

* Fermane: İşlemeli dar ve yuvarlak yanlı yelek.

* Kitre: Gevenden çıkarılan bir tür zank, kestere.

⁸⁵⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 74.

⁸⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664, 9696, 9720, 9751. Bunların iktisadî durumları ile ilgili olarak bk. Tablo 3.26, Tablo 3.27.

ve vergisi 12 kuruştur⁸⁵⁹. Kışla'da ikamet eden Berber Yusuf'un bir merkepden başka mal varlığı yoktur, tek geçim yolu olan berberlikten kazancı 300 kuruştur⁸⁶⁰. Yeleme köyünden Berber İsmail'in mesleğinden kazancı 64 kuruş ve vergisi 15 kuruştur⁸⁶¹. 1845 yılında berberlik mesleğini devam ettiren Yelemeli İsmail'in kazancı 150'ye yükselmiştir ve vergi ödememiştir⁸⁶². Fığla köyünün berberi Mustafa'nın mal varlığı 880 kuruş, temettuatı 610 kuruş ve berberlikten kazancı 394 kuruştur⁸⁶³. Berber Mustafa 1845 yılında yapmaya devam ettiği mesleğinden 450 kuruş kazanç sağlamış ve 32 kuruş vergi ödemiştir⁸⁶⁴. Ödedikleri vergilerin 10, 12, 16 kuruş gibi yakın meblağlar oldukları görülmektedir.

3.3.7. MUYTABLIK

Muytab, kıl işleyen esnaf için kullanılan bir tabir olup, hayvancılığa dayalı olarak gelişen önemli bir iş koludur. İstanos'da, çeşitli dokuma malzemelerine ek olarak kıldan eşya yapımının yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Deve çuvalı, kıl çuval, kızıl çuval, keçe, çul, kıl heğbe, kepenek gibi eşyaların çokça kullanıldığı, terekelerde açıkça görülmektedir. Bunlar köylünün kendi hammadresi ve kendi işçiliği ile ortaya çıkan ürünlerdir. Bu esnaf kaynaklarda *muytab*, *mutaf* veya *muytaf* olarak kaydedilmiştir⁸⁶⁵. İstanos'da 1840 verilerine göre 3; 1845 verilerine göre 5 muytab kaydedilmiştir⁸⁶⁶.

Genel olarak bu meslekle geçinen hane sahiplerinin bir merkep veya bazen bir inekten başka mal varlıkları yoktur. Meslekten elde ettiği kazançları ile geçindikleri görülür. Tamamına yakınının ön adları yaptıkları iş olan muytabtır. Ancak mesleğin nasıl şartlar altında ve ne şekilde gerçekleştiği bilinmemektedir. Örneğin, Kışla köyü ahalisinden Hacı Ahmet'in muytablıktan senelik kazancı 350 kuruştur ve oturmakta olduğu hanesinden başka malı bulunmaz⁸⁶⁷. Karakuyu'da ikamet eden Muytab Hüseyin'in bir merkebinden başka mal varlığı bulunmaz. Yalnızca zanaatından para kazanmış olup, muytablıktan kazancı 200 kuruş ve vergisi 28 kuruştur⁸⁶⁸. Leylek köyünden Muytab Mehmet'in mal varlığının değeri 220 kuruş, meslekten kazancı 130 kuruş ve vergisi 24 kuruştur⁸⁶⁹.

Muytablık mesleğini yaptığı anlaşılan, Zivind köyünden Muytaboğlu Abdullah'ın 980 kuruşluk mal varlığından temettuatı 421 kuruş, muytablıktan kazancı 150 kuruş ve vergisi 33

⁸⁵⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 159, hane: 32.

⁸⁶⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 27, hane: 106.

⁸⁶¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 73, hane: 7.

⁸⁶² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9720: 9, hane: 29.

⁸⁶³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 351, hane: 114.

⁸⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9751, hane: 112.

⁸⁶⁵ Kaynaklarda "muytab esnafından idüğü" şeklinde ifade edilmiştir.

⁸⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664, 9678, 9774, 9776, 9708, 9687.

⁸⁶⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 15, hane: 37.

⁸⁶⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9774: 8, hane: 20.

⁸⁶⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9776: 20, hane: 54.

kuruştur. Muymtaboğlu Abdullah adından da anlaşıldığı üzere, mesleği babadan öğrenmiş ve devralmıřtır⁸⁷⁰. 1845 yılında Muymtaboğlu Abdullah aynı işi devam ettirmiş; bu yılda mal varlığı 40 kuruş, vergisi 25 kuruş olurken; muymtablıktan kazancı 300 kuruşa çıkmıřtır⁸⁷¹.

Vergi-yi mahsusaya olarak ödenen bu vergilerin 24, 25, 28 kuruş gibi benzer meblağlar olması meslekle ilgili bir vergi tutarının belirlenmiş olduğunu göstermektedir. Meslekten kazançları ise verdikleri emeklere göre farklılık göstermiştir.

3.3.8. Dericilik

Deri, hayvancılığın yaygın olduğu Osmanlı yaşamında giyim, savaş malzemeleri, hayvancılık ve çiftçilik için elzem olan bir hammaddedir. Deriden imal edilen eşyalar geniş bir sahada kullanılmış ve ihrac edilmiştir. 1872 yılında Istanos'da bir debbağhane mevcuttur⁸⁷². Dericilik zanaatı içinde binicilik takımı, üzengi, hayvan bağı gibi malzemelerin yapılması ve satılması da yer almaktadır. Istanos'da derici olan kişilerden biri Ali Onbaşı'dır. Asker olduğu anlaşılan Ali Onbaşı, aslen Antalya'nın Kızılsaray Mahallesi'ndendir. Ancak Istanos'da ikameti sırasında vefat etmiştir. Ali Onbaşının terekesinde bıraktığı; deri takım, kayış, sahtiyan, gön alafı* olarak adlandırılan renkli işlenmiş deri gibi malzemelerin sayı ve çeşitliliği, dericilikle uğraştığını göstermektedir. Onun 3190 kuruşluk terekesinin 1535 kuruşunu bu malzemeler oluřturmuřtur⁸⁷³.

Tablo 3.16 Istanos'da Bir Dericieye Ait Eşyalar (1888)

Eşya	Adet	Kıymet (kuruş)	Eşya	Adet	Kıymet (kuruş)
Davar derisi	3	14	Siyah alafı	5	10
Sığır gönü	2	36	Defa alafı	44	44
Kolog kayışı	14	9	Sarı sahtiyan	10	100
Siyah kayış	8	5	Sarı sahtiyan	2	10
Siyah baş sahtiyan	29	240	Öküzy gönü	2	40
Orta sarı sahtiyan	34	330	Rüzgar temiri	16 (çift)	240
Siyah sahtiyan	29	145	Ulu orta temiri	24 (çift)	312
TOPLAM :					1535

Kaynak: BOA. MşH. şSC. d.,1181 (34), s.140.

Ali Onbaşının bu derileri giyimden ziyade, at koşumu, binicilik benzeri faaliyetler için ürettiği ya da bulundurduğu kanaati hâsil olmaktadır. Ayrıntıları tabloda görülen ürünlerden farklı tek deri ürün, deri ayakkabı da imal ediyor olabileceğini gösteren üç çift pabuçtur. Ali Onbaşının terekesinde 315 kuruş peşin para bulunması ve terekesinde bir miktar hayvandan başka gelir getirecek malının bulunmaması, onun bu işle geçimini sağladığını

⁸⁷⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 201, hane: 69.

⁸⁷¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9708: 33, hane: 94.

⁸⁷² KVS, 1286: 114; KVS, 1289: 104; KVS, 1291: 116.

* Sahtiyan, Gön, Alafı: Tabaklanmış ve cılanlanmış deri.

⁸⁷³ bk. Tablo 3.16.

doğrulmaktadır⁸⁷⁴. Bir diğer derici Antalya ahalisinden olup, İstanos'da ev sahibi bulunan Debbağ Mustafa'dır. Antalya'nın Cami-i Atik Mahallesi'nden olan debbağın buradaki evinin değeri 20.000 kuruş; yaylak olarak tercih ettiği İstanos'daki evinin değeri 2025 kuruştur. Antalya'da olan debbağhanesinin kıymeti ise 3800 kuruştur⁸⁷⁵.

3.3.9. Çulhalık ve Dikicilik

Dokuma ile ilgili İstanos'da çeşitli iş kollarının geliştiği görülmektedir. Bunlardan biri el tezgâhında bez dokumak anlamına gelen çulha ve çulhalıktır. İstanos'da 1840 verilerine göre 1 ve 1845 verilerine göre 5 çulha esnafı bulunmaktadır⁸⁷⁶. Bunların 1'i Sülekler köyünde ve 4'ü Kışla köyünde ikamet etmektedir⁸⁷⁷.

Bu çulhalardan biri, Sülekler köyü ahalisinden Hüseyin'dir. Hüseyin'in oturmakta olduğu evinden başka mal varlığı yoktur ve çulhalıktan yıllık kazancı 225 kuruştur⁸⁷⁸. Kışla'da çulhalık yapanlardan biri Hasan Hafız'dır. 2 baş öküz ve bir merkep onun tüm mal varlığını oluştururken, meslekten kazancı 200 kuruştur. Kışla'da çulha kaydedilen ikinci esnaf Devocioğlu Hasan'dır ve meslekten kazancı 500 kuruştur. Diğeri Hamidli Yusuf'un meslekten kazancı 350 ve Çulha İbrahim'in kazancı da 150 kuruştur⁸⁷⁹.

İstanos'da bezin imali gibi, dikimi de basit araçlara ve insan emeğine dayanmaktadır. Özellikle giyim eşyalarının temini günlük ihtiyaçların karşılanması için önemlidir. İstanos'da dikici esnaflarından biri Takkecizade Hacı Mehmet'tir. Hacı Mehmet aslen Antalya ahalisinden olup, İstanos'da ikamet etmektedir. Onun toplam terekesi 24.521 kuruştur. Bu terekenin 14.528 kuruşu, Antalya'daki 9500 ve 2500 kuruşluk evleri ile İstanos'daki ev ve dükkânlarına aittir. Geri kalanı ev eşyası ile giyim eşyasının bahasıdır. Bu eşya dikilmemiş top halinde kumaş ile iplik ve mintan, fes, cebken, kuşak gibi dikilmiş giyim malzemelerinden oluşmaktadır. Bunların toplam değeri ise 9993 kuruştur. Birlikte yaşadığı ailesi eşi ile küçük kızından ibaret olan Hacı Mehmet'in dikim ve kıyafet ile ilgili bir ticaret yaptığı anlaşılmaktadır. Takkecizade yani Takkeci-oğlu adından da anlaşıldığı gibi babadan oğula aktarılan bir zanaat ve aynı anda servet söz konusudur. Yukarıda zikrettiğimiz dükkânların da bu işle ilgili dükkânlar olması kuvvetle muhtemeldir. Öyle ki, takkecilikle başlayan bir mesleğin genişletilerek bir giyim-kuşam zanaatına dönüşmesi söz konusu olabilir⁸⁸⁰. Aşağıdaki tabloda Takkecizade Hacı Mehmet'in ürettiği ürünlerin ve kullandığı

⁸⁷⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34): 140, no:336.

⁸⁷⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 28, no:161.

⁸⁷⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, 9667, 9687.

⁸⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664,9687,9667.

⁸⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9667: 13, hane:40.

⁸⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 23, 38, 41, 43, hane: 60, 104, 113, 121.

⁸⁸⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 6.

hammadelerin; fiyatlarını, adet ve miktarlarını, nereden geldiğini yani ticarî serüvenini görmek mümkündür⁸⁸¹.

Tablo 3.17 İstanos'da Bir Dikici'ye Ait Eşyalar-A (1869)

A Sütunu			B Sütunu		
Eşya	Birim	Kıymeti (kuruş)	Eşya	Birim	Kıymeti (kuruş)
Abani sarık	1 adet	55	Çuha	17 zira	612
Alaturka fes	6 adet	30	Kızılalacası	12 adet	225
Mecidiye fes	7 adet	48	Frenk bezi	3 adet	5
Püskül	8 adet	80	Frenk alacası	17 adet	244
Mora fes	5 adet	27	Alaca	8 adet	115
El fesi	27 adet	63	Mavi bez	5 top	90
Kutnu top	21 adet	260	Basma	327 arşun	379
İzmir bezi	24 adet	45	İplikân top parça	-	452
İslambol bezi	5 adet	20	Astarlık	1 top	4620
Haleb kumaş	3 top	207	Birlü alacası	1 adet	20
Basma	280 mezrua	427	Ala top	1adet	28
İplik kaputone	-	50	Pullu şal	1 adet	65
Kadıköy kuşağı	2 adet	41	Frenk kuşağı	6 adet	45
Frenk kuşağı	7 adet	116	Bir yüzlü şal	10 adet	21
Kısa kol mintan	9 adet	310	Curalık	-	162
Zenne mintan	3 adet	122	İbrişim	-	24
Sagir mintan	4 adet	30	Şerid	-	10
Cebken	3 adet	161	Peştamal	9 adet	139
Sim (gümüş)	-	350	Seyyar (fes püskülü)	-	200
Hümayûn top	-	35	Çerçi takımı	2	60
TOPLAM					9993 kuruş

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18).

Bir diğer dikici esnafı 1889'da Sülekler köyünde ikamet etmiş olan Hatip Mustafa'dır. Ona ait eşyalar, onun ciddi bir biçimde dikim faaliyeti ile uğraştığını ve ailesinin geçimini bu yoldan temin ettiğini ortaya koymaktadır. Onun mevcut eşyası dikim için gerekli olan iplik, makara, ibrişim, kumaş topları, fes, destar yani sarık, kuşak, şal, yazma gibi giyim-kuşam ve manifatura diyebileceğimiz malzemeler olup, terekesinin yekûnu 21.486 kuruştur. Bunun 9408 kuruş 20 parası giyim ve dikim eşyalarından oluşur⁸⁸². Kaynak bir temettuat defteri olmadığı için Hatip Mustafa'nın meslekten kârını öğrenemsek de böyle bir mal varlığını genişletmesinde yaptığı işin büyük katkı sağladığı malumdur. Onun aşağıdaki tabloda bulunan eşyalarına ek olarak, bir kantar, terazi ma dirhem, şemsiye, nargile, bir miktar tönbeği, 1 adet billur yani cam diğer eşyalarını oluşturur⁸⁸³. Söz konusu terekenin yekûnu ile sahip olduğu mal varlığı onun Osmanlı zanaatında yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen ayakta kalabilen bir esnaf olduğunu göstermektedir.

⁸⁸¹ bk. Tablo 3.17

⁸⁸² Eşyalar ve kıymetleri için bk. Tablo 3.18

⁸⁸³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 1169 (22): 139.

Tablo 3.18 İstanos’da Bir Dikici’ye Ait Eşyalar-B (1889)

A sütunu			B sütunu		
Birim	Eşya	Kıymeti (kuruş)	Birim	Eşya	Kıymeti (kuruş)
300 dirhem	İbrişim	187	1 adet	Çevrelik* top	33
100 dirhem	İbrişim	75	9 adet	Şitari top	594
100 adet	Makara	75	15 adet	Amelkan* top	300
50 adet	Makara	37 krş. 20 para	6 adet	Amelkan top	60
51 adet	Fes	408	5 adet	Astar top	150
5 adet	Fes	40	3 adet	Astar top	90
14 adet	Sîm	24	80 arşun	Astar	60
1 adet	Makreme*	10	82 zira	Basma	144
3 adet	Destar	9	70 top	Basma	4620
20 zira	Sarıklık	35	6 adet	Basma	198
10 topak	İplik	490	46 adet	Alaca top	552
6 adet	İnce yazma	15	1 adet	Kırmızı şal	10
60 adet	Adi yazma	60	3 adet	Kadıköy kuşağı	250
36 adet	Yazma	90	18 adet	Acem şalı kuşak	792
TOPLAM					9408 kuruş 20 para

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22).

Yukarıdaki iki örnekte de dikici esnafının mal varlıkları ve terekelerindeki eşyaları baz alındığında İstanos’un normal bir hanesinin üzerinde bir servet sahibi olmaları, onların Osmanlı zanaat hayatında yaşanan genel olumsuzluklardan çok etkilenmediğini göstermektedir. Sanayi devrimi ile 1838 Ticaret Antlaşması sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda; yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, amelkan top, frenk kuşağı, frenk bezi ve frenk alacası gibi yabancı mamullerin terkelerde yer alıyor olması, onların köylere kadar inen kullanımlarına işaret etmektedir. İzmir bezi, İslambol bezi, Kadıköy kuşağı yerli üretime işaret ederken; Halep kumaşları ile Acem kuşak ve kumaşları doğu ticareti ile gelen ürünlerin de giyim ve dikim faaliyetlerinde beraber kullanıldığını göstermektedir.

1910 yılında dikici esnafı yapan bir diğer Osmanlı tebaası, İstanos’un Kışla-Kiremitli Mahallesi’nde oturan Kavukçu Hacı Mustafa’dır. Onun adından da dikim işiyle uğraştığı anlaşılmaktadır. Top halinde değerli dikimlik kumaşlar, iplik, fes gibi dikili eşyaların ticaretini kardeşiyle beraber yaptığı görülen Kavukçu Hacı Mustafa’nın terekasının bu mallardan oluşan kısmı 60.025 kuruş gibi iyi bir meblağa tekabül etmektedir. Aşağıda bir kısmını gösterdiğimiz bu eşyaların ciddi bir dikim ve giyim satışı faaliyeti için kullanıldığı malûmdur⁸⁸⁴.

* Çevre: Mendil, başörtüsü.

* Amelkan: Pamuklu Amerikan kumaşı.

* Makreme: Sofra havlusu, elbezi, nakışlı baş örtüsü; çevre: yazma.

⁸⁸⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1202 (55), no:88 ve bk. Tablo 3.19

Tablo 3.19 İstanos'da Bir Dikici'ye Ait Eşyalar-C (1910)

A Sütunu			B Sütunu		
Birim	Eşya	Kıymeti (kuruş)	Birim	Eşya	Kıymeti (kuruş)
20 top	Amerikan kaput	1192	11 metro	Satre*	44
26 top	Amerikan astar	1512	7 top	Dire ipliği	565
98 arşun	Çuha*	2562 krş. 20 para	-	Elvan iplik çorap	145
47 top	Alaca*	648	-	Yazma ve mendil	744
30 top	Alaca	255	100 adet	Yazma	125
67 top	Burdur alacası	890	-	Çoraplık ve direlik iplik	184
2 top	Hümayun*	140	-	Yıldız kaytan ma sırma	503
4 top	Hümayun	325	-	Boncuk kapsül ma pul	39
10 top	Şitari*	684	3 adet	Elbezi	65
16 top	Şitari	364	1 adet	Kaput	70
20 top	Şitari	1225	455 parta	Basma	962
4 top	Şitari	210	2 top	Patiska	103
-	Telli esvaplık	240	4 adet	Saçma torbası	70
-	Basma ve kadife	272	9 adet	Boyun bağı	67
8 top	Mermer şahı*	196	-	Harir (ipek)	75
3 top	Mermer şahı	115	400 adet	Adi fes	1644
18 top	Astar	1076	33 deste	Fes	601
113 arşun	Çuha	2728	-	Atlas* ma'a kolan	195
21 arşun	Çuha	452	9 arşun	Kırmızı kazmir	38
52 metro	Kavaklı hare*	520	5 metro	Şilaki	200
181 adet	Başmak	262	-	Yazma ma'a sarık	154
3 takım	Adi gelinlik elbise	450	16 adet	İzmir işi çocuk sakosu*	284
51 metro	Muhacir bezi	116	14 adet	Pullu başmak	126
3 adet	İplik şal	22	185 adet	Başmak	254 krş. 25 para
85 adet	Şal (85)	1709	46 adet	Başmak	98
20 adet	Kundura-İzmir (20)	172	19 adet	Tepelik	190
2 adet	Çizme (2)	120	-	Tepelik ma'a püskül	142
26 adet/48 adet	Peştamal (26), çorap (48)	203	-	Nane şekeri ma fişenk	17
-	Sırma* kaytan ma'a saçak	205	-	Bir miktar karanfil	42
30 adet	Şemsiye	17	5 adet	Altılı tabanca	218
2 kıyye	Çay	49	50adet	Kırmızı mendil	64
211 kıyye	Sabun	633	-	Terazi ma dirhem	80
55 adet	Mum	1100	4 adet	Saat	242
9 sandık	Gaz yağı	289	5 kıyye	Zeytin yağı	45
TOPLAM :			29.348 kuruş 45 para		

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1202 (55), no:88.

* Satre veya setre: Düz yakalı, ilikli çuha elbise, yarı resmi ceket. Burada setrelik kumaş söz konusu olmalıdır.

* Çuha: Tügsüz, ince, sık dokunmuş kumaş.

* Alaca: El tezgâhlarında birkaç renkli iplikten dokunmuş pamuklu kumaş.

* Hümayun: Bir tür kumaş.

* Şitari veya çitari: Üçetek yapmakta kullanılan, ipekli ve pamuklu kumaş.

* Mermer şahı: Mermer de denilen, tülbent gibi beyaz ve ince bir tür bez.

* Atlas: Üstü ipek, altı pamuk kumaş.

* Hare: Üzerinde dalgalı çizgiler bulunan kumaş.

* Sako: Ceket, aba, palto.

* Sırma: Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel.; Kaytan: Pamuk veya ipekten sicim.

Dikici esnafının İstanos çarşısı esnafı içinde yer aldığı görülmektedir. Dikici dükkânları alım satımı yapılan mülkler arasında bulunmaktadır. 1886 yılında İstanos çarşısında bulunan bir dikici dükkânını, Mehmet Usta 1600 kuruşa satın almıştır⁸⁸⁵.

3.3.10. Kilim Dokumacılığı

İstanos'da yapılan ekonomik faaliyetler içinde halı ve kilim dokumacılığı da bulunmaktadır. Teke yöresine ve İstanos köylerine ait olarak üretilen halıların mevcudiyeti ve kıymetleri terekelerden tesbit olunmaktadır. İlk dönemlerden itibaren Anadolu ticareti içinde önemli yeri olan Türkmen kilimi İstanos'da Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir, Yuva, Yazır ve Yalınlı köyleri ile Murtına'da, bu yerlerin kendilerine has özellikler içerecek şekilde üretilmiş ve bu köylerin adlarıyla anılmıştır. Bu köyler Türkmenlerin yerleşmesiyle oluşan köyler olduğu gibi, bu halı ve kilimler de dokuma geleneğini Türkmen geleneklerinden almıştır. Yalnızca dokunan halı ve kilimler değil, hammaddeleri de kaynaklarda görülmektedir. İstanos civarında konaklayan Yeni Osmanlı aşiretinden Uncu İbrahim'in eşyası içinde bulunan, 20 kuruş değerindeki boyalı iplik ve koyun yapağısı buna örnek teşkil etmektedir⁸⁸⁶. Hatta bu kilimlerden bazılarının doğrudan aşiret isimleri ile anılmaları söz konusu olmuştur. Antalya'nın Kiçibali Mahallesi'nde bir vatandaşın ev eşyası arasında biri 85 kuruş ve diğeri 167 kuruş değerinde 2 adet *Sarıkeçili kilimi* bulunmaktadır⁸⁸⁷.

Hem Antalya ahalisi hem de İstanos ahalisi kendi ürettikleri bu kilimleri kullanmışlardır. 1865 yılında vefat eden eski İstanos müdürü Mehmet Ali Efendi'nin eşyaları arasında çok sayıda Türkmen kilimi bulunmaktadır. Bunların beşi Ali Fahreddin kilimi; ikisi Yazır kilimi; ikisi Yalınlı kilimidir. Toplamda onun 5473 kuruşluk terekesinde 925 kuruşluk Türkmen kilimi bulunmaktadır⁸⁸⁸.

1883 yılında İstanos'da oturan Antalya eşrafından ve ulemadan Elhac Mehmet Emin Efendi'nin 34.455 kuruşluk terekesinde de üç adet Türkmen kilimi, iki adet Yuva kilimi ve iki adet Ali Fahreddin kilimi bulunmakta olup, kıymetleri 770 kuruştur⁸⁸⁹. Sağırbey Mahallesi'nden Elhac Abdurrahman Ağa'nın; 77.984 kuruşluk mal varlığı içinde de bir adet iki kanat Türkmen kilimi; bir adet mihafe kilimi; bir adet, müstamel, yeşilli Türkmen kilimi; iki adet Yörük seccadesi yer almaktadır⁸⁹⁰. Sadece Türk veya Müslüman ahalinin değil, gayrimüslim tebaanın da Türkmen halılarını kullandıkları görülmektedir. Antalya'nın Baba

⁸⁸⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1175 (28): 248.

⁸⁸⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 79.

⁸⁸⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1164 (34): 34.

⁸⁸⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 13.

⁸⁸⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 60.

⁸⁹⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1240 (93): 115.

Doğan Mahallesi'nde oturan Hırlanbos adlı Osmanlı Rum tebaasının eşyaları arasında 200 kuruş değerinde Yörük kilimi bulunmaktadır⁸⁹¹.

Bu durum Türkmen kilimlerinin toplumun ileri gelen kesimlerinin zevklerine ve ihtiyaçlarına hitap ettiğini göstermektedir. Antalya'nın Hatip Süleyman Mahallesi'nden Harnubcu Mustafa'nın eşyaları arasında 35 kuruş değerinde Ali Fahreddin kilimi ile 110 kuruş değerinde iki kanat Yörük kilimi bulunmaktadır⁸⁹². Kızılsaray Mahallesi'nden bir diğer vatandaşın eşyası içinde 90 kuruş değerinde bir Ali Fahreddin kilimi bulunmaktadır⁸⁹³. Antalya'nın Sağırbey Mahallesi'nden Elhac Ali Ağa'nın eşyası içinde 120 kuruş değerinde 2 adet cedid Ali Fahreddin kilimi yer almaktadır⁸⁹⁴. Bu özel adlandırmaların yanında terekelerde çok sayıda Türkmen veya Yörük kilimi kullanılmıştır⁸⁹⁵. Kilim, neredeyse hanelerin tamamına yakınında görülen ve çok yaygın kullanılan bir eşyadır.

Bunlardan yalnızca Istanos köylerine has olanların değil, Antalya'nın farklı yerleşimlerine özgü kilim çeşitlerinin de Antalyalı ahali tarafından kullanımları söz konusudur. Antalya'ya bağlı Murtına köyü bunlardandır. Istanos'da sakin bir vatandaşın ev eşyaları arasında kullandığı 86 kuruş değerinde bir Murtına kilimi mevcuttur⁸⁹⁶. Serik, Hamid, Elmalı yine kendine özgü kilimleri bulunan yerleşimlerdir. Antalya'nın Elmalı Mahallesi'nden Arnabut Süleyman'ın 43.785 kuruşluk ev eşyası içinde; iki adet müstamel Serik kilimi, bir kanat kilim, bir adet Hamid seccadesi, bir adet Elmalı çulu, üç adet Serik çulu başta olmak üzere, 11 adet ve 730 kuruş değerinde kilim ve çul bulunmaktadır⁸⁹⁷.

Söz konusu kilimlerin ticaretinin yapıldığı yerlerden biri de Istanos çarşısıdır ve burada 700 kuruştan kıymetlendirilen bir halı dükkânı mevcuttur⁸⁹⁸. Bu dükkân, nahiye ve köylerine özgü halı ve kilimlerin çarşı içinde ticaretinin yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere; bu yerli üretimi ve Türkmen motifli kilimlerin ev eşyası olarak, Antalya'nın farklı mahallerinde, farklı ekonomik yapıda aileler tarafından tercih edildiği ve yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bugün de bu kilimler Istanos'un kültürel ve folklorik kimliğinin sembolleri durumundadır.

⁸⁹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1190 (43): 420.

⁸⁹² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 92.

⁸⁹³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26): 8.

⁸⁹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1240 (93): 36.

⁸⁹⁵ Diğerleri için ve verilen örneklerin ayrıntıları için bk. Tablo 3.20

⁸⁹⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 4.

⁸⁹⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1164 (17): 12.

⁸⁹⁸ Söz konusu dükkân, Antalya'nın Makbule Mahallesi ahalisinden olan ve Istanos'da oturan, Kavukçu oğlu Molla İbrahim'in 93.165 kuruşluk terekesi içinde bulunmaktadır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1164 (17): 28.

Tablo 3.20 XIX. Yüzyılda İstanos'da Yörük-Türkmen Kilimlerinin Kullanımı

Tereke no	Tarih	Tereke Yekûnu (kuruş)	Kilimin Türü	Kilimin Sayısı	Kilimin Kıymeti (kuruş)
1.	1865	77.984	İki kanat Türkmen kilimi	1	300
			Mihaffe kilimi	1	300
			Yeşilli Türkmen kilimi	1	60
			Yörük seccadesi	2	100
TOPLAM				5	760
2.	1865	140.376	Cedid Türkmen kilimi	2	400
			Cedid halı	1	200
			Alifahreddin kilimi	1	60
			Cedid kilim	1	60
TOPLAM				5	720
3.	1865	5473	Ali Fahreddin kilimi	5	455
			Yazır kilimi	2	95
			Yalınlı kilimi	2	99
			Diğer Türkmen kilimleri	4	276
TOPLAM				13	925
4.	1880	5251	Serik kilimi ve kanat Türkmen kilimi	3	100
			Hamid seccadesi	1	30
			Elmalı çulu	1	20
			Serik çulu	3	80
			Cedid kilim	1	300
			Cedid kilim	2	300
TOPLAM				11	730
5.	1880	43.785	Büyük kilim	6	480
			Küçük kilim	8	400
TOPLAM				14	880
6.	1880	10.804	Sarıkeçili kilimi	1	85
			Sarıkeçili kilimi	1	167
TOPLAM				2	252
7.	1880	8671	Halı seccade	1	360
			Cedid mihaffe kilimi	1	700
			Türkmen kilimi	3	155
TOPLAM				4	1215
8.	1883	34.455	Türkmen kilimi	3	425
			Yuva kilimi	2	100
			Ali Fahreddin kilimi	2	245
TOPLAM				7	770

9.	1884	15.410	Ali Fahreddin kilimi	1	35
			İki kanat Yörük kilimi	1	110
	TOPLAM			2	145
10.	1884	16.848	Ali Fahreddin kilimi	1	91
			Namazla kilim	1	35
			Mihaffe kilimi	1	460
			Zilli kilim	1	81
			Zilli kilim	1	60
			Deve yünü kilim	1	18
	Kırmızı Türkmen kilimi	1	60		
TOPLAM			7	805	
11.	1901	4146	Ali Fahreddin kilimi	1	90
			Mihaffe kilimi	1	110
			Kebir kilim	1	169
			Müstamel kilim	1	84
			Müstamel kilim	1	70
	Köhne kilim	1	10		
TOPLAM			6	533	
9.	1884	15.410	Ali Fahreddin kilimi	1	35
			İki kanat Yörük kilimi	1	110
	TOPLAM			2	145
10.	1884	16.848	Ali Fahreddin kilimi	1	91
			Namazla kilim	1	35
			Mihaffe kilimi	1	460
			Zilli kilim	1	81
			Zilli kilim	1	60
			Deve yünü kilim	1	18
	Kırmızı Türkmen kilimi	1	60		
TOPLAM			7	805	
11.	1901	4146	Ali Fahreddin kilimi	1	90
			Mihaffe kilimi	1	110
			Kebir kilim	1	169
			Müstamel kilim	1	84
			Müstamel kilim	1	70
	Köhne kilim	1	10		
TOPLAM			6	533	

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91), 1174 (27), 1240 (93), 1164 (17), 1173 (26), 1192 (47).

3.3.11. Bardakçılık ve Kürekçilik

Istanos'da köyün kendi kendine yetebilirliğini ortaya koyan zanaat ve mesleklerin yanında, kendi kaynaklarımızın ortaya koyduğu ve nahiyeye özgü farklı örnekler de mevcuttur. Bunlar özellikle bardak, çıkrık, tokaç, kürek, saban gibi ağaçtan imal edilen ağaç ürünlerdir. Bunlardan en önemlisi, bardak üretimidir. Fığla köyü bu işle ilgili kazanç elde eden hanelerin bulunduğu bir köy olarak dikkati çeker. Burada özellikle çam ağacından üretilen özel imalat bardak, bugün de köyün simgesi durumundadır. Bu bardak birden fazla ağzı bulunması, suyu soğuk tutması gibi özelliklerinden dolayı, çiftçilik faaliyetleri sırasında kullanılmıştır. 1840 verilerine göre, Fığla köyünde 156 hanenin 25'i bardak imali ile uğraşmaktadır. 25 hanenin bardak imalinden toplam kazancı, 6239 kuruştur⁸⁹⁹. Bardak imalinden sağlanan en yüksek kazanç 600 kuruş ve vergisi de bu haneler içinde en yüksek olan 148 kuruştur. En az kazanç ise 50 kuruştur⁹⁰⁰. 25 hane tarafından ve bu kadar kârla yapılan bu işin, köy içi talepten fazlasına hitap ettiğini ve Fığla'da üretilen bu bardakların Istanos'un merkezinde ve çeşitli köylerinde de kullanıldığını düşünmek mümkündür. 1845'te bardak imali yapan hane sayısı 5'e gerilemiştir⁹⁰¹.

Fığla'da yapılan bir diğer ağaç ürün çıkrıktır. Çıkrık, pamuktan, yünden iplik eğirmek ya da kuyudan su çekmek için kullanılan silindir ve çemberden düzenektir. Çıkrık yapımında da köy içi üretim söz konusudur. Fığla'da mevcut 156 hanenin 8'i çıkrık imali ile uğraşmaktadır. Çıkrık imalinden köyde elde edilen toplam kazanç 3359,5 kuruş ve hanelerin vergileri 706 kuruştur. Bu işten en yüksek kazanç 600 kuruş ve en düşük kazanç 150 kuruştur⁹⁰². 1845 kayıtlarında bu faaliyetin çarkçılık adıyla yapılmaya devam edildiği görülür. Fığla'da 1845'te 5 hanede köyün çarkçılıktan toplam kazancı 2823 kuruştur⁹⁰³. Söz konusu işin, hane ve kazanç olarak gerilediği görülmektedir.

Günlük kullanım malzemelerinden biri olan ve özellikle çamaşır yıkama sırasında kullanıldığı bilinen tokaç adlı ağaç ürününün de imal edildiği görülmektedir. Fığla'da Halil adlı vatandaşın toplam temettuatı olan 840 kuruşun 58 kuruşu tokaç imalinden olup, vergisi 50 kuruştur⁹⁰⁴. Tokaç gibi az rastlanılan bir başka günlük eşya da südlük tabir olunur ağaç ürünüdür. Fığla'da Mustafa adlı vatandaşın bu üründen sağladığı kazanç 51 kuruştur⁹⁰⁵.

⁸⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane: 6, 9, 28, 29, 61, 34, 45, 47, 48, 55, 57, 72, 76, 78, 84, 89, 92, 97, 100, 101, 102, 105, 113, 122, 146. Ayrıca bk. Tablo 3.21, 3.27

⁹⁰⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 320-361.

⁹⁰¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9751 ve bk., Tablo 3.27

⁹⁰² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane: 7, 21, 46, 49, 61, 64, 116, 152.

⁹⁰³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9751, hane:1, 13, 51, 55, 58.

⁹⁰⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 326, hane:23.

⁹⁰⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 334, hane:54.

Fıġla'da imal olunan bir diġer ürün krektir. Kürek tarım ve hayvancılıkta kullanımı zorunlu olan bir alettir. Fıġla'da 156 haneden 13'ünün kürek imaliyle uġraġtıġı görülmektedir. Bu 13 hanenin kürek imalinden kazancı 1846 kuruġ; hanelerin ödedikleri toplam vergi 551 kuruġtur⁹⁰⁶. Kürek imalinde saġlanan en yüksek kazanç, 350 kuruġtur. Bu retim bir zanaat olarak usta-ıracak iliġkisi içinde yrdġı görülmektedir. Uzun oġlu Mustafa adlı vatandaġ kürek imalinde ıracak olup, ıracaklıktan 50 kuruġ kazanmaktadır. Fıġla köyünün el emeġi ve zanaata dayalı iġler yapılan küçük ölçekli bir üretim merkezi olduġu örneklerimizden anlaġılmaktadır. Bu verilere göre diġer köyler içinde Fıġla, bardak, ıkrık, tokaç, kürek imalinde ne ıkmaktadır⁹⁰⁷.

Üretilen bu ürünlerin ana geçim kaynakları olan çiftçilik ve hayvancılık üzerine olduġu görülmektedir. Bu tür bir ürün de yine çiftçilikle ilgili olan sabandır. Garibçe köyünde bir hane tarafından yapılan saban imalinden saġlanan yıllık kazanç 147 kuruġtur⁹⁰⁸. Andiye köyünde de yine tek hanede saban üretimi yapılmakta ve saban imalinden yıllık 144 kuruġ kazanç saġlanmaktadır⁹⁰⁹.

Köylünün özellikle çiftçilikle ilgili temel ihtiyaçlarından biri de öküzü sabana ve kaġnıya koġmakta kullanılan boyunduruk denen araçtır. Fıġla köyünde tek hanede yapılan boyunduruk imalinden söz konusu hane 207 kuruġ kazanç saġlamaktadır. 665 kuruġluk mal varlıġını göz önüne alınca bu rakam hanenin geçimi üzerinde etkili bir rakamdır⁹¹⁰. Bir diġer tarım ve günlük kullanım için gerekli zanaat ürünü orak ve onun bir parçası olan orak elciġidir. Orak elciġi üretimi yapan bir hane Fıġla'da olup, bundan 40 kuruġ kazanmaktadır⁹¹¹. Beġiġ köyünde ise orak ticareti ile uġraġan bir hane bu iġten 150 kuruġ kazanç saġlamıġtır⁹¹².

⁹⁰⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane: 26, 38, 39, 41, 42, 53, 65, 69, 70, 103, 117, 119, 152.

⁹⁰⁷ Söz konusu mesleklerin iktisadî durumları, kazançları ve vergileri ile ilgili olarak bk. Tablo 3.26; Tablo 3.27

⁹⁰⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 168, hane:19.

⁹⁰⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 10, hane:9.

⁹¹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 345, hane:94.

⁹¹¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 351, hane:115.

⁹¹² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 74, hane:46.

Tablo 3.21 1840 Yılında Fığla'da Bardak İmali

İmal Edilen Ürün	Üründen Kazanç (kuruş)	Hanenin Diğer Mal Varlığı (kuruş)	Tüm Temettuatı	Vergisi (kuruş)
Bardak	222,5	988	1581	75
Bardak	55	565	1271	46
Bardak	400	980	1853	58
Bardak	249	1645	1900	50
Bardak	180	1546	1850	50
Bardak	223	2015	1850	82,5
Bardak	214	490	1400	33
Bardak	252	610	980	33
Bardak	500	1422	2539	116
Bardak	108	530	640	29
Bardak	50	1255	1090	58
Bardak	571	1145	1630	75
Bardak	312	590	1050	50
Bardak	79	195	700	16,5
Bardak	150	983	1435	80
Bardak	600	2931	2201	148
Bardak	450	760	1417	50
Bardak	215,5	410	750	25
Bardak	417	1201	1845	75
Bardak	76	1020	1155	57
Bardak	251	765	1000	58
Bardak	150	744	920	33
Bardak	162	478	900	42
Bardak	200	708	1000	58
Bardak	152	601	760	41,5
TOPLAM	6239	24.577 kuruş	33.717 kuruş	1439,5 k.

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664.

3.3.12. Dülgerlik

Dülgerlik de Osmanlı mesleklerinden biri olup, bu mesleği marangoz olarak karşılamak mümkündür. İstanos'da 1845 temettuat kayıtlarında 2 dülger kaydedilmiştir. Kışla'da meskûn İbrahim Usta bunlardan biridir. Bu işi ustalık derecesinde yürüttüğü anlaşılan İbrahim ustanın meslek hanesine dülger esnafından olduğu yazılmıştır. Onun birkaç hayvan dışında mal varlığı bulunmazken, dülgerlik zanaatından kazancı 500 kuruştur⁹¹³. Yine Kışla köyünden Halil ustanın da tek iş ve uğraşı dülgerlik olup, bu işten kazancı 500 kuruştur⁹¹⁴.

⁹¹³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 13, hane:31.

⁹¹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 16, hane:38.

Bir diğ er tahta iş i ile uğ raşt ığı görü len kiş i, aslen Antalya ulemasından olan ve İ stanos'da ikamet eden Elhac Mehmet Efendi'dir. Onun, 35.796 kuruş luk terekesi içinde bulunan tahta türü malzemelerin çokluğu ve çeş itliliği bununla ilgili bir iş yaptığını göstermektedir. Özellikle anbar yapımını işaret etmektedir. Terekesinde ayrıca yaptığı iş lerin mukabili olarak alacak olduğu 14.608 kuruş luk senetler yer almıştır. Terekesinde yer alan tahta türü eş yalarının toplam tutarı ise 7182 kuruştur⁹¹⁵.

Tablo 3.22 İ stanos'da Bir Dülger'e Ait Eş yalar (1884)

Eş ya	Kıymeti (kuruş)	Eş ya	Kıymeti (kuruş)
600 adet tavanlık	900	Kebir anbar	50
Tahta ve katran	492	2 orta ve sağı r anbar	50
400 adet ölçü tahtası	600	12 adet mahlac (?)	75
300 adet ç am büyük su bıç kısı	1500	400 adet ölçü tahtası	1968
40 adet ç ifte fenge (kanca)	520	9 adet anbarlık tahta	-
103 adet tek fenge	927	100 adet ç ubuk	-
1 gözlük hurda anbar tahtası	100	2 gözlü anbar	-
TOPLAM			7182 kuruş

Kaynak: BOA. MŞ H. Ş SC. d.,1173 (26).

3.3.13. Kahvehanecilik

Osmanlı toplum yapısında günlük yaşamın toplumsal buluş ma alanlarından olan kahvehane⁹¹⁶, istisnasız tüm köy meydanlarında mevcuttur. Köye gelen yabancıların burada ağırlandığını, köyle ilgili meselelerin veya günlük sohbetlerin burada geçtiğini düşünmek mümkündür. İ stanos'un çeş itli köylerinde de kahvehaneler mevcuttur. Bu kahvelerden biri Sülekler köyündedir. Bu köyde meskû n olan Kahveci İ smail'in mal varlığı 1587 kuruş , yıllık kazancı 1600 kuruş ve kahvecilikten elde ettiğı gelir 205 kuruştur⁹¹⁷. Bir diğ er kahvehanenin de Kış la'da olduğu görü lmektedir. Kış la'dan Altıparmakoglu Süleyman'ın meslek hanesinde kahveci yazılmış tır ve bu iş ten kazancı 150 kuruştur⁹¹⁸.

İ stanos merkezde bulunan kahvehanelerden biri ise İ stanos caddesi üzerinde Uzun Kuyu adlı mahalde bulunmakta olup, Kahveci Hüseyin'e aittir. Kahveci Hüseyin 1865 yılında, kahvehanesini 8250 kuruş a satmıştır⁹¹⁹. Kış la köyünde bulunan bir diğ er kahveci, Süleyman'dır. 1888'de vefat eden Süleyman'ın tereke yekû nu 12.000 kuruştur. Onun terekesinde kahveci olduğ unu gösteren, diğ er terekelerde bulunmayan sayı ve miktarda kahve,

⁹¹⁵ BOA. MŞ H. Ş SC. d., 1173 (26): 138, no:328. Söz konusu eş yalar için bk. Tablo 3.22

⁹¹⁶ Balıkhane Nazırı Ali Rıza Efendi'nin verdiğı bilgiye göre, kahvenin kullanılmaya başlandığı tarih 1554 yılı olup, o vakte kadar İ stanbul'da kahvehane bulunmamaktadır. Bu tarihten sonra, Halep'ten Hakim ve Ş am'dan Ş ems adlı kişiler İ stanbul'a gelerek, ilk kahvehaneleri Tahtakale'de açmış lardır. Zamanla burada keyif ehli kâtipler, ş airler, devrin ileri gelen kimseleri toplanmayı adet edindikleri gibi, tavla ve satranç oynamak ve divan ve kitap okumak da adet haline gelmiştir. bk. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, (t.y.): 145.

⁹¹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 65, hane:45.

⁹¹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 44, hane:127.

⁹¹⁹ BOA. MŞ H. Ş SC. d., 1238 (91): 70.

şeker, sabun, bakır kaplar ile koku vb. ihtiva eden attar malzemesi bulunmaktadır. Bunların yanında 1112 kuruş değerinde dükkân eşyası ve duhân yani tütün mevcuttur. Bunlar Süleyman'ın kahveci olduğunu gösteren belirgin malzemelerdir. Ayrıca yalnız ticaret yapan tereke sahiplerinde görülen nakit para da kalan varlıklar arasındadır. Tabloda ayrıntıları bulunan bu malzemeler 5756 kuruşa tekabül etmektedir⁹²⁰. Bu kişinin terekesinde dükkân mülkü bulunmaması, onun kahve dükkânını kiraladığını göstermektedir.

Tablo 3.23 İstanos'da Bir Kahveci Terekesinde Bulunan Malzemeler (1888)

Eşya / Madde	Ağırlık / Adet	Kıymeti (kuruş)
Dükkân eşyası ve duhan	-	1112
Kahve	40,5 kıyye	696
Kakule*	-	185
Toz şeker	220 kıyye	704
Şeker	59 kıyye	184
Sabun	10 kile	51
Bakır kab kakac	20 kıyye	300
Gümüş sigara takımı	1 adet	26
Attâr* malı	-	2247
Minder, yasdık	-	16
Nakit para	-	235
TOPLAM		5756 kuruş

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d. 1181 (34)

3.3.14. Sığırtmaçlık ve Çobanlık

Sığırtmaçlığı, sığır çobanlığı olarak tanımlamak mümkündür. 1840 yılında, Kemerağzı, Çaykenarı, Leylek, Çukurca, Yuva, Garibçe, Sülekler, Yeleme, Belen köylerinde 1'er; Anbehan, Zivind, Fığla ve Ali Fahreddin-i Kebir köylerinde 2'şer olmak üzere toplamda 17 sığırtmaç bulunmaktadır⁹²¹. 1845 yılında ise Yuva, Anbehan, Garibçe, Taşkesiği köylerinde 1'er, Ali Fahreddin-i Sagir ve Yazır köylerinde 2'şer, toplamda 8 sığırtmaç bulunmaktadır⁹²². Sığırtmaçlık ücretlerinin genellikle 200-300 kuruş arasında seyrettiği görülmektedir. İstanos'da bu işten en yüksek ücret 346,5 kuruş iken⁹²³; en düşük ücret 149 kuruştur⁹²⁴.

⁹²⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34): 139; bk. Tablo 3.23

* Kakule: Zencefilgillerden, sıcak iklimlerde yetişen güzel kokulu bir bitki ve tohumu. Bugün dahi kahve ya da kahve karışımı olarak kullanılmaktadır.

* Attar: Güzel koku veya iğne iplik gibi şeyler satan kimse.

⁹²¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664; bk. Tablo 3.26

⁹²² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9676, 9696, 9746, 9736, 9692, 9666 ve bk. Tablo 3.27

⁹²³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664. 360, hane: 155.

⁹²⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 161, hane: 109.

Sığırtmaçlık ya da çobanlık yapan kimselerin buldukları köylerden ayrılıp, başka köylere gitmeleri söz konusu olabilmektedir. Bunlardan Halil; hanesi Sülekler'de bulunmasına rağmen sığırtmaçlık işini Yeleme köyünde yapmaktadır⁹²⁵.

Çobanlık da İstanos'da her köyde rastlanan bir iş koludur. 1840 kayıtlarında Yuva, Sülekler, Osmanhalifeler, Akkilise, Bayat köylerinde 1'er; Zivind, Kışla, Dat, Ali Fahreddin-i Kebir, Yazır köylerinde 2'şer; İmecik ve Avdan köylerinde 3'er; Çıvgalar ve Fıgla köylerinde 4'er; Yalınlı-yı Kebir'de 5 çoban bulunmaktadır. İstanos'da toplamda 34 çoban bulunmaktadır. Bunların çobanlıktan kazancı 100 kuruş ile 2000 kuruş arasında değişmektedir⁹²⁶. 1845 yılında ise Karataş, Köseler, Leylek, Yuva, Dat, Yeleme, Taşkesiği, Yalınlı-yı Kebir, Kargalık, İmecik köylerinde 1'er; Yelten ve Fıgla'da 2'şer, Ali Fahreddin-i Kebir'de 3; Yazır'da 5; Çıvgalar'da 6; Ali Fahreddin-i Sagir'de 8 çoban bulunmaktadır. 1845 yılında İstanos'da toplamda 36 çoban bulunmaktadır. 1845'te bu işten en yüksek kazanç 960 ve en düşük kazanç 67 kuruştur. Genellikle ise bu işten alınan ücretlerin 300-500 kuruş arasında yoğunlaştığı görülür⁹²⁷.

Bazı hanelerde hane reisinin oğullarının bu işi yaptıkları görülmektedir. Örneğin Zivind köyünden Hüseyin'in oğulları çobanlık yaparak aile bütçesine 600 kuruş kazanç sağlamıştır⁹²⁸. Zivind köyünden Mustafa'nın mal varlığı 3511 kuruş, yıllık kârı 4713 kuruş ve vergisi 451 kuruştur. Oğullarının çobanlıktan kârı ise 2000 kuruş gibi iyi bir rakama tekabül etmektedir⁹²⁹. Mal varlığı bulunmayan çobanlardan Ali Fahreddin-i Sagirli İbrahim'in çobanlıktan elde ettiği 800 kuruştan başka kazancı yoktur⁹³⁰. Bunlardan biri de Kargalık köyünden Çoban Mehmet'tir. Onun bir göz evi, bir öküzü ve bir miktar ev eşyası bulunan mal varlığının tamamı 675 kuruştur⁹³¹.

3.3.15. Devecilik

Osmanlı'da sarban olarak da adlandırılan devecilik; taşımacılık, nakliyat ve özellikle ticârî kervanların en önemli unsuru olan devenin bakımı ve kullanımı ile ilgilidir. Kaynaklarımızda daha ziyade deveci ifadesi kullanılmıştır. İstanos'da 1840'da yavruları ile beraber 1404 baş deve mevcuttur. Devenin en fazla bulunduğu köy, Ali Fahreddin-i Sagir; en

⁹²⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 64, hane: 47.

⁹²⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

⁹²⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692, 9693, 9670, 9776, 9676, 9699, 9720, 9736, 9712, 9694, 9775, 9726, 9751, 9677, 9666, 9770, 9692.

⁹²⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 194, hane: 42.

⁹²⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 202, hane: 72.

⁹³⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692: 44, hane: 131.

⁹³¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 47, no:114.

az bulunduğu köy Osmanhalifeler köyüdür. 1845'te sadece deve olarak kaydedilmiş ve sayısı 1177'dir⁹³².

1845'te Kemeragzı, Çaykenarı, Sülekler, Yalınlı-yı Sagir, Akkilise'de 1'er, Karataş'ta 2 deveci olduğu görülmektedir⁹³³. Bunlardan Sülekler köyünde oturan ve deveci olan Hasan'ın devecilikten kazancı 400 kuruştur. Mal varlığı arasında 2 erkek deve, 1 dişi deve, 1 merkep, 50 koyun ve 30 kuzu bulunmaktadır⁹³⁴. Kemeragzı köyünde oturan Deveci Kara Mehmet'in tek geçim kaynağı devecilik olup, yıllık kârı 1000 kuruştur. Tüm mal varlığı da 5 deve ile 5 sağman inehtir⁹³⁵. Akkilise'de deveci olan Abbas'ın birkaç baş hayvanı ile 8 devesi bulunmaktadır. Onun devecilikten kazancı 1300 kuruştur⁹³⁶.

Verdiğimiz örnekler, farklı köylerde ikamet eden ve devecilik yapan tek örnekleri oluşturur. Istanos'u yaylak olarak kullanan Türkmen aşiretlerinden Varsak aşiretinin neredeyse tüm haneleri deveci yazılmıştır. 1845 yılı verilerine göre, Varsak köyündeki hanelerin 64'ünden 58'i devecidir. Bu hanelerin mal varlığının tamamına yakını deveciler oluşturur; toprak ve tarla kaydı bulunmaz. Varsakların devecilikten yıllık kazancı 56.140 kuruştur⁹³⁷.

Deveciliğin ekonomik artı değer sağladığı alanlardan biri de taşımacılık veya nakliyecilik olup, bu faaliyet genellikle konar-göçer Türkmenlerin elindedir⁹³⁸. Istanos'da da taşımacılık faaliyeti birkaç köyde iyi gelir getiren bir iş olarak yapılmaktadır. Kaynaklarda *hamule nakli* olarak ifade edilen taşımacılık, bazı köyler için kârlı bir kazanç kapısı oluşturmaktadır. Bu işin yapıldığı köyler; Ali Fahreddin-i Sagir, Yalınlı-yı Sagir, Yalınlı-yı Kebir, Mamatlar, İmecik, Çaykenarı ve Sımandır köyleridir. Bu köylerde oturmakta olan 505 hanenin 67'si nakliyecilikle uğraşmaktadır. Bu yedi köyün nakliyecilikten toplam kazancı 27.107 kuruşa tekabül etmektedir⁹³⁹. Bu sayı 25 haneli bir köyün tüm temettuatına karşılık olabilecek iyi bir mebağ oluşturmaktadır. Örneğin 1840 yılında 25 hanelik Çukurca köyünün toplam temettuatı 30.353 kuruştur⁹⁴⁰. Bu işten en çok kazancı sağlayan Ali Fahreddin-i Sagir köyünde 136 hanenin 18'i hamule nakli ile uğraşmakta ve bundan yıllık 13.069 kuruş gibi iyi bir kazanç elde etmektedir⁹⁴¹. Bu 18 haneden 3 hane 300 kuruşun altında; 15 hane ise 500 ilâ 800 kuruş arasında kazanç sağlamaktadır. Köyde nakliyecilikten sağlanan en az kazanç 200

⁹³² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664 ve diğer defterler.

⁹³³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9679, 9701, 9667, 9752, 9695; 9693.

⁹³⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9667: 10, hane:25.

⁹³⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9679: 15, hane:48.

⁹³⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9695: 10, hane:26.

⁹³⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9738.

⁹³⁸ Behset Karaca, Teke Yörükleri'nin ekonomik katkıları içerisinde zahire nakli için deve yetiştirmeleri faaliyetinin de bulunduğunu ifade etmiştir. bk. Karaca, 2010: 83.

⁹³⁹ Diğer ayrıntılar için bk. Tablo 3.24

⁹⁴⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 130.

⁹⁴¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692, hane: 24, 43, 48, 49, 54, 55, 60, 63, 64, 65, 68, 70, 73, 74, 77, 78, 91, 111.

kuruş ve en çok kazanç 1500 kuruştur. Odun, hasat edilen ürün, saman ilk akla gelen seçenekler olabileceği gibi, Ali Fahreddin-i Sagir’de taşınan şeyin ne olduğu belirtilmemiştir⁹⁴². Mamatlar’da taşımacılığın develerle yapıldığı belli ise de ne taşındığı belli değildir⁹⁴³. Sımandır köyünde nakliyesi yapılan malzeme ağaç ve kerete olup, bunlar Istanos’a nakledilmektedir⁹⁴⁴.

Tablo 3.24 1845 Yılında Istanos’da Nakliyecilik

Köyler	Toplam Hane	Nakliyeciler Hane	Kazanç (kuruş)
Ali Fahreddin-i Sagir	136	18	13.069
Mamatlar	23	10	1676
İmecik	87	12	4030
Çaykenarı	92	4	1172
Yalınli-yı Sagir	70	9	3180
Yalınli-yı Kebir	67	1	835
Sımandır	30	13	3145
TOPLAM	505	67	27.107

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692, 9734, 9775, 9701, 9752, 9712, 9683.

3.3.16. Hizmetkârlık

Hizmetkârlık özellikle çiftliklerde, çiftlik işlerinin yürütülmesi şeklinde yapılan, köy halkının yaptığı gündelikçilik türünden bir hizmet işçiliğidir. Haneyi geçindirecek durumu olmayan veya mal varlığı bulunmayan köylü tarafından tercih edilmiş bir geçim yoludur. 1840’da Istanos’da Çaykenarı, Yuva, Dat, Sülekler, Osmanhalifeler, Yalınli-yı Sagir, Fığla, Belen köylerinde 1’er; Garibçe ve Ali Fahreddin-i Kebir’de 2’şer, Kışla’da 4 hizmetkâr olduğu görülmektedir. Bunların toplam sayısı 16’dır. Bu 16 hizmetkârın 6’sının en ufak bir mal varlığı, başka bir yoldan kazancı ve vergisi bulunmaz. Diğerlerinin mal varlığı ve temettuatı da Istanos’da orta dereceli bir hanenin altında gelir ve kazançta sahiptir⁹⁴⁵. 1845’te ise Karakuyu, Taşkesiği, Ali Fahreddin-i Kebir, Akkilise, Manay, Sımandır’da 1’er; Sülekler’de 2; Anbehan ve Zivind’de 3’er; Karadiğin, Garibçe, Dat, Yeleme, Yelten, Fığla’da 4’er; Kışla’da 5; Köseler ve Leylek’te 6’şar hizmetkâr bulunmaktadır. 1840 ve 1845 yıllarında bu işten en az kazanç 100; en çok kazanç 500 kuruştur.

Örneğin 1845’te Yeleme köyünün 4 hizmetkârı 100’er kuruş ücret almaktadır. Köseler köyünde çiftlik sahibinin hizmetkârı olan 6 kişinin 5’i 400 kuruştan ve biri 350 kuruştan ücretlendirilmiştir. Karadiğin köyünün hizmetkârları 300 ve 350 kuruş ücret alırken; Leylek köyündeki 6 hizmetkâr 200’er kuruştan ücretlendirilmiştir. Kışla’da ise 5 hizmetkârdan 4’ü

⁹⁴² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692.

⁹⁴³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9734.

⁹⁴⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9683, hane: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 23.

⁹⁴⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9663, 9664. bk. Tablo 3.26

500 kuruş ücret almaktadır. Bunların tamamının en ufak bir mal varlığı bulunmaz ve vergi de ödemezler⁹⁴⁶.

Hizmetkârlık görevini yaşadıkları köylerin veya nahiyelerin dışında yapan kimseler de bulunmaktadır. Yukarıda sözü edilen Köseler çiftliğinin 6 hizmetkârından üçü, Alifahreddinli Mehmet, Alifahreddinli Veli ve Karakuyulu İbrahim'dir. Adlarından anlaşıldığı üzere İstanos'un diğer köyleri olan Karakuyu ve Ali Fahreddin köylerinden, bu işte çalışmak üzere Köseler'e gelmişlerdir⁹⁴⁷. Yeleme Çiftliği'nde de çiftlik ağasının 4 hizmetkârı Hamidli Halil, Kışlalı Keçekülahoğlu Abdullah, Bucaklı Hasan oğlu Ali, Leylekli Hasan, Taşkesikli Osman'ın yine tümüyle köy dışından geldikleri görülmektedir⁹⁴⁸. Simandır'dan Halil adlı vatandaş ise hizmetkârlık işini Finike kazasında ifa etmiştir⁹⁴⁹. 1840'ta 16 olan hizmetkâr sayısının, 1845'te 58'e çıkması; beden gücünü kullanarak para kazanan kimselerde artış olduğunu ve bu da en azından bu hanelerin ekonomik durumunun kötüleştiğini göstermektedir.

3.3.17. Kethüdalık

Kethüdalık, özellikle çiftliklerin günlük işlerinin takibinden sorumlu hizmet erbabı için kullanılan bir tabirdir. İstanos'un çiftlik olarak tasarruf olunan köyleri mevcut olup, bunları tasarruf sahipleri adına idare edecek ve işleriyle ilgilenecek kimselere ihtiyaç duyulmuştur. 1840'ta Karadiğin, Çaykenarı, Leylek, Zivind, Garibçe'de 1'er olmak üzere toplamda 5 kethüda bulunmaktadır. Bunlardan Karadiğin'de çiftlik kethüdası olan Sarıbyık Halil'in tek geçim yolu 300 kuruş kazanç sağladığı çiftlik kethüdalığıdır⁹⁵⁰. 1845'te tek kethüda Karadiğin'de mevcuttur⁹⁵¹.

Çaykenarı'nda kethüda olan İbrahim Ağa'nın tüm mal varlığı 330; kethüdalıktan kazancı 650 ve vergisi 10 kuruştur. Kethüdalar genellikle çiftliğin bulunduğu köyden seçilmişse de farklı köylerden çiftliğe bu iş için gelen kimseler de mevcuttur. Örneğin, Leylek köyü ahalisinden Pehlivan Hüseyin, kethüdalık işini İmecik'te yapmıştır. Onun İmecik çiftliği kethüdalığından kazancı yıllık 500 kuruştur⁹⁵².

⁹⁴⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9774, 9736, 9677, 9695, 9735, 9683, 9667, 9696, 9708, 9748, 9746, 9699, 9720, 9726, 9751, 9687, 9670, 9776. Ayrıca bk. Tablo 3.27

⁹⁴⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9670, hane: 2, 3, 4, 5, 6, 7.

⁹⁴⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9720, hane: 33, 34, 36, 37.

⁹⁴⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9683: 13, hane:34.

⁹⁵⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 7, hane:15.

⁹⁵¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9748.

⁹⁵² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 86, hane:67, 9661: 119, hane:32.

3.3.18. İrgatlık, Amelelik, Gündelikçilik

İrgatlık, amelelik, gündelikçilik, rençberlik tarım sahasında hizmet veren işgücü için kullanılmış tabirlerdir. Gerçekten ihtiyaç sahibi insanların ve mal varlığı kendisini geçindirmeyecek durumda olanların seçtiği birer geçim yoludur. 1840'ta Çıvgalar'da ve Ali Fahreddin-i Kebir'de birer, Fığla'da 2, Mirahor'da 4 yani toplamda 8 ırgat bulunmaktadır⁹⁵³. Gündelikçi ise yalnızca Kışla ve Mirahor'da bulunmaktadır. 1845 kayıtlarında ırgata rastlanmazken, onun yerine amele bulunmaktadır. Çaykenarı, Karakuyu, Anbehan, Sülekler'de 1; Fığla'da 2; Yuva ve Yelten'de 3, Kışla'da 16 amele bulunmaktadır. Toplam amele sayısı 25'tir. Bunlar amelelikten en az 75, en çok 400 kuruş kazanç elde etmektedir⁹⁵⁴. Rençber sayısı ise 1840 yılında Sülekler ve Fığla'da 1, Yuva'da 2'dir⁹⁵⁵. Bunların mal varlıkları ve kazançları oldukça azdır. Örneğin Fığla köyünden bir ırgatın tüm mal varlığı 50 kuruştur. Yıllık kazancı olan 400 kuruşun 134 kuruşu ırgatlıktan gelmektedir. Vergisi ise 16,5 kuruştur. Bir diğerrinin mal varlığı 170 kuruş, yıllık kazancı 450 kuruş, ırgatlıktan kazancı 125 kuruş ve vergisi 16,5 kuruştur⁹⁵⁶.

Otlak, bahçe gibi yerlerin zararlı otlardan temizlenmesi için yapılan orakçılık da bu iş grupları arasındadır. 1840'ta Yalınlı-yı Kebir'de 2 ve Yazır'da 2 orakçı bulunmaktadır. Bunlardan en iyi durumda olan Yalınlı-yı Kebir köyünden Hacı İbrahim'dir. Onun mal varlığının değeri 2742, kazancı 1000 ve vergisi 102 kuruş olup, orakçılıktan geliri 480 kuruştur⁹⁵⁷.

Istanos'da bulunan bağlarla ilgili olarak bağbanlık ve bahçevanlık da bu iş kolları arasındadır. 1840'da Kışla'da 1; 1845'de ise Kışla'da 3 bahçivan; Sülekler'de ve Zivind'de 1 bahçivan bulunmaktadır. Kışla köyünden 2 bahçivanın bu işten kazançları 350 kuruştur⁹⁵⁸. Sülekler köyünün bahçivanının tek mal varlığı bir miktar bahçedir. Vergisi 23 kuruş ve bahçivancılıktan kazancı 240 kuruştur⁹⁵⁹.

Istanos'da 1840 ve 1845 verileri karşılaştırıldığında anlatmış olduğumuz iş ve meslek kollarında; hizmetle iş gören sınıflar artarken, zanaat erbabının sayısında azalma olduğu görülmektedir. Bunlardan en büyük artış hizmetkârlıkta yaşanmış, 1840'ta 16 olan hizmetkâr sayısı; 1845'te 58'e yükselmiştir. Yine 1840'ta ırgat ve gündelikçi sayısı toplamı 10 iken; 1845'te amele olarak kaydedilen bu iş grubunun sayısı 28'e yükselmiştir. Öte yandan, zanaata dayalı üretimi gerektiren veya meslek kabul edebileceğimiz kişilerin sayısında azalma

⁹⁵³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9664.

⁹⁵⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9701, 9774, 9696, 9667, 9751, 9676, 9726, 9687 ve bk. Tablo 3.26 ve 3.27

⁹⁵⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9667, 9751, 9676.

⁹⁵⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane: 149, 145.

⁹⁵⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 246, hane: 16.

⁹⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 15, hane: 36, 9687: 18, hane: 44.

⁹⁵⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 9667, hane: 49

görülmektedir. Berber, kasap, habbaz, demirci bu düşüşün yaşandığı mesleklerdir. Bardakçı, çıkrıkçı veya çarkçı, kürekçi zanaatlarında bu düşüş daha belirgindir. 1840'ta 25 olan bardakçı sayısı, 1845'te 5'e gerilemiştir. Aynı yıllarda çıkrıkçı veya çarkçı sayısı, 8'den 5'e ve kürekçi sayısı da 14'den 2'ye gerilemiştir. Bunlar küçük ekonomiler için büyük kayıplardır. 1840 kayıtlarında 1 tokaççı ve 2 orakçı ise 1845'te bulunmamaktadır. Sayıları artan zanaat türleri muytab ve çulha esnafı olmuştur. 3 olan muytab sayısı 5'e ve 1 olan çulha sayısı 4'e çıkmıştır⁹⁶⁰.

3.3.19. Odunculuk ve Kömürcülük

Odun ve kömür satışı kaynaklarda “hattab ve kömür ihrakı” veya “hattab ve kömür bey'i” şeklinde yer almıştır. Burada “ihrak” kelimesi yakmak anlamında olup, bunun özel bir işi karşılayıp karşılamadığı belli değildir. Ancak odun ve kömürün alışverişi söz konusudur. 1840 yılında Yalınlı-yı Sagir köyünde 10 hane bu işle uğraşmaktadır. Bu işten hane başına en az 102, en çok 473 kuruş kazanç sağlandığı görülmektedir. Bu 10 hanenin bu işten toplam kazancı 2164 kuruştur⁹⁶¹. Bu işten kazanç sağlayan bir diğer köy, Gözer köyüdür. 12 hanenin 8'inde hattab işi yapılmaktadır. Bu haneler arasında bu işten sağlanan en az kazanç 55 kuruş ve en yüksek kazanç 129 kuruştur. 8 hanenin bu işten toplam kazancı 756 kuruştur⁹⁶².

3.3.20. Diğerleri

Kasaplık da İstanos'da rastlanılan meslek gruplarından biridir. 1840 kayıtlarına göre İstanos'da 3 kasap ve 1845 kayıtlarında 1 kasap olduğu görülmektedir⁹⁶³. Bu 4 kasaptan biri Zivind köyünden Topoğlu Süleyman'dır. Onun kasaplıktan ticareti 303 ve vergisi 129 kuruştur⁹⁶⁴. 1845 kayıtlarında tek kasap, söz konusu Süleyman olup kasaplığa devam ettiği görülmektedir. Bu yıl için meslekten kazancı 262,5 kuruş ve vergisi 100 kuruş olmuştur. 1840 yılında Dere köyünden Kasap Hüseyin'in bu işten kazancı 84 kuruştur⁹⁶⁵. Andiye'de kasaplık yapan Halil'in bu işten kazancı 290 kuruş ve vergisi 113 kuruştur⁹⁶⁶.

Kadayıf da toplum tarafından tüketilen gıdalardan olup, kadayıf tepsisinin terekelerde var olması, bu ince tel haline getirilmiş hamurdan yapılan tatlının ve türevlerinin İstanos'da tüketildiğini göstermektedir⁹⁶⁷. Ancak bunun yanı sıra İstanos çarşısında bulunan dükkânlar

⁹⁶⁰ bk. Tablo 3.25

⁹⁶¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664, hane:1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 29.

⁹⁶² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 3-6 ve bk. Tablo 3.26

⁹⁶³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 9661, 9663, 9664, 9708.

⁹⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 192, hane: 32.

⁹⁶⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 42, hane: 7.

⁹⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 25, hane: 61.

⁹⁶⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13);1174 (27); 1178 (31); 1181 (34); 1182 (35); 1200 (53).

içinde bir kadayıfçı dükkânı olduğu da bilinmektedir⁹⁶⁸. Bu işi meslek olarak yapan bir örnek, Kadayıfçı Kel Ahmet'tir. Kışla köyünde oturan Kel Ahmet'in tüm mal varlığının değeri 1453 kuruş, yıllık kazancı 350 kuruş ve kadayıf ticaretinden kârı 242,5 kuruştur⁹⁶⁹.

Kadayıfçılığa benzer bir iş helvacılık olup, bunu İstanos'da yapan tek hane Kargalık köyünden Bölükbaşıoğlu Ali'nin hanesidir. Hatta bu işi Antalya'da yaptıkları ve ailecek çalıştıkları görülmektedir. Helva dükkânının mülk değeri 800 kuruş ve bundan elde edilen kâr 150 kuruştur⁹⁷⁰.

Çerçilik de bir geçim yolu olup, Kışla köyünden Âşık Halil'in mesleği gezdirici çerçidir. Bundan yıllık kazancı 250 kuruştur⁹⁷¹. Bir diğer çerçi Ahmet'in mal varlığı olmayıp çerçilikten kazancı 200 kuruştur⁹⁷².

İstanos'da nahiyenin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde, zanaat kolları gelişmiştir. Özellikle zanaat erbabı kimselerin sadece yaptıkları işten kazanç sağladıkları, çoğunun bir merkepten başka mal varlığı bulunmadığı görülür. Üretilen bu ürünler nahiyeye merkezinde kurulan pazarlarda alınıp satılarak, diğer köylerden veya civar yerleşimlerden alıcılara ulaştırılmıştır.

Tablo 3.25 1840-1845 Yıllarında İstanos'da Meslek ve İş Kolları

İş Kolları	1840	Meslekler	1840	İş Kolları	1845	Meslekler	1845
Hizmetkar	16	Kasap	3	Hizmetkâr	58	Kasap	1
Kethüda	5	Habbaz/etmekçi	2	Kethüda	1	Habbaz	1
Irgat	8	Berber	4	Amele	28	Berber	3
Bahçevan	1	Muytab	3	Bahçevan	3	Muytab	5
Rençber	4	Çulha	1	Çoban	36	Çulha	4
Gündelikçi	2	Dülger	-	Sığırtmaç	8	Dülger	2
Orakçı	4	Demirci	5	Deveci	8	Demirci	2
Çoban	34	Bardakçı	25	Değirmenci	10	Çarkçı	5
Sığırtmaç	16	Kürekçi	14	Aşçı	1	Bardakçı	5
Deveci	1	Çıkırıkçı	8	Yolcu	1	Kürekçi	2
Değirmenci	8	Tokaççı	1	Kahveci	1	Babuççu	1
Hattab	18	Orakçı	2				
		Kahveci	1				

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664, 9748, 9678, 9679, 9693, 9670, 9701, 9774, 9776, 9676, 9696, 9746, 9708, 9699, 9763, 9667, 9687, 9751, 9720, 9736, 9692, 9677, 9770, 9735, 9712, 9752, 9695, 9726, 9666, 9683, 9694, 9775, 9703.

⁹⁶⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1192 (45): 74.

⁹⁶⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 21, hane: 79.

⁹⁷⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663: 151, hane: 16.

⁹⁷¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9687: 44, hane: 124.

⁹⁷² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 4, hane: 3.

Tablo 3.26 1840 Yılında İstanos'da Meslek ve İş Kollar

Köyler	Meslek/Hizmet	Meslekten Kârı (kuruş)	Mal Varlığının Kıymeti (kuruş)	Temettuatı (kuruş)	Vergisi (kuruş)
Kışla	Etmekçi (ekmek)	100	3800	380	15
Kışla	Etmekçi	615	890	1200	45
Kışla	Değirmenci	396	1803	1500	-
Kışla	Değirmenci	418	1042	1354	25
Kışla	Değirmenci	395	1720	1463	70
Kışla	Değirmenci	475	200	560	20
Anbehan	Değirmenci	300	1975	2447	80
Anbehan	Değirmenci	358	270	560	32
Andiye	Değirmenci	179,5	1304	900	86
Andiye	Değirmenci	100	495	450	38
Zivind	Kasap	303	905	1620	129
Dere	Kasap	84	200	84	15
Andiye	Kasap	290	1633	1600	113
Kışla	Berber	300	50	310	10
Anbehan	Berber	224	190	300	12
Yeleme	Berber	64	145	410	10
Fığla	Berber	394	880	610	16,5
Kışla	Demirci	2000	600 (demirci dükkanı)	2000	45
Kışla	Demirci	960	1150	1000	30
Sülekler	Demirci	203	295	350	10
Yelten	Demirci	340	290	400	10
Fığla	Demirci	136	415	1030	28
Kışla	Muytab	365	1198	400	10
Zivind	Muytab	150	980	421	33
Çıvgalar	Muytab	1307	1287	1590	88
Kışla	Çulha	947	200	1000	-
Kemerağzı	Sığırtmaçlık	200	789	1187	100
Çaykenarı	Sığırtmaçlık	300	862	2122	100
Leylek	Sığırtmaçlık	200	286	336	30
Çukurca	Sığırtmaçlık	329	260	450	20
Yuva	Sığırtmaçlık	250	666	573	30
Anbehan	Sığırtmaçlık	291,5	320	500	30
Anbehan	Sığırtmaçlık	300	-	-	-
Garibçe	Sığırtmaçlık	300	-	-	-
Zivind	Sığırtmaçlık	200	366	1073	32
Zivind	Sığırtmaçlık	200	869	1207	75
Sülekler	Sığırtmaçlık	250	161	550	10
Yeleme	Sığırtmaçlık	315	185	500	15
Ali Fahreddin-i Kebir	Sığırtmaçlık	100	620	665	26
Ali Fahreddin-i Kebir	Sığırtmaçlık	149	560	855	26

Fıġla	Sıġırtmaçlık	200	591	691	33
Fıġla	Sıġırtmaçlık	346,5	131	400	16,5
Belen	Sıġırtmaçlık	200	710	574	52,5
Yuva	Çobanlık	100	2887	2238	120
Zivind	Çobanlık (oġulları)	600	3745	3310	301
Zivind	Çobanlık	2000	3511	4713	451
Kışla	Çobanlık	240	2160	2011	80
Kışla	Çobanlık	600	5027	4447	200
Dat	Çobanlık	300	108	300	-
Dat	Çobanlık	300	120	652	-
Sülekler	Çobanlık	135	293	300	-
Ali Fahreddin-i Kebir	Çobanlık	2099	8255	4905	208
Ali Fahreddin-i Kebir	Çobanlık	150	752	858,5	26
Osmanhalifeler	Çobanlık	305	146	350	18
Çıvgalar	Çobanlık	912,5	1225	1645	66
Çıvgalar	Çobanlık	500	-	-	-
Çıvgalar	Çobanlık	850	805	1126	44
Çıvgalar	Çobanlık	450	1150	1031	99
Yalınlı-yı Kebir	Çobanlık (oġulları)	603	10.990	8568	389
Yalınlı-yı Kebir	Çobanlık (oġulları)	448	2150	2565	123
Yalınlı-yı Kebir	Çobanlık (oġulları)	160	1690	900	41
Yalınlı-yı Kebir	Çobanlık	109	5730	2900	246
Yalınlı-yı Kebir	Çobanlık	300	2650	2483	102,5
Akkilise	Çobanlık	156	4861	3600	323
Fıġla	Çobanlık	200	2260	2181	144
Fıġla	Çobanlık	200	1245	1231	41
Fıġla	Çobanlık	422	1265	1270	82,5
Fıġla	Çobanlık	350	364	500	33
İmecik	Çobanlık	300	4980	4446	210
İmecik	Çobanlık	100	2269	2851	120
İmecik	Çobanlık	200	2865	2621	150
Avdan	Çobanlık	350	2475	1855	125
Avdan	Çobanlık	300	3395	2539	130
Avdan	Çobanlık	300	2444	2163	130
Bayat	Çobanlık	500	1469	1080	80
Yazır	Çobanlık	250	3799	3627	250
Yazır	Çobanlık	390	50	400	25
Karadıġın	Kethüdalık	300	-	-	-
Çaykenarı	Kethüdalık	650	330	650	10
Leylek	İmecik Kethüdası	500	-	-	-
Zivind	Kethüdalık	-	264	981	48,5
Garibçe	Kethüdalık	-	615	315	-
Çaykenarı	Hizmetkarlık	400	100	500	-
Yuva	Hizmetkarlık	250	170	270	20
Garibçe	Hizmetkarlık	420	-	-	-

Garibçe	Hizmetkarlık	500	-	-	-
Kışla	Hizmetkarlık	250	-	-	-
Kışla	Hizmetkarlık	250	-	-	-
Kışla	Hizmetkarlık	300	-	-	-
Kışla	Hizmetkarlık	100	-	-	-
Dat	Hizmetkarlık	300	120	652	-
Sülekler	Hizmetkarlık	290	450	400	-
Ali Fahreddin-i Kebir	Hizmetkarlık	-	2320	1396	-
Ali Fahreddin-i Kebir	Hizmetkarlık	202	570	590	-
Osmanhalifeler	Hizmetkarlık	234	340	300	-
Yalınlı-y1 Sagir	Hizmetkarlık	350	55	1143	20
Fığla	Hizmetkarlık	249	244	350	16,5
Belen	Hizmetkarlık	115	150	150	-
Ali Fahreddin-i Kebir	Irgatlık	200	585	581	26
Çıvgalar	Irgatlık	464	200	530	16
Fığla	Irgatlık	134	50	400	16,5
Fığla	Irgatlık	125	170	450	16,5
Mirahor	Irgatlık	150	1480	1618	90
Mirahor	Irgatlık	100	807	672	60
Mirahor	Irgatlık	80	155	570	15
Mirahor	Irgatlık	150	302	922	60
Kışla	Gündelikçilik	149	60	700	15
Mirahor	Gündelikçilik	150	1352	2051	120
Yuva	Rençberlik	600	-	-	-
Yuva	Rençberlik	200	130	470	25
Sülekler	Rençberlik	320	160	450	10
Fığla	Rençberlik	225	384	300	5
Kışla	Bahçevanlık	208	382	525	20
Yalınlı-y1 Kebir	Orakçılık	480	2742	1000	102
Yalınlı-y1 Sagir	Orakçılık	125	550	852	20
Yazır	Orakçılık	150	724	1142	62,5
Yazır	Orakçılık	200	85	910	50
Çıvgalar	Mezruat bekçisi	440	60	450	6
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab (oduncu)	423	5305	5527	40
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab (oduncu) ve kömür ticareti	223	3680	2060	122,5
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab ve kömür ticareti	170	3232	1600	102,5
Yalınlı-y1 Sagir	Kömür ihrakından	150	610	631	20
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab, kömür ve orakçılıktan	125	550	882	20
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab ve kömür ihrakı	148	615	750	20
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab ve kömür	225	2760	2121	82
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab ve kömür ihrakından	473	4045	2700	164

Yalınlı-y1 Sagir	Hattab ve kömür ihrakından	125	775	991	20
Yalınlı-y1 Sagir	Hattab ve kömür	102,5	3260	3285	103
Gözer	Hattab	73	1126	900	27,5
Gözer	Hattab	95	1040	770	37
Gözer	Hattab	85	850	690	30
Gözer	Hattab	129	1540	715	38
Gözer	Hattab	55	340	740	27,5
Gözer	Hattab	128	1381	1250	47
Gözer	Hattab	126	702	1110	47
Gözer	Hattab	65	1165	1165	47
Fığla	Bardak imali	222,5	988	1581	75
Fığla	Bardak imali	55	565	1271	46
Fığla	Bardak imali	400	980	1853	58
Fığla	Bardak imali	249	1645	1900	50
Fığla	Bardak imali	180	1546	1850	50
Fığla	Bardak imali	223	2015	1850	82,5
Fığla	Bardak imali	214	490	1400	33
Fığla	Bardak imali	252	610	980	33
Fığla	Bardak imali	500	1422	2539	116
Fığla	Bardak imali	108	530	640	29
Fığla	Bardak imali	50	1255	1090	58
Fığla	Bardak imali	571	1145	1630	75
Fığla	Bardak imali	312	590	1050	50
Fığla	Bardak imali	79	195	700	16,5
Fığla	Bardak imali	150	983	1435	80
Fığla	Bardak imali	600	2931	2201	148
Fığla	Bardak imali	450	760	1417	50
Fığla	Bardak imali	215,5	410	750	25
Fığla	Bardak imali	417	1201	1845	75
Fığla	Bardak imali	76	1020	1155	57
Fığla	Bardak imali	251	765	1000	58
Fığla	Bardak imali	150	744	920	33
Fığla	Bardak imali	162	478	900	42
Fığla	Bardak imali	200	708	1000	58
Fığla	Bardak imali	152	601	760	41,5
Fığla	Çıkık imalai	158	1220	1460	82,5
Fığla	Çıkık imali	600	1295	2121,5	100
Fığla	Çıkık imali	500	735	1851	99
Fığla	Çıkık imali	400	742	1485	41
Fığla	Çıkık imali	500	1456	1925	103
Fığla	Çıkık imali	500	1137	1725	82
Fığla	Çıkık imali	551,5	2016	2110	148,5

Fığla	Çıkrık imali	150	705	1057	50
Fığla	Tokaç imali	58	495	840	50
Fığla	Kürek imali	100	160	736	16,5
Fığla	Kürek imali	221	775	1350	66
Fığla	Kürek imali	100	510,5	672	25
Fığla	Kürek imali	101	454	930	33
Fığla	Kürek imali	51	745	1130	33
Fığla	Kürek imali	350	1798	1345	116
Fığla	Kürek imali	113	597	1150	25
Fığla	Kürek imali	102	762	1460	58
Fığla	Kürek imali	75	675	1060	50
Fığla	Kürek imali	117	810	1100	46
Fığla	Kürek imali (çırak)	50	441	823	28
Fığla	Kürek imali	314	165	600	25
Fığla	Kürek imali	152	360	775	30
Fığla	Boyunduruk ve kürek	207	665	665	29
Fığla	Orak elciği imali	40	615	729	41
Beğiş	Orak ticareti	150	651	1005	80
Fığla	Südlük imali	51	480	870	50
Kışla	Kahvehane	150	3800	380	15

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d.,9661, 9663, 9664.

Tablo 3.27 1845 Yılında İstanos'da Meslek ve İş Kolları

Köyler	Meslek-hizmet	Kişi Sayısı	Meslekten Kazancı (kuruş)	Vergisi (kuruş)	Mal Varlığı (kuruş)
Karadığın	Hizmetkar	4	300/350	-	-
	Kethüda	1	300	-	40
Kargın	Muytab	1	300	28	-
Kemerağzı	Deveci	1	1000	-	-
Karataş	Deveci	2	250 /240	25	60
	Çoban	1	150	15	300
Köseler	Hizmetkar	6	350/400	15	-
	Çoban	1	240	62	260
Çaykenarı	Amele	1	250	30	1 merkep
	Deveci	1	130	5	20
	Babuççu	1	300	40	-
Karakuyu	Muytab	1	200	28	925
	Amele	1	200	10	-
	Hizmetkar	1	220	-	440
Leylek	Muytab	1	130	24	220
	Hizmetkar	6	200	-	-
	Çoban	1	350	15	-
Yuva	Hizmetkar	1	300	44	1 merkep
	Amele	3	280/300/150	24/10	20 /1 merkep
	Sığırtmaç	1	150	10	-
	Çoban	1	960	176	240
Anbehan	Değirmenci	4	200/300/500	60 /100/-	1305 / 1308
	Değirmen sahibi	2	350 /2100	-	1 ve 4 kıta değirmen
	Hizmetkar	3	250/220	20 /-	20 / 1 kısrak
	Amele	1	250	20	20
	Berber	1	500	40	1 merkep
	Sığırtmaç	1	300	30	20
Garibçe	Hizmetkar	4	150/190/200	20 / -	-
	Aşçı	1	-	-	922
	Sığırtmaç	1	340	30	20
Zivind	Bahçevan	1	-	-	712
	Kasap	1	262,5	100	1605
	Muytab	1	300	25	40
	Hizmetkar	3	160/200	35 /-/-	40 g. / - / -
Dat	Hizmetkar	4	350	-	-
	Çoban	1	350	-	-
Dere	Değirmenci	1	251	50	550
Sülekler	Çulha	1	225	24	-
	Bahçevan	1	240	23	Bir miktar bahçe
	Amele	1	75	11	395
	Hizmetkar	2	130/200	3/11	2 merkep / 10
	Deveci	1	400	20	300

Kışla	Dülger	2	500 / 500	30 / 30	20 / 2 merkep
	Muytab	1	350	25	-
	Çulha	4	200/350/500	20 / 30	-
	Demirci	1	650	110	850
	Habbaz	1	350	25	1 bargir
	Çilingir	1	250	20	-
	Gezdirici çerçi	1	250	20	-
	Yolcu	1	600	50	-
	Debbağ	1	300	-	-
	Değirmenci	2	200/500	70/45	1895 / -
	Deveci	1	910	-	-
	Kahveci	1	150	10	150
	Bahçevan	3	230/350	10/20/75	3 merkep/ 1270
	Hizmetkar	5	500'er	-	-
	Amele	16	150/350/400	-/10/30	Merkep, bargir
Fığla	Müderris	2	855 /-	-/-	1100/1745
	Çarkçı esnafı	5	530/533/580/590	80/100/ 150/210	1885-3467
	Kürekçi	2	345/950	76 /44	2017 / -
	Bardakçı esnafı	5	345/435/515/530	20/33/40/ 50/66	515-1410
	Berber	1	450	32	-
	Hizmetkar	4	100/200	10/-	1 merkep/-
	Amele	2	200/300	-/20	-
	Çoban	2	320/680	40/66	1280/680
Yeleme	Berber	1	150	-	1 merkep, 1tay
	Hizmetkar	4	100'er	-	-
	Çoban	1	100	-	-
Taşkesiği	Muallim-i sıbyan	1	200	-	-
	Hizmetkar	1	269	10	91
	Sığırtmaç	1	104	25	666
	Çoban	1	340	30	160
Ali Fahreddin-i Sagir	Sığırtmaç	2	408/500	40/50	92 / 480
	Çoban	8	500/505/550/800	40/80/100/1 20/160	120 /2045
Ali Fahreddin-i Kebir	Muallim-i sıbyan	1	150	-	-
	Demirci	1	400	21,5	-
	Hizmetkar	1	210	21,5	60
	Çoban	3	130/250/1110	21,5 /215/-	1090 /170/-
Çıvgalar	Müderris	1	-	-	650
	Çoban	6	60/167/200/329/ 380	7/14/20/27/2 8	120-600 arası
Manay	Hizmetkar	1	180	26	20
Yalın-yı Kebir	Çoban	1	225	37,5	525
Yalınli-yı Sagir	Deveci	1	500	35	4 deve,1 bargir

Akkilise	Hizmetkar	1	150	-	-
	Deveci	1	1300	110	200
Yelten	Değirmenci	3	350/460/600	40/-/-	240/- /-
	Hizmetkar	4	150/250/500	15/20/-/-	Öküz, merkep
	Amele	3	200/250	25 /-/-	1 merkep
	Çoban	2	200/470	50 /-	170/-
Yazır	Müderriş	1	-	-	120
	Çoban	5	235/503/250/575	12/22,5/50/7 7,5/150	200/1947
	Sığirtmaç	2	100/110	-/ 12,5	- / 1555
Sımandır	Hizmetkar	1	120	-	-
Kargalık	Çoban	1	260	48	240
İmecik	Muallim-i sıbyan	1	255	-	245
	Çoban	1	540	250	3305
Belen	Hizmetkar	2	100	-	-

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d.,9748, 9678, 9679, 9693, 9670, 9701, 9774, 9776, 9676, 9696, 9746, 9708, 9699, 9763, 9667, 9687, 9751, 9720, 9736, 9692, 9677, 9770, 9735, 9712, 9752, 9695, 9726, 9666, 9683, 9694, 9775, 9703.

3.4. İstanos'da Para

Türk devlet geleneğinde hâkimiyetin simgesi olarak önemli yer tutan para, iktisadî hayatın da önemli bir parçasıdır. Osmanlı para düzeni Avrupa ve Asya ekonomilerinde olduğu gibi altın, gümüş ve bakır maden içeren sikkelere dayanmaktadır. Balkanlar ve Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin temel para birimi klasik çağda gümüş içerikli akçedir. Mangır veya pul adı verilen küçük değerli bakır sikkeler ise günlük alışverişlerde kullanılmış, yerel ihtiyaçları karşılamıştır⁹⁷³. XVII. yüzyılın ikinci yarısında akçe piyasadan kaybolarak, yalnızca hesaplamalarda kullanılır olmuştur⁹⁷⁴. 1688'den sonra Osmanlı para sistemini, tedavüle çıkarılan kuruş ve onun kırkta biri olan para oluşturmuştur. 1 para 3 akçeye ve 1 kuruş 40 paraya karşılık gelmiştir⁹⁷⁵.

Altın paralar ise büyük hacimli işlemlerde, uzun mesafeli ticarete ve büyük servetlerin saklanması için kullanılmıştır⁹⁷⁶. I.Mahmud döneminde findık olarak da bilinen *Cedid İstanbulî* ile *Zer-i Mahbub* adı verilen iki cins altın sikke tedavüle çıkarılmıştır. II.Mahmud döneminde zer mahbubların tam, yarım, çeyrek basımları söz konusu olmuştur⁹⁷⁷. XIX. yüzyılda kullanımda olan Macar altını, İstanbul'da 1810'da 9,5 kuruş; 1832'de 36 kuruş ve

⁹⁷³ Akdağ, 1995: 164, 165; Pamuk, 2005: 114.

⁹⁷⁴ Tekin, 1999: 171.

⁹⁷⁵ Öztürk, 1993: 1822; Tekin, 1999: 171.

⁹⁷⁶ Osmanlı Devleti, uzun süre kendi altın sikkelerini basmamış, başka devletlerin altın paralarının dolaşmasına izin vermiştir. İlk Osmanlı altın sikkesi, 1478 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından basılan Sultanî olmuştur. XVII. yüzyıla kadar Osmanlı ülkesinde en yaygın kabul gören altın sikke Yıldız Altını ve Efrenciye olarak adlandırılan Venedik dükasıdır. bk. Pamuk, 2005: 114; Tekin, 1999: 172.

⁹⁷⁷ Tekin, 1999: 172-174.

1833'te 45 kuruşa yükselmiştir⁹⁷⁸. 1865 yılında İstanos'da 1 Macar altını 55 kuruştur. Aynı yıl bir İngiliz altını 128 kuruştur⁹⁷⁹. 1869'da ise İstanos'da 1 Macar altını 250 kuruştur⁹⁸⁰.

1892'de gerçekleşen bir alacak davasında İstanos'da kullanılan bir diğer yabancı altının Fransız altını olduğu görülmektedir⁹⁸¹. 1895 yılında İstanos Andiye köyünde gerçekleşen bir alışverişte bir hayvanın 5 Fransız altınına satıldığı görülmektedir. Yani alışverişlerde de yabancı altın paraların kullanımı söz konusudur⁹⁸².

İstanos'da Mahmudiye, Adliye, Yıldız altını, İstanbul altını ve Lira-yı Osmanî dolaşımında olan yerli ve yabancı altın paralardır. İstanos'da 1883'te bir Lira-yı Osmanî 119 kuruştur ve 1892'de aynı şekilde 119 kuruşa tekabül etmektedir⁹⁸³. Tablodan da görüldüğü üzere İstanos'da 1863-1864 yıllarında 1Yirmilik altın 20 kuruşken, 1902-1903 yılında 45 kuruşa kadar çıkmıştır. Bir Onluk altın 1869-1870 yıllarında 10-12 kuruş arasında seyrederken; 1902-1903 yıllarında 18 kuruşa tekabül etmektedir. Mahmudiye'nin yüzyılın ortalarından 1900'lerin başına kadar genel olarak 80 kuruşa karşılık olduğu, bu yıllardan itibaren 100 kuruşa yükseldiği görülmektedir. 1886'da bir beşyüzlük altın 595 kuruş iken; 1902'de bir beşyüzlük altın 605 ve 716 kuruş olmak üzere iki ayrı fiyattan karşılık bulmuştur⁹⁸⁴. İstanos'da bulunan diğer altın ve paralar ilgili tablodan takip edilebilmektedir. İstanos'un bağlı olduğu Antalya'da 1914'te kullanılan paralar, tedavülde olan genel Osmanlı paralarının yanında, eski bakır ve gümüş beşlikler, mangır, yirmi Frank kıymetindeki İtalya, Avusturya, Fransa altınları ve İngiliz lirasıdır. Lira-yı Osmanî 125; Mecidiye 23 kuruş 10 para; eski beşlikler 3 kuruş; metelik 12 para; yirmi frank kıymetindeki yabancı altınlar, 109 kuruş ve İngiliz altınları 136,5 kuruşa tedavül etmektedir⁹⁸⁵. Bu paraların merkez Antalya'nın yanında İstanos'da da kullanılma ihtimali bulunmaktadır.

⁹⁷⁸ Çadırcı, 1991: 109.

⁹⁷⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 13.

⁹⁸⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 87.

⁹⁸¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1187 (40): 43.

⁹⁸² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1243 (96): 132.

⁹⁸³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1171 (24), 1182 (35).

⁹⁸⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1178 (31), 1200 (53). İstanos'da kullanılan paralar için bk. Tablo 3.28

⁹⁸⁵ KVS, 1332: 371.

Tablo 3.28 XIX. ve XX. Yüzyılda İstanos’da Kullanılan Altın ve Paralar

<i>1863-1864</i>	<i>1883-1886</i>	<i>1901-1902</i>
1 Yirmilik altın: 20 kuruş	1 Rûb altın: 12 kuruş	1 Cedid Yirmilik: 25 kuruş
1 Rûb’ altın: 10 kuruş	1 Onluk altın: 15 kuruş	1 Mahmudiye: 100 kuruş
1,5 İstanbul altını: 4,5 kuruş	1 Beşlik altın: 6 kuruş	1 Cedid Onluk: 15 kuruş
Mahmudiye nisf: 41,5 kuruş	1 Mahmudiye : 80 kuruş	1 Beşlik altın: 6 kuruş
1 Beşlik altın: 10 kuruş	1 İstanbul nisfi: 15 k. 10 para	<i>1902-1903</i>
1 Sandık altını: 23 kuruş	Adilye nisfi: 13 k. 25 para	1 Zincirli Beşlik altın: 7 kuruş
1 Adliye Rûb’ü: 23 kuruş	Çift Yirmilik altın: 71 kuruş	1 Onluk altın: 18 kuruş
1 İngiliz altını: 128 kuruş	1 Aynalı Mahmudiye: 110 kuruş	1 Yirmilik altın: 45 kuruş
1 Macar altını: 55 kuruş	1 Adliye: 22 kuruş	1 Sandıklı altın: 6,5 kuruş
<i>1869-1870</i>	1 Lira-yı Osmanî: 119 kuruş	1 Mahmudiye: 80-106 kuruş
Cedid yirmilik altın: 21 kuruş	1 Mecidiye : 22 kuruş	1 Aynalı Mahmudiye: 80 kuruş
1 Onluk altın: 10-12 kuruş	<i>1886-1887</i>	1 500’lük altın: 605-716 kuruş
1 Yirmilik altın: 24 kuruş	1 Rub’iyye altını: 22,5 kuruş	1 Aynalı Beşlik altın: 6 kuruş
1 Mahmudiye: 80 kuruş	1 Yirmilik altın: 22 kuruş	1 Aynalı Onluk Zincirli: 15 kuruş
1 Yıldız altını: 55 kuruş	1 Onluk altın: 15 kuruş	1 Adile yarısı: 9 kuruş
1 Macar altını: 250 kuruş	1 500’lük altın: 595 kuruş	
	<i>1892-1893</i>	
	1 Lira-yı Osmanî: 119 kuruş	

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), 1165 (18), 1171 (24), 1174 (27), 1178 (31), 1200 (53), 1182 (35).

3.5. İstanos’da Fiyatlar

Fiyatlar iktisadî hayatın en önemli göstergelerinden biridir. İktisadî hayatı belirleyen; paranın durumu, ticaret hacmi, üretim miktarı gibi değişkenler hemen fiyatlara yansımıştır. Devlet iki türlü fiyat politikası belirlemiştir. İlki devletin belirlediği fiyatlardır. Bunlar paranın resmî kurunun ve narhların belirlenmesinde; ordunun, İstanbul’un veya başka şehirlerin iaşesi için çıkarılan zahire, canlı hayvan veya diğer bazı maddelerin alımında yayınlanan mübayaa emirlerindeki fiyatlar. İkincisi devleti değil, sadece tarafları ilgilendiren hususlarda, devletin serbest denebilecek bir politika izlemesi sonucu ortaya çıkan fiyatlar⁹⁸⁶.

Osmanlı ihtisab uygulamaları içinde en önemlisi, üretilen malların kalite standartlarına ve fiyatlarına ilişkin düzenlemelerdir. Bu düzenlemelere narh adı verilir. Narh uygulamalarıyla devlet şehir halkını fiyat artışlarına ve fiyat dalgalanmalarına karşı korumayı, böylece, toplumsal ve siyasal istikrar sağlamayı amaçlamıştır⁹⁸⁷. XIX. yüzyıl mahallî fiyat araştırmalarında Şer’iyye Sicilleri en önemli kaynaklardır. Şer’iyye Sicilleri fiyatları canlı, hareketli, mukayeseye imkân tanıyan fiyatlardır. Yani fiilen uygulanan fiyatlardır. Narh fiyatları ile tereke fiyatları arasında büyük bir paralellik olmakla birlikte; cüz’i bazı

⁹⁸⁶ Öztürk, 2002: 843.

⁹⁸⁷ Pamuk, 2005: 63.

sapmaların olması, malın kalitesinden veya terekeyi yazan kâtibin kalite ve fiyat anlayışından kaynaklanmaktadır⁹⁸⁸.

Istanos'a dair fiyatları, Istanos tereke verilerini içeren; 13, 18, 27, 31, 34, 35, 51 ve 53 numaralı, 8 adet Antalya Şer'iyye Sicili Defteri'nden çıkarılan bilgilerden öğrenmek mümkündür⁹⁸⁹. Bu defterlerden çıkardığımız bilgiler doğrultusunda 1869-1902 tarihleri arasındaki fiyat aralıkları öğrenilebilmektedir. Bu fiyatlar, hububat, gıda, hayvan, ev ve dükkân gibi taşınmaz mallar, ev eşyası ve özel eşyaların fiyatlarını içerir.

3.5.1. Hububat ve Gıda Fiyatları

Hububat ve gıda fiyatlarındaki istikrar hem satıcı hem de alıcı açısından önemlidir. II.Mahmud dönemi fiyatlarındaki artışlar hızlı ve sürekli olmuştur. XIX. yüzyılın başında Mudurnu'da buğdayın kilesi 5 kuruş 8 para iken, yüzyılın sonuna doğru buğdayın kilesi* 62 kuruş olmuştur. Arpanın 5 kuruş iken, 45'e yükselmiştir. Pazar alışverişlerinde akçenin yerini kuruş, okkanın yerini de kıyye almıştır⁹⁹⁰. Fiyatların bu dönemde böyle tırmanması altın ve gümüş sikkelerde meydana gelen değişikliklerle ilgilidir⁹⁹¹. Bu fiyat değişiklikleri hububat için asıl ve rayiç fiyatların yer aldığı terekelere yansımıştır⁹⁹².

Istanos'da hububat fiyatlarını yukarıda zikredilen defterlerden çıkarmak mümkündür. Buğday, Istanos'da köylünün en çok ürettiği ve devlete en çok vergi ödediği hububattır. Ayrıca, nahiyenin merkezinde ve köylerinde yer alan değirmenlerden de anlaşıldığı üzere, ahalinin özellikle un olarak tükettiği gıdaların başında buğday gelmektedir. 1863-1888 arasında kile fiyatı en az 14 kuruş ve en çok 20 kuruştan kıymetlendirilmiş olan buğdayın, 1892 yılından itibaren kile fiyat alt sınırının 20 kuruş ve üst sınırının 25 kuruş olduğu ve fiyatının yükseldiği görülmektedir.

Istanos'da buğdaydan sonra en çok üretilen hububat, arpadır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, arpanın kile fiyatı da Istanos'da 1863-1888 arasında en az 7 kuruş ve en çok 13 kuruştan fiyatlandırılmıştır. 1892'den itibaren kilesinin en az 10, 11 kuruş ve en çok 18,19 kuruştan fiyatlandırıldığı görülmektedir. Onun da fiyatında artış meydana geldiği görülmektedir. Bir diğer hububat olan burçağın, 1863 başlarında kile fiyatı 10 kuruş olup, 1888'e kadar aynı seyrederken, bu tarihten sonra 15 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Istanos'da

⁹⁸⁸ Öztürk, 2002: 846, 847.

⁹⁸⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1182 (35), 1198 (51), 1200 (53).

* Kile: hububat ölçü birimidir. İstanbul kilesi, 20 okka (25.658 kg.) buğday ve un ile 23.093 kg. arpa almaktadır. bk. Taşkın, 2005: 63.

⁹⁹⁰ Sarı, 1995: 137.

⁹⁹¹ Bu dönemde dolaşımdaki altın sikkelerin biçim ve isimleri 35 kez; gümüş sikkelerin biçim ve isimleri 37 kez değiştirilmiştir. Sikkelerin değerli maden içeriğinin sık sık düşürülmesi sonucunda, 1814'te 23 Osmanlı kuruş, 1 İngiliz sterliniyle eşit değerdayken; 1839'da 104 kuruş 1 sterlin etmiştir. bk. Pamuk, 1987: 206; Sarı, 1995: 138.

⁹⁹² Öztürk, 2002: 847, 848.

üretilen bir diğer hububat olan mısırın ise kilesinin 10 ile 15 kuruş arasında değiştiği görülmektedir.

Melez, buğdayın karışık bir türü olarak bilinmekte olup, kile fiyatı 1863-1902 yılları arasında en az 13 kuruş ve en fazla 24 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Melezdeki fiyat artışı buğday ve arpa kadar keskin olmamıştır. Bulgur da 1863-1902 yılları aralığında diğer hububatlarda olduğu gibi kalitesi ölçüsünde kilesi 20, 25, 30 kuruştan fiyatlandırılmıştır⁹⁹³. Nohutun 1883'lerde alt sınırı 6,5 ve üst sınırı 14 kuruş olan fiyatı; 1899'da 30 kuruş olarak büyük bir artış göstermiştir.

Bunların dışında az sayıda örnekten gözlemlendiği kadarıyla, 1800'lerin sonunda yulafın kilesi 12-15 kuruş, cevizin kilesi 15-16 kuruş, iğdenin kilesi 10-15 kuruş; kahvenin kıyyesi 17,5 kuruş, toz şekerin kilesi 3 kuruş 8 para olarak fiyatlandırılmıştır.

Bir diğer tüketim malzemesi; revgan-ı sade olarak kaydedilen sadeyağ olup onun da kıyyesi 8-10 kuruştur⁹⁹⁴. Kaynaklarda asel olarak kaydedilen balın petek adedi 25,35,55 kuruş gibifarklıfiyatlaralmıştır⁹⁹⁵.

⁹⁹³ Tüm hububat fiyatları için bk. Tablo 3.29

⁹⁹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), 1165 (18), 1174 (27), 1178(31), 1181(34), 1182(35), 1198 (51), 1200 (53).

⁹⁹⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178(31), 1181(34), 1182(35), 1198(51), 1200(53).

Tablo 3.29 XIX. Yüzyılda İstanos’da Hububat ve Gıda Fiyatları (Kuruş)

Hububat veya gıda	1863	1869	1884	1888	1892	1899	1902
Hinta (buğday)	15 / 20	14 / 20	14/ 18 / 20	10 / 15 / 18 / 20	20 / 22	18 / 20 / 22 / 25	22 / 25
Şair (arpa)	7 / 10	10 / 11 / 13	10 / 12	7,5 / 8 / 10	11 / 15	10 / 13 / 15 / 19	10 / 15 / 18
Dakik (un)	25	20	15	-	20	16 / 21	10 / 20
Burçak	-	-	10	10	15	10 / 15	15
Duhan (tütün)	10	6 g.	-	-	-	-	-
Mısır darısı	-	10 / 15	7,5 / 15	10 / 15	13	15	12
Kum darı	-	-	-	-	-	12,5	
Mısır	-	-	-	10 / 15	13	10	10 / 13
Melez	15	15 / 16 / 20	15,5	13 / 15	15 / 17	15 / 20	15 / 24
Bulgur	20 / 25 / 30	20 / 25	20	20 / 22	22 / 25	20 / 24,5 / 30	25 / 30
Nohut	-	-	6,5 / 14	15	15	30	-
Tuz	-	-	-	1	-	-	-
Alef (Yulaf)	-	-	-	-	12 / 15	-	-
Ceviz	-	-	-	-	15	16	-
İğde	-	-	-	10	12	10	15
Kahve	-	-	-	17,5	-	-	-
Toz şeker	-	-	-	3 kuruş 8 para	-	-	-
Mısır unu	-	-	-	-	-	20	-
Revhan-ı sade (sade yağ) kıyyesi	-	-	-	-	8/10	8	8

Kaynak: BOA.MŞH. ŞSC. d.,1160 (13), 1165 (18), 1174 (27), 1181(34), 1182 (35), 1198 (51), 1200 (53).

3.5.2. Hayvan Fiyatları

Istanos'un hem yerli hem yaylacı ve hem de konar-göçer ahalisinin hayvan varlığı kayıtlardan tesbit edilmiştir. Tamamına yakını hayvancılık ve tarımla uğraşan ahalinin, hayvanları çeşitli gerekçelerle alım satım yapmaları bu yaşam biçiminin doğal bir sonucudur. Hayvan fiyatlarının, hayvanların yaş, ağırlık, sağlamlık, verimlilik, yavrulu olma gibi özelliklerine göre değiştiği görülmektedir. Devenin erkek, dişi, torum, köşek gibi büyüklüğü ve kayalık, maya, kızıl gibi çeşitleri aynı yıl içinde bile farklı fiyatlandırılmıştır. Örneğin, 1869 yılında dişi koca deve torumuyla birlikte 1000 kuruştan; erkek arlık deve 600 kuruştan, kayalık deve 500 kuruştan fiyatlandırılmıştır⁹⁹⁶. 1883'te dişi maya deve 1300, kayalık deve 700, koca deve 400 ve kara kayalık deve 600 kuruştan kıymet bulmuştur⁹⁹⁷. Benzer şekilde, 1888'de sakar tay 290 kuruştan, sağlamı ise 600 kuruştan fiyatlandırılmıştır⁹⁹⁸.

1869-1902 yılları arasında bir erkek devenin fiyatının alt sınırı 550, üst sınırı 1000 kuruş arasında değişirken; dişi devenin fiyatı da 500 ile 1500 kuruş arasında değişmektedir. Erkek merkep en düşük 150, en yüksek 400 kuruştan fiyatlandırılırken; dişisi de 100 ile 250 kuruş arasında fiyatlandırılmıştır. Tarım faaliyeti için hayati önem taşıyan öküz ise sözünü ettiğimiz yıl aralıklarında çifti 600 ile 1000 kuruş arasında değişen rakamlardan fiyatlandırılmıştır. Kaynaklarda bargir olarak belirtilen beygirin fiyatı 200 ile 900 kuruş arasında değişmektedir. Bazı kayıtlarda esb olarak kaydedilirken, fiyatının 1300 kuruşa kadar çıktığı görülmektedir. Kısırak 200-550 kuruş arasında; doru kısırak 660 kuruştan, tay ise 150-500 kuruş arasında farklı fiyatlar almıştır. Danalı inek, 160 ile 800 kuruş arasında ve buzağılı inek 150 ile 500 kuruş arasında değişen fiyatlar almıştır.

Küçükbaş hayvancılık için önemli olan keçinin res yani baş fiyatı 11,20,30 kuruştan fiyatlandırılırken, ganem olarak kaydedilen koyunun baş fiyatı 25 ile 50 kuruş arasındadır⁹⁹⁹. Bu fiyatlar 1840 yılı verilerini içeren temettuat kayıtlarındaki hayvan fiyatlarıyla karşılaştırıldığında, temettuat verilerinin tereke fiyatlarından çok daha düşük olduğu görülür. Bu durum, temettuat kayıtlarının 1840 yılı gibi söz konusu terekelerden daha erken tarihte olmasıyla ilgili olduğu gibi, vergilendirmeye özel bir durumu da içeriyor olabilir. Hayvan fiyatlarının aynı yıl içinde bile hayvanların farklı özelliklerinden dolayı farklı fiyatlandırılması, artış ve azalmanın takibini zorlaştırmaktadır. Istanos'da hayvan fiyatlarının 1869-1902 yılları arasındaki seyri ilgili tablodan takip olunabilmektedir¹⁰⁰⁰.

⁹⁹⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 51.

⁹⁹⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 24.

⁹⁹⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1181 (34): 65.

⁹⁹⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178(31), 1181(34), 1182(35), 1198(51), 1200(53).

¹⁰⁰⁰ bk. Tablo 3.30

Tablo 3.30 XIX. Yüzyılda İstanos'da Hayvan Fiyatları (Kuruş)

Hayvan Adı	1840	1869	1884	1886	1888	1892	1899	1902
Erkek deve	350	550 /800 /1000	300 / 800 / 1000	600	600 / 750	550 / 1000	700	900
Dişi deve	500	500 /800 / 1300	750 /900	400 / 700 / 1500	600 / 800	750	750	900
Torum	150	-	500	200	250 / 500	600	350	300
Köşek	250	-	-	300	-	-	-	-
Erkek merkep	110	200	200 / 350	150	180 / 400	300 /400	200	150
Dişi merkep	50	100 /200 /250	200 / 250	150	100 / 200	250	190 / 250	135
Öküz	220	350 / 400	400 / 500	400	350 / 400	300 /375	300	300
Bargir (Esb)	200 / 350	250	320 / 500/900	600	250 / 800 / 1300	400	-	250
Kısrak	150	200 /300	350 / 575	350	200 / 500	660	200	200
Tay	100	300	150 / 300	200	290/ 600	300	-	500
Kara sığır ineği	-	250 / 420	300	-	-	200	-	150
Kara sığır öküzü	-	600	465	350	200	500 / 650	-	-
Keçi (1 baş)	15	33	20 /33	-	22	-	30	58
Davar (1 baş)	20	30	30	30 / 45	20 /30	15	-	30
Koyun (1 baş)	25	37,5	40	50	40	30	30	43
Danalı inek	70	200	850	250	-	300	-	160
Düğe	20	-	120 / 150	90 / 150	250	150	100	150
Dana	15	-	100/200	100	50 / 100	100	50	-
Buzağılı inek	70	200	350 /500	225	200	150 / 250	250/300	250
Tosun	30	260	250 / 300	200	110	300	200	150
Arı kovanı	30	35	15 / 25	25	100	25	22	-

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1182 (35), 1198 (51), 1200 (53); BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664.

3.5.3. Taşınmaz Mülk Fiyatları

3.5.3.1. Ev, Anbar, Samanlık Gibi Taşınmazların Fiyatları

Taşınmaz mallar arasında ev, anbar, samanlık, tarla, bahçe, dükkân gibi mülkler bulunmaktadır. Bu mal varlıklarının fiyatları; büyüklük, mevki, oda sayısı, bahçeli olması gibi özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Terekelerde ev, menzil adıyla kaydedilmiştir.

Ev fiyatlarında belirleyici unsur, alım gücüdür. İstanos'da özellikle nahiyenin merkezindeki evlerde, Antalya ahalisinden olduğu halde burada yaz aylarını geçiren, hali vakti yerinde ahalinin oturduğu evlerin yüksek fiyatlarda olduğu görülmektedir. Bu kişiler genellikle zanaatkâr, ulema veya yerel eşraftan kimselerdir. 1863 yılında İstanos'da mülk sahibi olan Antalyalı ahaliden Debbağ Mustafa'nın Antalya'daki evinin değeri 20.000 kuruş iken, İstanos'daki evinin değeri 2025 kuruştur¹⁰⁰¹. 1879 yılında Antalya'nın Teşvikiye Mahallesi'nden Hafız Osman Efendi'nin İstanos'da bulunan kiremit çatılı, içte ve dışta odaları ile bir de ahır bulunan, meyveli bir dönüm bahçe içindeki evinin değeri 6000 kuruştur¹⁰⁰². 1886 yılında Antalya'nın Şeyh Sinan Mahallesi'nden Tüccar İbrahim Ağa'nın mal varlığı arasında İstanos Kışla çarşısı civarında, yağcı dükkânı yanında ve yol kenarında bulunan; tek katlı, tarak puşideli, 3 odalı ve iki buçuk dönüm bahçe içindeki evinin fiyatı 10.000 kuruştur. Yine Kışla'da tek katlı, tahta çatılı, 2 odalı ve bir buçuk dönüm bahçe içindeki bir diğer evinin fiyatı 4000 kuruştur¹⁰⁰³.

Antalya ahalisinden Halil Ağa ve ortaklarının toplam 198.000 kuruşluk mal varlığı içinde, İstanos'da yer alan evi de bulunmaktadır. Halil Ağa'nın Kışla çarşısı civarında, iki buçuk dönüm bahçe içinde, iki katlı ve toprak çatılı evinin değeri 10.000 kuruştur¹⁰⁰⁴. 1888 yılında yapılan bir alışverişte, İstanos'da içinde meyva ağacı da bulunan dört dönüm bahçe içinde bir evin 3000 kuruşa satılmış olduğu görülmektedir¹⁰⁰⁵. Antalya'nın Tuzcular Mahallesi ahalisinden Mehmet Efendi'nin emlakı içinde yer alan İstanos nahiyesi merkezindeki bir kapılı evinin 8000 kuruş olduğu görülmektedir¹⁰⁰⁶. Antalya ahalisinden Takkecizade Hacı Mehmet'in Antalya'daki evinin fiyatı 9500 kuruş; İstanos'daki evinin fiyatı 1000 kuruştur¹⁰⁰⁷.

Bunlar, Antalyalı ahalinin nahiyede bulunan evlerine ilişkin örneklerdir. İstanos'da yerleşik ahalinin oturduğu yüksek fiyatlı evlerden biri Çaykenarı köyündedir. İki katlı, üst

¹⁰⁰¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), no:161.

¹⁰⁰² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242, (95), no:23.

¹⁰⁰³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1175 (28): 185.

¹⁰⁰⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 13/7.

¹⁰⁰⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 73.

¹⁰⁰⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1167 (20): 60.

¹⁰⁰⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 6.

katta 3 odası ve alt katta 2 odası bulunan bu evin fiyatı 12.400 kuruştur¹⁰⁰⁸. Avdan'da değirmen sahibi Hacı Veli'nin evinin fiyatı 3000 kuruş ve anbarının fiyatı 2000 kuruştur. Yüzölçümü verilmeyen bostanlığı ise 500 kuruştur¹⁰⁰⁹. Antalya'dan gelen ahalinin yanında Istanos ahalsininin de birden fazla ev sahibi olduğu örnekler mevcuttur. Bunlardan Yazır'da oturmakta olan bir vatandaşın, 200 kuruş değerinde kışlada bir evi; 1000 kuruş değerinde ovada ikinci bir evi ve 200 kuruş değerinde güzlede üçüncü bir evi bulunmaktadır. Bu evlerin ikisinin anbarı mevcut olup, onların değerleri de 1500 ve 500 kuruştur¹⁰¹⁰. Birden fazla evi bulunan bir diğer vatandaş, Istanos'un Yalınlı-yı Sagir köyündendir. Onun iki evinden, sahildeki evinin fiyatı 1500 kuruş, diğer evinin fiyatı da 1000 kuruştur¹⁰¹¹.

Istanos'un genellikle merkezinde ve bazen de köylerinde bu şekilde pahalı evlerin bulunuyor olması, nahiyenin öneminin bir göstergesidir. Ancak bu ev fiyatları üst limiti işaret eden örnekler olup, bunlardan daha düşük fiyatlı evlerin daha fazla olduğu görülmektedir¹⁰¹². Bu yüksek fiyatların yanı sıra Istanos ahalsininin oturduğu evlerin ekseriyetinin 500-1000 kuruş arasında olduğu görülmektedir. İncelemiş olduğumuz 1869 yılı tereke verilerine göre, Istanos'da 75 hanenin 49'u ev sahibidir¹⁰¹³. Bu evlerin fiyat aralığı en az 250 ve en çok 5000 kuruştur. Söz konusu 49 evin 10'u 500 kuruştan, 15'i 1000 kuruştan ve 7'si 2000 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Bunların 17 tanesi bağ ve bahçe içindedir. Bağ ve bahçe içindeki evlerin fiyatları bunların dönümlerine göre değişiklik göstermektedir. Doğal olarak, ev fiyatı 1500 ve bahçe fiyatı 4000 kuruş olarak belirlenen bahçeli bir ev 5500 kuruştan satılırken; ev fiyatı 500 kuruş olan ve bahçe fiyatı 200 kuruş olan bir ev de 700 kuruş olabilmektedir¹⁰¹⁴. 5000 kuruş değerindeki ev, müderris Ahmet Efendi'nin evi olup, onun Antalya'daki evinin fiyatı ise 10.000 kuruştur¹⁰¹⁵. Bazı evlerin havlı yani avlu, samanlık, ahır, bahçe gibi ekleriyle beraber fiyatlandırıldıkları görülmektedir. 1869 yılında ev, bahçe ve avludan oluşan bir ev 1000 kuruş; ev, ahır, samanlıktan oluşan bir başka ev 2000 kuruştan fiyatlandırılmıştır¹⁰¹⁶.

Istanos'da 1884 verilerine göre, 87 hanenin 57'si ev sahibidir. Bu yıla ait verilere göre, Istanos'da 200 kuruş ile 12.400 kuruş arasında değişen çok farklı fiyatlarda ev mevcuttur¹⁰¹⁷.

¹⁰⁰⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 110.

¹⁰⁰⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 8.

¹⁰¹⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13): 65.

¹⁰¹¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27), no:282.

¹⁰¹² Diğer örnekler için bk. Tablo 3.31

¹⁰¹³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12, 13, 14, 18, 22, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 61, 64, 65, 66, 68, 70, 72, 74, 83, 84, 85, 91.

¹⁰¹⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 36, 91.

¹⁰¹⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 5.

¹⁰¹⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 40, 51.

¹⁰¹⁷ Bu evlerin 13'ü 400-500 kuruştan; 10'u 700-800 kuruştan; 11'i 1500-2000 kuruştan ve 7'si 1000 kuruştan fiyatlandırılmıştır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27).

1884 yılında bir kapılı ve altı odalı bir evin fiyatı 2000 kuruştur¹⁰¹⁸. 1902 kayıtlarında 87 hanenin 32'si ev sahibi olmakla birlikte, bunların bahası bildirilmemiştir¹⁰¹⁹.

Evlerin yanında veya yakınında konuşlandırılmış samanhaneler ve anbarlar da taşınmazlar arasında yer almaktadır. 1869'da samanlığın evden ayrı olarak fiyatının, 100, 200 ve 1000 kuruş arasında değiştiği görülmektedir¹⁰²⁰. 1883'te 3 gözden oluşan bir samanhane 1000 kuruştan fiyatlandırılmıştır¹⁰²¹.

Üretilen ürünü saklamak için gerekli olan anbar, büyüklüğüne ve işlevine bağlı olarak 30 kuruşla 1000 kuruş arasında değişen fiyatlarda bulunmaktadır. Kapak anbar, hinta anbarı, dakik anbar, tahta anbar gibi işlev ve çeşitlerine göre adlandırılan anbarların fiyatları da bu özelliklerine bağlı olarak değişmektedir. 1869 yılı için İstanos'da 75 hanenin 23'ünde anbar olduğu görülmektedir. Fiyatları ise 50 ile 2000 kuruş arasında değişmektedir¹⁰²². Örneğin, Çaykenarı köyünden Yusuf'un 1500 kuruş değerindeki evinin yanında bir de 200 kuruş değerinde kapak anbarı mevcuttur¹⁰²³. 1884 yılında İstanos'da 87 haneden 40 hanede anbar olduğu görülmektedir. Söz konusu yıllarda Garibçe'de 6 göz bir hinta anbarının fiyatı 1150 kuruştur¹⁰²⁴. Tek gözlü olan bir başka anbar 375 kuruştan ve bir diğer hinta anbarı 800 kuruştan fiyatlandırılmıştır¹⁰²⁵. 1902 kayıtlarında ise, 87 hanede 23 anbar kaydına rastlanmıştır. Fiyatları özelliklerine göre 100, 200, 300, 500 kuruş olarak değişmektedir¹⁰²⁶.

3.5.3.2. Dükkân Fiyatları

Bir diğer taşınmaz mal olan dükkân fiyatlarının İstanos'daki durumuna gelince, bunların da yerine, büyüklüğüne, işlevine göre değiştiği görülmektedir. 1840 yılında Kışla köyü ahalisinden Demirci Süleyman'ın, İstanos çarşısında bulunan demirci dükkânının değeri 600 kuruştur¹⁰²⁷. Aynı yıl, İstanos'da mevcut bir kahve dükkânının değeri 1500 kuruş; ekmekçi dükkânının değeri 1000 kuruştur. Diğer iki farklı dükkânın değeri 800 ve 500 kuruştur¹⁰²⁸. 1863 yılında İstanos'un Demirci Süleyman Mahallesi'nden Demirci Abdullah'ın İstanos çarşısında bulunan 3 dükkânın fiyatı 2000 kuruştur¹⁰²⁹.

¹⁰¹⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 13.

¹⁰¹⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53).

¹⁰²⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d. 1165 (18): 13,59,79.

¹⁰²¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 13.

¹⁰²² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 91 / s.8.

¹⁰²³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 13.

¹⁰²⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 60.

¹⁰²⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 26, 13.

¹⁰²⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53). Diğer örnekler için bk. Tablo 3.31

¹⁰²⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 5, hane5.

¹⁰²⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 5, hane6.

¹⁰²⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1600 (13), no.119.

1869'da Antalya ahalisinden Takkecizade Hacı Mehmet'in Istanos'da han civarında mevcut iki dükkânının fiyatları 4000 kuruş ve Istanos'da Camii-i Şerif civarında bulunan dükkânının değeri 500 kuruştur¹⁰³⁰. Bu mülkler zaman zaman sahiplerine kira geliri sağlamaktadır. 1896 yılında Istanos'da bulunan dükkânlarını kiralamış olan Çıragöz oğlu Abdullah'ın ekmekçi dükkânından 6 yıllık kira ücreti olarak 4805 kuruş aldığı görülmektedir. Diğer bir dükkânı olan çerçi dükkânı için ise 2280 kuruş kira almıştır¹⁰³¹.

3.5.3.3. Bağ, Bahçe ve Diğer Taşınmaz Fiyatları

Taşınmaz mülkler arasında önemli bir yeri bağ, bahçe ve tarlalar oluşturur. 1840'ta Istanos'da 7 dönüm yonca ve meyve bahçesinin değeri 1500 kuruştur¹⁰³². Sülekler köyünde 70 dönümü ekili, 60 dönümü nadas toplam 130 dönümlük tarlanın değeri 390 kuruştur¹⁰³³. Taşkesiği köyünde 460 dönüm tarlanın değeri 960 kuruş olarak tesbit edilmiştir¹⁰³⁴. 1870'lerde Istanos'un Belen köyünde 2 dönüm bir kıta meyva bahçesinin 800 kuruş olduğu görülmektedir¹⁰³⁵. 1879 yılında Istanos merkezde bulunan 3 dönümlük arsanın değeri 500 kuruştan fiyatlandırılmıştır¹⁰³⁶. 1884 yılında 2 dönüm bahçe 1000 kuruş; 4 dönüm bağ 2500 kuruş; 2 dönüm bağ 2000 kuruştan fiyatlandırılmıştır¹⁰³⁷. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür¹⁰³⁸. Istanos'da bulunan taşınmazların fiyatları ve onlara sahip ya da talip olan kimselerin hüviyetleri, nahiyenin iktisadî değerini ortaya koyar mahiyettedir.

Ev veya dükkân gibi çok bulunmayan, nadir rastlanan ve zenginlik göstergesi olan bazı taşınmazlar da mevcuttur. Bunlardan biri kahvehaneler olup, 1865 yılında Istanos Caddesi üzerinde Uzun Kuyu adlı mahalde bulunan bir kahvehanenin mülk değeri 8250 kuruştur¹⁰³⁹. Diğer değerli taşınmazlar hanlar ve hamamlardır. 1869 yılında Istanos'da bir hamamın fiyatı 10.000 kuruştur¹⁰⁴⁰. Istanos'da 1888 yılında bir değirmenin fiyatı ise 30.000 kuruştur¹⁰⁴¹. Istanos'daki hanların kıymeti ile ilgili bilgimiz bulunmamakla birlikte 1889'da Antalya merkezde bulunan bir han 200.000 kuruştan fiyatlandırılmıştır¹⁰⁴².

¹⁰³⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 6.

¹⁰³¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1189 (42): 166.

¹⁰³² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 5, hane8.

¹⁰³³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 53, hane1.

¹⁰³⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 77, hane13.

¹⁰³⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 84.

¹⁰³⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1242 (95), no:114.

¹⁰³⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 59, 8, 40.

¹⁰³⁸ Diğer örnekler için bk. Tablo 3.30

¹⁰³⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1238 (91): 70.

¹⁰⁴⁰ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 31.

¹⁰⁴¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1179 (32): 157.

¹⁰⁴² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1169 (22)177.

Tablo 3.31 XIX. Yüzyılda İstanos'da Taşınmaz Mülk Fiyatları (Kuruş)

Tarih	Yer	Mülk / Özellikleri	Değeri (kuruş)
1840	Kışla	7 dönüm yonca ve meyve bahçesi	1500
1840	Sülekler	130 dönüm tarla	390
1840	Taşkesiği	460 dönüm tarla	960
1840	İstanos	Ev	750
1840	İstanos çarşısı	Kahve dükkânı	1500
1840	İstanos çarşısı	Ekmekçi dükkânı	1000
1840	İstanos çarşısı	Dükkân	800
1840	İstanos çarşısı	Demirci dükkânı	600
1840	İstanos çarşısı	Dükkân	500
1840	İstanos çarşısı	Demirci dükkânı	400
1849	Kemerağzı	Ev	120
1849	Kargın	Ev	500
1849	Karakuyu	Ev	500
1863	İstanos merkez	Ev	2025
1863	İstanos merkez	Ev	2000
1863	Mirahor	Bahçeli ev	2000
1863	Çaykenarı	Ev	1500
1863	İstanos merkez	1 dönüm bahçe içinde 2 odalı, tek katlı ev	1150
1863	İstanos merkez	Toprak çatılı, 2 odalı, meyve bahçeli avlu içinde ev	600
1863	İmecik	Ev	500
1863	Taşkesiği	Ev	500
1863	İstanos çarşısı	3 dükkân	2000
1864	İstanos çarşısı	Yorgancı dükkânı	1000
1865	İstanos caddesi üzeri	Uzunkuyu mahallinde bir kahvehane	8250
1869	İstanos merkez	Hamam	10000
1869	Çaykenarı	Bağ ve bahçe içinde ev	5105
1869	İstanos merkez	Ev	5000
1869	İstanos merkez	Bahçeli ev	4000
1869	Kışla	Ev	3500
1869	İstanos merkez	Ev	3000
1869	İstanos merkez	Bahçe içinde ev	2000
1869	Kışla	Ahır ve samanlıklı bir ev	2000
1869	Fığla	Anbar ve bahçeli ev	1000
1869	Dere	3 göz odalı ev	500
1869	Yazır	Ev	200
1869	Garibçe	3 dönüm bir kıta bağ	2000
1869	Belen	2 dönüm bir kıta meyve bahçesi	800
1869	Dere	2 dönüm bir kıta üzüm bağı	650
1869	Avdan	Değirmenci anbarı	2000
1869	Çaykenarı	Turralı anbar	1500
1869	Yazır	Tahta anbar	500
1869	Çaykenarı	Kapak anbar	200
1869	Kışla	Ahır	300
1869	İstanos çarşısı	Han civarında dükkân	2000
1869	İstanos çarşısı	İstanos Camisi yanında dükkân	500
1879	İstanos merkez	Kiremit çatılı, içte ve dışta odaları bulunan 1 dönüm bahçe içinde ev	6000
1879	İstanos merkez	3 dönümlük arsa	500

1883	Yuva	Hınta anbarı	1500
1883	Pazar Mahallesi	Ev	3000
1883	Kocaguruş Cami civarı	Köşebaşında, meyve bahçeli avlu içinde ev	1600
1883	Çaykenarı	Ev	1450
1883	Yaka	Ahır ve samanlık beraberinde iki katlı bir ev	1400
1883	Zivind	3 odalı ev	1100
1883	Istanos çarşısı	Dikici dükkânı	1600
1884	Çaykenarı	3 odası üstte, 2odası altta, iki katlı avlulu ev	12400
1884	Çukurca	Ev	3000
1884	Garibçe	3 göz samanlık ve bir kapılı ev	2500
1884	Andiye	4 kapılı ve ahırlı ev + hariçte misafir odası	2500 / 1000
1884	Çıvgalar	6 göz odalı ev	2000
1884	Ali Fahreddin-i Kebir	Ahır ve samanlıklı bir ev	1380
1884	Ali Fahreddin-i Sagir	3 göz odalı ve ahır bulunan bir ev	697
1884	Karakuyu	2 göz odalı ev	300
1884	Garibçe	3 göz samanlane	1000
1884	Ali Fahreddin-i Sagir	Samanlık	200
1884	Garibçe	6 göz hınta anbarı	1500
1884	Çıvgalar	4 göz hınta anbarı	1000
1884	Ali Fahreddin-i Kebir	2 göz anbar	800
1884	Anbehan	Anbar	800
1884	Avdan	4 göz hınta anbarı	300
1884	Çaykenarı	Hayvan damı	1000
1884	Çukurca	4 dönüm bağ	2500
1884	Karakuyu	2 dönüm bağ	2000
1884	Çukurca	1 dönüm eşcarlı bahçe	1500
1884	Çaykenarı	2 dönüm bahçe	1000
1884	Çukurca	4,5 dönüm harım tarla	500
1886	Kışla çarşısı civarında	Yağ dükkânı yanında, tek katlı, tarak çatılı, 3 odalı, 2,5 dönüm bahçe içinde ev	10000
1886	Istanos merkez	Bahçeli ev	7000
1886	Kışla	Tek katlı, tahta çatılı, 2 odalı, 1,5 dönüm bahçe içinde bir kapılı ev	4000
1888	Istanos merkez	Değirmen	30000
1888	Kışla	2,5 dönüm bahçe içinde, iki katlı, toprak çatılı	10000
1888	Istanos merkez	Ev	8000
1888	Istanos merkez	4 dönüm meyve bahçesi içinde bir kapılı ev	3000
1892	Istanos merkez	1 dönüm bahçe içinde bir ev	3500
1892	Garibçe	Ahır ve samanlıklı bir ev	500
1892	Sülekler	Turralı anbar	1200
1892	Sülekler	Kapak anbar	200
1892	Sülekler	Hane içindeki anbar	100
1892	Karakuyu	Büyük anbar	1000
1899	Aşağı Pazar Mahallesi	Meyve bahçeli bir kapılı bir ev	2400
1899	Yelten	İki katlı bir kapılı bir ev	450
1899	Kışla	Büyük anbar	1000
1899	Yalınlı-yı Kebir	Kapak anbar	45

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d. 9664; BOA. MŞH. ŞSC. d. 1154 (7), 1160 (13), 1162 (15), 1165 (18), 1242 (95), 1171 (24), 1174 (27), 1175 (28), 1167 (20), 1182 (35), 1198 (51).

3.5.4. Günlük Eşyalara Dair Fiyatlar

Ev eşyası fiyatları resmî kurala bağlı olmayan serbest fiyatlardır. Bu fiyatlar da terekelerde mevcut olup, o günkü raic ve güvenilir fiyatlardır¹⁰⁴³. İstanos'a dair 1863-1902 yılları arasındaki eşya fiyatları, yukarıda zikredilen defterlere dayanılarak hazırlanan tablolardan takip olunabilmektedir¹⁰⁴⁴. Tablolarda her bir eşyanın birim fiyatı, kuruş olarak karşılıkları ve bazılarının birden fazla fiyatı verilmiştir. Bu eşyalar arasında, ibrik, kazan, leğen, tencere ve yatak, yorgan, kilim, sandık gibi ev eşyaları bulunmaktadır. Ayrıca; kağrı, çift takımı, kürek, balta, nacak gibi tarımla ilgili eşyalar mevcuttur. Bir diğer eşya gurubu; küpe, bilezik, kuşak, entari, fes, kundura, saat, tüfek gibi kişiye özel eşyalar veya kahve takımı, post, çadır, kepenek gibi ilginç eşyalardır.

Bu eşyaların yeni veya eski olmaları, imal edildikleri madde, büyüklüleri, çeşitleri fiyatlarını etkilemektedir. Örneğin ev eşyalarından kazan, 1869 yılı içinde çeşitli özelliklerinden dolayı 75, 100, 150 kuruş gibi rakamlardan fiyatlandırılmıştır. 1886'da ise yine aynı yıl içinde 50, 100, 161 kuruş gibi farklı fiyatlar almıştır. Fiyatlandırma açısından *evani-i nühhās* olarak kaydedilen bakır kab kacağın adet veya kıyye bazında fiyatlarının değiştiği görülmektedir. 1863'te kıyyesi 25 kuruş olan bakır kab kacağın, adet fiyatı 10 ile 16,5 kuruş arasında değer bulmuştur. Tepsinin fiyatı 10 ile 15 kuruş arasında değişirken, bakırı 44 kuruştan değer bulmuştur. Çuval, büyüklük ve dokunduğu malzemeye göre fiyat farklılığı gösteren bir diğer eşya olup, 10 ile 100 kuruş arasında fiyatlandırılmıştır. Çuvalın çeşidi olan kızıl çuval, 10 ile 70 kuruş arasında; deve çuvalı 10 ile 34 kuruş arasında ve kıl çuval 12 ile 25 kuruş arasında fiyatlar almıştır. Mihaffe adı verilen hayvan oturağının 1869'da tek fiyatı 20 iken; kilimli fiyatı 630 kuruştur¹⁰⁴⁵. Fiyatları etkileyen bir diğer durum eşyanın eski veya yeni oluşudur. Kullanılmış anlamına gelen müstamel veya köhne bir kilim 10 kuruşken; cedid yani yeni bir kilim 100 kuruş olabilmektedir¹⁰⁴⁶.

Fiyatları değişkenlik gösteren eşyalardan bir gurubu tarım araçları oluşturmaktadır. Çift takımı bunlardan birisidir. Fiyatları 20'den başlayarak, 30, 40, 50, 60 kuruş gibi değişen fiyatlarla 150 kuruşa kadar çıkmaktadır. Ekseriyetinin 50 kuruş olduğu görülmektedir¹⁰⁴⁷. Bu tarım araçlarından biri de kağrıdır ve 1869 verilerinde kağrıya rastlanmaz. 1884'te 53 terekenin 5'inde bulunan kağrının fiyatları; 150, 180, 200, 250 ve 300 kuruştur¹⁰⁴⁸. Kağrının 1902 yılında, 1884 yılına göre yaygınlaştığı görülmektedir. Kağrının bu yılda kullanıldığı

¹⁰⁴³ Öztürk, 2002: 847, 848.

¹⁰⁴⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1182 (35), 1198 (51), 1200 (53).

¹⁰⁴⁵ bk. Tablo 3.32

¹⁰⁴⁶ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1173 (26), 1192 (47).

¹⁰⁴⁷ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 1, 2, 8, 15, 27, 28, 29, 32, 34, 38, 39, 46, 48, 49, 51, 53, 55, 56, 59, 64, 74.

¹⁰⁴⁸ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 98, 109, 110, 124, 126.

hane sayısı 23 olarak tesbit olunmaktadır¹⁰⁴⁹. 100, 150, 200, 250, 300 kuruş gibi rakamlardan fiyatlandırılan kağıt bazı kayıtlarda *çift takımı ma'a kağıt* olarak kaydedilmiştir¹⁰⁵⁰. İncelenen bu defterlerde 2 hanede kağıt tekeri tesbit edilmiş olup, fiyatları 15 ve 150 kuruştur¹⁰⁵¹. Saban, terekelerde az rastlanan bir alettir. 1869 kayıtlarında 2 hanede saban demirine rastlanmaktadır. Burada fiyatları 10 ve 15 kuruştur¹⁰⁵². 1884 kayıtlarında yine saban demiri 3 hanede mevcut olup, 10, 15 ve 20 kuruştur¹⁰⁵³. Tarım araçlarından olan araba ise 1869'da 75 haneden 9 hanede bulunmaktadır. 100 ile 700 kuruş arasında değişen araba fiyatlarının da ekserisinin 100 kuruş olduğu görülmektedir¹⁰⁵⁴. 1884'te 87 hanenin 16'sında araba kullanıldığı görülmektedir. Bu yıl aralığında en düşüğü 50 ve en yükseği 400 kuruş olan arabanın ekserisi 200-300 kuruş değerindedir¹⁰⁵⁵.

Bilhassa, özel eşyalar olarak ayrı bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuz giyim, takı, kişisel bakım eşyası gibi eşyaların fiyatları, farklı özellikler içermesinden dolayı farklılık göstermiştir. Küpenin altını 130, elması 100 veya 150 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Gümüş bileziğin çifti 50, 85, 160 kuruş iken; teki 35 kuruştur. Kuşaklar yapıldıkları malzemelere göre çok farklı fiyatlar almıştır. Gümüş bir kuşak 300, maden bir kuşak 50, canfes diye tarif edilen bir kuşak 10 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Bir Trablus kuşağının fiyatı 1863'te 100; 1869'da 120 ve 1892'de 30 kuruş olarak değer bulmuştur. Bir diğer değerli eşya inci olup, onun da 1863-1902 yılları arasında 1 miskallik karşılığı, 100 ile 181 kuruş arasında farklı fiyatlar almıştır. Acem şalı 12 ile 275 kuruş arasında farklı fiyatlar alırken; askılı saat 66, köstekli saat 165 kuruştan fiyatlandırılmıştır. 25, 50, 100 gibi farklı fiyatlar alan tüfeğin gümüşü ise 500 kuruştur. Her terekede rastlanmayacak malzemelerden biri de baruttur. 1 dirhem İngiliz barutunun fiyatı, 10 kuruştur¹⁰⁵⁶.

¹⁰⁴⁹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 146, 177, 239, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 267, 313, 350, 351, 353.

¹⁰⁵⁰ 23 kayıttan ayrı olan bu 4 kayıta 100, 120, 130, 150 kuruş olarak fiyatlandırılmıştır. bk. BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 351, 352, 349, 350.

¹⁰⁵¹ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1200 (53): 260, 259.

¹⁰⁵² BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 65, 77.

¹⁰⁵³ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 13,60,78.

¹⁰⁵⁴ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1165 (18): 27, 28, 34, 37, 48, 50, 51, 52, 91.

¹⁰⁵⁵ BOA. MŞH. ŞSC. d., 1174 (27): 2, 12, 13, 23, 36, 46, 59, 85, 97, 98, 99, 127, 128, 129. Diğerleri için bk. Tablo 3.32

¹⁰⁵⁶ Diğer özel eşya fiyatları için bk., Tablo 3.33

Tablo 3.32 XIX. Yüzyılda İstanos'da Ev Eşyası Fiyatları (Kuruş)

Ev Eşyaları	1863	1869	1884	1886	1888	1892	1899	1902
Etmek (ekmek) takımı	-	-	10	60	15	11	15 / 21	30
İbrik	40	20 / 30	15	15 / 25	8	10	10 / 18	20
Kazgan	-	75 /100 /150	50 /90 /150	50 / 100 /161	48 / 100	60	30	40 / 114
Süt leğeni	30	40	22	3 / 20	20	-	12	20
Leğen	50	50	20	20	7 / 40	26	7 / 25	20 / 30
Şorba tası	25	15	10	15	-	-	12 / 15	-
Su tası-bakır	-	5 /20	10	20	40	-	12	-
Evani-i nühhas	25 (kıyye)	20 (kıyye)	16,5 (adet)	13 (adet)	10 (adet)	10 / 15 (adet)	10 (adet)	10 (adet)
Çukur sahan	-	8	45	-	12,5	-	15	10
Yağ tabesi (tava)	10	7	10	15	10	15		-
Bakraç	-	20 / 15 / 30	67	20	13 / 22	10	15	-
Güğüm	20	30	25	22	25	-	16 / 25	-
Tencere ma kapak	30	15 / 25	35	15 / 30	21	17 / 45	20 / 33	10
El değirmeni	-	-	-	10	50	26	10	-
Tepsi	-	15	-	10	12	12	44 (bakır)	10
Kadayıf tepsi	20	-	15/ 30 /77	20	15	17 / 72	-	20
Sini	40 / 60	40	15 / 27	15	25	37 / 66	30 / 60	20
Küb	-	-	-	7/17		10	7	
Kilim	80	50 / 150	150	50 / 100 / 150	80 / 120	20 / 88	50	50 /100
Türkmen kilimi	-	-	50 / 140 /235	120	-	350	-	100
Sandık	50	50	3 / 10	20	55 / 71	11	20 / 25	27
Hamam takımı	-	100	40	10	32	-	-	17
Çamaşır leğeni	-	40	110 / 80	30	60	62 / 90	-	42
Harani	-	30 / 15	20	-	-	-	-	-
Hegbe (heğbe)	20	20	22	30-40	10	10 / 22	15	10 / 20
Yatak	-	50	50	-	30	-	-	-
Yatak takımı/fıraş takımı	100 / 200	75	100	55 / 160	50 / 100	50 / 100	50	40 / 100

Yorgan	90	50	20	50	55 / 100	25 / 36	30 / 51	35 / 90
Döşek	20	25	25	22	51 / 67	93	50	34 / 52
Yasdık	5	5	22	30	16	5	5	3 / 7
Sofra peşkiri	20	16 / 40	5	-	-	7	-	-
Çarşeb (çarşaf)	-	50	80 / 200	-	22 / 150 (sırmalı)	22	-	-
Peştamal	10	20	5	-	30	-	-	15
Seccade	20	10	20 / 25	50	20 / 50	30	52	30
Terazi ma dirhem	-	15		-	30	-	-	60
Kantar	-	80	80	44	22 / 11	-	40	60
Çuval	30	20 / 100	25	15	25	10	60 / 30	10
Kızıl çuval	-	15 / 20	25	-	50	10	10 / 25	70
Deve çuvalı	-	34	15	20	15 / 25	10	-	20
Kıl çuval	-	25	15	-	12,5	20	12	20
Çul	25	40 / 20	40 / 20	30	51 / 17	35 / 60	12,5/20	20
Harar	10	20	30	10 / 30	20	20	10	22,5
Nacak	10	15 / 50	10	22	11	20	-	10
Saban demiri	20 / 30	10 / 15	10 / 15 / 20	-	-	-	-	-
Araba ma takım	400	100/200/400	400 / 450	200 / 600	210	-	100	-
Merteban (merdiven)	-	5 / 15	30	5	3	-	10	4
Çift takımı	-	55/50/150	50 / 100	50 / 100	50 / 100	50 / 100	15 / 70	50 / 100 / 150
Döğen	20 / 25	-	30	44	-	-	-	100
Pulluk	-	-	-	50	-	-	-	-
Mihaffe	-	20 / 630	40	50	82	400	20 / 150	-
Kağnı arabası	-	-	180	300	301	300	200	150 / 300
Kağnı (kağnı)	100 / 500	-	200	-	250 / 350	100 / 300	-	100 / 250
Balta	20	10	10	-	-	-	10	10

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160 (13), 1165 (18), 1174 (27), 1178 (31), 1181 (34), 1182 (35), 1198 (51), 1200 (53).

Tablo 3.33 XIX. Yüzyılda İstanos'da Kullanılan Özel Eşyalar ve Fiyatları (Kuruş)

Eşyalar	Yıllar							
	1863	1869	1884	1886	1888	1892	1899	1902
Küpe	40	5 / 35	-	50	130 (altın)	-	100 (elmas)	150 (elmas)
Elmas taklidi küpe	-	-	-	-	210	-	-	-
Sim kuşak	150	150		-	-		-	-
Gümüş yüzük	-	-	5	-	-	-	-	-
Gümüş gerdanlık	-	-	-	-	30	-	-	-
Gümüş bilezik	160 (çift)	85 (çift)	35 (tek) / 50 (çift)	-	-	25	-	-
Altun inci muhtelif alınlık	-	100 / 800	-	-	-	-	-	-
Altun arlık (?) entari	-	-	-	150 / 200	-	-	-	-
Kuşak	100 (Trablus)	50 (maden) 120 (Trablus)	50	10 (canfes)	28 / 300(gümüş)	30 (Trablus)	8	20
İnci (1 miskal)	-	100	110	100	108,5	-	181	105
Sevahi entari	420	350	-	-	-	-	63	-
Şitari entari	50	170	26	95	90 / 66	81	30	60
Canfes ferace	-	50	80	70	50	30	-	20
Canfes şalvar	100	20	-	-	25 / 50 (çuka)	22	-	-
Sırmalı salta	150	41 / 400	-			-	-	-
Mintan	100	85	-	150 (kadife)	119 (kadife)	-	-	-
Ferace	-	155	-	-	-	-	-	-
Kutni entari	40 / 100	100	-	-	-	-	-	-
Acem şalı	-	-	275	30	12	17 / 30	35	-
Kadife kese	-	-	-	-	40	-	-	-
Tarak	80 (fil dişi)	-	-	-	-	-	-	-
Başmak	10	11	-	-	26	-	-	-

Fes	10	5	12	10	3	-	-	10
Sarı abani	-	55	75	10	-	-	-	-
Ayakkabı / babu	-	40	10 / 100	-	-	-	21	-
Kundura ve mes	-	-	-	-	44	-	-	-
Enfiye tabakası	-	-	50	-	-	-	-	-
Saat	-	-	66 (askılı)	150	70 / 100 / 150	165 (köstekli)	50 / 100	60
Tesbih	-	40 (mercanlı)	-	-	-	-	-	-
Şemşiye	-	6	5	-	5	-	17 g.	-
Dikici takımı	-	-	-	-	-	-	100	-
Tüfenk	100 / 500	50 / 70 / 100	110 / 70	25 / 100	100	40 / 115	60	100 / 250
Barut	-	10	10 (1 dirhem) İngiliz	-	-	-	-	-
Gümüş tabanca	-	-	30	550	-	105	-	-
Altı patlar	-	-	-	-	-	81	-	-
Nargle	-	-	15	-	20	18	-	-
ubuk	-	-	-	-	25 adet / 10	-	-	-
Gümüş sigara takımı	-	-	-	-	26	-	-	-
Kahve takımı	30	50	100 / 15 / 36,5	15 / 32	20	20 / 30	15	30
Yemen kahve	-	-	5 (100 dirhem)	-	-	-	-	-
Semaver ma çay takımı	-	-	75	5	-	-	-	-
Billur (cam)	-	-	-	-	4	-	-	-
Moskof ayı	-	-	25 (100 dirhem)	-	-	-	-	-
Kaz lambası (gaz lambası)	-	-	-	11	-	-	-	-
Bıçak	50 / 80	50	30 / 105 (gümüş)	100	50	42	-	22
Post	-	-	200 (5 adet/ filik)	-	-	-	-	15
Geyik postu	-	30	30	-	-	38	-	-

Çadır	-	250 / 500	100	340	100	50	40 / 120	220
Çadır ma'a setil	-	-	650	100 / 400	100 / 200	200 / 250	150	100
Kepenek	-	30	20	30	30 / 40	30	50 / 80	
Eğer takımı ma'a gem	200	-	100	35 / 50	110 / 50	-	30	60
Basma kelam-ı kadim/Kelamullah	-	450	-	-	22	11	19	-
Yazma Mushaf	-	-	200	-	-	-	-	-
Kamus kitabı	-	-	100	-	-	-	-	-
Alel-kadir (kitap)	-	-	50	-	-	-	-	-
Feteva-yı Ali Efendi	-	-	100	-	-	-	-	-
Tahlis kitabı	-	-	50	-	-	-	-	-
Kitab-ı İbrahim Hakkı	-	-	-	66	-	-	-	-
Şeriat'ül-İslam şerhi	-	-	-	17	-	-	-	-
Kıraat takımı	-		50	50	70	40	50	34
Yazı takımı	-		25			-	-	-
Dülger takımı	-	-	-	50	11	-	-	-
Çilingir takımı	-	-	-	-	25	-	-	-
Terki heybesi	-	-	-	35 / 51	-	-	-	-
Pencere perdesi	-	-	-	20	-	-	-	-
Dökme soba	-	-	-	90	-	-	-	
Üç gözlü sefer tası	-	-	-	30	-	-	-	-
Takatuka	-	-	-	-	13	-	-	-
Kefenlik	-	-	-	-	27	-	-	-

Kaynak: BOA. MŞH. ŞSC. d., 1160(13), 1165(18), 1174(27), 1178(31), 1181(34), 1182(35), 1198(51), 1200(53).

3.6. İstanos'da Ücretler

Burada İstanos'da kaynaklara yansımış bulunan birkaç ücretle veya maaşla ilgili bilgi verilmeye çalışılacaktır. Karakuyu köyünde askerden emekli olan İbrahim Çavuş'un emeklilik maaşı 180 kuruştur ve vergi ödememektedir¹⁰⁵⁷. İmecik köyünden Mehmet Çavuş'un emeklilik maaşı, senelik 240 kuruş; vergisi 160 kuruştur¹⁰⁵⁸. Sülekler köyünden bir başka asker, savaş sırasında yaralanarak, vergiden muaf tutulan Hamza oğlu İbrahim'dir. Onun emeklilik maaşı yıllık 216 kuruştur. Hamza oğlu İbrahim'in emekliliğinin yaralanması sonucu mağlulen gerçekleştiği anlaşılmaktadır¹⁰⁵⁹. Yine Sülekler'den Hamza oğlu Osman, söz konusu İbrahim'in kardeşi ve Antalya kalesi askerlerindedir. Temettuatı içinde yer alan aylık maaşı 120 kuruş; vergisi 10 kuruştur¹⁰⁶⁰. Taşkesiği köyünde oturan bir başka asker, Bağdatlıoğlu Osman'ın emeklilik maaşı, aylık 25'er kuruştan yıllık 300 kuruştur¹⁰⁶¹. Taşkesiği köyünde sıbyan mektebi muallimi olan Hasan Hoca'nın, mektep hocalığından bir senede kazancı 200 kuruştur ve vergisi bulunmaz¹⁰⁶². Ali Fahreddin-i Kebir köyünün sıbyan mektebi muallimi İmamoğlu Abdullah'ın vergisi bulunmaz ve maaşı 150 kuruştur¹⁰⁶³.

Bazı iş kollarından sağlanan kazançlar, hizmet mukabili olduğu için ücret olarak kabul edilebilir. Bunların tekrar eden fiyatlar olması o iş için, o mevkide belirlenmiş belli bir ücret olabileceğini göstermektedir. Bu iş kollarından biri sığırtaçlıktır. İstanos'un çeşitli köylerinde sığırtaçlık ücretlerinin genellikle 200-300 kuruş arasında seyrettiği görülmektedir. İstanos'un çeşitli köylerinde 1840 verilerine göre, Çobanlıktan sağlanan kazanç ise 100 kuruş ile 2000 kuruş arasında değişmektedir¹⁰⁶⁴. 1845'te genellikle bu işten alınan ücretlerin 300-500 kuruş arasında yoğunlaştığı görülür¹⁰⁶⁵.

Bu iş kollarından biri de hizmetkârlık olup, 1845'te İstanos'un çeşitli köylerinde bu işten alınan ücret 100 kuruş ile 500 kuruş arasında değişmektedir. Örneğin Köseler köyünde çiftlik sahibinin hizmetkârı olan 6 kişinin 5'i 400 kuruştan ücretlendirilmiştir. Karadiğin köyünün hizmetkârları 300 ve 350 kuruş ücret alırken; Leylek köyündeki 6 hizmetkâr 200'er kuruştan ücretlendirilmiştir. Kışla'da ise 5 hizmetkârdan 4'ünün 500 kuruş ücret aldığı

¹⁰⁵⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9774, hane:18.

¹⁰⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9775, hane:79.

¹⁰⁵⁹ Bu durum belgede, "Asakir-i Şahane-yi Nizamiye tekaüdlerinden Eğriboz muharebesinde sağ kolu mecruh olup, ba-berat-ı âli vergi-yi mahsusadan muaf ve kendisine beher şehir-i on sekizden maaş tahsis ve ihsan-ı şahane buyurulmuş idüğü" şeklinde ifade edilmiştir. bk. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9667, hane:33.

¹⁰⁶⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9667, hane:34.

¹⁰⁶¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9736, hane:26.

¹⁰⁶² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9736, hane:30.

¹⁰⁶³ BOA. ML. VRD. TMT. d. 9677, hane:113.

¹⁰⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

¹⁰⁶⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9692, 9693, 9670, 9776, 9676, 9699, 9720, 9736, 9712, 9694, 9775 / 9726, 9751, 9677, 9666, 9770, 9692.

görülmektedir¹⁰⁶⁶. Kethüdalıktan kazanç, Karadığın köyünde 300 kuruş, Çaykenarı'nda 650 kuruş, İmecik'te 500 kuruştur¹⁰⁶⁷. 1845'te İstanos'un çeşitli köylerinde ırgat ve ameleler bulunmaktadır. Bunların amelelikten yıllık kazançları 75, 150, 200, 250, 300, 400 kuruş arasında seyretmektedir¹⁰⁶⁸.

3.7. İstanos'da Vergiler

Osmanlı'da vergi, şer'î ve örfî vergiler olmak üzere iki ana sınıfa ayrılmakta olup, öşür, haraç, zekât, cizye şer'î vergiler kapsamına girmektedir¹⁰⁶⁹. Osmanlı'da bir bölgenin fethinin hemen ardından, çiftaneleri kaydeden bir tahrir, Osmanlı hükümeti için en önemli vergi kaynağıdır¹⁰⁷⁰. Raiyyet yani icarcı, devlete icarını iki çeşit vergi halinde ödemektedir. Birincisi mahsulün yerine göre sekizde bir ile beşte bir arasında değişen kısmı ki, buna öşür denir. Bir de çiftlik için yılda muayyen bir nakid para alınır ve Müslümanlardan alınanlara çift resmi, Hıristiyanlardan alınanlara da ispençe denir¹⁰⁷¹.

Tanzimat'ın ilanından sonra ortaya çıkan yeni düzenin malî uygulamalarının tatbik sahalarından birini vergi düzenlemeleri oluşturmuştur. Tanzimatla birlikte, vergi tahsil işleri birer devlet memuru olan muhassıllara verilmiş ve bunlar görevlendirildikleri bölgelerin vergi imkânlarını araştırıp, vergi miktarını yeniden belirlemiştir¹⁰⁷². Buna göre mahallerinde herkes isim ve şöhretiyle yazılarak, ne kadar hayvan, emlak ve arazisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tüccar ve esnaf olanların bir yıllık tahminen ne kadar temettuatı olacağı deftere kaydedilmiştir¹⁰⁷³.

Zaman zaman “an-cemaatin vergi”, genellikle de vergi-i mahsusa ya da vergi olarak nitelenen bu yeni vergi; başlangıçta köy veya mahalle topluluklarının kendi aralarında anlaşarak paylaşmaları öngörülen bir vergi iken XIX. yüzyılın son çeyreğinde emlak tahrirlerinin yaygınlaşmaya başlamasıyla emlak vergisi kapsamına alınmıştır¹⁰⁷⁴. Söz konusu vergi için İstanos'un XIX. yüzyıl vergi bilgilerini toplu olarak bulabileceğimiz kaynaklar temettuat defterleridir. İstanos için 1840 ve 1845 verilerini içeren, birbirinden farklı yapıda iki defter türünde mevcuttur. Vergi bilgileri açısından defterler arasında farklar bulunmaktadır. 1840 defterlerinde hanelerin vergi bilgileri tek kalem halinde “virgü, salyane, teklif” olarak

¹⁰⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9774, 9736, 9677, 9695, 9735, 9683 / 9667 / 9696, 9708 / 9748, 9746, 9699, 9720, 9726, 9751 / 9687 / 9670, 9776.

¹⁰⁶⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 7, 86, 119.

¹⁰⁶⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9701, 9774, 9696, 9667, 9751, 9676, 9726, 9687.

¹⁰⁶⁹ Kenanoğlu, 2013: 54.

¹⁰⁷⁰ İnalçık, 1996: 84.

¹⁰⁷¹ Akdağ, 1955: 43-44.

¹⁰⁷² Cezar, 1986: 282.

¹⁰⁷³ Adıyeke, 2000:770.

¹⁰⁷⁴ Özbek, 2015: 29.

yazılmıştır. “Bir senede salyane tevziatı mucibince verdiği teklif” şeklindeki ifadede de anlaşıldığı üzere 1 yıllık bir süreyi kapsamıştır¹⁰⁷⁵. 1845 defterlerinde hanelerin öşür, ağnam ve vergi-yi mahsusa kalemleri ayrı ayrı kaydedilmiştir. Yani ikinci defterler, vergi açısından daha ayrıntılı bilgi içermektedir. Bu defterlerde, vergi-yi mahsusa iş, sanat ve hizmet üretimi söz konusu olan yerlerde artarken; toprak ve tarım yoğun yerlerde öşür vergisi artış göstermiştir. İkinci grup defterlerde 1844 yılı ve 1845 yılı vergi bilgileri ayrı ayrı verilmiştir.

1840 tarihli 9661 numaralı temettuat defterinde¹⁰⁷⁶ salyane veya virgü şeklinde kaydedilen vergi-yi mahsusa 36.656 kuruşken, aynı tarihli 9664 numaralı diğer defterde 61.295 kuruştur¹⁰⁷⁷. 9663 numaralı temettuat defterinde bulunan köylerin vergisi ise 49.730 kuruştur¹⁰⁷⁸. 1840 yılı verilerine göre, İstanos köylerinin toplam mal varlığı 3.242.163 kuruş; yıllık kazançları 3.140.621 kuruş ve vergileri 147.681 kuruştur¹⁰⁷⁹.

Bu köylerden en çok vergi ödeyen ilk iki köy 8170 kuruş ile Çıvgalar ve 7767,5 kuruş ile Fığla köyleri iken; en az vergi ödeyen köyler 230 kuruş ile Yeleme ve 244 kuruş ile Dat köyleridir. Bu durum nüfus ile üretim arasındaki ilişki ile alakalıdır. En çok vergi ödeyen hanelerden biri, Çıvgalar köyünden Hasan olup, 11.600 kuruşluk mal varlığından 8450 kuruşluk kârı bulunmakta ve buna karşılık 522 kuruş vergi ödemektedir¹⁰⁸⁰. Taşkesiği’nden Kısa Ali oğlu zevcesi Fatma’nın 105 kuruşluk malı ve 200 kuruşluk temettuatı karşısında ödediği 3 kuruş ise, en az alınan vergilerden biridir¹⁰⁸¹.

1840 vergi yazımı sırasında raiyyet sisteminden kalma muafiyet uygulamalarının devam ettirildiği görülmektedir. Osmanlı klasik düzeninde raiyyet rüsûmu raiyyete mahsus, onların ödediği vergiler olup, askerî sınıf bunlardan muaftır. Kapıkulu ve devlet erkânı ile tımarlı sipahiler, kadılar ve müderrisler, yüksek medreselerdeki talebeler ve mezunları

¹⁰⁷⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664.

¹⁰⁷⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661; Antalya’ya muzaf İstanos nahiyesine tabi köylerin tahrir kılındığı ve emlaklerinin kayıtlı olduğu defter olup; Karadığın, Kargın, Kemerağzı, Karataş, Çaykenarı, Karakuyu, Yaka, Leylek, Çukurca, Yuva, Anbehan, Garibçe, Zivind köylerinin bilgilerini içeren toplu defterdir. Bu deftere göre, söz konusu köylerin “yekûn-ı kuraha-yı mezburu” yani toplam hane sayısı 567’dir. Mal varlıkları 600.113, temettuatları 702.398, vergileri ise 36634 kuruş olarak kaydedilmiştir. Tarafımızdan düzeltilen vergi toplamı ise, 36.656 kuruştur.

¹⁰⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664; Antalya’ya muzaf İstanos nahiyesi kuralarının emlak defteri olarak kaydedilmiş olan defter, Kışla, Dat, Dere, Sülekler, Yeleme, Taşkesiği, Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir, Osmanhalifeler, Çıvgalar, Mamatlar, Manay, Yalınlı-yı Kebir, Yalınlı-yı Sagir, Akkilise, Yelten, Fığla köylerinin verilerini içerir. Defterde, zikrolunan köylerin hane sayıları toplamı 1091’dir. Mal varlıklarının kıymeti 1.639.924 kuruş; temettuatları 1.467.455 kuruş ve vergileri ise 61.080 kuruş olarak kaydedilmiştir. Tarafımızdan düzeltilen vergi toplamı ise, 61.295 kuruştur.

¹⁰⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9663. Bu defter de Gözer, Andiye, Belen, Ürkütlü, Beğiş, İmecik, Avdan, Sımandır, Kargalık, Mirahor, Sekülü, Karabayır, Bayat, Yazır köyleri verilerini içerir. Bunların mal varlıklarının değeri, 1.006.588 kuruş; temettuatları 979.286 kuruş ve vergileri 49.730 kuruştur.

¹⁰⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664; Ayrıca bk. Tablo 3.34

¹⁰⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 179, hane8.

¹⁰⁸¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 87, hane:38.

askerîdirler. Onların akrabaları ve kulları da askerîdir¹⁰⁸². Tanzimat Fermanı'nda ifade edilmiş olan tebaanın vergi yükümlüsü olarak eşitliği ilkesi, çeşitli zümreler arasındaki vergi muafiyetlerinin de son bulmasını kapsamıştır¹⁰⁸³. Ancak, Tanzimat yöneticileri yeni vergi reformları çerçevesinde vergi yükünün eşit dağıtılmasını amaçlayan yeni düzenlemeleri hayata geçirirken bazı zorluklarla karşılaşmışlardır. Bunların başında uzun zamandır vergi vermeyen müftü, imam, gayrimüslim din adamları gibi görevlilerin vergi vermeye gösterdikleri direnç gelmektedir¹⁰⁸⁴.

Istanos'da bu ayrıcalıklı zümrelerin vergi muafiyetlerinin devam ettiği görülmektedir. Bunlar arasında, en başta ayanlar ve sonra köy imam ve hatipleri, bazı muhtarlar, müderrisler, medrese talebeleri, mollalar ile tekaüd veya görevli askerler yer almaktadır. Çiftlik olarak yerel eşraftan kişilere tahsis olunan köylerde çiftlik kethüdaları veya söz konusu ağalara hizmetkârlık yaptığı anlaşılan kişilerin de vergi muafiyetleri söz konusudur. Bu imtiyazlı grupların dışında vergi ödemeyen kimseler, kudreti olmayan, onun bunun iâşesiyle geçinen, dar gelirli kimseler ile kadın veya çocuk hanelerinden ödeme gücü bulunmayanlardır.

Istanos'da sosyal ağları meydana getiren Osmanlı tebaasının toplumsal hiyerarşisinin iktisadî tabanları ile paralel olacak şekilde geliştiği görülmektedir. İktisadî açıdan köyün diğer hanelerinden bir parça daha iyi durumda olan köy ayanları, birkaç istisna dışında vergi ödemezler. Dere, Yalınlı-yı Sagir ve Karabayır köylerinin ayanları hariç; Kargın, Kemerağzı, Karataş, Karakuyu, Yaka, Çukurca, Yuva, Anbehan, Garibçe, Sülekler, Taşkesiği, Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir, Yalınlı-yı Kebir, Yelten, Fığla, Belen, Ürkütlü, Beğiş, Avdan, Sımandır, Kargalık, Yazır köylerinin ayanları ayan oldukları için vergi ödemez¹⁰⁸⁵.

İkinci olarak nadir de olsa bazı köylerde muhtarların vergi ödemediği görülür. Bunlardan biri, Osmanhalifeler muhtarı Abdülbaki'dir ve 2747 kuruşluk mal varlığı bulunduğu halde muhtar-ı evvel olduğundan vergisi olmadığı kaydedilmiştir¹⁰⁸⁶. Bir diğeri Çıvgalar köyü muhtar-ı evveli Esseyid Ali Ağa olup, 4570 kuruşluk mal varlığı bulunmasına rağmen vergi ödememektedir. Köyün muhtar-ı sanisi olan Osman'ın ise 640 kuruşluk mal varlığına rağmen 37 kuruş vergi ödediği görülür¹⁰⁸⁷.

¹⁰⁸² İnalçık, 1996: 50.

¹⁰⁸³ Cezar, 1986: 283.

¹⁰⁸⁴ Adıyeke, 2000: 775.

¹⁰⁸⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661, 9663, 9664. Ayrıca bk. Tablo 2.10.

¹⁰⁸⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 168, hane: 1.

¹⁰⁸⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 177, hane: 1, hane: 2.

Üçüncü grubu, hatipler, imamlar ve müezzinler oluşturur. Köylerin tamamında bulunan imam ve hatiplerin vergi ödemedikleri görülmektedir¹⁰⁸⁸. Örneğin, Kargın köyü imamı Molla Ömer köyün imamı olduğu için vergi ödemez¹⁰⁸⁹. Kemerağzı imamı Hacı Hüseyin de aynı gerekçeyle vergi ödememektedir.¹⁰⁹⁰ Ali Fahreddin-i Kebir köyü imamı Süleyman Efendi'nin 4852 kuruşluk mal varlığı ve 2822 kuruş temettuatına rağmen, imam olduğu için vergi ödemediği görülmektedir¹⁰⁹¹. Vekâleten bu vazifeyi yürütenlerin dahi, vergi ödemedikleri görülmektedir. Fığla köyünde imam vekili olan Hüseyin Efendi'nin hizmet-i mezkûrede olması hasebiyle vergi ödemediği görülmektedir¹⁰⁹². Fığla imamı Hatip Molla Mustafa'nın oğlu Abdullah Hoca'nın babası hatib olduğu için vergi ödemediği görülmektedir¹⁰⁹³.

Bir diğer vergi ödememe gerekçesi “müderris olmağla” şeklinde ifade edilmiştir. Çıvgalar'da oturan müderris Elhac Mahmud Efendi, 1160 kuruşluk mal varlığı bulunmakta iken müderris olduğu gerekçesiyle vergi ödememektedir¹⁰⁹⁴. Yazır'da müderris olan Abdurrahman Efendi de vergi ödemez¹⁰⁹⁵. Bazı kayıtlarda molla ön adını taşıyan kimselerin de mal varlığı bulunmasına rağmen, vergi ödemediği görülmektedir. Yelten'de Molla Osman 2554 kuruşluk mal varlığına ve bu maldan 1040 kuruşluk kârına rağmen vergi ödememektedir¹⁰⁹⁶. Sülekler'de Molla Ali yalnızca 220 kuruşluk mal varlığı ve 200 kuruşluk temettuat sahibi olarak vergi ödemezken; Ali Fahreddin-i Kebir köyünden Molla Abdülfettah'ın 8302 kuruşluk mal varlığı ile bundan 2470 kuruş temettuatı bulunmasına rağmen vergi ödemediği görülmektedir¹⁰⁹⁷.

Özellikle redif ve asakir-i mansurede mahreç şeklinde şerh düşülen askerlerin vergi ödemedikleri görülmektedir. Ali Fahreddin-i Kebir'den Redif Emrullah'ın 2050 kuruşluk mal varlığı bulunmasına rağmen vergi ödemediği görülür¹⁰⁹⁸. Aynı köyden redif İsmail de vergi ödememektedir¹⁰⁹⁹. Bunların görevli olmalarının dikkate alındığını düşünmek mümkündür.

¹⁰⁸⁸ Bu durum kaynaklarda “imam olmağla, hatip olmağla virgü virmediği” veya “salyane olmadığı” şeklinde kaydedilmiştir. Bazılarında “imam-ı karye-i mezbûr olmağla salyane vareste olduğu” kaydı da mevcuttur. Buradaki vareste kelimesi, “affedilmiş, kurtulmuş” anlamındadır. bk. Devellioğlu, 2002: 1137.

¹⁰⁸⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 17, hane: 6.

¹⁰⁹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 37, hane: 21.

¹⁰⁹¹ BOA. ML. VRD. TMT. d. 9664: 132, hane: 2.

¹⁰⁹² BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 320, hane: 2.

¹⁰⁹³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 349, hane: 149. Diğer köylerin imam ve hatiplerinin mal varlığı, kazançları ve ödedikleri vergiler için bk. Tablo 1.1

¹⁰⁹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 194, hane: 61.

¹⁰⁹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9666: 33, hane: 94.

¹⁰⁹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 312, hane: 43.

¹⁰⁹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 63, hane: 43, 9664:162, hane: 113.

¹⁰⁹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 162, hane: 114.

¹⁰⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 145, hane: 45.

Örneğin, Karataş köyünden redif Abdullah'ın 10 kuruş vergi verdiği görülmektedir¹¹⁰⁰. Bir diğer askerî olan Yelten'de kayıtlı Hüseyin'in mansureden mahreç olduğu için vergi alınmadığı görülmektedir¹¹⁰¹. Sülekler'den Hamza oğlu İbrahim vergi ödemediği gibi, yaşadığı yaralanmadan dolayı kendisine maaş da bağlanmıştır¹¹⁰².

Vergi ödemeyen hizmetkârlardan biri, Ali Fahreddin-i Kebir köyündendir ve 2320 kuruşluk mal varlığı ile 1396 kuruşluk kârına rağmen ayanın hizmetkârı olduğu için vergi ödememiştir¹¹⁰³. Dat köyünde ise Bucaklı Hasan ve Mehmet çiftlik çobanı olmalarından dolayı vergi ödememişlerdir¹¹⁰⁴. Vergi ödemeye kudreti olmayan fakirler, öksüz ve yetim kalan sabi olarak kaydedilen çocuklar ve eşi bulunmayan kadınların bazılarından vergi alınmadığı görülmektedir. Köseler'de Aksakallı Ali'den fakir olduğu için vergi alınmaz¹¹⁰⁵. Leylek köyünde 3 hanenin bu gerekçeyle vergi ödemediği görülmektedir¹¹⁰⁶. Son olarak, tüm bu yerleşik ahalinin yanında Karadığın civarında iskân ettirilmiş bulunan 12 hanelik Mora muhacirlerinden vergi alınmadığı görülmektedir¹¹⁰⁷. Sonuç olarak, İstanos'da 1840 verilerine göre, ya ayrıcalıklı ve iyi durumda olanların ya da fakir ve ödeme gücü bulunmayanların vergi ödemedikleri görülmektedir. Bu da vergi yükünün tamamının, tarım ve hayvancılığı geçim yolu tutmuş bulunan orta direk çiftçi kesiminin üzerinde bulunduğunu göstermektedir.

1845'te İstanos'da ağnam vergisi hayvan varlığından, öşür vergisi toprağın işlenmesinden elde edilen üründen, vergi-yi mahsusa bunlar dışında gelir getiren bir meşguliyetten, sanattan ve işten alınmaktadır. İstanos'da öşür vergisi buğday, arpa, melez, burçak, mısır gibi hububat ile duhan, urgan veya kendir gibi mahsulden alınmaktadır. Bunlar içinde en çok hinta ve şair üretildiği için öşürün çoğu da bunlardan alınmıştır. İstanos'da hintadan onda bir oranında alındığı görülen öşür, şairden beşte bir ve duhandan üçte bir oranında alınmıştır. 1845 verilerine göre; İstanos'un öşür vergisi toplamı 232.341 kuruştur. Ali Fahreddin-i Sagir köyü 20.664 kuruşla ilk sırada yer almaktadır. Onu Ali Fahreddin-i Kebir, Zivind, Garibçe, Yazır, Fığla, İmecik, Çaykenarı izlemektedir. Toplamı 4501 kuruşluk bahçe öşrünün en çok ödendiği köy Andiye ve Çaykenarı köyleridir. 1845'te İstanos nahiyesinin vergi-yi mahsusası 143.945 kuruş olup, Ali Fahreddin-i Sagir köyü 14.700

¹¹⁰⁰ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 45, hane: 5.

¹¹⁰¹ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 310, hane: 36.

¹¹⁰² Hamza oğlu İbrahim için, "Asakir-i Şahane-yi Nizamiye tekaüdlerinden Eğriboz muharebesinde sağ kolu mecruh olup, be-berât-ı âli vergi-yi mahsusadan muaf ve kendisine beher şehir-i on sekiz kuruş maaş tahsis ve ihсан buyrulmuştur" kaydı düşülmüştür. BOA. ML. VRD. TMT. d., 9667: 13, hane: 33.

¹¹⁰³ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 159, hane: 102.

¹¹⁰⁴ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9664: 34, hane: 7, hane: 8.

¹¹⁰⁵ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 59, hane: 26.

¹¹⁰⁶ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 119, hane: 29, 30, 31.

¹¹⁰⁷ BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661: 10-13.

kuruşla bu vergide de ilk sırada yer almaktadır. Onu Ali Fahreddin-i Kebir ve Yazır köyleri izlemektedir¹¹⁰⁸.

Ağnam vergisi Istanos'da da koyun ve keçiden alınan bir vergidir. Istanos'un ağnam vergisi 9077 kuruş olup yine Ali Fahreddin-i Sagir köyü ilk sırada gelmektedir. Onu Sımandır ve İmecik köyleri izlemektedir. Nüfusla üretim doğru orantılı olup, bu köyler Istanos'un en kalabalık köyleridir. Vergileri de nüfusları oranında fazla olmuştur. Istanos nahiyesinin 1845 yılı için tüm vergileri toplamı 389.864 kuruş olup, bu sayı Istanos nahiyesinin Osmanlı ekonomisine sağladığı artı değeri ortaya koymaktadır¹¹⁰⁹. 1869 yılı Konya Vilayeti Salnamesi'nde Antalya ve Istanos'un vergisi 568.201 kuruş 12 para olarak belirlenmiştir¹¹¹⁰. Burada verginin çeşidi belirtilmemiştir.

¹¹⁰⁸ Tablo 3.35 ve kaynakta kullanılan defterler.

¹¹⁰⁹ Tablo 3.34 ve kaynakta kullanılan defterler.

¹¹¹⁰ KVS, 1286: 113. Ayrıca bk. Tablo 3.37

Tablo 3.34 1840 Yılında İstanos'un Emval, Temettuat ve Vergi Bilgileri

Köyler	Hane Sayısı	Mal Varlıkları (kuruş)	Kazançları (kuruş)	Vergileri (kuruş)
Karadığın	15	5766	13917,5	518,5
Kargın	44	36803,5	60175	2752
Kemerağzı	27	41.751	42.495,5	1420
Karataş	23	28.654	34.967,5	1093
Köseler	26	17.882,5	24.890,5	1205*
Çaykenarı	71	76.068,5	94.949	5125
Karakuyu	25	19.463	30.169,5	1094
Yaka	31	56.250,5	46.622	3235*
Leylek	33	24.277	25.999	2075
Çukurca	25	30.846	30.353,5	1265
Yuva	55	75.915	86.202	3905
Anbehan	34	28.061	30.989,5	1334
Garibçe	57	88.354	68.030	4750
Zivind	89	65.559	104.182,5	6884,5
Kışla	107	102.516	110.180,5	3530*
Dat	10	2769	6637	244
Dere	42	57622	47561	2550
Sülekler	61	48.084	46452,5	1800*
Yeleme	10	7137	7271	230
Taşkesiği	38	50.293	57.716	2088
Ali Fahreddin-i Sagir	123	330.295	245.516,5	6804
Ali Fahreddin-i Kebir	117	222.127,5	179.755,5	5539
Osmanhalifeler	23	20.966,5	20.996	1040
Çıvgalar	157	155.719	166.776	8170*
Mamatlar	27	44.750	44.412,5	2515
Manay	12	5750	10570,5	345
Yalınlı-yı Kebir	67	165.282	120.124	6048,5
Yalınlı-yı Sagir	65	190.169	132.014	6339
Akkilise	25	46.504	33.725	2921
Yelten	61	53.303	67.419	3364
Fığla	156	136.637,5	170.268	7767,5*
Gözer	12	12597	11590	480,5*
Andiye	83	96099	80760	6267*
Ürkütlü	47	62106	47248	1819
Belen	31	29883	26450	1520,5
Beğiş	67	109058	123833*	5472
İmecik	91	159672	171139	7540
Avdan	79	134855	121239	6055
Sımandır	30	80317,5	64965	2425
Kargalık	32	37236	34662	1235
Mirahor	23	15065	20635,5	1070
Sekülü	15	21313	18583,5	850
Karabayır	55	92910	88246	5683

Bayat	33	46463,5	42897	2252
Yazır	101	109013	127038	7062
TÜM KÖYLER	2355	3242163	3140624	147682

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9663,9664. *Tarafımızdan düzeltilmiştir.

Tablo 3.35 1845 Yılında Istanos'da Ödenen Vergiler (Kuruş, Para)

Köyler	Öşür	Vergi-yi Mahsusa	Adet-i Ağnam	Bağ-bahçe öşrü
Akkilise	3593,5	1950	55,5	-
Ali Fahreddin-i Sagir	20664	14700	1675 kuruş 25 para	-
Ali Fahreddin-i Kebir	14677	10747	721,5	-
Andiye	3844,5	3539	182	1112,5
Belen	2371	1257	33	506
Beğiş	6262	4225	239	-
Çaykenarı	10080	3637	35	1054
Çıvgalar	9847	8888	412	-
Çukurca	3207,5	1035	-	248
Dat	1402	355	33,5	-
Dere	3297,5	2987	195 kuruş 21 para	-
Fığla	11173	9490	362	-
Garibçe	11503	4946	27,5	-
Gözer	1260	490	34	-
İmecik	10344	9000	1130	-
Anbehan	3506,5	1705	-	-
Karadığın	2884	760	22	-
Karakuyu	3194	1057	9,5	350
Kargalık	815	425	60	50
Kargın	6038	2490	9,5	-
Karataş	4482	1460	20,5	-
Kemerağzı	4009	1351	-	-
Kışla	8749	4162	92,5	166
Köseler	4322	1109	-	-
Leylek	4827	904	234,5	283
Mamatlar	3832	2250	6	-
Manay	622	480	-	-
Mirahor	205	-	20	-
Osmanhalifeler	2440	1170	80	-
Sımandır	2886	2479	1327	-
Sülekler	4093,5	2700	335	662
Taşkesiği	4217	1900	144 kuruş 30 para	-
Yaka	398	445	1	-
Yalınlı-yı Sagir	9690	7830	275,5	-
Yalınlı-yı Kebir	6996	7509	100,5	-
Yazır	11284	10845	816	-
Yeleme	710	285	37,5	-
Yelten	7936	3065	45,5	-
Yuva	6885	4825	67	-
Zivind	13794	5493	238	69,5
TOPLAM	232341	143945	9077 kuruş 36 para	4501
TÜM VERGİLER TOPLAMI:				389.864 kuruş 36 paradır.

Kaynak: BOA.ML.VRD.TMT. d., 9695, 9692, 9677, 9772, 17567, 9703, 9723, 9701, 9770, 9755, 9699, 9763, 9751, 9746, 9710, 9775, 9696, 9748, 9774, 9694, 9678, 9693, 9679, 9687, 9670, 9776, 9734, 9735, 9733, 9722, 9683, 9667, 9736, 9705, 9712, 9752, 9666, 9720, 9726, 9676, 9708.

Tablo 3.36 Temettuat Kayıtlarına Göre İstanos'un İktisadi Faaliyetlerinin Dağılımı (1840)

Gelir türü	Meblağ (kuruş)	Yüzdesi
Tarım gelirleri	1734699	%55
Hayvancılık	820237	%26
Diğer faaliyetler	585685	%19
Toplam Geliri	:3140621 kuruş	

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. d., 9661,9663,9664.

Tablo 3.37 1869 Yılında İstanos'un Vergisi

Yerleşim	Hane	Mahallat ve Kura	Bedelat-ı Askeriye	Vergisi
Antalya ma'a İstanos	4721	114	30000 kuruş	568201 kuruş 12 para
Murtına	265	4	-	35010
Toplam	4986	118	30000 kuruş	603211 kuruş 12 para

Kaynak: KVS, 1286.

SONUÇ

Istanos Anadolu beylikleri devrinde, uzun süre Hamidoğulları Beyliği'ne başkentlik yapmıştır. Hamidoğlu Emir Sinaneddin Medresesi ve Alaaddin Camii Istanos'da Osmanlı öncesi dönemin izlerini taşıyan eserlerdir. Teke yöresi ve beraberinde Istanos, Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı hakimiyetine girmiş, Antalya merkez olmak üzere sancak olarak teşkilatlandırılmıştır. 1502'de şehzade Korkud burada sancakbeyliği yapmıştır.

Istanos XX. yüzyıl başlarına kadar Antalya kazasına bağlı bir nahiye olarak varlığını sürdürmüştür. Bu süre zarfında kadı yardımcısı olan naibin Istanos'da mahkeme süreçlerinden, vakıf, veraset, yetim haklarının korunması, idare ile ilişkiler, evlilik ve boşanma gibi geniş bir alanda hem adli hem de idarî bir yönetici sıfatıyla etkin olduğu görülmektedir. Uzun dönem Istanos naibliği yapan Ahmet Rasih Efendi bu kurumun tipik temsilcisi olmuştur. Kaza ve nahiyelerle ilgili düzenlemelerin yapılmaya başlandığı Tanzimat döneminden itibaren yaşanan gelişmeler sonunda Istanos da kazaya dönüştürülmüştür. Istanos'un kazaya tahviliyle ilgili ilk girişim 1893'te yapılmış, kurumlar arası yazışmalar ve bürokratik süreçler sonucunda 1914'te Korkudili, Finike, Manavgat ismi ile üç yeni kaza teşkil olunması kararlaştırılmıştır. Aslında bu, kanun teklifinin yasalaşmadan yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiş olup, kararın yasalaşması 1917 yılını bulmuştur. Kazanın adı ise Osmanlı şehzadesi Korkut'a izafeten Korkuteli olarak değiştirilmiştir. Bu süreçte naib, nahiye müdürlüğü ve kaymakamlığı da Istanos yönetiminde söz sahibi olan idarî şahısları oluşturmuştur.

Istanos, özellikle vilayet merkezi olan Antalya'nın yazın çok sıcak olması nedeniyle hem Antalyalı ahalinin, hem de konar göçerlerin çıktıkları bir yayla özelliği taşımıştır. Nahiyenin ortasından akan Bozçay, Korkuteli ovasını besleyerek, bu verimli toprakta bol meyve ve sebze yetişmesini sağlamıştır. Istanos'un ün kazanmış bağ ve bahçeleri bu şekilde ortaya çıkmıştır. Konar göçerlerin hayvanları için bu yeşil alanlar, meralar ve su büyük önem taşımaktadır. Yerleşen veya konar göçer hayatı devam ettiren Yörük-Türkmen grupların yaşamları Istanos'da takip edilebilmektedir. Istanos köyleri arasında erken dönemlerde yerleşen Bayat, Kargın, Yıva, Yazır gibi ana Türk boylarının isimlerini taşıyan ve onların yerleşmesiyle oluşmuş Yörük-Türkmen köyleri bulunmaktadır. Ali Fahrettin Yörükleri de Istanos'da Ali Fahreddin-i Sagir, Ali Fahreddin-i Kebir köylerini kurmuşlardır. Antalyalı ahalinin ise bu özelliklerinden dolayı Istanos'u ikinci bir yerleşim yeri olarak benimsedikleri ve yaygın bir biçimde hem ticari, hem taşınmaz mülkler edindikleri anlaşılmaktadır. Bunların

alım satım, veraset, miras bırakma yoluyla el değıştirdikleri, canlı bir mülk ticaretinin özellikle Antalya ahalisi tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Nüfusunun tamamı Müslüman olan ve Türkmen ağırlıklı bulunan Istanos'da meskûn gayrimüslim vatandaş kaydına rastlanmamıştır. Evliya Çelebi nahiyede bulunan ve içinde az sayıda Ermeni'nin yaşadığını bildirdiği yıkıntı ve küçük bir kaleden söz etmiş, fakat burada mevcut olmadıklarını ifade etmiştir. Istanos köylerinden Akkilise köyünün adından burada beyaz bir kilise olabileceği fikri akla gelmekte ise de bunun dışında XIX. yüzyılda bir varlıkları söz konusu değildir. Istanos'da bulunan bir iki kayıtle sınırlı gayrimüslim tebaa ise aslen Antalya'lı olan ve yatırım amaçlı Istanos'da bulunan birkaç kişidir. 1892'de Antalya'da 5 Rum, 1 Ermeni mektebi ve 6 Rum, 1 de Ermeni kilisesi bulunmasına rağmen, Istanos'da bu tarihte mevcut ve işler durumda gayrimüslim mektep ve ibadethanesi bulunmamaktadır.

Tarım ve hayvancılık imparatorluğun genelinde olduğu gibi Istanos'da da büyük çoğunluğun geçim kaynağını oluşturur. Nahiyenin ödediği öşür ve ağnam vergisi yanında toprak ve hayvan varlığının niceliksel değerleri de bunu ortaya koymaktadır. Istanos köyleri vakıf arazisi, şahıs tasarrufunda devletten kiralanan araziler ve köylünün tasarrufunda olan topraklar olmak üzere sınıflandırılabilir. Tarımda, birkaç önemli çiftlik statüsündeki köyün Antalya eşrafından önemli kimselere tahsis edildiği görülmektedir. Başta bu çiftlikler olmak üzere, Istanos'da hem icara verme ve hem de ortaklık usulüyle bazı toprakların işlendiği görülmektedir. En fazla tarımı yapılan ekin hububat olup, bunun içinde buğday öne çıkmaktadır. Ondan sonra arpa, kendir, urgan, burçak, melez, darı gelmektedir. Bağlarda üzüm, bahçelerde çeşitli meyveler, bostanlarda sebze yetiştirilmektedir. İğde, ceviz, harnub gibi meyve ağaçları tarım varlıklarından bir kısmını oluşturmaktadır. Bunların iç tüketim için kullanımının yanında alım satımı da söz konusudur.

Istanos'da ahalinin büyük çoğunluğu ziraat erbabı olmakla beraber, bu hanelerin küçük ticari gelirleri de mevcuttur. Nahiyenin kuruluş çekirdeğini oluşturan, Hamidoğlu Emir Sinaneddin Medresesi ve Alaaddin Cami'nin de bulunduğu Kışla köyü, bir merkez durumundadır. Burada dükkanlar ve çarşı olduğu, alışveriş yapılan bir merkez olduğunu göstermektedir. Demirci Süleyman Cami'nin bulunduğu alan da dükkanların bulunduğu ve çarşı içi olarak adlandırılan mahallelerdendir. Istanos'da han, hamam, yağhane, kahvehane, değirmen, dükkan, medrese, mektep, cami, zaviye, çeşme canlı birer sosyal, iktisadî yapı olarak yerlerini almıştır. Tarım ve hayvancılık en geniş geçim yolu olmakla beraber, nahiyenin kendi ihtiyacını karşılayacak derecede zanaat ve iş kolu gelişme göstermiştir. Bunlar arasında demirci, ekmekçi, değirmenci, derici, muytab, çulha, dülger, hattab, dikici esnafı sayılabilir. Hayvancılık ve tarım için gerekli alet ve edevattan günlük hayatın farklı

ihtiyaçlarına kadar nahiyenin kendi iç tüketimini karşıladığını terekelerde yer alan eşyaların sayısına ve yaygın kullanımına bakarak söylemek mümkündür.

Bardak, ıkrık, tokaç, kürek, saban gibi ağaç eşya imali ile Istanos köylerinde ortaya konan ürünler, merkez vilayetin iktisadî gelişimine farklı bir katkı sağlamaktadır. Özellikle Fığla köyünün ağaç ürünleri kendine has özellikler göstermektedir. Değirmenler, bunlardan elde edilen ürünler ve özellikle değirmen hisselerinden elde edilen kazançlar ayrı bir gelir grubunu oluşturmuştur. Anbehan ve Çıvgalar köyleri bundan kazanç sağlayan köylerdir. Ormanlardan kesilen kereste ve ağaçların satılması ve nakledilmesi farklı bir gelir kaynağı olarak köylüye kazanç sağlamaktadır.

Istanos'da XIX. yüzyıla özgü günlük eşyaların kullanılmakta olduğu terekelerden anlaşılmakta; kıyafet gibi dokuma ürünleri, halı, kilim, çul, çuval gibi kıl işçiliği ürünleri, bakır kap, su taşı, kazan, bakraç, nacak, bel gibi demir ve bakır ürünleri nahiyenin kendi üretimidir. Bunlar arasında nahiyenin kendi köyleri ile adlandırılan kilimler önemli bir yere sahiptir.

Sonuç olarak alışmamızda Istanos özelinde XIX. ve XX. yüzyıl Osmanlı taşra tebaasının yaşam biçimi, yemek, giyim, tüketim vb. günlük yaşama dair alışkanlıkları, tarım ve hayvancılık başta olmak üzere üretim biçimleri, bölge ve ülkenin ekonomisine sağladığı katkı değeri; evlenme, boşanma, aile hayatı, toplumu oluşturan öğeler, dini kuruluşlar ve eğitimi gibi sosyal oluşumları; kullanılan paralar, icra edilen meslekler, birçok gıda ve eşyanın fiyatları gibi ekonomik gerçekleri ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA**Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları****Belgeler**

BOA.A.MKT. 44 / 82

BOA.A.MKT.UM. 245 / 30

BOA.A.MKT.MHM. 112 / 31

BOA.BEO. 25 / 1828

BOA.BEO. 1235 / 92616

BOA. BEO. 2388 / 179071

BOA.C.ADL. 68 / 4089

BOA.C.EV. 45 / 2250

BOA.C.EV. 60 / 2967

BOA.C.EV. 273 / 13924

BOA.C.EV. 346 / 17597

BOA.CMF. 14 / 651

BOA.CMF. 28 / 1357

BOA.CMF. 36 / 1759

BOA.CMF. 82 / 4089

BOA.CMF. 126 / 6272

BOA.C.ML. 759 / 30914

BOA. DH. EUM. AYŞ. 2 / 31

BOA. DH.İ.UM.EK 88 / 15

BOA.DH.MKT. 932 / 58

BOA. HAT. 491 / 24053

BOA. HAT. 1267 / 49057

BOA. HAT. 1478 / 12

BOA. HAT. 1579 / 18

BOA. HAT. 1593 / 17

BOA. HAT. 1595 / 62

BOA. HAT. 1605 / 30

BOA. HAT. 1608 / 54

BOA. HAT. 1620 / 56

BOA.İ.DH. 916 / 72733

BOA.MKT.DV. 220 / 99

BOA.MKT.NZD. 75 / 8

BOA.MKT.UM. 572 / 3

BOA.MKT.UM. 92 / 43

BOA. MVL. 34 / 63 / 1

BOA. ŞD. 1707 / 11 / 3

BOA. ŞD. 1707 / 11 / 5

BOA. ŞD. 1722 / 9 / 1

BOA. ŞD. 1722 / 9 / 3

Defterler

Antalya Şer'iyeye Sicili Defterleri:

BOA. MŞH. ŞSC. d.,	1152 (5)	1171 (24)	1183 (36)	1200 (53)
	1154 (7)	1173 (26)	1184 (37)	1201 (54)
	1160 (13)	1174 (27)	1186 (39)	1202 (55)
	1162 (15)	1175 (28)	1187 (40)	1204 (57)
	1164 (17)	1176 (29)	1189 (42)	1205 (58)
	1165 (18)	1177 (30)	1190 (43)	1222 (75)
	1166 (19)	1178 (31)	1191 (44)	1235 (88)
	1167 (20)	1179 (32)	1192 (45)	1238 (91)
	1168 (21)	1180 (33)	1194 (47)	1240 (93)
	1169 (22)	1181 (34)	1197 (50)	1242 (95)
	1170 (23)	1182 (35)	1198 (51)	1243 (96)

Temettuat Defterleri:

BOA.ML.VRD.TMT. d.	9661	9683	9720	9751	17567
	9663	9687	9722	9752	9705
	9664	9692	9723	9755	9738
	9666	9693	9726	9763	
	9667	9699	9733	9770	
	9670	9701	9734	9772	
	9676	9703	9735	9773	
	9677	9708	9736	9774	
	9678	9710	9746	9775	
	9679	9712	9748	9776	

Nüfus Defterleri:

BOA.NFS.d.: 3192, 3194, 3201, 3202, 3218.

Konya Vilayeti Salnameleri:

KVS.: 1268, 1287, 1289, 1290, 1317, 1322, 1332.

Vakıf Defterleri ve Diğer Defterler:

BOA.EV.d.10809 / 2

BOA.EV.d.13715 / 2

BOA. EV. d. 15024 / 80 / 81

BOA. EV. d. 21481 / 2

BOA. EV. d. 21648 / 3 / 5 / 7

BOA.EV.d.40664

BOA.MAD.d. 14

Araştırma ve İnceleme Eserler

Tezler

- Can, İ. (2009). *Korkuteli'nin Ekonomik ve Beşerî Coğrafyası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğan, S. (2012). *Antalya Medreseleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Durgun, H. (2014). *XIX. Yüzyılda Teke Sancağı'na Bağlı Elmalı Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı (1839-1914)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Karacan, T. M. (2010). *101 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Şimşek, F. (2010). *Anadolu Sancaklarında Mütesellimlik Kurumu (XVIII. Yüzyıl)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Taşkın, Ü. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Kitaplar

- Ak, M. (2015). *Teke Yörükleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akdağ, M. (1995). *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, II. Cem Yayınları, İstanbul.
- Akdağ, M. (1999). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyancıları*. Barış Kitap, İstanbul.
- Akgündüz, A. (1986). *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.
- Anastassiadou, M. (2001). *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- T.C. Antalya Valiliği. (2005). *Antalya Kültür Envanteri, (Korkuteli-Elmalı)*. İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, Antalya.
- Arıkan, Z. (1988). *XV.-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*. Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Aydın, M. A. (1999). *Türk Hukuk Tarihi*. Beta Basımevi, İstanbul.
- Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey. (t.y.). *Bir Zamanlar İstanbul*. (sad. N. A. Banoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser Serisi (11). İstanbul.

- Cahen, C. (2002). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (Çev. E. Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Cezar, Y. (1986). *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*. Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Cin, H. (1988). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.
- Cin, H. ve Akgündüz, A. (1995). *Türk Hukuk Tarihi*. Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.
- Çadircı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demirkent, I. (2005). *Bizans Tarihi Yazıları*. Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (2002). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi, Ankara.
- Doğru, H. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı, (XV.-XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı)*. Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Duben, A. ve Behar, C. (1990). *İstanbul Haneleri, Evlilik-Aile-Doğurganlık (1880-1940)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Emecen, F. (2003). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. Kitabevi, İstanbul.
- Erten, S. F. (1948). *Antalya Tarihi*. Antalya.
- Evliya Çelebi. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. C. I, Kitap 9. (hzl. S. A. Kahraman, Y. Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, A. (2002). *Teke (Antalya) Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa ve Faaliyetleri*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Hoca Saadettin Efendi. (1992). *Tacü't-Tevarih*. C. IV, (hzl. İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İbn-i Batuta. (1983). *İbn-i Batuta Seyahatnamesi*. (hzl. M. Çevik), İstanbul.
- İbn-i Bibi. (1941). *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*. (Çev. M.N. Gençosman; F. N. Uzluk), Ankara.
- İnalcık, H. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, (1300-1600)*. (Çev. R. Sezen), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H. ve Quataert, D. (ed.). (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. (Çev: A. Berktaş), Eren Yayınları, İstanbul.
- Karaca, B. (2002). *XV.-XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Karaca, B. (2009). *XV.-XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*. Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Karaman, H. (2013). *Mukayeseli İslam Hukuku*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. (Çev. B. Tırnakçı), Timaş Yayınları, İstanbul.

- Moğol, H. (1997). *Antalya Tarihi*. Mehter Yayınları, Ankara.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede. (t.y.) *Sahaifü'l-Ahbar Fi Vekayi'ül-Asâr*. C. I. (hzl. İ. Erünsal), Tercüman Yayınları, İstanbul.
- Mehmet Neşri. (1983). *Neşri Tarihi*, C.I. (hzl. M. A. Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*. Eren Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*. TTK Yay., Ankara.
- Özbek, N. (2015). *İmparatorluğun Bedeli, Osmanlı'da Vergi, Siyaset, Toplumsal Adalet, (1839-1908)*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Özsait, M. (1985). *Helenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tarihi*. İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Öztürk, N. (hzl.) (2000). *Anonim Osmanlı Kroniği, (1299-1512)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C.II. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi, 1500-1914*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Pitcher, D. E. (2001). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*. (Çev. B. Tırnakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ramsay, W. M. (1961). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. (Çev. M. Pektaş), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Sezen, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. C.I. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Solakzade Mehmet Hemdemi Çelebi. (1989). *Solakzade Tarihi*. (hzl. V. Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Strabo. (2005). *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası*. (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- F. Sümer. (1999). *Safevilerin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şanizade Mehmet Ataullah Efendi. (2008). *Şanizade Tarihi*, C.I. (hzl. Z. Yılmaz), Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Turan, O. (2004). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Umar, B. (1982). *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi*. C.I. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yalman, A. R. (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları*. C. I-II. (hızl. Sebahattin Emir), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Makaleler

- Adıyeke, N. (2000). "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri". *OTAM*, (11): 769-823.
- Ak, M. (2014a). "Teke Sancağı'nda 1831 Sayımına Göre Nüfus ve Yerleşme". *Journal of History Studies*, 6 (3): 15-44.
- Ak, M. (2014b). "Antalya'da İdari Yapı ve Nüfus (1915)", *Adalya*, XVII: 311-346.
- Akdağ, M. (1955). "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar". *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 13 (1-2): 27-51.
- Akdağ, M. (1963). "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri, 1730-1839". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (14): 52-61.
- Arık, F. Ş. (1997). "Osmanlılarda Kadılık Müessesesi". *OTAM*, 8: 1-72.
- Armağan, A. (2011). "XVI. Yüzyılda Teke Sancağının Yönetimi ve Yöneticileri". *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, 18 (1): 273-293.
- Armağan, L. (2004). "XVI. Yüzyılda Antalya'da Dini-Sosyal Yapılar Ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23 (36): 8-34.
- Baykara, T. (2010). "Selçuklu Dönemi Antalya'sı". A. K. Atılğan (Ed.). *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği, İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 83-112.
- Beden, A. (2007). "Konya Vilayeti Salnamelerine Göre XX. Yüzyıl Başlarında Antalya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı". *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu*. 22-24 Kasım 2007, Antalya, 176-196.
- Beldiceanu-Steinherr; I. (1981). "XV. Ve XVI. Asırlarda Anadolu'da Ortakçılar". *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*. 11-15 Ekim 1976, Ankara, 1321-1326.
- Binler, H. ve Kılıcı, A. (1995). "Sinaneddin Medresesi". *Vakıflar Dergisi*, XXV: 165-196.
- Çadırcı, M. (1993). "Türkiye'de Muhtarlık Kurumunun Tarihi Gelişimi". *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 2 (3): 3-11.

- Çelik, Ş. (2011). “Teke-ili”. *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 40: 344-347.
- Bozkurt, F. (2012). “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları”. *Tarih Dergisi*, 54: 91-120
- Çanlı, M. (2002). “Eytam İdaresi ve Sandıkları (1851-1926)”. *Türkler*. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 6: 57-73.
- Çaycı, A. (2004). “Korkuteli (İstanoz) Tarihi ve Korkuteli Alaaddin Camii Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16: 107-128.
- Çobanoğlu, A. (2010). “Antalya’nın Coğrafyası”. A. K. Atılgan (Ed.). *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 65-73.
- Darkot, B. (2001). “Antalya”. *İslam Ansiklopedisi*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, I: 459-460.
- Dinç, G. (2005). “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”. *OTAM*, 17: 103-129.
- Dinç, G. (2017). “XIX. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs Türk Toplumunda Mehir Uygulaması (1800-1825)”, *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*. 26-28 Nisan 2017, Niğde, 1: 350-358.
- Doğan, R. (1997). “Osmanlı Eğitim Kurumları Ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (1): 407-442.
- Erdem, İ. (1995). “XIII. Asrın İkinci Yarısı ile XIV. Asrın İlk Yarısı Arasında Göller Bölgesinin Siyasî, İktisadî ve Kültürel Vaziyetine Genel Bir Bakış”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17 (28): 51-63.
- Gökalp, N. (2010). “Bergama, Roma, Bizans Dönemi Antalya’sı”. A. K. Atılgan (Ed.). *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 87-91.
- Gökbilgin, M. T. (1955). “Korkut”. *İslam Ansiklopedisi*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 6: 1-14.
- Gökbilgin, M. T. (2001). “Nahiye”. *İslam Ansiklopedisi*. ETAM Yayınları, Eskişehir, 9, 37-39.
- Gönüllü, A. R. (2009). “Antalya’da İskân Edilen Muhacirler (1878-1923)”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26: 293-325.
- Faroqı, S. (2004). “Krizler ve Değişim”. H. İnalçık ve D. Quataert (Ed.). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Eren Yayınları, İstanbul, II: 836-858.

- Faroqhi, S. (2000). "İktisat Tarihi". S. Akşin (Ed.). *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti, 1300-1600*. Cem Yayınları, İstanbul, 2: 145-204.
- Gündüz, T. (2006). "Tekelü", *İslam Ansiklopedisi*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 40: 347-348.
- Güran, T. (1987). "Osmanlı Tarım Ekonomisi". *İ.Ü. İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, 1: 225-303.
- İnalcık, H. (1998). "Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar". Ç. Keyder ve F. Tabak (Ed.). *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*. (Çev. Z. Altok) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 17-35.
- İnalcık, H. (1996). "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü". *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınları, İstanbul, 31-65.
- İpşirli, M. (2006). "Müderriş". *İslam Ansiklopedisi*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 31: 468-470.
- Karaca, B. (2002). "Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri". *Türkler*. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 9:409-418.
- Karaca, B. (2003). "XV. ve XVI. Asırlarda Teke Sancağı'ndaki Yörüklerin Sosyal ve Ekonomik Durumu". *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu*, 18-19 Aralık 2003, Antalya, 76-93.
- Karaca, B. (2010). "XV. XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı'nın Siyasi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Askeri Durumu". *Dünden Bugüne Antalya*. A. K. Atılğan (Ed.). T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 117-144.
- Kofoğlu, S. (2011). "Tekeoğulları", *İslam Ansiklopedisi*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 40: 348-350.
- Kütükoğlu, M. S. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri". *Bellekten*, LIX (225): 395-412.
- McGowan, B. (2004). "Devlet ve Ekonomi". H. İnalcık ve D. Quataert (Ed.). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Eren Yayınları, İstanbul, 833-846.
- Ocak, A. Y. (1978). "Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, XII: 247-269.
- Öneç, A. F. (2006). "Mutasarrıf". *İslam Ansiklopedisi*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 31: 377-379.
- Özdemir, R. (1990). "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı, 1800-1867", *XI. Türk Tarih Kongresi*. 5-9 Eylül 1990, Ankara, 1369-1405.
- Özdemir, R. (1994). "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği

- Siyaset”. *OTAM*, 5: 259-310.
- Özkaya, Y. (2006). “Mütesellim”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul, 32: 203-204.
- Öztürk, M. (1993). “XVIII. Yüzyılın Sonlarında Orta Anadolu’da Fiyatlar”. *X. Türk Tarih Kongresi*. Ankara, 1821-1850.
- Öztürk, M. (2002). “Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili”. *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 10: 843-849.
- Parmaksızoğlu, İ. (1976). “Medrese”. *Türk Ansiklopedisi*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, XXIII: 370.
- Sarı, H. (1995). “II. Mahmud Döneminde Mudurnu’da Fiyat Hareketleri ve Kentin Genel Giderleri”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17 (28): 135-153.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1996a). “Yerel Yönetim Metinleri (VI):1871 Vilayet Nizamnâmesi ve Getirdikleri”. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5 (5): 89-103.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1996b). “Yerel Yönetim Metinleri-III: Tuna Vilâyeti Nizamnâmesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5 (2): 67-81.
- Şahin, İ. (2006). “Nahiye”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 32: 306-307.
- Tabakoğlu, A. (2002). “Yenileşme Dönemi Osmanlı Ekonomisi”, *Türkler*. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 14: 207-240.
- Tekin, O. (1999). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Para”. *Osmanlı*. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 3: 169-179.
- Tekindağ, Ş. (1977). “Teke-Eli ve Teke-Oğulları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7-8: 55-94.
- Tekoğlu, R. (2010). “Prehistorya’dan Tarihi Dönemlere Kadar Antalya”. A. K. Atılğan (Ed.). *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 78-85.
- Tızlak, F. (2002a). “Tekelioğlu İsyanı”. *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*. 4-8 Ekim 1999, Ankara, III / I: 237-254.
- Tızlak, F. (2002b). “Teke Sancağı Türkmenlerine Osmanlıların Bakış Açısı”. *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*. 9-13 Eylül 2002, Ankara, 481-499.
- Tızlak, F. (2003). “Teke Eli’nde Sosyal Karışıklar”, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri*. 18-19 Aralık 2003, Antalya, 27-50.
- Tızlak, F. (2010a). “Türk Hakimiyetinde Teke Yöresinin Sosyal Tarihi (XX. Yüzyıla Kadar)”. A. K. Atılğan (Ed.). *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Turizm

- Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 153-163.
- Tızlak, F. (2010b). “Antalya ve Korkuteli’nin 1835 Tarihindeki Köyleri (Muhtar ve İmamları ile Birlikte). A. K. Atılgan (Ed.). *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları Antalya, 145-148.
- Tızlak, F. (2014) “İstanos Nahiyasının Korkudili Kazası’na Dönüştürülmesi”. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, IV (2): 249-259
- Tızlak, F. ve Özdemir, S. “Korkuteli”. *Dünden Bugüne Antalya*. A. K. Atılgan (Ed.). T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 373-375.
- Tuş, M. ve Ürekli, B. (2002). “Osmanlı’da Ailenin Niceliği, Eş Durumu ve Çocuk Sayıları: Konya Örneği. *Kafalı Armağanı*, 400: 269-279.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1966). “II. inci Bayezid’in Oğullarından Sultan Korkut”. *Bellekten*, XXX (120): 539-601.
- Üçok, C. (1944). “Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (4): 525-551.
- Yediyıldız, B. (2012). “Vakıf”. *İslam Ansiklopedisi*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 42: 479-486.

İnternet Kaynakları

- Ali Fahrettin Kilimi, Korkuteli Burada Dergisi, <http://www.dergi.korkuteliburada.com>. (erişim tarihi: 18.06.2018)
- Cramer, J. A., *A Geographical and Historical Description of Asia Minor with a Map*, (Oxford, Oxford University Press., 1971: 288) <https://archive.org..> (erişim tarihi: 29.06.2015)
- Fığla Bardağı; M. Davulcu, M. Tokat, S. Yörür, “Antalya’da Yaşayan Geleneksel Meslek, Sanat ve Zanaatlar”, <http://www.kulturportali.gov.tr> (erişim tarihi: 13.06.2018)
- Horuluoğlu, Ş. “Antalya’da bir Çerkes Köyü Yeleme”, <http://www.ekemer.com> (erişim tarihi: 08.05.2016)
- Kildokum, H., “İstanos-Zir’den Yenikent’e: Bir Ankara Yöresi Tarihçesi”, <http://www.blog.milliyet.com.tr>. (erişim tarihi: 25.06.2015).
- Özden, S., “Pisidia ve Bölgesinde Yunan ve Roma Dönemlerine Ait Kültür Varlıkları”, <http://www.Tayproject.org/Psidia>. (erişim tarihi: 15.06.2015).

EK 1-RESİMLER**Resim 1,2,3 Hamidoğlu Emir Sinaneddin Medresesi**

Resim 3; “Ey ilim talep eden, takvaya sarıl, uykuyu bırak, çok yemeyi terket!”

Resim 4,5,6 Alaaddin Camii

Resim 6; “Bu ulu minareyi Murad Paşa 979 (1571) senesinde bina etti”.

Resim 7,8 aybaşı Hamamı

Resim 9 Demirci Hacı Süleyman Camii

Resim 10**Resim 11 Oyunyeri Osman Çelebi Camii**

Resim 12,13,14,15 Istanos Evleri

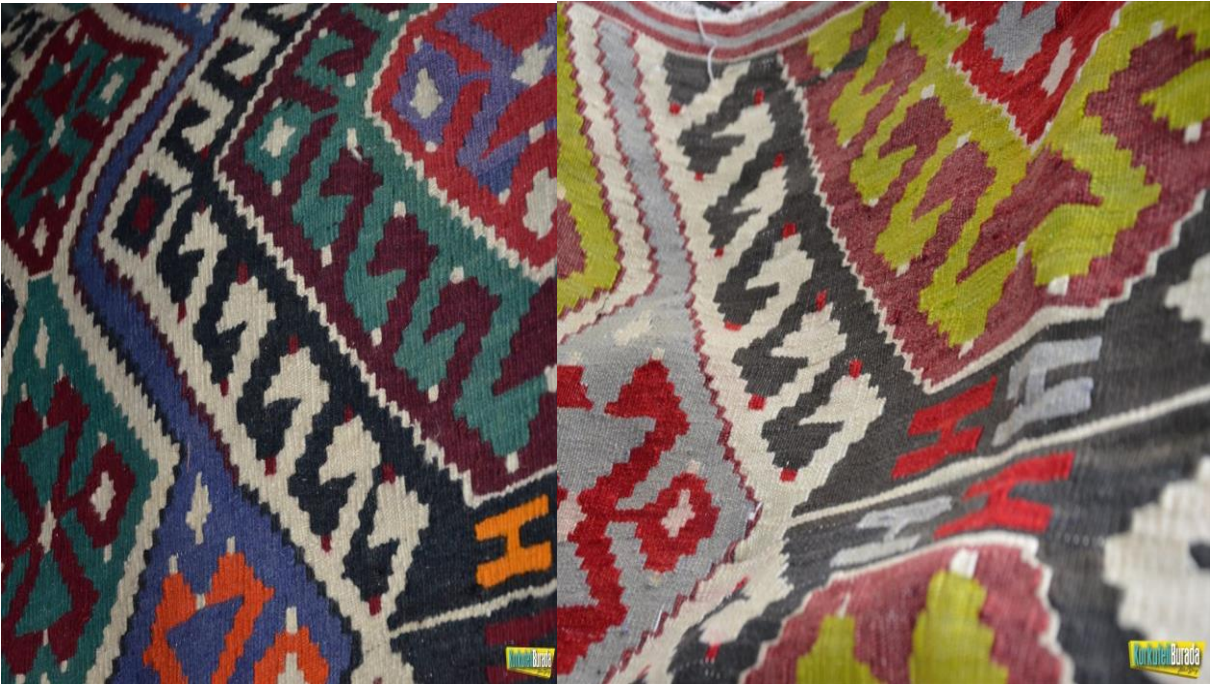
Kaynak: Tuba Meryem Yıldız Kişisel Arşivi

Resim 16 Fığla Bardağı

Kaynak: Mahmut Davulcu

Resim 17 Ali Fahrettin Kilimi

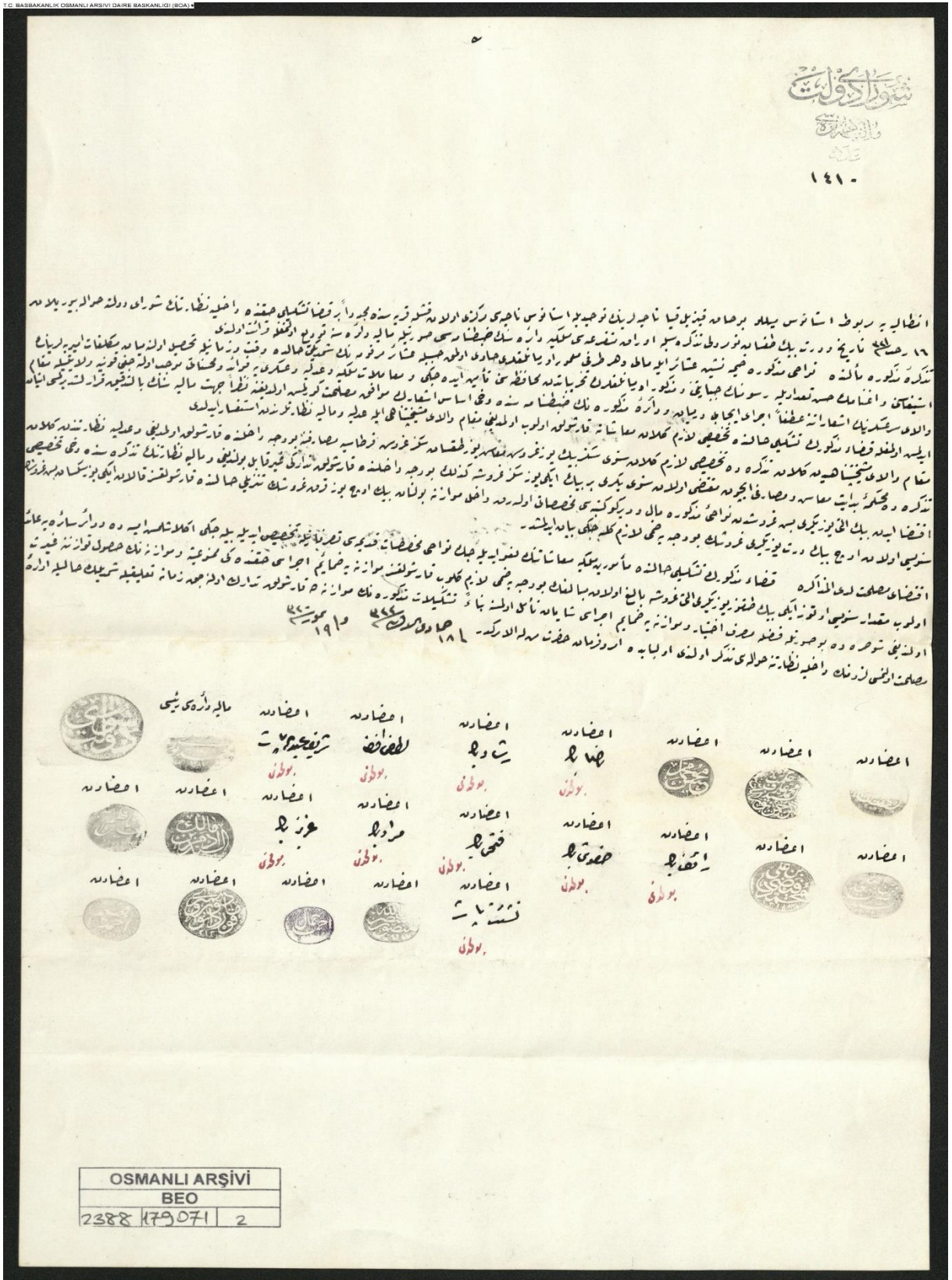

Kaynak: Korkuteli Burada Dergisi.

EK 2-BELGELER

Belge1

T.C. BASKINLIK OSMANLI ARSIVI DANE BASKINLIJI (BOA)

OSMANLI ARŞIVI		
BEO		
2388	179071	2

BEO.002388.179071.002

Kaynak: BOA. BEO. 2388 / 179071

Belge 6

(۱۸۲)	
انظاره معتران و معجزان رتبه و نشانه نائل اولان دولت	
مدیر و همی افندی	حاجی علی افندی نایب ۱۰ م ۳۰۳
نایب احمد راسخ افندی	محمد غالب افندی نایب ۲۳ ل ۳۰۷
کاتب جمال افندی	عدی افندی نایب ۹۸
وقوعات کاتبی خلیل افندی	عمر افندی نایب ۲۴ ل ۳۰۷ م ۵ ضره دا ۳۰۹
ابتدائی معلمی فتح الله افندی	حاجی سعید افندی رابعه ۳۰۲ ذ
ضابطان عسکریتک محلندن دفتری جلب ایدله مدیکندن اسامیسی درج ایدله مامشدر	
(استانوس ناحیسی)	
مدیر و همی افندی	مدیر فکری افندی
نایب احمد راسخ افندی	نایب علی افندی
کاتب جمال افندی	کاتب خلیل افندی
وقوعات کاتبی خلیل افندی	وبرکوکاتبی حسین افندی
(قزلقا ناحیسی)	
(مایلو ناحیسی)	
مدیر مصطفی ناصم افندی	مدیر ناصم افندی
نایب محمد افندی	نایب محمد افندی
کاتب محمد افندی	کاتب محمد افندی
وبرکوکاتبی خلیل افندی	وبرکوکاتبی خلیل افندی
(بوچاق ناحیسی)	
(مامورین قضا)	
قائمقام حسن فهیمی بك مخاز ۱۷ ن ۳۰۲ م ۴ ۱۶ ج ۳۰۷ -	
نایب حسن حسنی افندی	
مفتی حسین حسنی افندی بروسه دوره رؤسی ۳ ذی ۹۷	
مال مدیری حسین عونى افندی	نخبر برات کاتبی عبدالرحمن فهیمی افندی
(سمریک ناحیسی)	
مدیر اسماعیل حقى افندی	مدیر محمد محوی افندی
نایب حاجی بکر افندی	نایب محمد افندی
کاتب مصطفی افندی	کاتب علی افندی
وبرکوکاتبی حسین افندی	وبرکوکاتبی حسین افندی
(بشقوناق ناحیسی)	
(مع اکدیر قازدخ ناحیسی)	
مدیر علی افندی	کاتب ناصم افندی
نایب محمد افندی	وبرکوکاتبی خلیل افندی

Kaynak: 1310, Konya Vilayeti Salnamesi.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Tuba Meryem YILDIZ
Doğum Yeri -Tarihi	Niğde-1983
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Gazi Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	-
Tez Konusu	-
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Antalya, 2010
Tez Konusu	101 Nolu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Antalya Sanayi Teknolojileri Yazılım Ar-ge A.Ş.
E-Posta	tubameryem.yld@gmail.com.